

Received
10/5/62

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

మే 1962

సంపుటము 39 :

: సంచిక 5

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

మే 1962

వేదనా వాసుదేవము	శ్రీ నాయని సుబ్బారావు	1
జారుడు మెట్లు	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	3
తురగా రామకవి శ్రీనాథుని సమకాలీనుడా?	శ్రీ తురగా కృష్ణమూర్తి	17
ఆతిథ్యము	శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	23
మొగలిచేకులు	“హితశ్రీ”	32
నన్నయ రచనలో కొన్ని సవరణలు	శ్రీ మంగిపూడి కృష్ణమూర్తి	47
గాలిగోపురం	శ్రీ అంగర సూర్యారావు	53
తెలుగులో బుడతకీచు నుడులు	శ్రీ తూమాటి దొణప్ప	66
చరమ గీతము	శ్రీ బొడ్డు బాపిరాజు	78
శ్రీనాథుని పాకనాటి కాల్పట్టణము	శ్రీ దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి	81
కలగూరగంప		84
గ్రంథవిమర్శనము		90
వార్తలు		99

[కారణాంతరములవలన ఈ మాసము సంచికలో మహత్తర పరివర్తనమును ప్రకటించలేక పోవుచున్నందులకు పాఠకులను మన్నింపవేదెదము.]

వేదనావాసుదేవము

శ్రీ నాయని సుబ్బారావు

భావము కోవిలో వెడలు పాదరసమ్ముటు వీలి భూత భా
శ్రీ విషయమ్ములక కలియ ద్రిమ్మరి బమ్మెరవోవ నిన్ను సం
భావన చేసి నా హృదయ పద్మమునక పదిలింపజాలక
త్యావిల వేదనా వివశితాత్మత నుమ్మలికింతు నెంతయుక.

భావమ్ముజలజమ్ముతా శతముఖబ్రహ్మకృపి వాసనా
శ్రీ విన్యాస మనోజ్ఞ సర్గరచనోత్సేకమ్ముగా విచ్చి ద
ర్పావేశోదిత బుద్బుదమ్ములగు నవ్యప్రక్రియల్ పోయి త
జ్జీవాహస్కరమూర్తి నిన్ను తెలియక చింతింప దావంతయుక.

భావము కంటికింపయిన పండులకెల్లనువాలి సర్వవృ
క్షావశుభమ్ముగా వికృతచంక్రమణమ్ములు చేసిచేసి పు
ల్పే వరియించి కండ్లుచికిలించియు పండ్లిగిలించు కోరియై
నీ వను సత్ఫలార్థమొక నిశ్చలతక భజియింపదేమియుక.

భావమౌళికలమ్ము బట్టె నదియే పండైన సత్యమ్ముగా
హేవాక మ్మొలికించుచుకలుకుగానీ ప్రాప్త సంస్కార వా
ఢ్యావిరూపతదురంతచక్రములపాలై నిల్చి సంపూర్ణ స
త్యావిష్కార మహాపదమ్మయిన నీ యాంతర్యముక పట్టదుక.

భావమతీవమై పరమభావమవైన భవత్ప్రభావ సం
భావన సేత నెట్టియనుభావవిభావములేని వట్టి దు
ర్భావుడనయ్య! నిర్భరకృపారసపూర్ణదృగంతరేఖ మ
ద్యావము రంగరించపు ముభావమొ లేకిది నీ యభావమో.

భావమ్ముగ్గుడు క్రుంక విచ్చలవిడిక వ్యాపించు పెండకటిక
త్రోవల్ మాయగ గూడుగట్టిన చిరద్రుష్ఠాన మజ్జితమై

ద్యోవీధి భమరించు పక్షివలె కుందు మాహారాగాంధర్వ
నీ వెల్లు మిలుగుల్లు కొన్ని విదిలింతే పక్షిరాడ్వాహనా!

భావము చియ్యబట్టి మెడపల్పుటి మోరకుదించి తోకజెం
డా పెననెత్తి దర్పవికటమ్ముగ గంతులువేయు కోడెయై
నీవను కట్టుగొయ్యకడ నిల్వగనేరదు పాశుపాల్య ల
క్ష్మీ విభవాభిరామగుణసేవధివై యిదియేమి గోపతి!

భావమ్మచ్చపు కోడెతాచుగతి జిహ్వల్ కోయుచు వక్రమా
ర్గావప్తంభత కాలకూటవమధువ్యాపారమైలేచు పా
నై వర్తిల్లునో నీకు దండకడమై భాసిల్లునో లంతయు
నీ వైదగ్ధ్యము కాదట హరిహరోన్నిద్రప్రభావాకృతి!

భావము శీర్షచిత్తకుటపాలితవై శిరమానకోకిల
మై విసిగించు మ్రోడగు మదాత్మ పునర్నవపల్లవమ్ముగా
నీవు వసంతనిత్యరమణీయత వెల్లుము నాదు భావపుం
గోవెల సుప్రసన్నకలకూజితమై విహరింప మాధవా!

జారుడు మెట్లు

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

ఈ కథకు ఓం లానో మానవుడి నడుదేతం. అతడి పేరు శ్రీమతి. పార్థశ్రామధేయం అతనిది. తండ్రి కొక్కడే కొడుకు. ముద్దులకూ, మురిసాలకూ అలవాటైన ఆ తండ్రిగారి పెంపకం క్రింద శ్రీమతి అంతఃపురోద్ధానము పరిష్కృతమైన అద్దాంమేడలో సిద్ధార్థుడిలా పెరిగాడు. మానవ్యధావం ఓ కట్టడం లాంటిదైతే, ఆ కట్టడంలో ఎన్ని మార్పు లొచ్చినా సరే, చివరకు పాతదాన్ని నేనుట్టుం చేసి అక్కడోక కొత్తకట్టడం కట్టినా సరే దాని తాలూకు పునాది రాళ్ళ మాత్రం కదిలేటట్లు తోచదు. తోకాన్ని వసంతరామంగా, ఆనందరామంగా తలపాసి వయసుపై బడివ కొద్దీ తన ఊపా తప్పని తెలుసుకోసాగిన శ్రీమతి ఒక్కొక్క ప్రాణి మమగడ ఒక్కొక్క మ్రోగుతున్న జంతు వాయిద్యం కాగా అలాంటి కట్టకొంది వాయిద్యం సమ్మేళనంతో నిరంతరంగా సాగిపోతున్న ఈ విశ్వతీర్థసమరగానంతో ఎక్కడ ఏ చిన్న ఆవశ్రుతి వినిపించినా తిమ్మదై కూర్చుంది పోయే వాడు. శ్రీమతికి బాలుగోయేడు జరుగుతుండగా అత డాలు రాడుకునే కొయ్యబొమ్మ కొకడానికి కాలు విరిగి కుంటితనం ప్రాప్తించింది. అప్పటికప్పుడు కరమల రత్నాచారికి కలుగు వంటి విరిగిన కాలికి, మిగిలిన బొమ్మకూ పున్పుంయోగం కలగజేసేదాకా శ్రీమతి ఏడుస్తూ కూర్చున్నాడు. బడిలో చదువు కునే రోజుల్లో శ్రీమతికి మొద్దబ్బాయి అన్న ముద్దుపేరుతో వ్యవహరింపబడుతూ తెలికా దొక దుండేవాడు. తేమిడి కుటుంబంలో వాడి పట్టవించుకూ బువ్వ దొరికే వెరపు లేదు. లేని ముద్దలకు ప్రత్యమ్నాయంగా పిడిగుడ్డులు తిన దాని కప్పట్టుగా మొద్దబ్బాయి పూగుతూ తూగుతూ బడి కొచ్చేసేవాడు. అయ్యవారి కోపానికి ఆర్థిక, ఆరోగ్య విషయిక, సాంసారిక కారణాలు పెక్కు బుందవచ్చు. కానీ మూక ఉమ్మడిగా ఆయనగారి కోపమంతా పద్వినియోగం కావడానికి ఒక్క మొద్దబ్బాయి తరలంమాత్రమే కాగా ఉపకరించేది. దెబ్బలుతిప్పు మొద్దబ్బాయిని యింటికి తీసుకువెళ్లి శ్రీమతి వాడికి తినుబండాలు పెట్టించేవాడు. ఫిర్కాసారంతో పైస్కూలు చదువు చాలించుకుని శ్రీమతి స్వగ్రామానికి తిరిగివచ్చిన క్రొత్తలో కలవారి యింట బాల వితంతువు ఒకావిడ కమతగాళ్ళి వెంటేసుకుని దేశంపైకి వెళ్లిపోయింది. అవిడ శ్రీమతికి అత్త వరుస. ఆమె ఏమవుతుంది? కూలీ వారి చేసుకునేవాడితో కలిసి కాపురం ఎలా చేస్తుంది? గుడిపెలో కటికనేసిన ఎలా పడుకుంటుంది? తిమ్మతెల్లిన చీరలు విరిగిపోతే ఏం చేస్తుంది? పాడుగాటి శిరోజాలామె.

దువ్వు జడ మేసుకోడానికి గంటేడు మానె సైతం దొరక్క పాతే ఆ శిరోజాలగతి ఏమవుతుంది? లేచిపోయిన అత్త గారిని గురించిన యిలాంటి చింతలతో కుమిలిపోతూ ఒక్కొక్క రాత్రి తెల్లవారేదాకా జాగరణం ఉండిపోయేవాడు శ్రీమతి.

గుండెలో గూడుకట్టుకున్న ఈ మెతకడనంతో బాలుగా పెరిగి పెద్దవాడయ్యాడు శ్రీమతి. చదువులు చదివి ఉద్యోగాలు చేయవలసిన గ్రహారం తన కుమారుడికి లేదనీ, కష్టాలకు విందుగా వాడు యింటపట్టున ఉంటే చాలుననీ అనుకునే తండ్రిగారి పర్యవేక్షణలో శ్రీమతికి కమచాపానినంత మేరకూ అనంతమైన నిర్వ్యాపారత్వమే కనిపించింది. ఎవరిలో ఒంటరితనాన్ని భరించడం కష్టం. శ్రీమతి వెనుదిరిగి చూచాడు. అక్కడ చెప్ప నవవిశాసంతటి నందడి చెలరేగుతోంది. మధువు, మాచిని, జాడంలాంటి వ్యామోహాలు కలిసి కట్టుగా ఏలుబడి సాగిస్తున్న సైరామ సామ్రాజ్యం అది. అటో యిటో నన్న ఆ నందిగ్గ వరి స్థితిలో మంచి విచిత్రంగా బయటపడ్డాడు శ్రీమతి. ప్రాద్దు పోతు ఉపాయాంతరమేదీ స్ఫురించక గోళ్ళ గిడ్డు కుంటున్న శ్రీమతికి ఓ తుభముహూర్తాన వ్యతిరేక ఆయత్తం చేసి తీసుకొచ్చిన జవవాళ్ళం ఒకటి కనిపించింది. అప్ర యత్నంగా కళ్ళెం వేలికి తీసుకుని రికాబులో కాలుపెట్టి గుర్రంపైకెక్కి కూర్చున్నాడు శ్రీమతి. గుర్రం పరుగిడు తోంది. పాంథోపాస్యభూమిజాల చలువ నందిరిక్రింద మాటిగా ముందుకు దూసుకపోతున్న రవాదారి వెంట గుర్రం పరుగిడుతోంది. అందం పూంతటలా చాలుకుని వచ్చని కొలువా పరిచినట్టున్న సైరు వచ్చుగుండా వయనింది, మహా రద్దాంసు అధిగమించి చెవిదాకా లాగి విడిచిపెట్టిన బాణలా గుర్రం పరుగిడుతోంది. ఎన్ని ఊళ్ళు, ఎన్ని వాళ్ళు! మహాడి తెన్ని, కుటీరా తెన్ని! ఎందరు మనుషులు, ఎన్నెన్ని వాల కాలు! గుండెలో అప్పుకం వింపుకున్నవాళ్ళు కొందరు. అంత రంగంలో వోలావోలాన్ని వదిలవరుసుకున్నవాళ్ళు కొందరు. నోటితో మంచిగా మాట్లాడుతూ నొవలితో వెక్కిరించినవాళ్ళు కొందరు. విష్కరభాషణల మొక నవనీత పద్మమైన మన మను దాడుకున్నవాళ్ళు కొందరు. అబ్బో ఎంద రెందరు! ఎంతటి విశంపై నదీప్రపంచం! బ్రతుకంటే భయంలేని పిల్లలు. బ్రతుకు బరువుతో కృంగిపోయిన పెద్దలు. వెన్నెల్లో పాలకడలి అలంపైన తేలియాడే సురగల్లా మివ్వరించి పోయే స్నిగ్ధ సాందర్యం దొంతరలైన యింటులు. బొగ్గుతో

చేసిన బొమ్మల్లా చింపిరి తలతో, చిక్కిపోయిన ఒడలితో వికారస్వరూపిణులైన ఉవ్వెరుకులు. దారిద్ర్యం ఒకవైపున. ధనదాన్యా లోకవైపున. ఒకచోట దాహతృష్ణ. ఒకచోట రోధతృష్ణ. అదొక విచిత్ర ప్రపంచంలా కనిపించింది శ్రీమతికి! స్వర్గ సరకల్లోని తమ తమ వాడలన్నీ ఖాళీచేసి వచ్చి సురాసురులందరూ సహజీవనానికి ఒడంబడించవాలై పరస్పర సంబంధ బాంధవ్యాలతో పడుగు పేకగా కలిసిపోయిన తర్వాత కొన్ని వందల శతాబ్దాలకు అదెలాంటి ప్రపంచమైనా యిలాగే ఉంటుంది. శ్రీమతి ఆశ్చర్యపడ్డాడు.. ఆశ్చర్యంలోనుంచి అతడింకా కొలుకొనే లేదు. గుర్రం అగిరిపోయింది. శ్రీమతి ఉలికిపడి తనవై పాకపారి చూచుకున్నాడు. తాను కుస్తీలో కూర్చున్న తీరుతో మార్చేలేదు! కానైతే తానీ ప్రపంచాన్నింతా ఒక ప్రదక్షింప చేసుకుని మళ్ళి యధాస్థానానికి వచ్చి చేరినట్లున్నాడు. ఎలా సంభవమైంది దిది?— శ్రీమతి తన్నయత్నంతో తన చేతిలో ఉన్న పుస్తకాన్ని గట్టిగా గుండెలకడుచుకున్నాడు.

ఆ విధంగా పుస్తక పఠనానికి అలవాటుపడ్డాడు శ్రీమతి. పుస్తకమనగా అది ఒక్కొక్క ఘనవిమలాంశం కలిగిన ఒకానొక ముప్పిరిగిగా శ్రీమతి ఎన్నడూ భావించలేదు. అదే అతడి పాలిటికి అరబ్బి గుర్రం!

రోజు కొక రెక్కలగుర్రంపైన శ్రీమతి రోకా రోకనం కోసం బయల్దేరేవాడు. ముఖవ్రతం దగ్గరినుంచి ప్రారంభించి అక్షరపంక్తుల వెంట సాగించే యాత్రతో కనిపించిన ప్రతిదృశ్యాన్నీ, తాదస్మిల్లిన ప్రతి వ్యక్తినీ అతడు జ్ఞప్తిలో ఉంచుకునేవాడు. చేతపుస్తకంలేని తీరిక సమయాల్లో ఆ దృశ్యాలు, ఆ సంఘటనలు, అవన్నీ అతడి మనోవీధిలో మెరపుల్లా మెరసిపోయేవి. పుస్తకం చేతిలో ఉండగా ఒక్కొక్కప్పుడు అతడి కళ్ళల్లో అనందభాషిలు నిలిచేవి. గుమ్మరాలు త్రాగిన కోడెదూడలా అతడి మనస్సు ఉల్లాసంతో ఉరకలు వేసేది. మరొకప్పుడు మిన్నలు విరిగి తలపైన పడినట్లుగా అతడి మనసు కలవరపడిపోయేది. కథాంతంలో 'సుఖోజయం' గా తమ తమ రాజ్యాలను పాలించుకున్న ధరాధిపుల్నిగురించి, ఒకరి కొకరు తోడునీడగా, వెలుకుదోడుగా కాపురంలో సంతోషాలు పండించుకున్న ఆలు మగల్ని గురించి తలచుకుని శ్రీమతి నంబరపడి పోయేవాడు. బాధానర్హులై, నిరాశానంతపుల్లై, ధైర్యపాతులై కాంగర్భంలో కనిపిస్తున్నట్లుగా వర్షింపబడిన దురదృష్టవంతుల్ని గురించి తలచుకున్నప్పుడల్లా అతడి పౌడయంలో గడ్డుతుపాను రాతిరివేళ జలధిరంగాలకు మళ్ళీ విషాదానుభూతులు పూరుతున్నారేమో. నిర్వహించవలసిన బాధ్యతలు లేక, చలయించవలసిన వాక్కుల జోలికి పోక, తనదంటూ ప్రత్యేకించి చెప్పుకోదగిన వ్యక్తి గత జీవితం అనలే లేక, కేవలం పుస్తక ప్రపంచంలోనే గుడారం మేసుకొని నాలుగైదేళ్ళపాటు అలాగే కాలం గడిచేవాడు శ్రీమతి.

అప్పుట్లో శ్రీమతి ఓ పుస్తకం చదివాడు. చదివి ముగించిన తర్వాత మళ్ళీ ఒకసారి చదివాడు. అలాగే నాలుగైదు సార్లు చదివాడు. అందులోని పాత్రలు తమ తమ రూపాలతో బయల్దేరి వచ్చి తన కళ్ళయెదుట తారట్లాడుతున్నట్లు భ్రమ చెందాడు. వాటి సంభాషణలు అతడి చెవుల్లో గింగుర్లుతీరిగి పోసాగాయి. ఆ దృశ్యాలు వెండి తెరపైన బొమ్మల్లా అతడి మనసుపైన కడలిపోసాగాయి. ఆ రచనను బ్రాహ్మణీ అనీ గానీ, కామెడీ అనీ గానీ వింగడించి చెప్పడం సాధ్యంకాదు. అది పాత్రకుడి అభిప్రాయం వంత పాడుతూ గానీ, లేదా అంతరంగికమైన అతడి మనోభావనలను గిరిగింతలు పెడుతూ గానీ నడవడంలేదు. దాని యిష్టమే దానిది. దాని ఉపదేశే దానిది. విమర్శకుడు గాని శ్రీమతి, విమర్శించాలన్న ఉద్దేశంతో సాహిత్యాన్ని ఏనాడూ చదివి ఎరుగని శ్రీమతి, ఆ రచననుగురించి ఒక్కమాట మాత్రమే చెప్పగలడు. మూలంతో వివరించడానికి ఏలులేనిదైన ఏదో వైచిత్ర్యం, ఏదో చమత్కారం, ఆ రచనతో అంధర్లినమై ఉండి పాత్రకుడి పూసరికి ముకుదాడు వేసి చివరిదాకా లాక్కోతోంది. భూమిపైన నడయాడుతున్న ప్రలోభాల కచ్చింటికీ అతీతంగా మహిమాన్విత పర్యతశ్యంగంపైన కూర్చుని ప్రవాసనప్రాయంగా పరిణమించిపోతున్న మానవజీవితాన్ని ఈకకు ఈకగా, రెక్కకు రెక్కగా విడమరించి చూడడానికి రచయిత చేసిన ప్రయత్నం అలాంటి రచనగా పర్యవసించి ఉంటుంది చనుకున్నాడు శ్రీమతి.

అలా అనుకోడంతో శ్రీమతి సరిపెట్టుకోలేకపోయాడు. ఉత్సాహం అనకట్టులు కట్టుకోలేక అతడు దూరప్రాంతంలో ఉన్న స్నేహితుని కొకడకి జాబు వ్రాశాడు.

వారం వదిరోజుల్లో ప్రత్యుత్తరం వచ్చింది—
“ప్రియమైన శ్రీమతి! నీ జాబు చేరింది. చదివిన పుస్తకాలనుగురించి సుప్రసాదం నాకు జాబు వ్రాయడం అపూర్వమైన విషయమేమీ గాదు. ఈ రోజులో నివసిస్తున్న కొట్ల కొంది నిరక్షరాస్యులపాలిటికి ఉప్పుకూ, ఊరగాయకూ కొరగాని యీ దండుగూరి పుస్తకాలు నిన్ను ఉద్యోగ్లో కూర్చోబెట్టి మంటికీ మింటికీ పూసి ఉంటాయనీ నాకు తెలుసు. కానీ, ఏమాలకామాటే చెప్పుకోడం మంచిది. మని యార్దర్భ రీసీపు చేసుకుని యిష్టమొచ్చినట్లుగా చెప్పిస్తూ కూచునే కాలేజీ కుర్రాడిలా సుప్రసాదం వదలడానికైతే నాలా పుస్తకాలు చదివావు. మనియార్దర్భ ఎక్కడినుంచి వస్తున్నాయో అక్కడి పరిస్థితులనుగురించి అలోచించే ఓపరికం కాలేజీ విద్యార్థి కుండదు నీకూ లేకపోయింది! నీ ఆలోచన కొత్త పుంతలో నడుస్తున్నందుకు మిక్కిలి సంతోషం!

ఆ పుస్తకంపేరు 'అకాడెమి' అన్నావు. సుప్రసాదంవినట్లుగా అది నాకు చిరచరిచిరమైన పుస్తకమే! కానీ ఆ రచయితను గురించిన వివరాలు నాకు పూర్తిగా తెలిసిన

ఉండా యని భావించడంలో నువ్వు పారద్రావణి మాత్రం చెప్పక తప్పడంలేదు. ఎందుకంటే అతణ్ణి గురించి నీకెంత తెలుసునో నాకూ అంతే తెలుసు. అతడి పేరు నీలకంఠం! నీలకంఠుడనగా లోకానికి శివంకరుడైన అదిభిక్తువు. నీలకంఠమనగా ఎక్కడో దిగిపైన మబ్బులాడితే యిక్కడ నేలపైన పరవశించి పోయే నెమలి. నీలకంఠమనగా తనపిచ్చే తన కానందంగా కివడిచలాడుకుంటూ మామిడి తోటల్లో విహరించే కాటుకపిట్ట. నీలకంఠమనగా చూపుకు శంఖంలా తెల్లగావుండి కొరకగానే నాలుకను చురుక్కుమునిపించే ముల్లంగి గడ్డ. ఇవన్నీ నిఘంటువుద్వారా నాకు అభించిన వివరాలు. పోగా అతడేం చేస్తుంటాడని ప్రశ్నించావు. వేరొకవనివిదైవా చేయగలిగిన వాళ్ళు పుస్తకాలు వ్రాయడానికి పూనుకోరని వాకో అభిప్రాయం వుంది. ఎందుకంటే వీరనిచేయదలచుకున్నా అందుకు పడుగురి తోడ్పాలు అవసరం. హమేషా అద్దం చేతబట్టుకుని ఎవళ్ళ ముఖాలు వాళ్ళకేమానించి విరోధాలుకొని తెచ్చుకునే స్వేచ్ఛా ప్రవృత్తి రచయితను ఏకాకిగా, మరేవిధమైన ప్రయోజకత్వాన్నిగానీ వెంగబెట్టడానికి వీల్లేని అశక్తుణ్ణిగా చేసి నిలబెడుతోంది. కొందరి కుతూహలానికి పట్టెడు అపారమైనా పెట్టలేక పోతున్నందుకు నాకెంతో విచారంగావుంది. నా ఓపినంతలో నేనొక చిన్న వరమానాన్నిమాత్రం తెలుసుకోగలిగాను. నీలకంఠం సీతానగరం వాస్తవ్యుడు. సదరు సీతానగరం చింతపండు బేరాసారాలకు ప్రసిద్ధి. ఏరుగూడే మీ చింతచెల్లవులుపు నరుకు బహుశా ఆ పూరికే ఎగుమతి అవుతుంటుంది. ఈ బాదరాయణ సంబంధాన్ని పురస్కరించుకుని నువ్వప్పుడైనా సీతానగరం వెళ్ళడం తటస్థిస్తే, ఆ రచయితనుగురించి మరికొన్ని వివరాలు తెలుసుకోడం సాధ్యమౌతుంది....."

చింతపండు వ్యాపారంలో తాను ప్రమేయం పెట్టుకోవలసి రావచ్చనన్న మిత్రుడి ఉబాకు శ్రీవతి నవ్వుకున్నాడు. తామరాకుపైన నీటిపట్టులా తనజీవితం సంసారతాత్రయాలకు అంటి అంటకుండా గడిచిపోతుందని అతడనుకునేవాడు. కానీ అలా జరుగలేదు. జరుగకపోవడంలో విదూరంగాదాలేదు. సిద్ధార్థునంతటివాడు బుద్ధుడైన తర్వాత మళ్ళీ జనపదాల్లోకి తిరిగిరాకతప్పలేదు. సరిగా అలాగే శ్రీవతిగూడా వాస్తవిక ప్రపంచంలోకి దిగివచ్చి వివాహంచేసుకుని సంసార భారం భుజాలపైన మేముకుని లోకీకవ్యానంగాల్లో నీమగ్నుడు గాక తప్పిందిగాదు.

అపారహంస్సు రెక్కలు గట్టుకుని అదేమిగా పరితెంచి పోసింది కాలం.

మిత్రుడి దగ్గరనుంచి పైచిధంగా ప్రత్యుత్తరం లభించిన తర్వాత అయిదారేళ్ళుకుగానీ శ్రీవతి సీతానగరం వెళ్ళడం కుదరలేదు. ముగిసేసేవారు శ్రీవతికి దగ్గర బంధువులు. వివాహం కన్యాదాత స్వగృహంలో జరుగుతుంది. కన్యాదాత స్వస్థలం సీతానగరం. దూరాభారం కావడంవల్ల తానొక్కడుమాత్రమే బయ

ల్దేరి వెళ్ళాడు శ్రీవతి. డబ్బు, పలుకుబడి నమపాళంగా కలిపివున్న భారీ అంతస్తు కుటుంబం ఆ సీతానగరం గృహస్థుడిది. అట్టహాసం పట్టనగలుగా జరిగిందిపెళ్ళి. ఎటాచ్చి క్రిక్కిరిసిపోయిన జననమూహం నాలుగు గోడలమధ్య ఉడికిపోయిన మాట మాత్రం వాస్తవం. వర్షాకాలం జరుగుతున్నా అపూర్వో ఎండలొకా పెళ్ళిన కాస్తానేపున్నాయి. ముహూర్త భోజనాలు పూర్తి కావచ్చేసరికి ప్రొద్దుపడమటికి వ్రాలిపోయింది.

నందడిమంచి కాస్తా దూరంగావెళ్ళి చల్లటి పందిరి క్రింద గుంజకానుకుని కూర్చున్నాడు శ్రీవతి.

అల్లంతదూరంలో మమ్మగా భోజనంచేసిన పెద్ద మనుషులిద్దరు భుక్తాయాస నివారణార్థం యిసుకపైన మేమవార్చి తమపిసిక అనుమతించినంతలో మెల్లగా యిష్టాగోష్ఠి కొనసాగిస్తున్నారు.

పది పదిహేను నిమిషాలవరకూ వాళ్ళనలాగే మాట్లాడుకోనివచ్చాడు శ్రీవతి. ఆ తరువాత ఆ యిద్దరిలోను కొంత సీమ్యుడుగా కనిపిస్తున్న పెద్దమనిషికినే చూస్తూ తటాలున ప్రశ్నించేశాడు—

"ఏమండీ! మీడిపూలే నమకుంటాను. నీలకంఠం గారిని ఎరుగుదురా మీరు?"

"ఏ నీలకంఠం గారండీ బాబూ! ఈపూర్వో విధివిధికి ఒక నీలకంఠం వున్నాడు....."

"వాప్రవక్తి రచయిత నీలకంఠం గారినిగురించి...." శ్రీవతి విశదంచేశాడు.

"రచయిత నీలకంఠమా! అతడికేమండీ, విశ్లేషంగా వుంటాడు. విశ్లేషమంటే ఏమిటంటారేమో? మేన దుస్తులు తీయడు. పెరిగినగడ్డం గొరగడు. అరిగినచెవులు విడచడు. అతగాడి దెబ్బదూ పైచూపు. ఎందుకలా చూస్తాడని ప్రశ్నిస్తే ఆకాశాన్ని నల్లై మేస్తుంటాడని చెబుతారుకొందరూ! తానొకడితో మాట్లాడడు. అతణ్ణి మాటల్లోకి దింపేపటి తీరిక యిక్కడెసరికి లేదు....."

"అంతేగాదండోయ్! ఒకసారేంజరిగిందో తెలుపమికు?" రెండో పెద్దమనిషి అందుకున్నాడు. "తనకుమారుడి పెళ్ళికి పంచరత్నాలు వ్రాసి యివ్వమని ఓ అసామి అతణ్ణి తగులుకున్నాడు. ఎదుటిమనిషికినే ఎగాదిగాచూచి ఈయనగారు గజగజా పద్యాలు రాసిచ్చేశాడు. ఆ అసామికి తెలుగళ్ళ రాత్రే తెలుసుగానీ వాటి కలయికవల్ల కొన్ని అర్థాలు లేదా అనర్థాలు ఏర్పడవచ్చునని తెలియదు. సరే, లగ్నానికి సరిగ్గా అచ్చాసీమనుంచి అగిమ్మ లొచ్చేకాయి. పచ్చాక చూద్దురుగదా, మొదటి పద్యానికి తాళ్ళ ర్యంయిది—నల్ల బజారు వాణిజ్యంలో అల్లనల్లన దొడ్డిగుమ్మం గుండా ఈ మహనీయుడి భవనంలోకి వచ్చిన ధనశక్తికి, యికపైన యింటికి రాబోతున్న కొత్తకోడలికి సవస్థి మాతృ ర్యం కలుగకుండుగాక!—ఆ కాడికి మిగిలిన పద్యాంతో పోల్చి చూస్తే మొదటిదే కాస్తా నయం!"

గలివానలో కొబ్బరిచెట్టులా కదిలిపోతూ ఆయన దిగ్గరగా వచ్చసాగాడు.

"వచ్చితే సరిపోయిందంటూ శీషవతారం! ఆ తరువాత జరిగిన సంగతేమిటో చెప్పవచ్చు! పోనీ, నేను చెబుతాను వివండి పో! ఆ ఆసామి మాటకు మునిసిపోలిపో తిరుగులేదు. ఈ నీలకంఠంగారేమో రెండేళ్లుగా యింటికి వచ్చు కట్టులేదు. వాళ్ళు పసిక్ రంగం సిద్ధంచేశారు. చెంబు, తొప్పలా లాంటివన్నీ బయటికితీయించి పొడేసుంటే, ఈయన గుడ్లప్పుగించి చూడ సాగాడు. ఇలాంటివాళ్ళే కట్టుకున్న నేరానికి పెచ్చం లభించిపో మని మొత్తుకోసాగింది. ఈ పాతాళపుంజులను అర్థమేమిటో అంతుబట్టక పసివెడన ఆమెకాళ్ళకు చుట్టుకున్నాడు. చూస్తూ నిల్చున్న వాళ్ళల్లో ఆయ్యోపాపమని నిట్కూర్చునిచాడు పాపాత్ముడు. అంతటితోనైనా కథ అగిపోవచ్చుగదా! ఊహా, అగిందికాదు. వాళ్ళవరో ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ విద్యార్థులు! దక్షిణాది దేవాలయాల సందర్శనానికి బయల్దేరి, దేవాలయం లాంటి దేదీ లేకపోయినప్పటికీ సీతావగరంలో దిగేశారు. ఎందుకుదిగారు బాబూ అని అడిగితే నీలకంఠంగారిని చూడ అన్నారు. చూస్తారనరే, చూచి ఏంచేస్తారని అడిగితే కాసేపు మాట్లాడి ఆటోగ్రాఫో తీసుకుంటూవచ్చారు. సరిగ్గా వాళ్ళు వెళ్ళిన సమయానికి అక్కడవిధిలో వేలంపాట జరుగుతోంది...."

(క్రివతి జాలిపడ్డాడు. అతడి జాలి ప్రధానంగా ఆ ఉస్మానియా యూనివర్సిటీ విద్యార్థులపైకి ప్రసరించింది. పాపం, అమా యకులు వాళ్ళు! నిరుపహతిస్త అంతోగాకపోయినా ఒకమాదిరి నివాసయోగ్యమైన యింటల్స్ నివసిస్తూ, రమణీప్రియ దూతిక తెచ్చియిచ్చే కచ్చురపు పదెంగాకపోయినా బంకులో దొరికే మామూలు నాలుకకం కిళ్ళినములుతూ రచయితగారు తమకు ఖేలేయివ్వగలరని వాళ్ళు ఆశించివుంటారు!

"ఇంతకూ ఆయనగారిని గురించి వాకబుచేయడంలో మీఉద్దేశమేమిటో చెప్పరుగారు...." పరేంగిలాన్ని సాకల్యంగా ఆరాతీసిగానీ విషయంతరంలోకి వెళ్ళేటట్టులేరు శీషవతారం గారు.

"అబ్బే, ప్రత్యేకంగా ఉద్దేశమేమీలేదు. ఊరికే అడిగాను...." నేరంచేసినవాడేలా తప్పించుకో చాచాడు క్రివతి.

"మీ రాయనగారిని కలుసుకోదలచుకుంటే మాకేమీ అభ్యంతరం లేదు. అందుకోసం మీరు పెద్దగా శ్రమపడవలసిన అవసరంగూడావుండదు. ఎందుకంటే—ఈ విధిగుండా అర మైలుదూరంనడస్తే భీమారావుపార్కు. పార్కుకెదురుగానే వుంది పెంట్రల్ రైల్వరీ. రివాజపుకుండా ప్రతిరోజూ రైల్వరీ ఉద్యోగులకు స్వగతం చేస్తేహోటల్ ఉద్యోగం నీలకంఠంగారిది. ఎలాగూ యిదివరకేనేను ఆయనగారిని ఆకారాన్ని గురించి చిన్నపెన్ వ్ యిచ్చేశాను. ఇకపైన మీరు చేయవలసినదల్లా ఒక్కటే! ఒక్కనిముషంపాటు పుస్తకంలోకిచూచి అంతలో మరిచిపోయిన విషయమేదో జ్ఞప్తికి వచ్చినట్లుగా

తలపెత్తె పై కప్పుకేసి చూస్తూ ఎదతెగని ఆలోచనలో మునిగిపోయివున్న పాతకమహాశయిల్లే వెదికివట్టుకోగలిగితే చాలు! ఆ వాతకమే మీకు అవసరం!"

మరికొంతసేపు మాట్లాడివుండేవారే శీషవతారంగారు! కానీ మాట్లాడుతుండగానే ఆయన కళ్ళల్లో నుంచి ఏద్రా చేవత తొంగిచూచింది. అదపాదపా అమెకు అపురింతలలో నిరాశలొస్తూ ఆయన ప్రసంగాన్ని కొనసాగించారు. చివరికింక ఏద్రాచేవత ఎదుట మంత్రోచ్ఛారణ పనికి రాదనుకున్నారేమో, ద్యావసమాధిలో మేను మరిచిపోయాను.

విజానికి క్రివతి పరిస్థితిగూడా శీషవతారంగారికన్నా మెరుగ్గా లేదు. గడివినరాత్రి రైలుప్రయాణంలో నల్లల్ని ఉసికోలిపి ఆరోగ్యవంతమైన రక్తంతో వాటికి మృష్టివ్వాలు సమకూర్చి అందుమూలంగా పామ్యునీల్లిపోయిన క్రివతి తీరం ఏకాంతిని అభిషేచనంలో అశ్రురంగూడాలేదు. పెళ్ళివిడిదికి వెళ్ళి క్రివతి వరువుచుట్టూ విచ్చుకున్నాడు. పడుకోతోతూ కుసుకుదీసి లేస్తే చాలుననుకోడం తప్ప అతడు మరేపాపమూ ఎరుగడు! అక్కడా యిక్కడా వెదికి ఆఖరకు విడిదిలో ఏద్రా పోతున్నాడని తెలుసుకుని పొగలెగిసిపోతున్న కాసీ పానీయంతో సహావచ్చి పెళ్ళి పెద్దలు స్వయంగా కలుగజేసుకునేదాకా అతడు గాఢ నిద్రలో అవకుడై వుండేపోయాడు.

(ప్రొద్దుపోయి చీకటి పడుతోంది. క్రివతి గడియారం చూచుకున్నాడు. గంట ఆరున్నర కావస్తోంది.

అదరా బాదరా భీమారావుపార్కువైపుగా నడవసాగాడు క్రివతి. నడుస్తూ నడుస్తూ అకశంనైపు చూచాడు. దట్టంగా మేఘాలు క్రమ్ముకుంటున్నాయి. వానలో తడవకుండా విడిదికి తిరిగి వెళ్ళడం సాధ్యంకాదేమో! ఐనా పరవాలేదు. ఒకరోజు వానలో తడిసినంత మాత్రాన మనిషి మొలకెత్తిపోడు.....

(క్రివతి గమ్యస్థానం చేరుకునేసరికి గంట ఏడై నందుకు గురుగా చూడగూడితో గంటలు మ్రోగుతున్నాయి.

చాలా పెద్దది భీమారావుపార్కు. దానికెదురుగావున్న రెండంతస్తుల భవనమే గ్రంథాలయం. క్రివతి వడివడిగాతపోలికి వెళ్ళాడు. గదులన్నీ గాలించేశాడు. హోల్స్ కేవలం. చివరిచిట్టుకు మంటే వినిపించేనళ్ళట్లం. పాతకులు పత్రికాపతనంలో నిమగ్నులు. అటుండరు క్రివతిని సమీపించి ఏదోరహస్యం చెబు తున్నట్లుగా "దేవికోసం వెదుకుతున్నారు బాబూ! పుస్తక మేదైనా కావలిస్తే పైకివెళ్ళండి" అన్నాడు.

"ఎలా వెళ్ళాలి?" అన్నాడు క్రివతి. "అదిగో, అటువైపు పవారాలోనుంచి మెట్లున్నాయి". పవారాలోకి వెళ్ళిన క్రివతి మెట్లెక్కతోతూ అగి పోయాడు.

మాసిపోయిన వనచారలో, దొరకని మన్నపుకోసం వెదికి వెదికి అలసిపోయినట్లున్న కళ్ళలో రోగనజల్తులో ఓ వ్యక్తి మెట్టుదిగుతున్నాడు.

క్రిమతి పెడవులు కంపించాయి. వలకరించకపోయినా వలకరించినట్టే అతడు భ్రమించాడు. ఏవోమాటలు అతడి గొంతుకలో తగులుకుని గింగిరిలాడిపోయాయి. తామెరికోసం మైతే యిక్కడికివచ్చాడో ఆ వీలకంతంగారు ఈయనే కావచ్చు నన్ను ఊహారో అతడు యించుమించుగా ప్రబుద్ధుడైపోయాడు.

ఆ లోగామెట్టు దిగిన వ్యక్తి ముందుకుపోగి సింహద్వారాన్ని సమీపించాడు.

క్రిమతి బుర్రలో తటాయన ఓ మెరుపు మెరిసింది. పాదారణంగా సింహద్వారం దగ్గర పాతకులు తమ సంతకాలు నమోదుచేసి వెళ్ళే రిజిష్టరు ఒకటిపుంటుంది. నియమాన్ని తోసిరా జనకుండా బయటికివెళ్ళిపోతూ ఈయనగమక అందులో సంతకంచేస్తే తన అనుమానంలోని నిజానిజాలే పాటివో తేల్చుకో దానికి వీలుంటుంది.

క్రిమతి చరచరా ముందుకు నడిచాడు. బల్లపైన తెరచి పెట్టివున్న రిజిష్టరుపైకి అతడికంటే ముందుగా అతడి చూపులు తూపుల్లా దూసుకుని వెళ్ళాయి.

“వీలకంతం”—అదే చిట్టచివరి సంతకం.

“దాబ్బాబూ! చేరాలు చేసివెళ్ళండి” అన్న ఆటంకం మూటలు క్రిమతికి వినిపించలేదు. అవరాధిని వెన్నంటిన వల్లేదామరలా అతడు రోడ్డుపైన వీలకంతవాన్ని వెంటడి న్నట్టాడు.

వెంటడిన్నట్టాడేగాని వెంటడించి తాను చేయవలసిందేమిటో క్రిమతికి తోచడంలేదు. ఆయా వీలకంతంగారు మీదేగా అని అడిగితే, వీల వేమవీలకంతాన్నికాగూడదా అంటాడేమో! వేమ మీవునకాలు చదివాను అంటే, మీకు క్రమకలిగి చినందుకు క్షంతవ్వట్లే అంటాడేమో! రచయితలను గురించి రకరకాల గాధలను విని ఎట్టిపరిస్థితిలోనూ వాళ్ళు సామాన్య మానవులకు మల్లే ప్రవర్తించరంటూ దురభిప్రాయాన్ని ఏర్పరచుకున్న మంచి పాతకుడు క్రిమతి! అన్న సందేహాలే అతనికి!

ఏవో అదృశ్యశక్తి భూమివైపుకులాగి పట్టుకున్నదిగాని తేకుంటే ఈపాటికెప్పుడో తేరిపోతూవుండవలసినంతటి బక్క పంచటమివ్వని వీలకంతం! వ్యక్తిత్వంలో కఠిరబలంకన్నా ఆత్మ విశ్వాసంపాలుపాచుగా సమ్మిలితమైవున్న వ్యక్తులు కొందరు నిద్రాహారాలు సరిగా లేకపోయినా, సుఖసంతోషాలు మృగ్యమై, పరిస్థితులెంతగా ప్రతికూలించినా మొండిగా జీవితంతో పంక మాడుతూ కూర్చోగలరు. వీలకంతం ఆలాంటి వారి కోసంకు చెందిన వాడేమో? అలోచనలతోబాటుగా పాగిపోతున్నాడు క్రిమతి.

క్రిమతి ఎంతగా ఆదుగులు పాచివేసినా వీలుపుకందనంత దూరంలో వున్నాడు వీలకంతం. నడమటి దిక్కునుంచి జిల్లుమని వీస్తున్న చల్లటిగాలిలో, అప్పుడే ప్రారంభమై అంత

లోనే పుంజుకుంటున్న తుంపరచినుకుతో మాసిగడ్డాన్ని రోగన జల్తును ఎడమచేతి వ్రేపులో పరామర్శించుకుంటూ మురికి పేటలోని సందుగొండులోనికి అతడు చక్కాముందుకు వెళ్ళి పోతున్నాడు.

ఉండివుండి దిగ్గరగా వినిపిస్తూచేరువకు వస్తున్న నగరాం మోరలా గాలిలో కలిసినవాన అంతకంతకూ ఉద్బృత మాతోంది.

కాకిని వ్రేలాడగట్టినట్లున్న ఈ కటిక చీకటిలో వీలకంతంగారిని యిలా వెంటడించడంవల్ల తనకు కలుగబోయే ప్రయోజనమేమిలేదని క్రిమతికి బాగా తెలుసు! కాని అంత రాంతలాలో దాగివుండిన బలమైన అకాంక్ష ఏవో వెన్నంటి తరుము కొచ్చినట్లుగా తనివితదూరం నడిచివచ్చేకాదు. వచ్చినంత దూరం తిరిగి వెళ్ళడంతప్ప తనకిండునల్ల నవ్వుమయ్యేదేమి లేదు. కానీ బొట్టుకాలుకా పెట్టిపిలిచినట్లుగా యింతలో ఈ వాన ఒకటి ప్రారంభమై పోయింది.

అంబుదారూపంలో అకాశంలో వడిపుండలేక కలిగి కలిగి వేలపాలైపోతున్న వరుణదేవుణ్ణి, వానలో అడసితడిసి ముప్పుండుమై పోతున్న వీలకంతంగారిని వాళ్ళ రాతకొద్దికీ వదిలిపెట్టి తంచాటుకోసం తన కోక అశ్రయాన్ని వెదుక్కి పొగాడు క్రిమతి.

ఆ క్షణంలో ఓ మెరుపు మెరిసింది. వాయువ్యంగా పైతెగ బ్రాకుతూ గిరుక్కున ఈశాన్యదిశకు మరలిన ఆ మెరుపుకు మల్లే వీలకంతంగారి నడకలో సైతం ఓ మలుపు పొడమా పింది. వీధికి కుడివైపుగావున్న పెంకుటంటికి అభిముఖంగా తిరిగి ఆయన చరాయన లోపలికి వెళ్ళిపోయాడు.

తడిపిపోయి, గాలికి వెదికిపోయిన ముంగురుల్ని వెనక్కు నర్చుకుంటూ ఆ పెంకుటంటి వైపు చూచాడు క్రిమతి. చీకటిలో నవ్వుంగా తెలియడంలేదుగాని ఆయింటిలో వసాగాగూడా వున్నట్లుంది. తలదాచుకోదానికి అంతకుమించిన శరణ్యం చుట్టు ప్రక్కల మరెక్కడా కనిపించడంలేదు. నాలు గంగలో ఆ వసారాలోకి వెళ్ళినిల్చున్నాడు క్రిమతి.

అది మూడంకణాల పెంకుటిల్లు. చివరి అంకణంలో నుంచి యింటిలోవలికిదారి. వసారాలో మిగిలిన రెండంకణాల మేరకు పెద్ద ఆరుగు. ఆరుగుపైన నిల్చుంటే తెరచినకిటికీగుండా గృహంతర్భాగం కనిపిస్తుంది. ఆ కిటికీ ఏగదిలోకైతే తెరచు కుంటుందో ఆ గదిలోని దిగుడులో ఓ బుడ్డిదీపం వెలుగుతోంది. గాలిలో ఊగినవలాడిపోతున్న ఆ దీపశిఖా, దాన్ని చుట్టుముడుతున్న ఆంధకరానికి జరుగుతున్న సంఘర్షణలో ఆ గదిలోని వెలుగు చీకట్లు నల్లటిబూజాలో మసిబారిపోయినట్లున్న పై కప్పు మీద, వానపీచి చారికంతో వాతలువెనుకున్న గోడంపైన వికట నాట్యం నలుపుతున్నాయి. గదిలో చెప్పుకోదగినవస్తువు లేవీలేవు. ఒకటిరెండు కొయ్యపెట్టెలు. దండెంపైన పాతగుడ్డలు. తలుపులులేని అంమారానిండుకూ పుస్తకాలు. కాస్తే వాటివాటి యధాస్థివారోవున్న అవస్తువు లేని క్రిమతి దృష్టిని

అక్కంచలేకపోయాము. అక్కర్న మేమిటంటే తమలోదామొక నమావేశం జరుపుకుంటున్నట్లుగా వంటింట్లో పుండవలసిన కంచాలు, గిన్నెలు, పళ్ళెంలాంటి పాత్రసామానులన్నీ అగడిలో ఎక్కడబడితే అక్కడ నర్తుకుని కూర్చున్నాయి. ఉద్దేశ రహితంగా అవి అక్కడ అలా నమావేశం జరపడంలేదన్న విషయం శ్రీవతికి రెండుక్షణాల్లోనే విశదమైంది. ఒక చిన్నజాతావళిగా రూపొందిపోయే ప్రమాదంనుంచి ఆ గదిని రక్షిస్తూ అపాత్ర సామానులు పైకప్పునుంచి ఎడతెగకుండా జారుతున్న జలధారలను తమతమ ఉదరాలలో నింపవేసుకుంటున్నాయి.

బుడుంగుమన్న శబ్దంతో గిన్నెల్లోకిజారి, బుడగలుగా పైకిలేచి వెంటనే చిట్టిపోతున్న జలబిందువుల తమాషాను పరికిస్తూ గదిగమ్మానికావం సదృప్తాయం స్రీమూర్తి గోడ కానుకుని నిల్చింది. గుమ్మానికివల వడేళ్ళుకూడా బాహ్య ప్రపంచంలో వెలరేగుతున్న ప్రకృతి దీభల్నాన్నిగురించి రసంతైవా పట్టించుకోకుండా దీపకాంతి గుడ్డిగా ప్రసరిస్తున్నచోట పున్నకం తెరచివట్టుకుని గడగడా పధ్యాలు చదివేస్తున్నాడు.

ఒంటినిందుకూ సరిపోనిచీర. మాసికలుపడిన రవిక. నదులుకానికానంత కుంకుమబొట్టు. పెదవులు విడిచిపెట్టే మాటలే వినిపిస్తాయో, ఏడుపే ప్రారంభమాత్రంకో ఊహించడంకష్టం! ఒక్కమాటలో చెప్పింటే అమె మూర్తిభవించిన దైన్యంలావుంది. కుర్రవాడు తొడుక్కున్నది పొట్టినిక్కరు. నిక్కరుకుపైన అనాచ్ఛాదితంగావున్న వాడిశరీరం వడగాలిలో పూలతిగలా కంపించిపోతోంది.

“ఇల్లంతా ఉరుస్తోందా ఏమిటి?” ప్రశ్నిస్తూ గుమ్మం ఎదుటకు వచ్చేకారు నీలకంఠంగారు.

పరధ్యానంలో ఆడుగొల చప్పుడైనా వినిపించలేదేమో, అమె ఉలికిపడింది. కన్నెత్తి భర్తవైపు చూచింది. ఆ చూచిన క్షణంలో ఆమె కళ్ళల్లో కెంపుజీర రిప్పున పొడింది.

అరుగుపైన నిల్చున్న శ్రీవతి చీకటిలోకి తప్పుకున్నాడు.

“అబ్బే, మనయిల్లు ఎక్కడైనా ఉరుస్తుందంటే! ఉరవనేపురవదు. లేదంటే మరికొంత కాలంగడిస్తే, అప్పుడుగూడా యిలాగే వానలుకురిస్తే ఈ యిల్లు యిల్లంతా చెరువై పోతుంది. అంతకన్నానా! కాపురం చేస్తున్న యింట్లోనే ఈతలాడుకునే భాగ్యం ఎవరికికలగలండి!”

అవి వట్టి మాటలుకావు. గుండెలో గూడుకట్టుకున్న ఆవేదనకు శబ్దరూపమైన అనుమాదంఅది. కానీ ఆ గోల నీలకంఠంగారి చెవులదాకా ప్రాకివచ్చినట్లులేదు. ఆయనాడిలోకి తొంగిచూస్తూ “అరే, గోడంన్నీ తడిసిపోతున్నట్లున్నాయి పార్వతి!” అన్నాడు.

“అప్పటికి ఈగది ఎంతోవయం! వానప్రారంభమైన కొంఠసేపటికే వంటగది జలమయమై పోయింది. పోతోయింది? మధ్యాహ్నంనుంచి చెచ్చగా పొయ్యిలో పడుకున్నవీళ్ళి లేచిపోవలసి వచ్చినందుకే నా చింత!”

“అదేమిటి పార్వతి! ప్రకాశాని కింకా బువ్వపెట్ట లేదన్న మాట?” దీనంగా అడిగారు నీలకంఠంగారు.

“బువ్వ! అన్నా, ఎంతమాటన్నారంటే మీరు! అదెక్కడ దొరుకుతుంది? ఇవా మిమ్మల్నిని ఏంలాభం? నే నడిగివచ్చిన అద్భుతం అలాంటిది. కాకపోతే మధ్యాహ్నమనగా బయటికి వెళ్ళిన వారు, ఊరంతా తిరిగి రూపాయి పుట్టింపలేకపోయారంటే! రూపాయిడబ్బులిస్తే శేరుబియ్యం దొరుకుతుంది. ఎలాగూ యింట్లో ఉప్పురాళ్ళు పుండనే పున్నాయి. ఇంతబియ్యం పుడకేమి, రెండుబోటాలు కలిపిస్తే తొగి కుర్రసవ్యానీ కిమ్మనకుండా నిద్ర పోతాడు. ప్రక్రియల్లో రిక్తవాదున్నాడు. పూటపూటకూ కారం తగలకపోతే ముద్దదిగదు. ఎదురింట్లో అప్పుల నరసమ్మ పుంది. అవిడ రాజ్యాలేదా. దోపెలు చేసి అమ్ముకుంటుంది. ఇవా పున్నంతలో ఆటోవంగా బ్రతుకుతుంది. ఎటొచ్చి లోకంలో మరెక్కడాలేని దరిద్రమంతా ఈ నాటగు గోడల్లోనలే శిశువా మేముకుని మీగొంతుకూ నాగొంతుకే మట్టుకుని కదలనంటే కదలనని సురాం చేస్తోంది....”

మరునిముషంలో వీధితులుపు తటాలున తెరచుకుంది. నుడిగలిలో ఎగిరిపోతున్న ఎందుటాకులా నీలకంఠంగారు బయలుపడ్డారు. ఏదో నిర్ణయానికి వచ్చినట్లుగా మళ్ళివానలో తడిసిపోతూ ఆయన ఊళ్ళోకి వెళ్ళిపోయారు.

అరుగుపైన ముసరుకున్న చిమ్మచీకటిలో తనూ ఒక చీకటిముద్దలా కలిసిపోయిన శ్రీవతిలోమాత్రం చలనంలేదు. అతడి బుర్రలో వున్నమైన అకారాన్ని మలచుకొని ఆలోచనలేవో రొదచేస్తున్నాయి. నీలకంఠంగారిని వెంటడించి వచ్చినందుకు ఫలితంగా తానీ జగన్మాటకంలోని ఒకానొక అంతర్భూతాన్ని కళ్ళజాడగలిగిగాడు. చూచిన ప్రతివాటానికి యగోచితంగా ఎంతో కొంత విరాళం ముట్టుజెప్పడం తనవాడుక. యథార్థమైన జీవితం వాటకంపాటి చేయకలేదు. నీలకంఠంగారి కుటుంబానికి తనేదైనా సహాయం చేయగలిగితే, అంతకంటే తనకు అనంద ప్రదమైన విషయం వేరొకటివుండదు. కానీ నీలకంఠంగారు ముఖమెరుకైనారేని తనబోటి అవరిచితుడు చేయదలచుకున్న సహాయాన్ని అంగీకరించే మనిషిలాలేదు.....

శ్రీవతి మనసులో అంకురించిన సదుద్దేశానికి భగవంతుడి ఆమోదముద్రగూడా లభించినట్లుగా అప్పుడొక సంఘటన జరిగింది. వానచేస్తున్న అగడంకాస్తాల్లో, అది తగ్గి నంతమోరకూగాలి విజృంభించింది. ఒక్కపెట్టున కిటికీగుండా చొరబడిన గాలిరాకిడికి గదిలోని బుడ్డిదీపం గుప్పున ఆరిపోయింది.

జేబులోనుంచి పర్రును పైకితీశాడు శ్రీవతి. లోపలి పొరుగులోనుంచి అయిదు వందరూపాయల నోట్లు పైకొచ్చాయి. అయిదింటిని చుట్టగాజాట్టి కిటికీగుండా గదిలోపలికి జారబడివేశాడు శ్రీవతి.

తలపైన్నుంచి కొండంత జరుపును క్రిందికి దించు కున్నంత సంతృప్తితో శ్రీవతి వీధిలోకి వచ్చేకాడు. ప్రకృతిలో

పూచి పరిమరించే పుష్పముహూహంలాంటిది డబ్బు. భగవంతుడి పూజలో వినియోగమైన పుష్పములకు మళ్ళీ, యితరుల మేలుకోసం వినియోగించబడిన డబ్బుకుగూడా చరితార్థత లభిస్తుంది. అంతే గాదు, నైతిక కర్తవ్యాన్ని నిర్వహించిన సంక్రమి, దారిప్రకృత వెలుగుతున్న దీపంలా మానవుడి జీవనవ్యవస్థలో కాంతిని చల్లుతుంది. శ్రీమతి కిప్పు దెంత అనందంగావుంది. సమయానికి ఉద్దేశ్యముక తనకు స్ఫురించకుండుటయితే, పితంశం గారికి సంబంధించిన తలపుల బతుకునుంచి తన కి జన్మలో విముక్తి లభించేదిగాదు. చికటిలాంటి నిప్పుపురాన్ని చీల్చిచెందడే ఉత్తమోపాయం పుంజుకొంటుంది డబ్బు! దారిద్ర్యమహాపుష్కంసాలిటికి నితర కుశారంలాంటిది డబ్బు! దానితో వాళ్ళు ఆ యిల్లు బాగు చేసుకోవచ్చు. ఆ పనివాడికి రెండుజలంతులు కుట్టించుకోవచ్చు. ఇతరత్రా అర్జనలేకపోయినా అయిదారు మాసంవరకూ నిశ్చితంగా సంపాదం పొందుకోవచ్చు.....

కానీ తానుకున్నదల్లా అనుకున్నట్లే బతుకుతుందని భావించే మానవుడు నిజంగా అల్పజ్ఞుడు. అవాగతవిషయాలకు సంబంధించినంతవరకు మానవుడి జీవితానంగురించి భారెడు దూరమైపోయి వెక్కిరించినట్లుగా పర్యవేక్షించడం మానవ చరిత్రలో ఎక్కడబడితే అక్కడగోచరించే పరమపత్యం. శ్రీమతి డిహాకు పైతం అలాంటి దుర్లభవాటిల్లింది.

అతడు చేయదలచుకున్నమేలు విధిచూచిన విధిచూపు వల్ల కీడుగా వికటించింది—

2

నింకంతమనిచెబితే ఎవ్వరికీ తెలియదు. అప్రాంతంలో అతడు 'నీలూ' అన్న పేరుతో వ్యవహరించబడేవాడు. అక్కడి వాళ్ళకు అతడు ఎక్కడినుంచి వచ్చాడోతెలియదు. అతడిమాతృ భాష ఏమిటో తెలియదు. తన్మం తడకం పొంది మాట్లాడే వాడు. ఎవరైనా అడిగితే తాను దక్షిణాదివాడినని చెప్పుకునే వాడు. ఏకం భారతదేశంలో కడుపు చేతబట్టుకుని ఒకమూల నుంచి మరొకమూలకు వలసవెళ్ళేవాళ్ళు కోకోల్లరు. ఆ విధంగా తరలివచ్చిన వేలకొంది నిరుపేదలకు ఆశ్రయమిచ్చి వీరై సంతలో వాళ్ళజీవితావసరాలను గమనిస్తున్న గొప్పపారిశ్రామిక కేంద్రం అది. ఇతడు పలానావాడని నిర్దేశించడానికి వీల్లేకుండా అవం భాష ప్రజానీకంలో కలిసిపోయాడు నీలూ. కష్టాలతరంగాల పైన, వర్షాల తిమింగలాం మధ్య చేతులబలంతో జీవితసాగరాన్ని తరించడానికి ప్రయత్నిస్తున్న మానవుల్లో నీలూకూడా ఒకడు. అంతకుముందైన పరిగణనను అతడు ఆశించమగూడా లేదు.

యంత్ర భూతాలకు సేవలు చేయవలసిన అవసరంలేని తీరికపమయూల్లో పాగొట్టాలవల్లుణంనుంచి బయటపడి నిర్జనప్రదేశంలో ఏచెట్టుక్రిందనైనా కూర్చునేవాడు నీలూ. పైన విలలాశానం అది అక్షరాలు లేని కాగితంలాంటిది. గడ్డ కట్టి చలన ముడిగిన పముద్రంలాంటిది. మరింత సూటిగా

చెప్పాలంటే ఈనాటి తనజీవితంలాంటిది. కాలపుడుమీద ఉరికి అరమేనుకున్న వల్లటి దున్నట్లలా నీలూ అలాకూర్చునివుండగానే చికటితరులు దిగిపోగలిగి, చికటిడివకాడ్డి దృగ్గోచరంకాసాగే తారకలకు మళ్ళీ ఏవోకొన్ని పూర్వస్మృతులు అతడి హృదయాన్ని తెలికిచేయసాగివి. చుట్టంగా చుట్టుముట్టిన చికటిలోనుంచి తనచేతులవైపు చూచుకునేవాడు నీలూ. ఒకప్పుడు వ్యాపం గానికి అంకితమైన చేతులు. ఇప్పుడు ముంతేతుల్లో వచ్చి నరాలు పైకిలేవాయి. అరచేతులు రాతిలా దిగుసుకోయాాయి. ప్రేమ కడ్డిల్లా తయారై గరుకుబారిపోయాాయి. నీలూ కళ్ళు అర్థమైపోయేవి. కలిమిగారాలు దిద్దరైన జయం లాదులు శిలారాళ్ళకులెంటు తిరుగుతున్నారని చెప్పుకుంటూ నిలపించారు దేవతలు. తనదురవ్యక్తు కంటతడిపెట్టే వాళ్ళవ రున్నారు?

ఎవ్వరూ లేరు!

అనర్జితవంశంలో తనకెవ్వరూ లేరని, ఉన్నా వాళ్ళతో తనకేక అనుబంధాలు లేవని అనుకున్నాడు నీలూ. అకారణంగా అలాంటి నిర్ణయానికి రావటానికి నీలూ సిగ్గుపాడుకాదు.

మాకలు చొరకప్పాయివా భావించేకంను కామ్లా తాను కాలంగడిపాడు. మిట్టమధ్యపూం కామ్మన్నా యిన్ని కాఫీనీళ్ళతో గొంతుక తడిచేసుకోదానికి పిలుచేని పరిస్థితులమధ్య బ్రతుకుతూ భావమహోదధిని మధించి అడవివారిది పాపం అమృతం పంచిపెట్టాడు. అలాగేని తానెప్పుడూ దారిద్ర్యాన్ని కంట గించుకోలేదు. ఆ మాటకొస్తే అకలితో ప్రేమలు అక్రమించి నప్పుడు, అప్పులవాళ్ళ తోడేళ్ళలా వెంటకగులుకున్నప్పుడు తన అవేదన సర్పాల్లా మనస్సును పరివ్యంగం చేసుకున్నప్పుడు గుండెలో జిజ్ఞాసోతున్న భావాలు మేలుకునేవి. నిప్పుదేవాంగా తాను చేస్తున్నదొక పవిత్రకార్యం. ఏతల్కార్యనిర్వహణలో ఎలాంటి ఒడుదుడుకు లేదునైనానరే తను వాటిని సరకుచేయడు. అంతా భాగావేవుంది. కొండకోమ్ములాంటి ఆ అదర్శంపైన కొలుపు దీర్చికూర్చున్నంతకాలం అదొక విచిత్రమైన తన్మయభావం తన నావేళించింది. మంచినీటికుంటున్నగో పాదలో పొంచికూర్చున్న మువ్వన్నెమెకంలా, తన తన్మయత్వాన్ని పటాపంచలు చేయ దానికి ఒకదుర్బలన కాచుకుని వుండన్నయ్యయం తనకప్పట్లే తెలియదు!

తనబుద్ధికి తానీంచనిదీ, అనాటివరకూ కలలోనైనా తన జీవితాంధరిని అయిన ఆ దుర్బలన ఎలాంటిది?

ఎలాంటిదై తేనీమి! దానికి తాను కృతజ్ఞుడు. అది తనకళ్ళను తెరిచిందిగనుక!

—ఈ ప్రపంచం తున్నపై నది. ఈ మనుషు లందరూ రగాకోర్లు. పిరి, వ్యాయం, ధర్మం, అమర్యాం, మమే కారంలాంటివన్నీ వట్టి కల్లతోల్లకముర్రు. సంగీతసాహిత్య చిత్ర రేఖాది కళలు సమస్తం, తమతమ విషయవాంఛలను వెలచేర్చు

కోరాటి పిళ్లెని తిరిగివేళ్ల మావూరి ఉబుడుపాడు ఉపయోగం తప్పిస్తాననిగాని ఈ ప్రయోగం అవినవలసింది, అర్థం వలసింది, అరచించవలసింది ఒక్కటేఒక్కటి. అది దుష్ట! దుష్టవేరితోడు పెళ్లంకో దిక్కుకో పెరిచి కుమ్మరిపురుగు న్నెతం దిక్కు పాపంగా చూస్తుంది.

అది తన అరచాం నియమం తల్లికిందకువేసే రుతులపై నవ్వు! కానీ అది తనకు తెలియదని ముఖంగాను. ఎలా తెలిసింది? ఎరియాలంగా తెలిసింది—అప్పుడెదురుపే ముఖం.

అగ్నిపాక్షికా తాను అంటే బొట్టుగట్టిన కార్యపర్యుతి. అపాకుభావ పీఠంపైన తేనెలు. మలాపాపింపైన కురిసి పొట్టు పెరిగింది తనదేయం కావేదాడు. తన అకయాన్ని అర్థంమొనపేటే యింతకన్నానం పర్యుతికి పుంబుందనే తాను తానించాడు. ఆ తాను పొట్టు!

అరిసింది—ఎందుకో పెట్టెను తెరిచాడు. అది తరచుగా తాను తెరిచుచున్న పెట్టెగను. పెట్టె అట్టుడుగడ పుట్టెంతో నొట్టు కురిసిరాదు. ఒకటిరెండుకాపు. అయిదు పండు రూపా యం నొట్టు! అపారాధ్యునింతో వెంకటాచలపిత్త పాదురెవరిలో ముద్రాతం పదిపేసెవరికిమార్తెల అక్కరం కలదు? తన కళ్ళను తానే ముగిసిపోయాడు.

అపామెప్పుకోవలసివచ్చిన పర్యుతిమంతో తల్లి మేలుకు వెళ్ళుచు మళ్ళిరేదు. అదిక తర్వాత పడిపోయింది. అది నోటివెంటపచ్చిన కుంటివాలు తమంపేర్చు తుదిపెట్టు తేలిపోయింది. వామపురంకొంటి కిటికీ ఇంతలా వేసిన ఈ నొట్టుపడిపువ్వులు! అదిక దడప వర్షాన్ని ప్రసాదిస్తా దంతోనీ పరుగుపేరు కల్పేనొట్టు తిరుగువచ్చి తెలియ కిటికీ గుండా కోపరికి వెళ్ళుండు. అలాగైతే ఈ తల్లి యింటి కోపరికి ఎలావచ్చింది?

అదా ఏమని అపామెప్పుగలుగుతుంది పర్యుతి? చేసిన చేరువెయిదం పండిన పాపం అయిపడిపోగా వెక్కిరిక్కె పిడుమిగింది. పిడుపుతో మళ్ళిలుకాయంపు!— 'దా మాటపై ముక్కు తేరులంటి! పదిపెట్టెదేళ్ళుగా పీఠో కాపురం చేసిరావచ్చి, యిదా పీడు ముద్దంపేరుకుప్పిరి? పీడు తెలిస్తే దుష్టరుదారా కల్పించిపెట్టితిమియి యిలా తల్లిరంగా తారెట్టాడు. ఒక్కపెట్టెకుని తెలుతున్నాను. మేమి పడిపోయా పరుమ' అంటూ వాపోయింది. ఇదే తాను కోమలమకున్నంత కోకామడుకాదు. ఒక అపమెదేళ్ళు పెట్టె అతల్లియారా యింతకన్న మేమిచేయగలిగిందంటే అందు కదిక అయిందించ పెట్టెతులు ఎలాంటి నైపుణ్యమన్నో వూహించుకుంటే పెరివెంటవచ్చుకాదు. యుద్ధపు మారణాం మంకో మూలకంయంతా ముగిసినా ఏకాక్షర పరిగిరియిన రాకూరి పరితా తామకుంటిపోయాడు. తన అకయానికి అర్థంలేదు. తన అరచాంకంక నిలువలేదు. తన అకయాంకంక పీఠి, పీఠ

యితి భోగిభో భోగివైత అపారాధి గుర్తిన తర్వాత తానీ యింటి ముగిసింద పయివలేదు. ఈ అరచాంకం మాడలేదు. పరితతో కాపురం చేయలేదు!

ఒక్క పింఠంపెట్టుమార్తెగాను, ఆ పింఠాన్ని యిలాంటి అర్చాన్నిపై పుట్టితికి తిరుగువచ్చిన రహస్యాలంటి పెట్టుగూడా తనకు పింఠంపురగింది. ఇమిడు తాను రహయర కాదు. రహయర పింఠంకం మడిచాడు. ఇం పీఠం. ఒక్క మానవుడు ప్రతిదంతుకుంటే అందుకోక వెళ్ళు కురిసిందా పిడు.....

పిద్దాల్తునితో పోల్చుకోరానికి తనంతటివాడు? కానీ తనకు పింఠంపింఠంకవరకూ అదే మహాధిప్త్యమంతా—

మృదు లేదా తల్లివంకకన్న తల్లివారిపట్టుగా పిఠా రణంగా అతడి తిప్పిపెరాచాం యిక్కడ అడిగింది. తనానున్న కిరేమేదా పిఠా. తనంపెట్టెని మలాధిముఖాన్ని నడక పింఠేదాడు.

గతకదిని కట్టుకొన్న పిఠాతల్లిగూళ్ళలాంటి పిట్టపిట్ట గురుల్లో గదికొక్కకాపురంవచ్చిన మెచ్చున్న పండు కోంది పంఠింకో తనానానాటికోని గుమ్మగా ప్రంతకుప్పి ప్రతుకు పిఠా. కన్నాగంకోని మిరకానం, పిదక పిఠా తాం యింలామచ్చి తనా ఒకపిట్టపైకా యింలా ప్రతిదంక ప్రతి దానికి అతడు అపామెదేటియాడు. పదంలాకమ. పిఠాం ప్రతాక్షిపాడు. హోలకోనింది. ఎంతకూ తెల్లపామెగూతు లో ఒకట్టాన తెలిపిరాచి అకాయలు. పదుకునిచ్చి దేవరానికి ప్రతుప్పిట్టపిట్ట మెచ్చుంతో మదిలో అద్భుతమైన తిప్పా పెరిగిమట్టుతోనీ, అది కాస్తా మృగంకంకోకి తానించ మునుపే కాతంపైన పెట్టెంపు అతియ్యిన కోరికో అతడున్నట్టుంది లేదూచ్చునేదాడు. లేదూచ్చున్న తర్వాత ఒకటిరెండుగూతలుగనీ అతనికి తెలిపివచ్చిదిగాను—ఈ గదిలో కాకాతాలేపు. అంతకు మునుపే కం మృగం. ఇదా అలాంటి అప్రెచ్చుని పనిచేయడానికి తాను మునుపటి పింఠంకాదు. మట్టికూతాను నోటిచ్చుతకువంతుకుని, వాలుగుగుక్కం మంచి పిల్వలాగ అతడు మళ్ళి రావచ్చికి ప్రతిపోయాడు.....

తనంకలతాను నిర్మించుకున్న ప్రవాస కాకా గారంకో పిఠా కుడిపింఠం అలాగే గదిపిఠాం ఉండవం ప్పింది! కానీ పిఠికి మహాంకం పదం! ఉగరుతు గనీ, ఉమ్మెంతు గనీ నోడుకోని ఆ పిఠికి ప్రతుకు పింఠా మున్నోదేళ్ళి. అలా కొమరిత తర్వాత పిఠా కుడిపాపం ఒక నోట పాకాత్తుగా మలాధి రిరి, ఆ మలాధి ద్విరెమింది మాతాతం ప్రవంకపైంది.

పరికాపు కోరికలు. అదికాం మంచి మానవుడి కన్న క్లితువు చేతి. ఆ పింఠపురం అది పరింతగా పిఠాంకం పింది. అందుకు తోడుగా కార్మికులవారల్లో మెట్టానా మునుకున్నాయి. ఏ కారణంపెట్టెనా ఒక పుక్తి రెండు

మూడు రోజుల వరకూ కనిపించకపోతే, అతడు విషప్యరాలకు అపొరై ఉంటాడు భావించవలసి వచ్చేది. అలాంటి పరిస్థితో ప్యాక్షర్లతో వాణిగిరికి వెళ్ళి గుమార్తె రెండు రోజులుగా వీటా మనీ క్లెయిమ్ చేసుకున్నాడన్న వార్తను గతంలోకి వదిలిపెట్టాడు. శ్రీయోధిరావులు కొందరు ఆ వార్త వెంటి వీటా కోసం వెదుక్కుంటూ అతడి గురిలోకి వచ్చి చూచారు. జుర్రుపరతో గడదలాడిపోతున్న శరీరాన్ని కంఠపారల్పించి మురితముట్టుకుని దాగిన ముద్దలా పడిపోయిన వీటా.

దిక్కు దరి లేని రోగుల పొలికి పిల్లలైన వైన ప్రభుత్వ వైద్యాలయానికి వీటాను చేరమే, అంతటితో శ్రీయోధిరావులు తమకర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించు కున్నారు.

శరీరం విప్పులా కళాపత్రం లాడుతున్న ప్రితితో తాను వైద్యశాలలో ప్రవేశపెట్టబడటం మౌనమే వీటాకు తెలుసు. ఆ తరువాత ఏం జరిగిందో అతనికి తెలియదు. అంతా ఒక విషయం తెలియజరిగింది, తెలియజేయబడింది. పాత బూతపైను ప్రాణిలోని జీవవైష్ణవం. అది కార్మి అన్న పైమ్మడు, లేదా అన్నపానీయకీర్తన లోనైమ్మడు యిక తెలియదను, తెలియజేయదను అన్న ప్రతికీ తానే లేడు. అలాగైతే జీవించి వదిలి ఎటుకో వెళ్ళిపోయిన జీవుడు మళ్ళీ గూటిలోకి చేరుకోడం ఎలా సంభవమైంది? రోగానికి వికీర్తనా జరిగిన పాతపాతాని పోయిందో వికీర్తన విజయం లభించిందన్నమాట. చేరికందిన జలకం వోటి కందక పోవచ్చునని చెబుతారు పెద్దలు! తన విషయంలో మృత్యుదేవత కలాంటి అకౌంటుగేమి కలిగివుంటుంది.

కానీ ఈ సంఘటనవల్ల మృత్యువుకూ, మనుషులకూ ఉన్న మధ్య దూరం చిట్టిది ప్రస్తావన చేసిపోయింది. ఇది అది కావడం ఏ క్షణాల్లోనూ సంభవమే! ఎలాగూ తన వీటిని మృత్యువు కనిపించిందిగాదు. అంతమే జరిగేలోగా తాను వెలుగునందేన పని ఒకటిఉంది తీర్పుకోవలసిన కోరిక ఒకటి ఉంది.

అక్కడే అనిపించిందా వీటా అలోచన మరికొంత దూరం కొనలు పొందింది—ఈ చిన్న కోరిక తీరకుండా తాను చనిపోవడం భగవంతుడికి అధిమతమై ఉండదు. తన జీవితం యితా పొడిగించబడటానికీ యంతకంటే సముచితమైన కారణం స్ఫురించదు.

స్వస్థివాన్ని స్వలవాన్ని వివాది తానీ దూరప్రాంతంలో ప్రియపడిపోయిన తర్వాత వెన్నెండల్లో కాలవృంతాకోటి పోయాయి. శరీరాన్నియే లోకాన్ని యిక్కడ పోలేకాదు గానీ, మును మౌనం వీటా దొరికినప్పుడల్లా తనకుట్టి తప్పి విషాదం వెలుగులోకి పరిచేటానే ఉంది. ఎంతగా తప్పి మేనా పార్థుని తన లాభ్య. తప్పద మేమీ చేయక

పోయినప్పుటికీ నిష్కారణంగా పిల్లవాళ్ళలాంటి, పిల్ల సాన్నిధ్యం నీకీ దూరమై చువారు. వాళ్ళేమై ఉంటారు? ఇప్పుడేం చేస్తుంటారు? అనిపించుకున్న ద్వేషంతో, చల్లార దమకున్న కోపంతో తాను సంపాదించి పరిత్యజించాడు. కానీ మాయం మళ్ళీ లాంటిది కాం! ఎలాంటి తీవ్రమైన భావాలైనా, మరలాంటి గాఢమైన అనుభూతులైనా గానీ తెలియ పెట్టిన జుర్రుపరలా పారించుకుపోయి, కాలక్షమాన అమాతీ లేకుండా మాయమవుతుంటాయి. అలాంటి ద్వేషమూ, కోపమూ తన గుండెలూడుతో యింకా అలాగే వికీర్తనమై ఉన్నాయనుకోడం తమకుట్టుకు తనకే అనంతరంగా తానీ సోంది. అలా వెల్లడైన తన కుండపెంకుల్ని మళ్ళీ ఒకటిగా చేర్చి అతడం పిల్లమని గానీ, అమరమని గానీ తాను భావించడంలేదు. కానీ పిల్లదేవత లంతటివారూ, సూక్ష్మ శరీరాలతో వచ్చి వీడాని కోపాదు తను సంతతివారైనా చూచిపోతుండగా తన కిలాంటి కోరిక కలగడంలో విద్యార మేమీలేదు! గ్రూవార దుర్వివేచనవల్ల, అంద అదరనూ గోర్యయిన ఆ తల్లి జీవితం పరిస్థితులు యిప్పు రెలా వున్నాయో తెలుసుకోగలిగే చాలు

అన్ని నడుమై లేచి వడయాడేపాటి పిల్లక నమ్రతార గానే వీటా వేరుగా పొప్పిపింకు వెల్లడు. పేమిల్ల అకౌంటును రద్దు చేసుకోవడంవల్ల, అరుచిన్న కేసుతో తప్పగా రైల్వేస్టేషనుకే దారిపెట్టాడు. అర్చనంధువుల కోసం వేచి చూస్తున్న పెళ్ళివారి పిడిదిలా స్టేషను నందడిగా ఉంది. రోజూ చూస్తున్న రైలే అది! కానీ అరోజు పిడిపోయిన యిసుకతీర్చింపైకి అప్పుడప్పుడే సాగవస్తున్న కొత్తనీటి ప్రవాహంలా కమ్మలకు విందుగా ఉంది. రైలు వేగంగా వరుగుతుంది. ఒకవేళ రైలు మెల్లగా నడచినా అది మనిషి కన్నా వేగంగానే పరుగుడుతుంది. కానీ మానవుడి మనో వేగంతో పోల్చి చూస్తే రైలు వేగం లాలా తక్కువ. దిగిపోత లా లాకా పండుకుని పడివున్న పల్లెలొడి చేంచెన్న చూస్తూ వీటా కిటికీ దగ్గర కూర్చున్నాడు. రోజుకుంటూ, రోజు కుంటూ ఈ రైలేదేమిగా రెండు రౌతులు, రెండు మళ్ళా పరుగుడితేగారి తాను గమ్యస్థానం చేసుకోలేదు. గడచిపోయిన వచ్చుండేళ్ళ ప్రవాస జీవితం మాటలేమీ గానీ ప్రారంభమైన ఈ రెండువాళ్ళ రైలు ప్రయాణం తన జీర్ణమ విషమ పరీక్షకు గురిచేస్తోంది.

చింతలకూ, విద్యారాలకు విందుమైన ఈ ప్రపంచంలో అన్నింటికన్నా విచిత్రమైనది మానవుడి మనో లక్షణం. పిండ్లుగా పూండ్లుగా ఎడలో పేరుకున్న పట్టించు ఒక చిన్న సంఘటనతో నెమరిపోతుంది. కొన్ని వందల యేండ్ల అపోచదవల్ల అల్పమైన అత్యనిగ్రాహం ఒక్కొక్కణంలో నిడలిపోతుంది. ఒక్క దళాల్దానికి పైగా వా అల్పవాళ్ళవనా తమ తేవు తేవుకోట విర్లయంలో మునుమ రాయిగా చేరుకున్న వీటా చిట్టచివరి పదివాళ్ళలో తన భార్యాదీక్షం కోసం పరితనించి పోయాడుటే, రెండు రోజుల

రైలు ప్రయాణం అతని పొలిటికీ రెండు యుగాల అంతట యాత్రా భాసించిందంటే చిత్రమైన మనోజ్ఞుడానికి యింతకంటే చక్కని నిదర్శనం ఎక్కడుంటుంది ?

రైలు వరుగిడుతోంది

రకరకాల మునుపులు, వచ్చి పోతున్న స్టేషన్లు, బెడరి నట్టుగా రైలు కెదురుగా పరుగెడుతున్న ప్రకృతి దృశ్యాలు, కళ్ల ఎదుట తెరపి లేకుండా మారిపోతున్న దృశ్యాలను చూడలేక కళ్ళ మూసుకున్నాడు నీలూ. కర్ణమధ్యగంగాని మాలలు అర్థంలేని శబ్దాల వాటికలా వినిపిస్తున్నాయి. ఆ శ్రవ్య వాటికకు నేపథ్య సంగీతం సరసరా చేస్తోంది రైలు. సాయంత్రం వైంది. పికటి పడింది. పొంద్ర తిమిరచ్చాయల క్రిందలి కొండలూ, కోనలూ కొలుపులేర్చిన పికారాల మూకలా భయంకరంగా ఉన్నాయి. అందుకు తగ్గట్టుగా నీలూ మనసు గూడా గందరగోళంగా ఉంది. నడుస్తున్న రైల్లో కొలాన్ని వేగించడానికి ఉప్పుదొక్కటే ముఖ్యోపాయం. నిదుర పోగలిగితే ఎక్కడో కొన్నిసందం వైర్ల దూరంలో తెల్లవారు తుంది. కానీ రమ్మనగానే రావడానికి నిద్ర మానపుడి చెప్పు చేతల్లో లేదు. జవా ప్రాధేయనడి చూడాలనుకున్నాడు నీలూ. దొరికిన కొద్దిపాటి బాగాలో ఒళ్ళ ముడుచుకుని పడుకున్నాడు. ఎప్పుడో నిద్ర పట్టింది

తెల్లవారకమునుపే అతడు నిద్ర మేలుకున్నాడు. మేలుకోగానే నీలూ ఒడలు పుంజుకుంది. అనిపించిన తరీరాలకు సేదదీరుస్తూ మలయమారుతం వింజామరలా విస్తోంది. అనతిదూరంలోనుంచీ కలకంఠి మధురాలాసం అపారమధురంగా వినిపిస్తోంది. మలయవనం కంటే చల్లగా, పికకూడితం కంటే తీయగా అప్పువైన 'తల్లి నలు కులు' చేరువతోనుంచీ అతనికి వివస్మిస్తున్నాయి.

తల పైకెత్తి కిటికీగూడా తెలుపలికి చూచాడు నీలూ. రైలు—ఉప్పికాంతుల వెలుగుల్లో వరసశించిపోతూ, ప్రాచీత సమీరంతో ఉల్లాసంగా కలుపు చెప్పుకుంటున్న తెనుగు దేశపు కేదారం మధ్య వరుగిడుతోంది.

'ఎంత చల్లగాలి ఈవేరే పిదేవి

ఎంతగా నా హృదయ ముప్పొంగి పోయేది'

గొంతెత్తి పొడుకోదలుచుకున్నాడు నీలూ. మరుక్షణంలో జ్ఞప్తికివచ్చిందతనికి—తనది మూగవోయిన గొంతుక. పూర్వాక్రమంలో తాను పాటలు వ్రాసుకునేవాడు. వ్రాసు కున్న పాటను గొంతువిప్పి గుండె కలిపి పాడుకునేవాడు. ఆ రోజులు కాపు ! ఆ రోజు లిక రాపు ! ఈ పాటైనా తన కిప్పుడు పూర్తిగా జ్ఞప్తిలో లేదు. మళ్ళీ వ్రాయాలను కుంటే భావన పరుగిడుతుందనిగానీ, రసవేళం సహకరిస్తుందనిగానీ నమ్మకంలేదు. తాళంలేదు ! పాపాత్యలోకానికి ఎంతం దింపినంతవరకూ రచయిత నీలకంఠం కాలపురుషుని మహిమ దరంలోని సుమార వీరులలోనికి వెనరివేయబడిన అలి

శబ్దం ! మళ్ళీ ఈ నాడు అతడు బ్రతికి వచ్చాడని తెలుసే నమ్మాలన్నవరూ ఉండరు !

మాగ్యోదయ మయ్యేసరికి రైలోక పెద్ద జంక్షనులో అగింది.

పొగలండి స్టేషనులోకి రాగానే మున్నంగుగా స్వాగత సత్కారాలకు సిద్ధమయ్యేవాడు పేవర్ల కుర్రవాడు. మామూలు మేరకు బ్రతుకు తోడుకొన్న సైన బీబీను మేసుకున్న కుర్రవాడొకడు పత్రిక అమ్ముకుంటూ ప్లాట్ ఫారం సైన పరుగిడుతున్నాడు.

"ఇదిగో అబ్బాయ్ ! నిన్నే" పిలిచాడు నీలూ.

"పిలిచారా బాబూ !" వరతెంచి వచ్చేవాడు కుర్రవాడు.

"నీ దగ్గరున్న పత్రికలన్నీ రకానికొకటి చొప్పున యిలా పడేయ్" అన్నాడు నీలూ.

కుర్రవాడి ముఖం వికసించింది. మోపెడు బరువులో నుంచీ కావలసిన పత్రికలు చేతికి తీసుకుంటూ అతడు కాస్తా మనోగగ్ధుడై గూడా పూసుకుని "మూడు పావలా" అన్నాడు.

డబ్బు వెల్లించేవాడు నీలూ. పత్రికలు చేతికి తీసు కున్నాడు. వాలుగు బారలదూరం ముందుకు వెళ్లిపోయిన పేవర్లకుర్రవాడు అంతలో అమాత్యవైన విషయమేదో స్ఫురణకు వచ్చిన్నట్టు గిరుక్కున వెనుదిరిగి "పుస్తకా లేవైనా అవసరమా బాబూ !" అని వివరంగా పోచ్చరించుకున్నాడు.

"పుస్తకాల ! ఎక్కడున్నాయి ?"

"ఇదిగో, ఈ సంచిలో ఉన్నాయి" మోచేతికి వ్రేలాడుతున్నసంచి లోపలికి చూస్తూ చెప్పుకోతున్నాడు కుర్రవాడు—"నిన్నటి రాత్రి—నీ ప్రేయసి మొగుడు—కాశించి కొడురా కాలనాగు"

"అవన్నీ ఏమిటి ?" విన్నయంతో వచ్చిందాడు నీలూ.

"పుస్తకాలు బాబూ పుస్తకాలు"

కాసేపు తటపటాయింది "యిచ్చటి కీ పత్రికలు చాలు. వాటిసంగతి తరువా తెప్పడైనా తీరిగ్గా చూస్తాను" అన్నాడు నీలూ.

కానీ ప్లాటుఫారంపైన తాను పొగిస్తున్న పాపాత్య వివరణోద్యమం పొలిటికీ మహారాజాపక్షమలా ప్రత్యక్ష వైన పెద్దమనిషిని అంతటిలో వదలిపెట్టడానికి మనస్కరించలేదేమో, మరింత దగ్గరగా వచ్చి ఈసారి తాను ప్రయోగిస్తున్న బాణానికి తిరుగుండడపు నమ్మకాన్ని ధ్వనిస్తూ— "చూడండి బాబూ ! నా దగ్గర 'జరిపిర జవన' గూడా ఉంది" అన్నాడు పేవర్లకుర్రవాడు.

"అది కూడా పుస్తకమే వేమిటి ?"

"ఎరుగరా బాబూ ! నీలకంఠం రచన. నిన్ననే వచ్చింది."

నీలూ నివ్వెర వడిపోయాడు. ఈ పిలకంబు దెవరు ? పాపాత్మాకాళంకో యితగా దెప్పుదు మొలిచాడు ?

మౌనాన్ని అంగీకారం క్రింద జమకట్టి వైతకల కుర్రవాడు 'జరిచీర జవ్వన' కి సంచిలోనుంచి విముక్తి ప్రసాదించాడు.

మికాయి ముక్కలా చిన్నపైజా పువ్వుకం. కంటి పాపకు గిరిగింతలు పెట్టే అందమైన ముఖచిత్రం. పెద్ద పైజా అక్షరాలతో కొట్టవచ్చినట్లుగా కవిపిస్తున్న రచయిత పేరు. ఒక్కపూపుతో ఆకరుదాకా పులులు తిప్పేకాదు నీలూ. అతడి చూపులు నెనుకవైపు అట్టపైన విశ్రాంతి నిలిపిపోయాయి.

మనిషిని నవ్వే జంతువుగా పేర్కొంటారు. నవ్వడంలా అశ్రురసదడంగూడా మానవుడి స్వభావమే ! నవ్వుతూ నవ్వుతూ ప్రాణాల్లోల్వయిన ఉదంతాలు వారాప్రతికర్ణ అప్పుడప్పుడూ కవిపిస్తుంటాయి. అశ్రురసవల్ల నీలూ పైతం అలాంటి పరిణామానికి రోమగావలసిన సందర్భమే అది ! కేవలం అదృష్టంవల్లనే గావచ్చు, నీలూ అపాయం నుంచి తప్పించుకున్నాడు.

అట్టపైన ముద్రించబడివున్న శాయాచిత్రం ముమ్మా ర్తులా తవది !

దానిక్రింద వివరణగూడా ఉంది—

నింకంతంగారి అముద్రితరచనల్ని పాఠకుల కందించే తాగ్యం తమకు గిరిగినందుకు అళ్ళిపై ప్రచురణాగారం వాళ్ళ గర్విస్తున్నారు ! 'జరిచీర జవ్వన' ప్రచురణ ద్వారా చేబట్టిన సత్కార్యంలో మళ్ళీ ఒక అడుగు ముందుకు వేయగిరిగినందుకు వాళ్ళ మరెంతగానో ఆనందిస్తున్నారు ! ఇంకా మిగిలినపు నీలకంతంగారి అముద్రితరచనలను వాళ్ళిలాగే పాఠకలోకానికి సమర్పించుకోగలరు !

"దబ్బిస్తారా బాబూ !" వైతకల కుర్రవాడు దబ్బు కోసం వెలు చాస్తున్నాడు.

మూల్యం ముట్టుకెప్పి నీలూ కుర్రవాడి బారినుంచి బయటపడ్డాడు. క్రిందికి దించుకున్న బ్రంకును భుజాన వేసుకుని, ఎట్టుయెదులు తలుపులు బారగిల తెరిచివున్న వెలు టింగు రూములో జొరబడ్డాడు. కుర్చీలో కూలబడి పుస్తకం తెరిచేకాదు

వదివి ముగించేసరికి గంట తొమ్మిది కావచ్చింది.

వెలువలికి చూచాడు నీలూ. ప్లాట్ ఫారంలో రైలు లేదు.

వాకబువేయగా రైలు అరగంటకు మునుపే వెళ్లి పోయినట్టు తెలిసింది. మళ్ళీ రాత్రి పదింటికి గానీ బండి లేదు. కావైతే తానుటెక్కెట్టు కొనుక్కోదమూడా ఈ స్టేషను వరకే కొనుక్కున్నాడు. పోగా తన ప్రయాణం యిలా అగిపోవడం కూడా ఒకందుకు మంచిదే ననుకున్నాడు నీలూ.

బుక్ షాపులకు వెళ్లి అతడు పింకంతం పాపాత్మాన్ని టోకుగా కొనేకాదు. రథ్యమైన అయిదారు పుస్తకాలతో మళ్ళీ వెలుటింగ్ రూంలో ప్రవేశించాడు.

ప్రాజెక్టుకున్నకొద్దీ ధూమకలాగారం కర్ణకోరమైన వివిధలావాలకు అంబాలమై పోతోంది. బూడిదవేలపై న్నంబి వేడిగాలి విసురుగా వీస్తోంది. ఒకటి, రెండు పుస్తకాలు మాత్రం పూర్తిగా వదిలి మిగిలినవాటిని పాఠిపులాక వ్యాయంగా అందందు పరికించి, చూచి ముగించిన ప్రతి పుస్తకాన్ని టేబిలుపైకి గిరవాటు పెట్టి, దిమ్మెక్కిపోయిన తలను చేతుల్లోకి తీసుకుని వాలుకుర్చీలోకి సోలిపోయాడు నీలూ.

ధర్మగోపు ఒంటికాలితో నడుస్తున్న ఈ కలికాలంలో పైతం యిలాంటి ఘోరకలి జరగడానికి పిలుంబుందని నీలూ ఎప్పుడూ భావించలేదు. సుషుప్తి నవ్వులోలేని సడయాడే జబ్బులా విడలోనే లేచి కూర్చుని రచనా వ్యాసంగంలో తీసుయ్యే రుగ్మత తమకులేదుగనుక ఈ పుస్తకాలు తాను ప్రాసించి కావనీది నిర్వివాదాంశం. తాను వ్రాయని పుస్తకాలను తనపేరు కంట గట్టిన పాపనం మాటకేమిగానీ, ఈ ఘోరకలిలో అంతకు మించిన దుస్థిరానం చేరొకటుంది. చెట్టు పేరు చెప్పి, కాయలమ్ము కున్నట్టుగా తన పేరును వినియోగించుకో దలచుకున్న బుద్ధి మంతులు వీరై సంతలో రచనా విషయంగా తాను పాటించిన నియమాలను అనుసరించడం వ్యాయం! ఆ కనీసపు అవద్ద ర్నాన్నిపైతం వాళ్ళు త్రోసి రాజన్నారు. తీసుకున్న యితిపుత్రంలో గానీ, కుదిరించుకున్న కైలిలోగానీ, సాగించిన కథనంలోగానీ ఏళ్ళు పోయిందొక కొత్త పోకడ! పోకడ అనడంకన్నా పోకడలు అనడం సమంజసం. ఎందుకంటే కైలిగానీ, కథనంగానీ ఒకచోట పున్నట్టు మరొకచోట లేవు. పాపాత్మంయొక్క ఉద్దేశం రోకా వికి శ్రేయస్సును పంధించడమే నంటుంది సాంప్రదాయం. ఈ సాంప్రదాయానికి చెందని విజ్ఞాని ఒకాయన కళలు యావత్తు విప్రయోజనమని గూడా పెంచిస్తాడు. గొప్పప్రయోజనం సమకూర్చకపోతే మానె, బొత్తిగా ప్రయోజనం లేకపోయినా మానె, పనిగట్టుకుని దుష్ప్రయోజనం సాధించదలచుకున్నవాళ్ళను గురించి తనేమనుకోగలడు? ఇలాంటి బూతును, యింతటి చెత్తను తన తలకంటగట్టుదానికి ఏళ్ళకు తనే మనిషారం చేశాడు? ఈ అళ్ళిపై పల్లివర్షం ఎవరోకానీ, ఏళ్ళు తనను పట్టి తెచ్చి నాలుగు నిలుపుల గోలలో పాతిపెట్టి పజీవంగా ఇవన క్రియలు నిర్వర్తించివుంటే యింతకంటే బాగుండేది!

నీలూ కళ్ళు విమ్మరింగలా ముందుకున్నాయి. కోపంతో అతడిముఖం కేపురించింది. అతడు పళ్ళు మువలు కొరుక్కున్నాడు.

క్రమంగా కోపం దిగబారిపోగా ఊపుడైపోయాడు నీలూ. కారణాంతరాలపల్లె యిటీవల జీవితకాలంలో తాను రచనా వ్యాసంగాన్ని అవహించుకున్నమాట నిజమే! కానీ తన అంతరాంత

రాళ్ళో అందుకు విరుద్ధమైన భావన విక్సిత్తమై పుండడం అంతకుంటే వాస్తవం. రెండు దశాబ్దాల పర్యంతం అదే తపస్సు లాగా కొనసాగించిన సాహిత్య వ్యాసంగాన్ని గురించి తలచుకొని తమ వరవశించిపోయేవాడు. ఆ కృషివల్ల తన బ్రతుక్కు లభించిన కాంతిని, తనమనుషుకు లభించిన కాంతిని మిమ్మాయిస్తే, తన జన్మ తృణంతా హీనమైనది. కాస్తంలో తుప్పిమైనది. తన అంతర్ధానం వాళ్ళివెరికో లాగా ఉపకరించింది. అవకాశం దొరక గానే వాళ్ళు తన వ్యక్తిత్వంపైన పేదపీళ్ళు చల్లేశారు. జరిగి పోయిన ఈ దురాగతంమూలంగా తన పేరూ, ప్రతిష్ఠా ఈ పాటికి బూడిదలోపోసిన పన్నీరులా అణగారిపోయివుంటాయి.

కృపవల్లయుద్దైలేని నిలారుగా కూర్చున్నాడు నీలూ. వీళ్ళేదు! అలా జడగడానికి వీళ్ళేదు! భాగ్యవా పాగల్లో చూరి పోయి, తన స్వరూపం వికృతంగా మారిపోయి పుండవచ్చు. ఇన్నేళ్ళుతర్వాత యిప్పుడు వ్రాయడానికి పూనుకుంటే కలం సాఫీగా పాగక దన్నూరీ గూడా కుదరకపోవచ్చు. తానే సింకంథ మని చెబుతే లోకులు నమ్ములేకపోవచ్చు. కానీ తనలోని రచయిత ఏమాత్రం ప్రాణాపక్షేపంగానైనా మిగిలివుంటే ఈ అవమానానికి ప్రతికారం వెరపేదాకా తనకు విద్ర పట్టుదు. ఎంతోకాలం తను వ్రాసిన జీవితం గడిపాడు. మరి కొద్దిరోజులు గడవలేక పోడు. వచ్చేందేళ్ళు తన వ్రాసిన చరిత్రను సింహావలోకనం చేసుకుంటే చాలు, ఒక బృహత్కృత తయారుగాకపోడు. రచయిత పేరు చెప్పుకుని రచన లమ్ముకోడం సహజైతే, రచన మూలంగా రచయిత మళ్ళీ లోకంలోకి తిరిగి రావడం ఎదురు సవాలు. తనకు చుట్టుకున్న దుష్కీర్తి పాటిటికి తుడిచివేతగా, ఆ దుష్కీర్తిని తనకంటగట్టిన వాళ్ళ ముఖాల పాటిటికి మసిపూతగా తన రచన అవతరిస్తుంది.

అత్యవిశ్వవాస్తంతా అరవేలిలోకి తెచ్చుకున్నట్టుగా పిడికిలి దిగించి, బట్టమీద ఒక గుడ్డు గుడ్డేశాడు నీలూ. చెల్లా చెదురుగా చల్లపైన పడివున్న పుస్తకాలు ఆ దెబ్బతో పైకెగిరి దలేలున నేలపైన పడిపోయాయి.

3

"మేనేతంగు ప్రాప్తయిలుగుగారిని కలుసుకోవాలి" అన్నాడు నీలూ.

బొత్తులు బొత్తులుగా మూగివున్న కాగితాల ఎదుట కుర్చీలో కూర్చుని, ఏదో వ్రాసుకుంటున్న తరుణవయస్కుడు తంపైకెత్తి ఆగంతకుడికేసి చూస్తూ "కూర్చోండి" అన్నాడు.

ఈసాంచిన రోకటి. ఎదురైనది వేరొకటి. అక్కడై వ్రాసు రచాగరమనగా అది మంచి మాట్లాడంతో గూడిన పెద్ద సంస్థ కాబోలుననుకున్నాడు నీలూ. అలాంటిదేమీకాదు. దానికున్న ఒకే ఒక పాంగు—వీధిలో వ్రేలాడుతున్న బోర్డు. లోపల పోల్లో ఈ యువకు డొక్కడు మాత్రం రచక దీక్షగా తన వనేదో తాను చేసుకోతున్నాడు.

"ఎందుకోసం వచ్చావో తెలుసుకోవచ్చా?" విస్మయం కలిగించేపాటి విషయంతో అతడు ప్రశ్నించాడు.

నీలూ జవాబు చెప్పే స్థితిలోలేదు. ఆ యువకుడి వాలకంలో అది, యిది అని ప్రత్యేకంగా వివరించి చెప్పడానికి వీళ్ళేని అకర్షణ ఏదో వుంది. నీలూకు వాకట్టు కట్టడం మాత్రమేగాదు, అది అతడి కళ్ళకు అనిమిషత్వాన్ని గూడా వ్రసాదించింది. ఈ మదుచువాళ్ళే తనెక్కడో చూచినట్టున్నాడు. లేదా చూచి మరచిపోయిపట్టున్నాడు. ఏదో స్మృతి. ఏదో మరపు. ఆ రెండింటి మధ్య నీలూ మనసు ఉయ్యాలలాగుతోంది.

"ఎందుకోసం వచ్చావో తెలుసుకోవచ్చా?" మళ్ళీ అదే ప్రశ్న—ఈ సారి ఒక్కేంథ దగ్గరగా.

"మరేంలేదు. నే నొక పుస్తకం వ్రాశాను. దాన్ని వెలుగు లోకి తీసుకరావాలని సంకల్పం.... తెలిసిన వాళ్ళుకొందరు యిక్కడి కొకపారి వెళ్ళి రమ్మవ్వారు....."

"తీసుకొచ్చారా పుస్తకం?"

మిత వచనాలు. అంతకుంటే మితమైన పోవడావాయి. కొందరినీ తాను మరమసిషిలోగానీ వ్యవహరించడంలేదుగదా! నీలూ సందేహించాడు.....

అందుకున్న పుస్తకాన్ని అత డొకటి రెండుచోట్లు మాత్రం తెరిచి చూచాడు. మళ్ళీ మొదటికే వచ్చాడు. అక్కడ దేనికొనమో వెదుకుతున్నట్టుగా ఒకటి రెండు క్షణాలు అగ్గి, తటాటున తంపైకెత్తి, "ఇందులో రచయితపే రెక్కడా ఉడపారించబడినట్టు లేదు....." అన్నాడు.

"నిజమే! ఉడపారించవలసిన అవసరం లేదనుకున్నాను"

"అంటే?"

"ఈ రచన అనామకంగా—అంటే రచయిత పేరు లేకుండా ప్రకటించబడాలన్నదే ఉద్దేశం"

"ఎందుకు?"

"రచయిత ఆ రంగానికి కొత్తవాడు కావచ్చు. లేదా సుప్రసిద్ధుడు గావచ్చు. అంటే ఏమన్నమాట? రచయిత పేరునుబట్టి పాఠకుడు అదిలోనే ఒక నిర్ణయానికి రావడానికి వీలుంటుం దన్నమాట! నేను సూచిస్తున్న ఉపాయం ఆ ప్రమాదాన్ని పరిహరిస్తుంది....."

కానీ ఎదుటివ్యక్తి ఆ సమాధానాన్ని వినిపించుకున్నట్టే లేదు. అతడి చేతిలోని పుస్తకంలో నిమిషానికి వాలుగైదు కాగితాల లెక్కన వెనక్కువెళ్ళిపోతున్నాయి. అవిధంగా అతడు రచయిత వలాగే కుర్చీలో కూర్చోబెట్టి రచనను పాతశ్యాంగా చదివేసేటట్టున్నాడు.....

పదిపదిపాను రోజులుగా మనసులో పొంగిపారలుతున్న కోపం కట్టలు రెండుకోడానికి సిద్ధంగావున్న ఆ తరుణంలో, మునిగాళ్ళుమీద నిల్చున్న ఉక్రోశం ముందుకురకడానికి అగ్రులు

వాస్తవం ఆ సమయంలో ఎంతో బలవంతంనైన తనమలాను సంయమించుకుని నీలూ కుర్చీ కంటిపెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. కానీ ఆశ్చర్యమేమిటంటే మార్కెట్లో పోయిందా అతడి భావోద్వేగం క్షణక్షణానికి చురుగ్గా ఉంది. కన్నెత్తి ప్రత్యర్థి వైపు చూడగానే వాడిబలంకోసం వారికి సంక్రమించేదని పి పురాణాభి చెబుతుంది ఎట్టుయెదుట కుర్చీలో కూర్చున్న ఆ వదుచువాడి సాన్నిధ్యంలో నీలూ పరిస్థితి సైతం యిండు మించు అలాగే పరిణమిస్తోంది. ఆ యువకుడిముఖంకేసి చూస్తుంటే కోపగించుకోవానికి ముమ్మరించుడందేమి సరిగదా అతగాడి అజ్ఞానాన్ని మన్నించేయానిగూడా అనిపిస్తోంది. శత్రువే బేగాక అంతమాత్రాన వాడితోని గుణవిశేషం వస్తవీయం గాకపోదు. విప్లవదేవాంగా మెచ్చుకోదగ్గది ఈ యువకుడి కార్య వ్యగ్రత. పట్నాలిషేకత్వం సందర్భంలో పాక్షాత్తు ఎరిగబెట్టు రాణి అపిధిగుండా ఊరేగుతోందని తెలిసినా అతడు చేస్తున్నదని వదిలిపెట్టి కుర్చీలోనుంచి లేచేటట్టులేదు!

నీలూ అంతలో మనసు మార్చుకున్నాడు. ఈ యువకుడిది అజ్ఞానంగా తంపోస్తున్న తనకంటే అజ్ఞాని వేరొకడుండడు. త్రాగదనిన పాంతు త్రాగి నీరెత్తిన విమృశా విభ్రంకం కూర్చున్న పిల్లికూసయిది! అదవకు వేర్చినగుణపాతం వెంబ్బ కలిగిఉంటున్నది! రచనాకోసం అతడు అయ్యున్నారాన్ని వెన్నలా కరిగించుకుంటే ఆ పాపిన్యమ దేవతలా తక్కించడానికి విడిచుడు?

పుటవై పాకపారిచూచి కంటికివిన ఒకటి రెండువాక్యా లనుబట్టి కథాకమాన్ని గ్రహిస్తూ వేగంగా చదువుకుంటూ వెళ్ళేవద్దతిలో ఆయువకు డొక అరగంటపేవల్లో కథాంతం లోకి చేర్చేశాడు. పూర్తికాగానే పుస్తకం మూసేస్తూ అతడు నీలూవైపు వంగి “ఇందుకోసం చాలాశ్రమపడినట్లున్నారమీరు” అన్నాడు.

“నాశ్రమ గుర్తించబడినందుకు సంతోషం” అన్నాడు నీలూ.

“కానీ ఒక మాట చెబుతానుమీకు! ఈ పుస్తకం మీది! దీని పట్ల మీకో అభిప్రాయంఏర్పడివుంటుంది. ఆ అభిప్రాయానికి విరుద్ధమైనమాట ఎవరైనా చెబితే మీకు కోపం వస్తుంది. చివరి జం చెప్పకబట్టాడు. ఉన్న యిల్లుంది అది! అందుకే ఒక్కమాటలో చెబుతున్నాను. మీశ్రమ వేరొకవిధంగా వినియోగమైవుంటే చాలాభాగందేది”.

నీలూ అందుకోడానికి నీలూగా పుస్తకాన్ని మేజాఅంచు దగ్గరగావుంచి అతడు మళ్ళీ కలం చేతికి తీసుకున్నాడు.

“ఇదిగో అబ్బామీ!” గర్తించాడు నీలూ. “శబదానికి మాలిన గొడవవల్ల యిప్పుటికే నీవనికి అంతరాయం వాటిల్లింది. మరి కొంతసేపు నువ్వి అంతరాయానికి తట్టుకోకలెప్పుడు....”

“ఎందుకూ?” తెల్లబోతున్నట్టుగా అతడు ప్రశ్నించాడు.

“మధ్య చేస్తున్న వామర్థావని కన్నా నాప్రవేశం అమూల్యమైంది గురుక!”

“అలాగా!” చేతులు సైతం అతడు ఒళ్ళువెరుచుకో పోగాడు.

“కొందరిని ఎల్లకాలమూ మోసగించవచ్చు. అందరినీ కొంతకాలం మోసగించవచ్చు. కానీ ఎల్లకాలమూ అందరినీ మోస గించడం పాపంకాదు....”

“తెలుసు! అది అంగ్లంలో ఒకమాక్తి....”

నీలూ అతడితో మరచుర చూచాడు. ఆ చూచినచూపుల్లో పాతకాలంవాటి జ్ఞాపకం నీలివడ లేవే పాడగట్టి ఎదుటివ్యక్తి త్రుల్లివద్దాడు.

“పండినసాం కీలకు వచ్చినప్పుడు ఎలాంటి దింకాల్లే వా సదరిపోతాయి! నీకంతం సమార్థిసైత దేరామేకుని నువ్వాడిన కుట్రవాటకానికి ఆయువు మూడింది. అసలే న నీలకంతం కాదనుకో, అతడిలాంటివాడు ప్రేలానికి నువ్వెప్పుడు జవాబువెప్పు కోవారి. కుక్కమూరి పిందెను కనగల్గొలుగా చలామణీచేసిన సాపానికి నువ్వెప్పుడు సంజాయిషీ చెప్పుకోవారి....”

యువకుడిముఖం వెంవెం పోడానికి క్షణంలో వగంపేపు పట్టలేదు. విచారమూ, విషాదమూ, విన్మయమూ ముప్పిరి వేసుకోసొయిన మామకప్పిరి అతడిముఖంలో వృష్టంగా ప్రతి దిందిస్తోంది. ఉక్కుశలాకలాంటి ఆ వదుచువాడు వాడిసొయిన తోటకూర కాదలా బల్ల సైకి వారిపోయాడు.

“కాలం గడిచిపోతోంది” పాపరించాడు నీలూ.

“నిజమే! దోషంనాది. అవనిగ్ధంగా నేను నా నేరాన్ని అంగీకరిస్తున్నానుగూడా!” అవతతముఖంకై నేనైపు చూస్తూ ఆ యువకుడు మారుమూలలేకుండా తన నేలానికి ఒప్పకోలు ప్రకటించాడు.

ఒక్కనిముషంతరువాత మళ్ళీఅతడే కొనసాగించాడు.

“ఈ అభియోగంలో మీరువారులు. నేను ప్రతివాదిని! మీరు నేరుగా వ్యాయస్థివానికి వెళ్ళివుండవచ్చు. ఎందుకో వెళ్ళలేదుమీరు! బహుశా వాకొక అవకాశంయివ్వాలని భావించి వుంటారు. ఈ అవకాశాన్ని సార్థకం చేసుకోవాలన్న ప్రయత్నం వ్యాయంగాకపోదనుకుంటాను....”

“ఉపోద్ఘాతం అవసరం!” నీలూ విరుచుకు పడ్డాడు.

“మన్నించాలి మీరు! మాటిగా చెప్పడానికే ప్రయత్ని స్తున్నాను. లోకంలో అక్షలాదిమానవులు పుట్టిపెరిగి చనిపో తున్నారు. ప్రేళ్ళకు నీళ్ళందకపోతే చెల్లుపెడగవు. ముఖంగా బ్రతకాలనుకోడం, అందుకోసం ప్రయత్నించడమూ మానవుడి స్వభావం! నేను దురదృష్టవంతుణ్ణి! కారీరకంగానూ, మాన వీకంగానూ వికాసదశను అందుకోకమునుపే నేను బ్రతుకు బరు

పును మోయవలసివచ్చింది. ఆధారవీతముంటూ ఒకటి లేచడే మానవుడు నిర్వోలేడు. నా బ్రతుక్కు ఆధారంగా మానవుగారు గడించిం దేమిటో చెబుతున్నాను. ఆయనొకనైపున కీర్తిని సంపాదించి రాజపోశారు. మరొకనైపున దుర్భరమైన దారి ద్రావ్వి పెంచుకొన్నారు. పిత్రార్థితమైన ఆ అస్తిపాస్తుల్లో మొదటిది పెట్టుబడిగా నేను రెండోదానితో పోరాడవలసివచ్చింది.."

మదిలో లీంగా మెదిలిన అనుమానం నిజంగా పర్యవ సిస్తున్న ఆ తరుణంలో నీలూ చేష్టలుడిగి అప్రతిభుడై పోయాడు.

ఆ యువకుడు తలూతు కుళ్ళిలోనుంచి పైకి లేచాడు. ద్వారాన్ని పమీంచి దిగ్గరగా "అమ్మా!" అని పిలిచాడు.

నీలూ పాదాలక్రిందలి భూమిక్రంగిపోతోంది.

"కానీ గజమేడలు కట్టుకున్నవాళ్ళు యితరుల యిళ్ళ పైన రాళ్ళు విసరగూడదంటారు...." అతడు మళ్ళీ ప్రారంభించాడు. "మీపేరూ వ్రతిష్టలు మీకు ముఖ్యం. నాటికోసం మీరు మీ నీడలో మిమ్మల్ని నమ్ముకున్నవాళ్ళను నిరంతర శ్మేకాంపాలు చేయడానికి వెనుదిరుగు. నా ఆరోపణలు రెండింటితో యిది మొదటిది—వ్యర్థమైనదిగూడా! రెండోది యిది. మీరు రచ యితలు. మీ రచనలు మానవజగత్తునకు సంబంధించినవి. మనో ధర్మ పరిశీలనం మీ రచనావ్యాసంగానికి ప్రాణం. రచింపించుకో కని గాంచగలడప్పు లబ్ధివ్రతిష్ట మీ పాత్రు. కానీ మీ రాకా వచ్చే నరికి మీరువచ్చుతో కాలివేయగలరు! వస్తుండేళ్ళు మీతోబాటుగా ఒకయింటి కప్పుక్రింద నివసించిన మానవజీవిని మీ రర్థంచేసుకో లేకపోయారంటే అది మీరు నిజంగా సిగ్గు పడవలసిన విషయం..."

టేబిలు పొరుగునురాగి పుస్తకాలక్రిందినుంచి అత డొక కార్డుముక్కను పైకితీశాడు.

"మీ అభిమాన పాఠకుహాళయు డొకాయన వ్రాసిన ఉత్తరం యిది.—మీరు మాయమైపోయినతర్వాత ఆరు మాసాలకు యిది మీ చిరునామాకు చేరింది. కుటుంబదుస్థితికి జాలినదుటూ ఆయనచేసిన పర్యాయాన్నిగురించిన ఉదంతం అందుతోవుంది...."

"కానీ కోసమేనట్రా వ్రకాళం!"

జీవితంలో ప్రార్థు పడమటి కింకా వ్రాలకపోయినా అప్పుడే జరాభరాన్ని మోస్తున్నట్టున్న మాతృమూర్తి కానీ గ్లాసుతో ద్వారం దగ్గర ప్రత్యక్షమైంది.

"అవునమ్మా! నా కోసంగాదు. ఆయనకోసం" అంటూ వ్రకాళం చరచరా బయటికి వెళ్ళిపోయాడు.

పై సంఘటన జరిగినతర్వాత మూడుమాసాలకు—

ఒకనాటి ఉదయం ఉపాహారం పేసింది చుట్టుకాల్య కుంటూ తీరిగ్గా మంచంపైన విశ్రమించాడు సింకంతం. చుట్టులోనుంచి పై కిలేచి వంయాలగా తిరుగుతున్న ధూమ మాలికల్లోకి చూస్తూ అతడున్నట్టుండి "మూడు పార్శ్వతీ మాట...." అన్నాడు.

"ఏమిటండి!" అంటూ దగ్గరగా వచ్చింది పార్శ్వతమ్మ.

"ఏమిటోమరి! నేనూ అలోచిస్తున్నానుమకో. బోధ పడి చాటులకేదు. బుద్ధి నైర్మల్యమైపోయినట్టుంది. అబ్బాయి చేసినమనిమంచిదేనో కాదోతెలియదు. వాడు పుష్టించిన పాపాత్యం ఏదినునుకు చెందిందో అడితెలియదు. కానీ నే నొక్కమాట మాత్రం గట్టిగా చెప్పగలను. వాడు నాకంటే వ్రయోజకుడు...."

మళ్ళీ మూడుమాసాలు గడిచిపోయినతర్వాత ఓ రోజు వేకువజామున వీధితలుపులిరుదాని కోసం వెళ్తూ పోల్లోకి వచ్చింది పార్శ్వతమ్మ. విద్యుద్దీపంక్రింద జూర్చుని వ్రకాళం వ్రాసుకుంటున్నాడు.

"అప్పుడే లేచావా అమ్మా!" పలకరించాడు వ్రకాళం.

"లేచానుగానీరా వ్రకాళం, నిన్నోకమాట అడగానని! అదేమిట్రాబాబూ, నువ్వు మీ వాన్నగారి పుస్తకాన్ని తేలికచేసి పారేశావటగా?" విస్తుపోతూ అడిగింది పార్శ్వతమ్మ.

వ్రకాళం మెల్లగా వచ్చాడు. అంతలో తల్లి ముమురోని అరాలాన్ని గ్రహించడేమో, నవ్వును మధ్యలోనే త్రుంచేశాడు.

"అదికాదమ్మా! నేను నీడిడ్దను. నాలో వ్రకాళమొక్కడే కనిపిస్తాడనికు! వ్రకాళంలో పాఠకుడున్నాడు. రచయిత పున్నాడు. పల్లిపరున్నాడు. పీళ్ళల్లో ఎవడి అభిప్రాయాలు వాడివి. ఒక చేతితో చేసినదానం మరొకచేతికి తెలియనివ్వక పోవడం గొప్పదాతృత్వానికి లక్షణమని చెబుతారు. అలాగే నాలోని పాత్రలు ఒకదాని అభిప్రాయాలతో మిగిలినవి బోధ్యంపెట్టు కోవు. ఐనా వాన్నగారి పుస్తకాని కిప్పుడేం లొందర? ఎప్పుడైతే నా మేమకోవచ్చుదాన్ని! అది కాలగతికి మారొడ్డి కలకాలం నిలిచే పుస్తకం" అన్నాడు వ్రకాళం!

తు ర గా రా మ క వి శ్రీనాథుని సమకాలీనుడా?

శ్రీ తురగా కృష్ణమూర్తి

లోకం పోకడ చాలా విచిత్రంగా ఉంటుంది. అందుచే
సాహితీలోకంలోని పోకడలు మరివిచిత్రంగా వుంటాయి.
గ్రంథకర్త కృష్ణమయ్యాల్లో విధిన్నాల్ని ప్రాయాలుద్భవిల్ని, తలపట్టు
పట్టిస్తూ వుంటాయి. గ్రంథచోర్యాలు కూడా కొందరుమహాను
భావులకు అంటగట్టుబడడం—వారు సజీవులై వుంటే వంజా
యిస్తే తిచ్చుకోవడం, లేకుంటే దోషాలుగా ప్రజాదృష్టిలో తర
తరాలుగా నిలిచిపోవడం జరుగుతూవుంటుంది. ఒక్కొక్క
ప్పుడు ఒకరు రచించిన పద్యం వేరొకరి గ్రంథంలో కనబడ
టంతో జేరాలుపొగినవనో, చోర్యాలు జరిగినవనో గాఢమారాలు
లేగడంకూడాఉన్నాయి! ముక్కు తిమ్మనపద్యాన్ని రామరాజభూషణుడు
క్రయానికి విలుచుకొన్నాడనీ, శ్రీ నాథుడు రచించిన “క్రీడాధి
రామాన్ని” పల్లభామాత్యుడు జేరమాచుకొన్నాడనీ అన
వారాల్సి వస్తుంది అత్యవసరమైతే అఖండ ప్రజ్ఞాకు
రీలుకుకూడా లేకపోలేదు! ఎప్పుడో ఒకప్పుడో అనవదాల
నిజమాలనీ, రుజువొనర్చి యదార్థాన్ని బయటపెట్టగల
భీమంతులు ప్రభవించి, లోకానికి విశాన్ని ప్రసాదించి కన్యలు
తెరచిస్తూ వుంటారు. అంతవరకీ అంధలోక మా అన
ప్రభల్ని యదార్థాలుగా యెంచుకుంటూ, అనందిస్తూ
వుంటుంది. కీర్తితీమలు వేటూరి ప్రభాకరకాస్త్రిగారింటి
వంటితులే యిట్టి అపొహళకు లోనై శ్రీనాథుడు పచ్చిశృంగారి
యను విగ్ధయానికివచ్చి శృంగారపద్య సంపయాన్ని యావత్తు
అతని తంకే చుట్టి, ప్రజాదృష్టిలో కవిసార్వభౌముడైన
శ్రీనాథుణ్ణి కాముకప్రవృత్తిగల రసికశీటరునిగా చిత్రించ
డానికి వెనుకాడలేదు! గతానుగతికంగా ఆ వాదనను నమ్మి తదను
గుణ్యముగా శ్రీనాథుని శీలచిత్రణలోగూడ నీ రసజ్ఞతను
జోపుంచి, ఆనందించిన మహానుభావులు గూడ లేకపోలేదు.
ఈ దృష్టితోనే “క్రీడాధిరామం” శ్రీవాదకృతం అని
వాదించడానికి గూడ వారు సంశయించలేదు! అట్లే శ్రీనాథుని
కృతులుగా పేర్కొనబోయిన శృంగారపద్యములలో కొన్ని యితర
కవులది ఉన్నప్పటికీ వాటిని పరిశీలించి, వివక్షించి, శ్రీవాద
కర్తృకము లేవియో, కాని వేవియో విడమర్చి రూపించగల
సహనశక్తి కోర్కొయి, శృంగార రసజ్ఞత నెల్ల శ్రీనాథుని తలకు
జాట్టి సంతపించినవారు కూడ యున్నారు. ఈవిషయాన్ని
విరూపంచడానికి శ్రీ విలుకూరి పాపయ్యకాస్త్రిగారి అనుభము
నీయడ ముటంకించి, వారి వాక్యాల నుడహించడం అప్రస్తుతం
కాదనుకొంటాను.

“శ్రీనాథుని కృతులకుఁ బరిత్రముతోగల సంబం
ధము వెఱిగించుటలో వాకు బ్రథమముగ మార్గదర్శకమైనది
కీ! శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరకాస్త్రిగారు రచించిన “శృంగార
శ్రీవాదమే!” శృంగారశ్రీవాదమునందలి
భావములు విశిష్టముగ వామనప్పన నాలుకొని యుండుటచే
శ్రీనాథుడు శృంగారియను భావముతోడనే గూడియుండి తద్దా
నోపరకర్తృత్వముతో నపుటపుట నొందురెందు వాక్యముల
సంతరించియుంటిని. కాబ్రథమమున శ్రీనాథుని కృతులన్నిటి
మీద వాకుఁ దొచిన యూహలను వెలార్చుచుండ వాతని రచన
లలో జూపట్టెడి చరిత్రాంశములన్నియు సర్వధా పత్యము
లను నిశ్చయమునకు వచ్చితిని. శ్రీనాథుడు
తనకు సన్నిహితకాలమున గౌరవాతీరమిగా ప్రసిద్ధమై
యున్న “కురవాలసీమ” ను తమ్మిలేటి పరిసరమునకు గొనిపోవుట
యనంభవమనియు, వానాటి చరిత్రమునకు విరుద్ధమయిన
యంశమీ క్రీడాధిరామమునగాని వచ్చుచున్నదిగావుననిది శ్రీవాద
విరచితమెప్పుటికిని గావేరదనియు నిశ్చయించుకొంటిని. అంత
వఱకును ప్రభాకరకాస్త్రిగారి రచనలోని విషయమునందు
వాకుగల ప్రత్యయముచే క్రీడాధిరామము శ్రీవాదవిరచితమే
యనుకొంటినిగాని, యీ సంఘటనముతో వాద్యమై మారి
పోయినది. దానితోపాటు శ్రీనాథుని “శృంగార
శీటరు”నిగా విరూపించుటకు క్రీడాధిరామ పీఠికలో కాస్త్రి
గారు కూర్చిపెట్టిన యువనత్తు లెంతవరకు సరివదలనో పరి
కింప వంయుచునెంచినది. క్రీడాధిరామ కర్తృత్వమును
శ్రీనాథునకు గూర్చినాడే కాస్త్రిగారి దృష్టిలో వాతడు శృంగారి
శీటరుడైనాడు. తత్కర్తృత్వ మాతనికి లేనివాడు అతడు
శృంగారికూడ కాదనిపించినదివాకు. అచ్చటి తోఁ బరిశీలనకుఁ
బ్రారంభించగా శ్రీనాథుని స్త్రీలోలునిగా చెలువులుకు కాస్త్రి
గారు క్రీడాధిరామపీఠికలోఁ గూర్చిపెట్టిన చాలువులన్నియు
వాతనివగునా? కావా? యను సందియ మేర్పడినది.”

పైన చెప్పినట్లు సత్యావత్యురూపదాదిదృక్పథాలైన
మనీషుల పరిశోధనాఫలితములు పత్యలదాయకములై కొందరి
యనుప్రభల్ని పోగొట్టి, విజన్వితల్ని యెరుకవరచడానికి దోహ
దం చేస్తూవుంటాయని రూఢి అవుతోంది. ఇంతవరకు
శ్రీనాథునిగా వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన శృంగారపద్యములైన చాలు
పద్యములలో

ఉ. చూడగ నల్లుగాని పరికోటిత దివ్య కురంగ వాభమే
బాడను రాజయోగ్యమును బహువి మేనునందుతో
వాడగదాను! రతి రహస్యమెరింగిన చిత్రసంభవ
క్రీడలఁదేలి మాడవలె గేదగి గంగి విచిత్రచరకుల్.

ఉ భూతలమందుధాతకువహ్నిజ్వలగల్గెనురెంటములు,రా
గోతుల బుచ్చిగానికొక కొంచె పేయమిన్,
భీతకురంగనేత్రయగు పెండెలవాకి
ఘాతములుంచినందులకుగంగివి నల్పసరించి నందుకున్
అనేది "తురగరామకవి" రచనలుగా లేరిశ్రీవాళుని యన
ప్రభువు కొంతవరకు తగ్గిస్తున్నాయి!

ఈ "తురగరామకవి శ్రీవాళునికాలమువాడుగా వెలుంగ
బడుచున్నాడని" శ్రీపాపయ్యకాస్త్రిగారు తమ "శ్రీవాళునికా
వమీక్ష"లో వ్రాయడంతో ఒకచిక్కును విడదీయబోయి,
మరొకచిక్కును కల్పించినవారైనారు! శ్రీ కాస్త్రిగారు క్రిందలి
రామకృతికర్తృత్వమును గూర్చి చేసిన పరికోధనలోగాని, లేక
శ్రీవాళుని కవితా సమీక్షా కృతిలోగాని యీ రహస్యము బయ
ల్పడియుండనేమో గాని ఇది చారిత్రక సమస్యయై దృష్టికి
నిలుచుటలేదు.

చారిత్రక పత్యములకే ప్రాధాన్య మిచ్చి శ్రీవాళుని
కవితా సమీక్షచేసి, మాత్రు సిద్ధాంతములను వెలార్చిన శ్రీ
పాపయ్యకాస్త్రిగారి రెట్టి యారాధనములను లేకుండ తురగా
రామకవి శ్రీవాళుని సమకాలీనుడని వాకొన సాహసించురా ?
యను జిజ్ఞాస నన్ను ప్రేరేపించుటచే నీ వ్యాసము వ్రాయ
వలసివచ్చినది. ఇందలి విషయములను సర్వాధ్యయితతో పరికించి
నిర్ణయించ ప్రాజ్ఞలోకమును వేడుచున్నాడను.

తొలుతొక్క తురగా రాముని ప్రస్తావన కొండటి
రెడ్డిరాజు కోమటి వేమారెడ్డి రాత్రితాగుల సంభావనముతో
కానుపించుచున్నది. అట్టి సంభావనావిషయకమైన పద్యమిది :

కోమటి వేముని త్యాగము
భూమి ప్రసిద్ధంబు, కల్ప భూజము చెంతన్
బామున్న పగిది దురగా
రాముండున్నాడు, చేరరా దెప్పరికిన్.

ఈ పద్యములో తురగా రాముని ప్రసక్తి "కవి"గా గాక
"ప్రధాని" గా చేయబడినట్లు తెల్లమగు చున్నది ! కోమటి
వేముని యాస్థానమున నున్న "తురగా రాముడు" కవియే
యయ్యెనేని శ్రీవాళుని సమకాలీనుడై యుండెనని శ్రీ కాస్త్రి
గారు చెప్పినవిషయము సమంజసమై యుండి యుండెడిది.
కాని యీ "రాముడు" యమాత్యశీరుడగు "రాముడు"
గాని అద్వితీయ కవితాప్రభువుడగు "రాముడు" గా నిండు
యిరుంగలదుటలేదు. ఒకవేళ నీ పద్యములో సుదూరించ
బడిన "తురగా రాముడు" "రామకవి" యే యని యను
కొన్నను అంతటి ప్రతిభావంతుడగు కవి తన యాస్థానములో

నుంచుకొన్న కవితాప్రియుడగు ప్రభువు కోమటివేముడు
గాని రెడ్డయగోగిళల వల్లెనల గొంతెరి పొడిన శ్రీవా
ళుడు గాని, "రామకవి" ప్రళంబం వెండును జేయక మార
కుండుట సంభవంపదు. అదియును గాక దానగుబెరితు
డుగు ప్రభువు సమస్తాల్లలో పెట్టగల సామర్థ్యము
యమాత్యశీరులకే గాని యన్యుల కుండి యుండదు. రాజ
బొక్కసముపై యధికారము కల్గి రాజకార్యముల నేమరక
వడిపించు బాధ్యత వహించిన యమాత్యులే ప్రభువుల క్రిదా
వివేదములకు, కవితా గోష్ఠిలకు, దానధర్మములకు వెచ్చించ
దుగు ద్రవ్యముల సమకూర్పు విధివిధానముల వన్నేషించుచు
ఉదాపు అష్టాంశు కల్గియుండురు గాని యన్యుల కీ విష
యమై ఎట్టి అధికారములు నుండి యుండవు. ఆ దృష్టితో
పీక్షించినచో, కోమటివేముని త్యాగవిరతికి అడ్డుకట్టగా
నిల్చిన "తురగా రాముడు" కోమటివేముని యమాత్యులలో
నొకరై యుండవలెనే గాని, యాస్థాన కవిశీరులలో గాని
అశ్రీతులలో గాని నొకడగు "రామకవి"గా మాత్ర ముండు
టసంభవము. ఈ పద్యములో సుదాప్యాతుడగు "రాముడు"
కోమటివేముని సమకాలీను డగుటచే క్రీ. శ. 1403
మొదలు 1420 మధ్యకాలమువచ్చి యుండి యుండవలె
ననుట నిశ్చయము గదా ! అట్లువుటచే వాతడు శ్రీవాళుని
సమకాలీనుడై యుండి యుండుట నిర్ధయమగుచున్నది. కాని—
యీ రాముడు "మంత్రి రాముడు" గాని, "కవిరాముడు"
గాదు. ఈ విషయమునే కీ. శ. వేటూరి ప్రభాకరకాస్త్రి
గారు "యీ కోమటి వేమారెడ్డి యాస్థానమున మామిడి
సింగనాదులు మంత్రిలు. తురగా రామన యను మంత్రి
దుష్టుడట ! ఒక కవి వాని బేర్కొనె" నని యీ పద్యమునే
తమ "చాటుపద్యమణిమంజరి" లో సుదూరించివారు.
అందువలన కోమటివేముని యాస్థానవాసియైన "తురగా
రాముడు", "మంత్రిరాముడు" గాని, "కవి రాముడు" గా
తెలియబడుటలేదు.

ఇక "వాగభండ" కర్తగా పేర్కొనిన "తురగా
రామకవి" మరొక డున్నాడు. మదరాసు ప్రాచ్య లిఖిత
పుస్తకాగారమున నీ వాగభండకావ్యప్రతులు రెండున్నవి.
ఒకటి తాళపత్రగ్రంథము. రెండవది వ్రాతపత్ర. ఈ
గ్రంథము విషయమై పరిచయవాక్యము లిట్లు వ్రాయ
బడినవి.

"The authors of the work are Ayyanki
Balasaraswati and Durga Rava (Rama)
(Raja) Kavi of Saunaka gotra. The work
was dedicated to Dhavaleswarapura Mar-
kandeya, son of Viranamba and Somavibhu
and chief of Pendotapura. He is said to be
a descendant of Viswakarma and an ally of
Mubammad Kutubsha. He bore such titles
as GhanaMeghaVahana and Kanaka-
Kuntalabharana."

ఈ వ్రాతలన్నిటినీ వాగభండ ప్రబంధకర్తలు అయ్యిరికి బాంసరవ్వలి, దుర్గా రామ (రాజ) కవులయియు, కొవ్వగోత్ర, లనియు తెలియుచునున్నది. "దుర్గా" యనునది లేఖక ప్రమాదముగా నెంచి "తుర్గా" లేక "తురగా" యని నిర్భరించితిమేని యది తుర్గా రామకవి లేక తుర్గా రాజకవి ప్రణీతముగా దేలుచున్నది. ఆశ్వాసాంతగద్యలో "ఇది శ్రీమద్దుర్గాదక్షిణామూర్తి వరప్రసాదభరితపిరవ్వర తుర్గా రాజకవి రాయ్యంకి బాంసరవ్వలి వామధేయ ప్రణీతంబైన వాగభండంబునందు" వని యున్నది. శ్రీ. కే. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు యీ తుర్గా రాజకవినే తురగా రామకవిగా భ్రమించి, తమ "ఆంధ్రకవుల చరిత్రము" లో నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"ఈతడును నయ్యంకి బాంసరవ్వలి యను మఱి యొక కవియు గలవ రచించిన వాగభండ మనెడి యైదా శ్వాసముల గ్రంథమొకటి కావలదు చున్నది. ఈ యిద్దరు కవులును దమగ్రంథముయొక్క యాశ్వాసాంత గద్యము నీ ప్రకారముగా వ్రాసికొనియున్నారు. "ఇది శ్రీమద్దుర్గాదక్షిణామూర్తి వరప్రసాదాసాదిత పిరవ్వర తురగా రామ కవిరా య్యంకి బాంసరవ్వలి వామధేయ ప్రణీతంబైన శ్రీ స్కాందంబును మహాపురాణమునందు ననంత్యమార నెహితను వాగభండము."

ఈ వాగభండము ధవళేశ్వరపు మార్కండేయుడను వ్యర్థకార కులజాని కంకితము చేయబడినది. ఈ విశ్వకర్మ వంశజుడు లేలవాడకుఁ బ్రభువుగా నుండినవాడు. ఈతడు మహమ్మదు కుతుబషిచా కాంములో నుండినట్లు వాగభండ యవతారికలోని యీ క్రింది పద్యము వలన తెలియచు చున్నది.

అతడు ప్రసిద్ధి వహించెన్

క్షీతివర గజపతుల గెల్చి చెంగి జయశ్రీ

నలి జేకొనిన మహమ్మదు

కుతుబషి చంద్రునకును గుడిభుజ మనన్.

కుతుబషిచా శ్రీ. శ. 1581 నుండి శ్రీ. శ. 1611 వరకు గోలకొండ నవాబుగానుండి రాజ్యము చేసినటుల చరిత్రప్రసిద్ధి. కావున నీ కవిద్యయము గూడ వా కాంము వారెయ్యై యుండవలెను. అట్లువుట వీరు శ్రీ. శ. 16 వ శతాబ్ది చివరన 17 వ శతాబ్దిారంభముననో యుండి యుండవలెనని నిర్ధారణ మగుచున్నది. శ్రీనాథుడు శ్రీ. శ. 1403 మొదలు శ్రీ. శ. 1434 వరకు గాని, అంతకు మించి కొన్ని సంవత్సరములుగాని జీవించి యుండెననుకొన్నచో నీ తుర్గా రాజకవి లేక తురగా రామకవికి మారు సంవత్సరముల ముందున్నవాడు శ్రీనాథుడని స్పష్టీకరింపవలసి వచ్చుచున్నది. అందుచే వాగభండకర్తయైన "తురగా రామకవి" (తుర్గా రాజకవి) శ్రీనాథుని సమకాలీనుడనుట అనంగతమని

యందుముంమున తేలుచున్నది. కీ. కే. వాగంటి క్షేయ్యగారి కవుల గూర్చి తమ "ఆంధ్రకవితరంగిణి" లో నిట్లు వ్రాసివారు.

"ముద్రిత ప్రతులలోను, అముద్రిత ప్రతులలోను మొదటి గ్రంథకర్తవామము "తుర్గా రాజకవి" అనియే యున్నది. ఆంధ్రకవుల చరిత్రములన బ్ర. శ్రీ వీరేశలింగంపంతులుగా రీతనిని తురగా రామకవి యని వ్రాసి యున్నారు. "రామకవి బొబ్బ పెద్ద ఫిరంగి దెబ్బ" అని తిట్టు కవులలో బ్రసిద్ధిగాంచిన తురగా రామకవి యొకడు గలడు. అత డీతడే యని పంతులుగారి యభిప్రాయము. పైని వ్రాసిన గద్యపద్యములను బట్టి యీ కవులేకాకు చెందిన బ్రాహ్మణులో, యెచ్చలవారో యెమియు దెలియుట లేదు. గోదావరి మండలమున తురగావారును, అయ్యంకి వారును నియోగి బ్రాహ్మణులలో నున్నారు. వారు కొనక గోత్రులు. కావున నీ కవులును నియోగి బ్రాహ్మణులే యని నిశ్చయింపవచ్చును. గోదావరి మండలమునందు "దుర్గా" యను గృహవామము గల నియోగి బ్రాహ్మణు లున్నారు. కాని వారు కొవ్వగోత్రులు గారు. భారద్వాజ గోత్రులు. గ్రంథాంతమున నున్న పద్యమువలన వా గ్రంథరచనా కాలము కీ. శ. 1508 అనగా శ్రీ. శ. 1583 వ సంవత్సర మని తెలియుచున్నది. ఇంతకును వాగభండ కృతికర్త "రాజ" కాని "రామకవి" గాదు. రామకవి ప్రసిద్ధి యుటచే నీ పే రాగ్రంథమున కలికించిరి. కాని యీ గ్రంథ కర్త "రామకవి" యనుటకు అధారములు లేవు.

గద్యయం దీతని యంటిపేరు "తుర్గా" అని యున్నను కొనక గోత్రజాతైన నియోగి బ్రాహ్మణులలో "తుర్గా" వా రున్నారని బుజువగుచరకుమ నీతని యంటి పేరు "తురగా" యనియు, తుర్గా యనునది లేఖక ప్రమాదము అనియు దలంతుము."

ఈ వ్రాతలన్నిటినీ వాగభండకర్త తురగా రాజ కవి (తురగా రామకవి) శ్రీనాథునకు తరువాత మారు సంవత్సరముల ప్రాంతమున నున్నవాడుగా తేలుచున్నది. అందుచేత శ్రీ శాస్త్రిగారి వ్రాత సమర్థనీయమగుటలేదు.

ప్రబంధకర్తగా గాక చాటుపద్యముల వలనను, తిట్టుకవిత్వమువలనను పేరెన్నికగన్న "తురగా రామ కవి" మరొకడు గానవచ్చుచున్నాడు. ఈత డేమేని శ్రీనాథుని సమకాలీనుడేమో విచారితము.

తురగా రామకవి కృతములని పేర్కొనిన తిట్టు పద్యములు యీ క్రింద నుడివినవి వివరముచున్నవి :

(1) అద్దెర ! శ్రీభూవంలు

ముద్దియ లా పారికి గంరు ముగంబందలలో

దెద్దమ్మ వాల్చుమాడును

దిద్దిమ్మని వత్సవాయి తిమ్మని యంటన్.

- (2) సూరకవి తిట్టు కంపాలి సుత్తై పెట్టు
రామకి బొబ్బ పెద్దపిరంగి చెట్టు
- (3) అంగణము లెన్ని కేళి గృహంబు లెన్ని
యోడు తిక్కల యిండ్లెన్ని మేడలెన్ని
కట్టగాకేమి సూర్యప్రకాశరాయ
దుంగులూరిండ్ల రాకను బుండవచ్చు.
- (4) కూటికి గాకులు వెదలెడు
వేటావల మూకజేరి యేడువ దొంగవ్
గాటికి గట్టలు చేరెను
లేటవరపు పోతరాజు లేదా ? లేదా ?

ఈ పై తిట్టుపద్యముల జెప్పిన తురగా రామకవి యారువేలవయోగి బ్రాహ్మణుడును, నేటికి సూరు నూలు యేలది సంవత్సరములక్రిందట నుండినట్టును, అడిదము సూరకవికొడి నమకాలికు దయనట్టును యెల్లవారును వాడు చున్నారని శ్రీ పీఠేశలింగం పంతులుగారు డను ఆంధ్రకవుల చరిత్రములో వ్రాసియున్నారు. పై తిట్టుపద్యము లేయే సందర్భములందు జెప్పబడినవో విచారించి, విమర్శించిరి మేని, వాని కర్త యగు రామకవి యెప్పటివాడో నిర్ణయించు కొనవచ్చును.

ఈ పద్యములలో మొదటి, రెండు పద్యములకును వెనుక చారిత్రిక విశేషము లిమిడి యున్నవి. ఒకానొక యెడ పెద్దాపుర ప్రభువగు వత్సవాయ తిమ్మజగవతి తర్జనార్థము తురగా రామకవి వెడలివచ్చుడు ఆయన నిరాదరణ చేసి, దర్శన మీయ నిరాకరించ, రామకవి కిమిని యీ పద్యమును చెప్పెననియు, వెంటనే వత్సవాయ తిమ్మ జగవతికి వార్త చెలిసి, వత్సవాయము వెలిబుచ్చ రామకవి కరుణించి, యా దుర్గుతి తిమ్మ జగవతి మనుమని కాలమున పెద్దాపుర సంస్థానమునకు బట్టుచని కొనమును గ్రమ్మరించెననియు వాడుక. ఈ విషయమును కింకపీఠ ఘటానాచారములు బ్రహ్మశ్రీ వెల్లపిళ్ల వేంకట శాస్త్రిగారు తమ "కథలు—గాథలు" యను గ్రంథమున వర్ణించి యున్నారు. ఈ కథ యందలి యధార్థవిషయ మెట్లున్నను తురగా రామకవి వత్సవాయ తిమ్మజగవతి రాజ్యకాలమున సున్నట్లు నిరూపిత మగుచున్నది. పెద్దాపుర సంస్థానమును బరిపాలించిన తిమ్మ జగవతి రాజ్యకాలము క్రీ. శ. 1761 నుండి 1803 వరకు గలదు. అందుచే తిట్టు కవిత్వమున దిట్టయని యనిపించు కొనిన రామకవి గూడ క్రీ. శ. 1761—1803 ప్రాంతము వాడై యుండి యుండవలెనని స్పష్ట మగుచున్నది. ఈ విధిని చూచినను తురగా రామకవి శ్రీనాథుని సమకాలిను డగుట పాపగలుగును. శ్రీ శాస్త్రిగారివిల్లయము నిది అధోకరించు చున్నది.

ఇక రెండవపద్యమున ప్రస్తావించబడిన విశేష మిది :

రామకవి యిల్లు కట్టించుకొనుచు, దారిని పోవు వారి నందరను బిలిచి తన గోడ కిటుక అందియునని కొనించు చుండెనట ! ఒకనా దా దారిని అడిదము సూరకవి పోవు చుండగా, రామకవి యాతనిని బిలిచి, తక్కినవారి వలెనే యాతని గూడ నిటుక అందియ నియమించెనట ! నవీజ ముగా నిరంకుతుడగు నా సూరకవి కోపించి "వా యంతటి వానికా నీత దాదేశ మిచ్చు మునుదు ?" యని రోషించి ఆతడు రామకవి యని తెలియక,

సూరకవి తిట్టు కంపాలి సుత్తై పెట్టు

అని గద్దరించి వలికి పోవోయెనట ! అందుపై రామకవి కోపించి, కన్ను లెఱ్ఱజేసి,

రామకవి బొబ్బ పెద్దపిరంగి చెట్టు

అని బొబ్బరించెనట ! అందుపై సూరకవి యాతని తురగా రామకవిగా నెరిగి యాతని యాప్తీకము నిడ్రొచ్చి పోయెనట ! ఈ విషయము అనాదినుండియు గాఢాస్వరూపమున ప్రచారమునందున్నది. ఈ కథలోని విజావిజములు, సాధ్యసాధ్యములు మాట యెట్లున్నను సూరకవి, రామకవులు సమకాలిను లనియు యేకమండలవాసులనియు మన మెరుంగుటకు సావకాశ మిచ్చుచున్నది. అడిదము సూరకవి గోదావరీ మండలములోని రామచంద్రపుర వివాసిగాక విశాఖమండలాంతర్గత రామచంద్రపుర వివాసిగా యెంచుకొన్నను, రామకవి, సూర కవుల సమకాలికత్వ సిద్ధాంతమునకు భంగ మేర్పడదు.

అడిదము సూరకవి క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతములందు విశాఖమండల మందలి విజయనగరసంస్థాన ప్రభువగు పూసపాటి చినవిజయరామరాజుగారి యొద్ద గవీశ్వరుడుగా నున్న సంగతి జగద్విచితము. పూసపాటిజయరామరాజును, వత్సవాయ తిమ్మ జగవతిరాజులుంగారును విజయనగర పెద్దాపుర సంస్థానాధిపతులై, కవిసోషకులై వచ్చి కెక్కినవారు. విజయనగరప్రభువు అడిదము వారిని యాస్థానకవిశిఖరు లుగ నియమించుకొన్న, వత్సవాంబు వారు ఏనుగువారిని తమ సంస్థానములో యాస్థాన కవులుగా నిల్పుకొన్నవారు. అడిదము సూరకవి, ఏనుగు లక్ష్మణకవులు వరుసగా విజయనగర, పెద్దాపుర సంస్థానములలో నాస్థాన కవిశిఖర భ్యాగిగాంచి మించిన వారే ! కవిసోషకులును, సరములును వగు విజయరామ, తిమ్మ జగవతులు విశాఖగోదావరీ మండలముల ప్రాధన సంపన్నులై యుండు తరిని మధ్యమ యుగ ప్రబంధకవులలో పేరెన్నిక గన్న అడిదము సూరకవి, ఏనుగు లక్ష్మణకవి, పిండిపొలి లక్ష్మణకవి ప్రభృతులు సమకాలినులై తమ కవితా ప్రాగల్భ్యముల దీనివ కేయులు యెల్ల రెలివడే ! అట్టి అడి

తురగా రామకవి శ్రీనాథుని సమకాలీనుడా :

దము సూరకవి వమకాలిమడుగా పేర్వదవిన రామకవి గూడ నాయా సంప్రదివాగీశ్వరుల దర్శించి, బహుమానముల పొంది యుండె ననుటలో నబ్బుర మేమియు నుండరాదు !

ఈ తిట్టు పెద్దములకు తోడు పెండిపోలి లక్ష్యంగా
 కని రచించిన “రావణ దమ్మీయమును లంకా విజయ” ప్రబం
 ధమున

తెలియ విను రావు జ్ఞా

దురు, మారకవి ప్రవృత్తి వృద్ధుప్రతిభాపం

తూరి, బీడు శ్రీవాణి

తైలయుగ వా కరణ దిట్ట లే రూఢమితిన్.

అవి వీళ్ళల్లాగా చెప్పుకున్న వద్యము వలన దిట్టు కవిత్వములో దిట్టైన నీమకవి (వేములవాడ) శ్రీనాథులు, నూరకవి (అడిదము) రామకవ్యాదులు (తురగా) తన కీడు రారని లక్ష్యణకవి యుగ్గడించి యున్నాడు. పిండిపిరి లక్ష్యణకవి గోదావరి మండలములోని రామచంద్ర పురమునకు పవీనమునందున్న "కుయ్యేరు" గ్రామకలకామనియు, కవి కాలము క్రీ.శ. 1771 నుండి 1840 వరకు అవియు

శ్రీ పరేశలింగం పంతులుగారు తమ "కవి జీవితము" లో తెలిపి యున్నారు. పిండిప్రోలి లక్ష్మణకవి తన పద్యములో దీమత్రినాథ కవులను, అడిదము సూరకవి, తురగా రామ కవులను ప్రస్తావించుటచే వార లీతనికీ బూర్యవై యుండ వలెనని తెలుచున్నది గదా ! అందుచే శ్రీ. శ. 1771 వాటికి అడిదము సూరకవి, తురగా రామకవు లున్నటుల నిర్ణయించ వలెనున్నది. పిండిప్రోలి లక్ష్మణకవి, అడిదము సూరకవి, తురగా రామకవులు యింనుమింను పనుకాశీపు లియు, తిట్టు కవిత్వమువండు దిట్టు లనియు, వాకే మండలవాసు లనియు గూడ చెప్పవలెనున్నది ! యిన్నా ఆధారమును బట్టి చూచినను తురగా రామకవి శ్రీనాథునకా మూడువందల యేండ్లు తరువాతి వాడుగా కన్పట్టు చున్నది. దీనితో శ్రీ కావ్యగారి సిద్ధాంతము మరింత దూర మునకు బోయినది.

ఇంక శ్రీనాథుని శృంగార పద్యముల కోవలోనికి బోయి వానివిగనే ప్రవార మందిన రెండుచాలాపులను గూర్చి విమర్శింకము. ఆ రెండు పద్యములను యీవరకే ముద్రా రించి యున్నాడను. ఆ పద్యములలో ముద్రారించబడిన వేళ్లు

చిన్నపిల్లల ప్రశ్నోత్తరాలు

1. ప్రపంచపు జనాభా ఎంత?
2. ఏ మిథాయిలు మీకు మీ సౌమ్మ్య విలువనిస్తాయి?

• **ନିଜା ତେଜା** ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାହୀନ ।

2. **శివ** లోకీ అవతత . **శివ** సూర్య అపిర శివ-5

1. **பூதப் பித்தம்**

॥ अथ श्रुति ॥

నైజామ్ సుగర్ ఫ్యాక్టరీ లిమిటెడ్

హైదరాబాదు (ఎ.పి.)

పెందెవాగి, పెద్ది, గేదగి గంగులు రామకవి గారికి గూర్పు
ప్రియురాలైంది నిరూపించుటకీ క్రింది పద్యమే సాక్ష్యము!

ఉ. పెందెవాగి కొప్పువయ్యి, బెద్ది కట్టిస్తరి, గంగి గుచ్చి చ
నొందలమందు రామకవి కుండరు హస్తము క్రిందు
పేసె హా !

పండక బంటుమిల్లి, యిది వండిన నీ కనుమూలారుణీ
మందలవాడు బోలునొక మానవమాత్రుని వేడలోపునే ?

ఈ పద్యమును రామకవి శ్రీ మొగలితుర్తి వ్రాసిన
పందర్పువానికి వెల్లెవపుడు దివాన్సీగారు రికహస్తం చూపిం
చగా చెప్పినట్లు శతావధానులు కీ. శి. వెల్లెపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి
గారు వక్కాణించి యున్నారు. శ్రీనాథువకు "బొడ్డువల్లె"
నని రామకవికి "బంటుమిల్లి" కూడా యావ్వా దైన్యాన్ని
అంటగట్టింది ! ఈ విషయంలో శ్రీనాథువకు, రామకవికి
పన్నిహితత్వం వున్నది గాని సమకాలీనత్వం పాపదగలేదు.
బంటుమిల్లి కృష్ణా మండలములోనిది. మొగలితుర్తి సంస్థా
నము గూడ కృష్ణా మండలము లోనిదే ! తిట్టు పద్యములలో
మదవారించబడిన "ఉంగుటూరు" కూడ కృష్ణా
మండలములోనిదే ! అందుచేత రామకవి కృష్ణా మండల నివా
సియై తన మునుగడకు తిట్టుకవిత్వముపై నాధారపడి,
రసక శీఘ్రుడుగా, వేశ్యారోలుడుగా జీవితమును సాగించి
యుండెనని స్పష్టమగుచున్నది.

రామకవిగారి యాచనా పద్యలిలో గూడ నొక శీవి
రాజనము, శృంగార భావోన్మీలనము, అధికార దర్పము లొంగి
చూచుచుండు ననుట కీ క్రింది పద్యమే నిదర్శనము :

ఉ. రాలిరి మేము పన్ను, హయరత్నము పన్ను కపింద్రగాయక
వ్రాతము పన్ను వర్మ నదివాగణి పన్ను
.....
..... పత్తికనేమి చెప్పుదున్.

ఈ పద్యములో రామకవిగారికి "పలివెం" వేశ్యకాంతలతో
గూడ సంవర్క ముప్పుట్లు తెలియుచున్నది. "పలివెం"
గ్రామము (వస్తుతములో తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో మున్న
గ్రామమే ! అందువలన నీ రామకవి దేశాటనలో వివిధ మండల
ములు దిరుగుచూ తన తిట్టు కవిత్వముచే నా మండలవారుల
బెదరించి గ్రానవాసముల, వర్తాకనముల సంపాదించి, శృంగా
రిగా కాలము బుచ్చెడువాడని స్పష్టపడుచున్నది ! ఈ పద్య
ములో రామకవి యింటిపేరు పార్థకముగా తురగాధిరూఢుడై
విహరించుచుండెననుట గూడ దృఢతక మగుచున్నది. కీ. శి.
వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి రీతనిది యగునో, కాదో యను
సందియము తెలియజేసిన,

విస్మయం ముంద తల్లి వివేకి గాదు
యెప్పు దిట్టిన నా భార్య యేభ్యరాశి
అప్పటికి దోడు నా కాల అపటికాలు
రామకవి గాని బ్రతుకు శ్రీరామ ! రామ !

అన్న పద్యము అక్షరాలా రామకవిగారిదే యని నొక్కి
వక్కాణించ దగినదే ! భార్య యేభ్యరాశి గావుననే రామకవి
సంసార ముఖమునకు మొగము వారి వేశ్యారోలుడై యుండును !
పాదద్యయములో నొకటి యవటి దగుటచేతనే విత్యము
తురంగాధిరోహణావసరము కలిగియుండవచ్చును ! క్రియలో
మాట— తురగా రామకవి పద్యములను తిలకించినచో తెలుగు
కవులలోనే గాదు సంస్కృత కవులలో గూడ వింతటి తృణీ
కృత బ్రహ్మ పురందరుడు లేడనే తోస్తుంది ! అతని భారలో
నొకానొక విధమైన "వైశిష్ట్యం" భారావాహికంగా గోచ
రిస్తూ ఉంటుంది ! ఏది ఏమైనప్పటికీ రామకవి ప్రబంధ
కర్తగా దీనివక పోవడం, తిట్టుకవిగా నిలిచిపోవడం తెనుగు
సాహిత్యానికి తోలు అనే చెప్పవలసి యుంటుంది !

ఈ పై కారణాలబట్టి తురగా రామకవి శ్రీనాథుని
సమకాలీను డనుట యంతమాత్రము సమర్థనీయముగా కాను
పించుటలేదు ! మరి— శ్రీ పాపయ్యశాస్త్రిగారి రేల యిట్టి
నిర్ణయము చేయ సాహసించిరో దురూహ్యము.

ఆతిథ్యము

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

పాత్రలు :

1. భావకవిశానరస్వతి

2. ఆమెతమ్ముడు 3. అతిథి

త్రిగు మాగుము తెరువరి ఆయాన

శేద మ్మనయింపుము

మా గృహంగణ కుసుమనముదయ

మధువు లియ్యదిగో

వీరజాన్త వికాతకిరణో

వీరితములై వరిమలించెడు

వారి రుహముల గుమ్మరిలిన తు

షీర మి య్యదియే

మావి పూగుచ్చముల ననకృ

న్మత్తమధువ నయమ్ము లాడగ

ప్రబోవు వడిన వరాగమ్మయల ని

భూతి యియ్యదిగో

తూరుపున పిండూర రాగము

లొలుక తొయ్యలు లేరి తెచ్చిన

పారిజాత ప్రసవమాలా

బహుళ మియ్యదియే

ఆగు మాగుము తెరువరి ఆయాన

శేదము నవనయింపుము

మా గృహంగణ కుసుమనముదయ

మధువు లియ్యదిగో.

ఒక అతిథి : ఆహా, ఏమి మధురమైన స్వాగతము, ఏమి రమణీయమైన ఆతిథ్యము. అమ్మా నీ పేరేమి ?

నరస్వతి : ఆంధ్రభావకవిశానరస్వతి.

అతిథి : పూర్వ మిచ్చలు లేవ ? ఎప్పుడు వచ్చితివి ? ఈ యిల్లు మీదేనా ?

నర : మాదే.

అతిథి : ఇంత పెద్ద యిల్లు ఎప్పుడు కట్టిరమ్మా. మీ అమ్మ గారి పేరేమి ?

నర : ఆంధ్ర నరస్వతి.

అతిథి : నే నెప్పుడు చూడలేదు. ఎప్పుడు పుట్టితివి ? ఎట్లు పెరిగితివి ?

నర : మేము దేవతలము, మాకు పుట్టుటయు, పెరుగుటయు మండదు. మేము పెరిగియే పుట్టుచుము.

అతిథి : మీ జన్మ హేతు వెవరు ?

నర : అయ్యా, తమరు నన్ను చూచుచుండిరిగదా. నేను కనుపించుటమాత్రమే. మేము భావమూర్తులము. నా ప్రధానభావ హేతువు లిద్దరువ్వారు. ఒకాయన పేరు గురజాడ అప్పారావు. వినండి అదిగో వారి సందేశం.

* * * *

పాట, కోరన్ :—

దేశమును ప్రేమించుమన్నా
మంచి అన్నది పెంచుమన్నా
వట్టి మూలు కట్టి పెట్టోయ్
గట్టి మేల్ తలపెట్టోయ్

పాడి పంటలు పొంగి పారలే
బాటలో నువు పాలువడవోయ్
లిండి కలిగితె కండ గలదోయ్
కండ గలవాడేను మనిషోయ్

అకులందున అణగి మణి
కనిక కోకిల పలుకవలెనోయ్.
పలుకులను విని దేశమందలి
మానవులు మొల తెత్తవలెనోయ్.

* * * *

అతి : రెండవ ఆయన ఎవరు ?

నర : ఆయన పేరు రామప్రసాదు సుబ్బారావు. వారి ప్రబోధం కూడా అలరించండి.

* * * *

పాట : కోరన్ :—

ఏదేశ మేగినా యెందు కాలిడినా
ఏ ఏకమెక్కినా యెప్పు రెడురైనా
పొగడరా నీ తల్లి భూమి భావతిని
నిలువరా నీ జాతి విందుగర్వమ్ము

లేదురా యిటువంటి భూదేవి యెందు
లేదురా మనవంటి ధీరు లింకెందు
ఏ పూర్వపుణ్యమో యే యోగబలము
జనియించినాడని స్వర్గలోకమున
ఏ మంచి పూవులన్ ప్రేమించినావో
నిను మోచె ఏ తల్లి కవక గర్భమున.

* * * *

అతిథి : ఏ రిద్దరా ఏ జన్మపాత్రులు. ఆ యిద్దరిఁ గురించి
కొంచెము చెప్పుము.

సర : అయ్యో, నాకంటే మా తమ్ము డున్నాడు. అతని కిం
న్నీయు వెక్కిరి తెలియును. మీ రూరకే యాతిభ్య
మును స్వీకరించుటకు వచ్చి రనుకొంటిని. నే నందర
కాతిభ్య మిచ్చుటకు మాత్రమే నిత్యము నుంటిని. మా
చరిత్ర కావలసినచో మా తమ్ముడు చెప్పగలడు.
అతని కన్నీయు బాగుగా తెలియును.

అతిథి : ఏపు గ్రాంథికభాష మాటాడుచున్నావు. ఏ జనన పాత్రు
లు వాడుకభాషలో వ్రాసారు.

సర : అదిగో మా తమ్ముడు. అతడు మీ కిష్టము వచ్చినట్లు
మాట్లాడ గలడు.

తమ్ము : నమస్తే. ఎవరంటి మీరు ? అదేమిటో యీ
రోజుల్లో పోయిగా వచ్చి మంచి వళ్ళు లేనె ఆర
గించి తృప్తిగా పోరు. అదేమిటి చేమిటని అడుగుతారు.

అతిథి : తెలియకుండా రింటే రుచేమిటయ్యా ?

తమ్ము : సరే. మీకేం కావాలి ?

అతిథి : గురజాడ రాయప్రోలులను గురించి కొంచెం చెప్పిరి.
ఇద్దరిలో మొదలెవరు ?

తమ్ము : ఒకాయన విజయనగరంలో ఉంటే ఇంకొకాయన
బాహ్యులో ఉన్నాడు. వారు వ్రాసిన మొదటి పాట
లకు తారీఖులు వేయలేదు. ఎల్లా తెలుస్తుంది ?
అదట్లా ఉంది యిద్దరూ మహాకవులే. గురజాడ
అచ్చంగా పాటలే వ్రాశాడు. రాయప్రోలు పద్యాలు
కూడా వ్రాశారు. తృణకంఠం మొదలైన మహా
కావ్యాలు వ్రాశారు.

అతిథి : సరే. వారిద్దరూ మొదలు పెట్టారు. మరి మీ భావ
కవిత్వాన్ని పెంచినవా రెవరు ?

తమ్ము : పెంచినవారి మాటలట్లా అట్టే పెట్టి ఆ మొదటి
వారిలోను మరికొందరు గొప్పవా రున్నారు. వారిని
గురించి తెలుసుకోరా ?

అతిథి : అయ్యో అంతకంటే కావలసిన దేమిటి ?

తమ్ము : అందులో ఒకాయన అబ్బూరి రామకృష్ణరావు. అడుగో
అయిన

* * * *

పిల్ల : ఓ విశాలావనీ

కోభాతిపావనీ

ఆరంభ పుణ్యక్షణముల నీకుడు వినరిన నాటి

నీ యాదిసౌభాగ్య మెటుల వెల్లెనో ? భవదీయ గౌటి

యాకునచ్చని యాకుతో

వండువెల్తురు లేకుతో !

* * * *

అతి : ఈయన యింకేమైనా వ్రాసాడా ?

తమ్ము : సరే నుండరని ఒక నాటకం వ్రాశాడు. గొప్ప విమర్శ
కుడు. నాటకకావేత.

అతి : నీ బంధారం తెలిసింది. ఇదేనా భావ కవిత్వ మంటే ?
భావకవిత్వ మేమిటయ్యా ? భావంతేని కవిత్వ
ముంటుందా ?

తమ్ము : ఎందు కుండదు ? పూర్వకపులు వ్రాసారు. వనం
తము, కోకిల, కవినమయాల అంటే. భావంక్షణమే
ఉండదు.

అతిథి : బాగాచెప్పావు. అలాంటి వ్యర్థకపులు మీలో మాత్రం
ఉండరా ?

తమ్ము : ఉంటారనుకో. ఎందు కుండదు ? ఎప్పుడూ
ఉంటారు. ఆ మాట మీ రనకూడదు. నేను ఒప్పుకో
కూడదు. భావ కవిత్వం అన్న మార్గాన కొందరు మహా
కవులు ఆంధ్రసంస్కృతిని తళతళలాడించారు. వారు
మూలస్థంభములై నిల్చారు. వారిని పురస్కరించుకొని
భావకవిత్వమనే ఒక శాఖ తెలిసింది. నన్నయాయల
చేత పురాణకవితకు మల్లే, పెద్ద నాడులచేత
ప్రబంధకవితకు మల్లే, కొందరు మహానుభావులచేత
ఈ భావకవిత్వమన్నమార్గం ఆంధ్రసంస్కృతికి అంశకాలు
వేశారు.

అతిథి : వారి అందరిలో మేటి యెవరు ?

తమ్ము : అలా చెప్పటానికి ఏలులేదు. కవిరాయంలో మేటి
యాయన అని అవటం ఎల్లా ? ప్రబంధకపులలో
మేటి యాయన అనటంఎల్లా ?

అతిథి : కవీశం నలుగు రైదుగురిని చెప్పవచ్చును గదా.

తమ్ము : చెప్పవచ్చు. దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి ఒకడు.
నన్నయ, తిక్కనలు మొదట యెట్లాగో తరువాత

పెద్దన్నగా రెలాగో భావకవిత్వానికి కృష్ణశాస్త్రి అట్లాంటివాడనవచ్చు. నాకు గట్టిగా చెప్పటానికి భయంవేస్తున్నది. ఎందుకంటే పెద్దన్న గొప్ప వాడూ అంటాం. పింగళిమూరపు ఎందుకుగాదు? భట్టుమూర్తి ఎందుకు కాదు అంటారు ?

అతిథి : మరి కృష్ణశాస్త్రి పేరు చెప్పావుగా.

తమ్ము : చెప్పాను. ఎప్పుడో రేమన్నా భావకవిత్వ మనేదానికి రూపమిచ్చి పెంపొందించినవాడు కృష్ణశాస్త్రి. తక్కిన వాళ్ళు ఒక అడుగు అక్కడా ఒక అడుగు ఇక్కడా వేరారు. కృష్ణశాస్త్రి అచ్చంగా భావకవిత్వమే వ్రాస్తాడు. అదీ అతనివైశిష్ట్యం. అడుగో.

* * * *

పాట : ఎవరోహా, ఈ నిశీతి
వెదే పిదవాలె నిలిచి
పిలుతు రెవరో, మూగకనులు
మోయలేని చూపులతో, ఎవరోహా, ఎవరోహా.
ఇప్పుడా నను వలుకరింతురు
మ్రోయలేని పీఠవగళ
మును జలించు కోరికతో
ఇప్పుడా నను జలుకరింతురు.
ఎవరని యీ రేయినిదుర
హృదయ మదర, వేయి చేయి
తాయలాడ పెనుచీకటి
సైగలతో వా కన్నుల
రక్తమురం లాగికోందురు.
ఎవరో వా హృదయవాళ
మేలా తునియలుగా వా
నిర్దీపపు జీవితమ్ము
నిట వదలుదురా ?
ఎవరోహా !
ఎవరోహా !
ఇప్పుడా నను వలుకరింతురు ?

* * * *

అతిథి : అలాగా. ఇప్పుడు నాకు భావ కవిత్వ మంటే అర్థమయింది.

తమ్ము : అంటే అర్థం కాలేదన్నమాట.

అతిథి : అదేమట్లా అంటావు ?

తమ్ము : భావ కవిత్వ మనేది అర్థమయ్యేవిషయం కాదు.

హృదయానికి అవగతమయ్యే విషయం. నీ హృదయంలో ఏదో తారాదుతుంది. అది బాధగా ఉంటుంది. ఆ బాధలో ఒక ముఖం ఉంటుంది. తీపుల్లో ఆలా కదలిస్తుంది. ఇదమిత్యమని మనం చెప్పలేం. అదే భావ కవిత్వం అంటే. అది వ్రాయగలవా దొక్కడే. అతని పేరు కృష్ణశాస్త్రి. అతని మనుషరించి చాలామంది వ్రాస్తారు. ఎప్పుడూ అతని నందుకోలేదు. అతని కాంతే మా సాధం అంటా వ్యాపించిఉంది.

అతిథి : కాని మీ మేడలో తెలిసే భాగాలు చాలా ఉన్నాయి. చాలా సుమనోహరంగా కూడా ఉన్నాయి.

తమ్ము : ఆ మూల వాగు. అది యెట్లా ఉంది ?

అతిథి : నీవు చెప్పినదాని లక్షణంగా ఉంది.

తమ్ము : కొంత ఆ లక్షణం కనిపిస్తున్నది.

అతిథి : అతని పేరు ఇవనరాజు అవ్వరావు. ఆత దొకడు అంత ఎత్తు పోకపోయినా దానికి వ్యాఖ్యానప్రాయంగా వ్రాసినవాడు. అడుగో.

* * * *

పాట : ఎదమెత్త నాటకై
పొదగుండరా, అంత
మది గల అహమ్మెల్ల
వదలిపోవుమరా !
వల పెరుంగక బ్రతికి
కురికి మురిపే కంటే
వలచి విఫల మొంది
నిలపించ మేలురా !
తెలి వంపులేని నీ
కలిమి కల్పావే ! ఏమము
వంపు తీగవె జీవ
ఫలము కాయుమరా !
ప్రేమకంటే ఎక్కు
వేముందిరా, ఎల్ల
కామ్య వదపుల కన్న
ప్రేమ యెక్కువరా !
ప్రేమించు సుఖముకై
ప్రేమించు ముక్తికై
నీమింక వలెమరా ?

* * * *

తమ్ము : అది భావవిత్తం తెలియటానికి మార్గమన్నమాట.
ఇప్పుడు నీకు మరికొన్ని మేయలు చెబుతాను
ఏంటావా ?

అతిథి : వా కీపూట యేమీ పనిలేదు. కాలక్షేపం చేద్దామని
వచ్చాను. నీ వెంతసేపు కూర్చోమంటే అంతసేపు
కూర్చుంటాను.

తమ్ము : వేమ మూతం ఎంతసేపు కూర్చోపెట్టగలను?
ఏమీలేదు. ఇందులో ఒక చమత్కారం ఉన్నది. ఈ
భావవిత్తమనే దాని దాహరణకణాలు చూస్తే
ఇచ్చిచ్చిగా కనిపిస్తవి. ఒకరి భాష అచ్చంగా గ్రాంథీకం
కాదు. అయినా గ్రాంథీకమల్లే ఉన్నట్టుంటుంది.
ఇది ఒక లక్షణం. రెండవది ఏదో తనలోని తలపోతలు
చెప్పికొలుగా ఉంటుంది. మూడవది తన చెదరి
పోయిన ప్రేమనుగురించి చెప్పుకొంటున్నట్టుం
టుంది. ఆ ప్రేమ ప్రీతిగతుల్లే ఉండి భగవంతుని
నుండి తాను పొందేవిరూపాన్ని సూచిస్తున్నట్టుం
టుంది. పూర్వభందస్సును వదలిపెట్టండి, వదలి
పెట్టాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు పూర్తిగా వదలిపెట్టి రూపము
చేత భావ కవిత్వము, భావముచేత ప్రాథమిక పూర్వ
కవిత్వ మల్లే ఉంటుంది.

అతిథి : ఇది చమత్కారంగా ఉండే. అల్లాంటివాళ్ళే
చూపించు నాకు.

తమ్ము : ఆయన పేరు నందూరి సుబ్బారావు. ఆడుగో.....

* * * *

పాట : సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి
బారెడై నా కొండపైకి సాగిందేము
సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి

తాను విలిపిన గడుపు
దాటిపోలేదు—
కాలు సేతులు మక్క
కంటుకొని పోనాయి
సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి
బారెడై నా కొండపైకి సాగిందేము
సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి

సుక్కెలోనే కొండ
రెక్కెత్తు నన్నాడు
మబ్బా, మనిసా, కొండ
మలుపు పరకాయించి

సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి
బారెడై నా కొండపైకి సాగిందేము
సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి

నాక బొకటిగా మెట్లు
వారిగి దిగి రావారి
తోట యెవం గల గ
లేటో యిసినీ వమ్మ !

సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి
బారెడై నా కొండపైకి సాగిందేము
సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి !

నా సాగమ నన్నెన్న
మామకనీడమ్మ
అవు మెళ్ళో మువ్వ
ంటె మోగిన వేటా !

సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి
బారెడై నా కొండపైకి సాగిందేము
సుక్కెక్క డున్నాదో నూడవే చెల్లి ?

* * * *

తమ్ము : ఇట్లా పూర్వగ్రంథాల్లో ఉండే వాయికాంక్షణం
పరమరమణీయంగా చూపుతూ భాష మూతం
వాడుకభాషని అదరిస్తాడు. ఈయనలో కూడ
భాషవిషయంలో కొన్ని గడుసు భావవిత్తపు పోకడ
లున్నయ్యే.

అతిథి : అది సరేకాని భాషం భావవిత్తంవలె, భాష గ్రాంథీ
కంగాను వ్రాసినవాళ్ళ ఉన్నారు!

తమ్ము : అట్టే మాట్లాడితే వాళ్ళే ఎక్కువ ఉన్నారు.
అందరూ వాళ్ళే నేమో. నిజానికి ఆ కృష్ణాలోనే
అట్లాంటివా డనవచ్చేమో. అతని రచనలోని ప్రధాన
మైన పాటలక్షణంచేత అట్లా అనిపించదు.

అతిథి : ఈ నందూరి సుబ్బారావు పంటివా రెవరైనా
ఉన్నారా ?

తమ్ము : ఒకని పంటివా డింకోక డున్నాడా అని అడగకూడదు.
ఇదంతా నమూనాగా చూస్తే భావవిత్తం అను
కోవాలి గాని వేరే అవటానికి ఏమీలేదు.
ఇందులో ఒక విలకణమైన కవి ఉన్నాడు. అతని పేరు
కవికొండలవెంకట్రావు. ఇంకోక డున్నాడు. అతని
పేరు అడవిబాపిరాజు. వీర్లధర్మ పాటలవలె వ్రాస్తారు.
ఒక చమత్కారంగా ఉపాసారు. ఒక చమత్కారంగా

వ్రాస్తారు. కవికొందరిలో ఉన్న విలక్షణత్యం వట్టు
కోటానికి వీల్లేదు. అదుగో.

వింగిలో నీడలా
నీడలో విడరలా

* * * *
పాట. నిన్ను దలపోయుచునే నే జిడుముకొని పోతి
వచ్చికాయలు వట్టి పూపుల్లు రేకుల్లు
ఫలమెంచనైతి
లోపలి తేనె గొననైతి.

అల వముద్రపుటోర తైలినురుగు కెరటాలు
ఇసుకతో జిరు బుదగ తెల్లించుటలు గంటి
మునిగి ముత్తెపు మూట ముల్లె మోయగనైతి
నిన్ను దలపోయుచునే నే జిడుముకొని పోతి
వచ్చికాయలు వట్టి పూపుల్లు రేకుల్లు.
కొండ నెత్తుపుణెట్టు కొమ్మనై దినదెన్ను
గనవచ్చు నొకమక్క కాంతికళ నాసిన్
తెట్టెవేపు పట్టు దిన్నె తెలియగనైతి
నిన్ను దలపోయుచునే నే జిడుముకొని పోతి
వచ్చికాయలు వట్టి పూపుల్లు రేకుల్లు.

* * * *
అతిథి : ఆ, చాలా విలక్షణంగా ఉంది. ఆ అదవి బాపిరాజుగారు
అయన్న మాపించు.

తమ్ము : ఆయన వట్టి కవికాదు. గొప్ప నవలాకర్త. ఎన్నో
గొప్పకథలు వ్రాసినవాడు. గొప్ప చిత్రకారుడు.
అతను ఈ భావ కవిత్వం కూడా వ్రాశాడు. ఈ భావ
కవిత్వం అతనికి హేల. కానీ అతని కొన్ని రచనలు
భావకవిత్వం పొలిమేరల్ని అట్లా ముట్టుకుంటాయి.

* * * *
యుగళగీతం:—

సువ్వు నేనూ కలిసి
పువ్వులో తాచిలా
తాచిలో తంపులా
సువ్వు నేనూ కలిసి
కోకిలా గొంతులా
గొంతులో కోర్కిలా
సువ్వు నేనూ కలిసి
వెన్నెలా వెన్నెలా
వెన్నెలో వెలుగులా
సువ్వు నేనూ కలిసి

* * * *
అతిథి : నిన్ను చెప్పినట్లు పీళ్లలో భావం, భావ కవిత్వ స్ఫురణలా
ఉంటుంది. భాష మాత్రం కొత్తగా ఉంటుంది. భాష
అచ్చగా పూర్వభాషల్లే ఉండి, భావంచేత భావకవు
లనిపించుకునేవాళ్ళున్నారు ?

తమ్ము : అసలు ఉన్నదే వాళ్ళ. ఉన్న హేమాహేమీ లందరూ
వాళ్లే. వాళ్లొకొక్కరూ పాటలవలె వ్రాయ
బోతారు. అది గ్రాంథిక భాషల్లనే ఉంటుంది. వాళ్ళ
బాగా పూర్వకావ్యాలు చదువుకొని పరిశ్రమ చేసి
కాలాన్నిబట్టి యీ మార్గానికి వచ్చినవాళ్ళ.

అతిథి : వాళ్లందరిలో ప్రధానమైనవాళ్ళే చెప్పు—
తమ్ము : ఆయనపేరు తల్లావరూప కవశంకరశాస్త్రి. అదుగో
అయన్ని చూచి నీ వసుకొనేది నీవనుకో.

* * * *
సంచలనశీలమైన నాస్వాంత మెట్లు

నిల్చుకొన్నావు నీవయి నిల్చులముగ
ఎట్లు పృథ్వీస్థరీ నీ కహీన గరిమ
గలిగె నింత మహా వశికరణశక్తి
అన్యధావర్తిగాక యిద్దానుసార
గతిని జరియించు నీ మతంగజము పొర
కట్టివావు భవద్యుల గణముతోడ
ఇట్టి యాభోరణత నీకు నెట్లు గలిగె.

విష్ణుయోధీ పకము భవద్యులయ మహిమ
దేవి నా కించుజేసియు దెలియదాయె
ఇంత సులువుగ నీ మలిమంతు దధిక
గర్వియెట్టుల నీ పదాకాంత దయ్యె

ఎంతటి ప్రభావమే లేనిదీ విధాన
భవ్య దివ్య మహా స్వరూపంబు దాల్చి
దేవి ఆత్మాభిమాని నతిస్వతంతు
చేసికొన్నావు దాసు విచిత్ర మొదవ.

అయ్యయో యేల చూచితి పట్టు నన్ను
ఆ దివ్యమున మధుర సాయాపామందు
దేహాని నిర్మి మోహిని దృష్టికోధ
పథము వెంటడి జనెడి ఏల్రాంత వృధయ్యు.

* * * *
అతిథి : ఈయన అందరికంటే గొప్పవాడా ?

తమ్ము : నీవు నా ప్రాణానికి బద్ధువు. ఎవరిని గురించి అమాట అనగూడదు. అందరూ గుమ్మడికాయంతమ్ముల్లా. ఒక్కొక్కని గొప్పతనం ఒక్కొక్క రీతిగా ఉంటుంది. ఒకనిలో రెండుమూడు గొప్పతనాలు కనిపించేవి. ఈయన వెలుమంది కవులకు గురువు. పాపాశీసమితి అనిపెట్టి దానిలో చాలామందిని తయారు చేశాడు. అనేకమందికి ప్రోత్సాహ మిచ్చాడు. ఆయన్ని తం కట్టుగా చూచుకునేవాళ్ళు చాలామంది ఉన్నారు. ఆ 'అగుమాగుము తెరువరో' అన్న పాట వ్రాసిన కొడవటిగంటి ఆయన తమ్ముడు. వేదం సత్యనారాయణ కొప్పి, నోరి వరసింహాకొప్పి, త్రిపురారెడ్డి, పీఠరాఘవ స్వామి మొదలైన ఎందరో కవులను కవులుగా యారుచేసింది ఆయన. ఆయన మంచిసందితుడు. బహు భాషా వేత్త. అద్వితీయం అయిన అనేకములైన పద్య గేయపాటకములను వ్రాసినాడు. పూర్వభారతదేశ మహాపండితుల చరిత్రములు గేయ పాటకములుగా వ్రాసినాడు.

అతిథి : ఆ వేదం సత్యనారాయణ కొప్పి నిగూర్చి విన్నానే, ఆయన్ని గూర్చి యేమైనా చెప్పు.

తమ్ము : ఆయనకు గొతమే కోకిం అని బిరుదు. అతనికి పద్యరచన ఒక పరమమధురమైన పాఠ. అది ఒక తేనె పానకం. అతనిలో భావనగూడ చాలా మకుమా రంగా ఉంటుంది.

అతిథి : ఆయన పద్యాలు రెండు విధిపించు.

తమ్ముడు : అతడు పూర్ణిమ అని వ్రాశాడు. అది వింటావా?

అతిథి : వింటానీకే కదా వచ్చాను.

తమ్ముడు : అదేగో . . .

* * * *

ఆ యువయాద్రీమండి యరుణారూపా ముఖమెత్తి, గాఢ లజ్జా యుతయో నవోదయత సందడి చేయక లోంగిలోంగి లోలాయత దృష్టులన్ దళదిశాంతరముల్ పరికించి, ఖాళ్యమైపోయిన నా కుటీర పడమున్ గురులింతువు చాలు చాలువన్.

ఈ పతిగాద్యు లెంత పడకించుచు ముప్పును నీ ప్రవాళరేఖానిసమ్ములు తడిగట్టెడు నీగ్గున పంచలిందినన్ మోవగదాని ప్రేమను విముక్త గవాక్ష పథమ్ము డిగ్గి నా కైవకు వత్తు వెల్లొ పురికింపగ నా తృణాక్షిగ్ధ్యయ్యయన్.

* * * *

అతిథి : వంగభాషలో ఒక్కోరు గీతాంజలి ఉన్నది. అట్లా ఎవ్వరూ వ్రాయలేదా ?

తమ్ము : ఎందుకు వ్రాయలేదు ? వేంకటాచార్యులిశ్వర కవుని ఉన్నారు. వా రనేక గ్రంథాలు వ్రాసారు. అందులో విశాంతసేన యని ఒకటున్నది. అది ముద్దు సుదుల మూట. అంతముద్దుగా మరియింకొకవోట తెలుగు భాస ఉండుననుటకు వీలులేదు. వారినోటికి వత్తక్ష రమే రాదు. ఇదిగో

* * * *

విరిదండ మెదలిన వేయుటే గాని కన్నార పి మూర్తి గాంచనేలేదు, ప్రణమిల్లి యదుగులం బడుటయే కాని చేతులారగ సేన చేయనేలేదు. నిమగాంచి ముగ్ధునై నిల్చుటేగాని ప్రేమచేరగ బల్కరించనే లేదు ఏమేమో మనమలో వెంచుటే గాని తిన్నగా నా కోర్కె రెంబవనేలేదు బోధంబులో ముక్తి పొదజూపణోలు కనులలో బాపులో గావిరుల్ గ్రమ్మె టుద్రాధపడములో సుదీప్తులలో భక్తిలో బూజలో భ్రాంతులు వోడమె నాదంబులో గంపనము పుట్టణోలు తలుదపులో బలుకులో దదబాటు గదిరె వెలుగులో జీకటి విరిపె గాబోలు అనంద మందుటే యవచార మనుచు నవకనై యుండుటే యవరథ మనుచు మదిసెంచి యీ రీతిమాయలు సేయ భావ్యమై తోచెనే ప్రాణేశ నీకు !

* * * *

విన్నావు గదా ? ఎట్లా ఉంది ?

అతిథి : ఒక్కొక్కసారి ఒక్కొక్కనంటకం వడ్డించి ప్రతి సారి యిలా ఉన్నదంటే యిట్లా ? నీవు వోడ్డిమ్మా ఉండు. నేను తింటూ ఉంటాను.

తమ్ము : అన్నీ ఒకసారి వడ్డించటం ఎప్పుడూ పడదు. భావ కవిత్వం యొక్క లక్షణాలు నీకు చూపించాను. ఇంకా కొందరినిగురించి చెప్పెను. అందరినీ చెప్పలేదంటమాత్రం న్యాయంగాదు. నీవు మాటిమాటికి మా యింటికి వస్తూ ఉండు. నేను రకరకాలైన రుచులు చూపిస్తాను. నేను ప్రధానాన్ని చెప్పుకున్నాను తప్ప అప్రధానంను చెప్పటంలేదు. అప్రధానంంటే భావకవిత్వం అనే మహావిషయం దృష్టి అప్రధానము కావచ్చు. అంతే

కాని కవితాపద్యమంతమాత్రం కాదు. ఇందాక మెప్పులం మరచిపోయినాను. చింతాదీక్షితుని ఒక యన ఉన్నాడు. ఆయన ప్రధానంగా ముద్దు ముద్దైన కథలు వ్రాసేవాడు. నడుమ నడుమ పాటలు వ్రాసేవాడు. అంతకంటే వాడ్యురంగా భావన చేసేవా ళ్లందలం కష్టం. కలరి అనే నాటకం వ్రాశాడు. తప్పకుండా చదవాలి. వేయల పత్తనారా యని శాస్త్ర మార్గంలో మధురంగా చిక్కగా నీయగా పద్యరచన చేసేవా ళ్లున్నారు. కొదలి అంజనేయులు మొదలైనవారు. ఇంతకంటే తిప్పివైన క్షేత్రంలో కొందరు వ్రాసారు. పింగళి, కాటూరులు మకుమార మైన మార్గమున వ్రాసారు. దువ్వూరి రామిరెడ్డి చాలా గంభీరాలు వ్రాసాడు. మధురమైన రచన చేస్తాడు. ఆయన్ని జేప్పి. హెచ్. కడివ్వు మెచ్చు కున్నాడు. ఆయన బ్రతికిఉంటే ఇందాకందాంతర భావతి గడించేవాడు.

అరిథి : సరేకాని యింతపూ భావకవిత్యం భాష, భావం ఈ రెంటిని గూర్చి చెప్పివు కాని మానవ హృదయంలో దేశభక్తి, ప్రేమ, దేశచరిత్ర మొదలైనవాటిని గూర్చి చెప్పలేదు.

తమ్ము : ఈ కవిత్యమంతా దానిలో నుంచే పుట్టింది. ప్రేమ కవిత్యానికి ఒక విలక్షణమైన వ్యక్తి ఉన్నాడు. అతని పేరు నాయని సుబ్బారావు. అతని రచన పింగళి సూరప్ప, నాచన సోమన్నల మార్గాన ఉంటుంది. అతని ఊపా తెలుగు దేశపు సంస్కృతిని పరిమళిస్తూ ఉంటుంది. అత నిప్పుడు జన్మభూమి అని ప్రబంధం వ్రాస్తున్నా డు. అంతటి సౌకుమార్యంతోకూడిన ప్రాథమిక రచన చేయటం చాలాకష్టం.

అరిథి : అతని పూర్వపుపద్యమేమైనా వినిపించు. తెలుగు దేశపు సంస్కృతిని పరిమళిస్తుందన్నావే.

తమ్ము : అయితే విను.

* * * *

ఇది పగిలిపోవు నను భయ మ్మింతవఱకు
ఈ తలంపున, నానంద మిప్పుడు పొంగు
పగిలిపోయిన చెక్కల పట్టుపిడువ
కీపు పాళ్ళో నిధాన మీ దించెదవని.

ఇది పగిలిపోవునను భయ మ్మింతవఱకు
ఈ తలంపున, నిపు డుల్లి మిగురులెత్తు
తువిగిపోయిన చెక్కలలో పయోధి
గర్భమున రత్నరథమిపు కట్టెదవని.

ఇది పగిలిపోవు నను భయ మ్మింతవరకు
ఈ తలంపున, నిపు దాత్య కింత కాంతి

విగిలిపోయిన చెక్కల ధరికి తేర్చి
నీ చితికి కాడ్చములుగ ముద్దించెదవని.

* * * *

అరిథి : ప్రేమ కీయన. దేశభక్తికి ?

తమ్ముడు : దేశభక్తికి కొదలి సుబ్బారావు. అతడు హిందీ క్షేత్రమని రచనవలెమైన కావ్యాన్ని వ్రాసాడు.

అరిథి : స్త్రీలలో ఎవ్వరూ లేరా ?

తమ్ముడు : తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ, చనవరాజ రాజ్య లక్ష్మమ్మ, నీలాదేవి మొదలైనవారు చాలామంది కలరు. స్త్రీ రచయితలు అన్న గంభీరం చూస్తే తెలుస్తుంది.

అరిథి : మరి హరిజనలో ఎవ్వరూ లేరా ?

తమ్ముడు : ఓరి నీ కడుపుదకా ? ఎంత ప్రశ్న వేశావోయ్ ! లేరా అంటావా ! భావకవితా తానవధంతో ధగధగ యమనానగా వెలిగిన దివ్యతార ఉన్నాడోయ్ ఒకడు. అతని పేరు జాషువా. అతడు తెలుగు దేశాన్ని తన మధుర కవితా ప్రవాహంతో ఉర్రూతలూగించివేశాడు.

అరిథి : అయితే అతని పద్యం ఒకటి చదువు.

తమ్ముడు : ఇదిగో శిశువు అన్న శిర్షికలోని పద్యం.

* * * *

టాటనప్రేమ ముల్లోకములు చూచి రోరోస
నానందనదు వోరులేని యోగి
తలిదండ్రుల తమాషల్లకి ద్వయకి న
న్నియ బెట్టు తొమ్మిది నెలల పంట
అమ్మతంబు విషమము వ్యత్యాస మెరుగ కా
ప్పొందివ జను వెట్టిదాగులాడు
అనుభవించుకోలంది నినుమడించుచు మరం
దము జాలవారు నై తత్వ ఫలము
భాష రాదు వట్టి పాట మాత్రమే త్రాగు
నిద్రవోవు లేని నిలువలేదు
ఎవ రెరుంగ రితు దే దేశమో కాని
మొన్న మొన్న నిలకు మొలిచినాడు.

* * * *

అరిథి : ఇంకా ఎవరిని గురించైనా చెప్పాలా ?

తమ్ముడు : ఎవరూ లేరు.

అరిథి : జ్ఞాపకం చెయ్యనా ?

తమ్ముడు : ఒహో, అవును కరుణాశ్రీ ఉన్నాడు. ఆయన పేరు జంధ్యాల పాపయ్యశాస్త్రి. ఆయనని తిరిగి కుమమ పేరి సుధామయోక్తులు.

అరిథి : ఆయన వెలా మరచిపోయినావు ?

తమ్ముడు : అబ్బాయీ, మన ఇంట్లో విందు చేస్తున్నాం.
ఎవరిని పింజకపోతే తగదా మమ్మందో వార్ని గూర్చి
నంత శ్రద్ధ మనకైన వాళ్ళనుగరించి ఉండదు.

అతిథి : అయితే నేను వెళ్తున్నాను.

తమ్ముడు : అదేమయ్యా, ఇంకా విని వెళ్తున్నా నంటావు.

అతిథి : అబ్బాయీ, ఒకమాట చెబున్నా విను. నాకు కవిత్వం
రాదు. నాకు భాషాజ్ఞానం లేదు. ఏదో తెలుగువాణ్ణి.
కవిత్వాలా అన్నీ చదువుతూ ఉంటే వివటం అంటాడు
గలవాణ్ణి. అందుచేత మంచివద్యం అంటూ ఉండుని
చదివితే సంతోషించగలను. కాని నా కొక్క అనుభవం
ఉంది. ఏళ్ళండకూ కవులే. చాలా బాగా వ్రాస్తారు.
ఏళ్ళ కవిత్వం వ్రాసేటప్పుడే మహానుభావులు గాని
లోకంలో ప్రవర్తించటంతో అందరివంటి వాళ్ళే.
వాళ్ళ కవిత్వం వింటే వాళ్ళ దేవత అనుకుంటాం.
తీరా దగ్గరకు వెళ్తే వాళ్ళ ప్రవర్తన చూస్తే వాళ్ళ
కంటే మనమే మంచివాళ్ళమనిపిస్తుంది.

తమ్ముడు : నీ కటుచంటికి గవాలన్నమాట.

అతిథి : ఉన్నాడా ?

తమ్ముడు : ఎందుకు లేరయ్యా ?

అతిథి : ఒకణ్ణి చెప్పు.

తమ్ముడు : ఈమ్మని సీతారామమూర్తి చాదరి.

అతిథి : ఆత్మకథ వ్రాసాడూ, అయినా ? ఆ ? ఒప్పుకొన్నాను.
వెళ్తున్నాను.

తమ్ముడు : అలేవాడవు. తెలంగాణా కవులున్నారు. అంత నత్తురు
మీరు కావాలన్నావు కదా. అభివృద్ధిచేస్తూ వామనామలై
వరదాచార్యులున్నారు. నీ కెంతమంది కవులు కావలిస్తే
అంతమంది ఉన్నారు.

అతిథి : చాలులే నే వెళ్తున్నాను.

తమ్ముడు : మా అమ్మాయి ఒక పాట పాడుతుంది వినిపో.

అతిథి : ఎవరిదా పాట.

తమ్ముడు : ఎవరిది కావాలి ?

అతిథి : కృష్ణాశాస్త్రిగారా, నందూరి సుబ్బారావుగారా—

తమ్ముడు : వరే.

* * * *

పూంబాసలు తెలుసు యింకికి ?

పూం మనుసులు తెలుసు యింకికి ?

పూం మొక్కల నీటి

జాలుని నిలుమండి

పూంపు నీపాటె

అలిచె నంటారి

పూంబాసలు తెలుసు యింకికి ?

పూం మనుసులు తెలుసు యింకికి ?

పూంబుకాలంటి

పువ్వుముందంటారి

వగంమారీ పడును

వగ దొడిగి నంటారి

పూం బాసలు తెలుసు యింకికి ?

పూం మనుసులు తెలుసు యింకికి ?

తెలెత్తి పూ పడవ

వరిగెత్తుతా పుంటె

దారెంటు పూ లొంగి

దగ్గి మిడి నంటారి

పూం బాసలు తెలుసు యింకికి ?

పూం మనుసులు తెలుసు యింకికి ?

పూంకో వియ్యాల

పూంకో కయ్యాల

మావల్లే నవ్వుంది

తానె పూ కానేమి

పూం బాసలు తెలుసు యింకికి ?

పూం మనుసులు తెలుసు యింకికి ?

పెండ్లి కానుక

అది మరపురాని మేరపుడు. వాడప్పుక వాచా
ంకో జీవిత ప్రాంగణంలో అడుగుపెట్టాడు.
కష్టసుఖాలను కలిపి చందుకుంటాడు. ఆ
కుట వసుధులలో వారికిచ్చే పెండ్లి కానుక;
కానుకగా మాత్రమే కాదు. వాడి ఉత్సాహం లాది
జీవితాన్ని తీర్చిదిద్దాలి అకానుక. అది వారి
అకాయం కొక అదర్శంగా నింపాలి.
చెయ్యిచెయ్యి కలుపుకేనేగాని కాంక్ష గడ
వదు. అందికో లాభ్యగా అమె వాడ్యక

ఎంతో. పొడుపు చేయడం ఆమెకు బాగా
తెలుసు. ఆ పొడుపు పొమ్ము అవసరం
ఎన్నడో కూడ ఆమెకు తెలుసు. అంది
వల్లనే మొదటి ప్రేమయేం చెల్లించిన జీవిత
భీమా పట్టకంలే ఉత్కృష్టమైన పెండ్లి
కానుక మరేముంది వారికి;

విల్లించై తరిదంతులకు గం ప్రేమారి
మానాంకు ఆ జీవితభీమాను చిహ్నం.
అది మరపురాని మేరపుడు.

జీవిత భీమాకు

ప్రతిగా మరొకటిలేదు

మొగలిరేకులు

“హితక్రి”

“నేను నుదినం” అన్నాడు దాసు.

“అవును. తిథివార నక్షత్రాలు దివ్యంగా ఉన్నాయి” అన్నాడు డాక్టర్ రావు.

“వాటివంగతి ఎలాఉన్నా వెండ్లు దివ్యంగా ఉంది” అన్నాడు దాసు.

“వరాయి ఖర్చుమీదయితే అన్ని బాగానే ఉంటాయి” అందుకున్నాడు డాక్టర్. అందరూ నవ్వారు. జగన్మోహనరావు ఎం. ఏ. ఎల్. ఎల్. బి. ప్యానయ్యాడు. ఎం. ఏ. లో క్లాసువచ్చింది. ఉత్సాహంతో చిప్పు వెండు ఏర్పాటు చేశాడు. ముఖ్య స్నేహితులు డాక్టర్ రావు, అద్యకేట్ దాసు, కాబోయేభార్య అని అందరూ అనుకుంటూఉన్న రజని హాజరయ్యారు. వేరే ఎవరీ వీలవలేదు. జగన్మోహనరావు ఇంటర్ జూనియర్ చదువుతుండగా, రావు బి. ఎస్. సి. పై చరియూరూ, దాసు బి. ఏ. పై నల్ ఇయరూ చదువుతూ ఉండేవారు. ఆ సంవత్సరం ముగ్గురూ హాస్టల్లో ఒకేగదిలో ఉన్నారు. ఆ పరిచయమే క్రమంగా వృద్ధిపొంది, గాఢ స్నేహంగా మారింది. రజని జగన్మోహనరావు మేనమామ కూతురు. బి. ఏ. ప్యానయింది. ఇద్దరికీ వివాహం దాదాపు విశ్రియమైపోయింది. అయితే చదువు పూర్తయేదాకా జగన్మోహనరావు వివాహాన్ని వాయిదా వేశాడు.

“ఈ సందర్భంలో జగన్ వి మన అందరి తరఫైనా అభి నందిస్తున్నాను.” డాక్టర్ అన్నాడు. వెంటనే అందరూ చప్పట్లు కొట్టారు.

“మన స్నేహితుడిని పొగడటం నా కిష్టంలేదు కాని—”

“అవసరం” డాక్టర్ మాటల్ని మధ్యలోఅపి, అందుకున్నాడు దాసు.

“అతను తెలివైనవాడిని నా వమ్మకం. జీవితప్రాంగణంలో అడుగుపెడుతున్నాడు. ఎప్పుడూ వెలుగుబాటుమీదే ప్రయాణిస్తాడని ఆశిస్తున్నాను.” కొంచెం కవితవు ధోరణిలో అన్నాడు డాక్టర్.

“ఎప్పుడూ ఏం ప్రయాణం? కొంచెం ఏక్రాంతి తీసుకోటం అవసరం” అని నవ్వాడు దాసు.

“అవునవును. ఈ రోజుల్లో ప్రయాణంఅంటేనే భయం వేస్తోంది. ఒకటే రద్దీగద!” చిరువప్పుతో అన్నాడు జగన్.

రజని అర్థవంతంగా నవ్వి, “హిం, ఎప్పుడూ థర్డ్ క్లాస్ ప్రయాణమేకదా?” అంది.

“ఫస్ట్ క్లాస్ ప్రయాణం నా కిష్టంలేదు. జనంలో కలిసిమెలిసిఉంటేగాని బాగుండదు నిజంమెప్పుడంటే. కాని

నాన్న ఊరుకోడుగా. నెలరోజులముందునించే రిజర్వేషన్ అని గొడవ వేస్తోడు” అన్నాడు జగన్.

“దాగుంది. లేక కొందరు ఏడిస్తే, ఉండి కొంద లేదు ప్తారు” అన్నాడు దాసు.

“లేకపోతే, దర్జాగా ఫస్ట్ క్లాస్ ప్రయాణం చేసేవారాకి థర్డ్ క్లాసు మనపేమిటి?” అంది రజని దాసుని సమర్థిస్తూ వుట్టుగ.

“అది మమషాల స్వభావాన్నిబట్టి ఉంటుంది. సరే, ఈ ఊకదంపుడుకేం, ముందు కార్యక్రమమేమిటి?” అన్నాడు డాక్టర్.

“అదే ఆలోచనాయాంకం” అన్నాడు జగన్.

“కొంచెదీని బిల్లికట్టువుకద?” భయపడ్డాడు దాసు.

“ఏం, పోటీకొస్తాను భయమా?” నవ్వాడు జగన్.

“పోటీ, వర్లకాదు. మన సంపాదన చూస్తూనే ఉన్నావుగా.”

“కొంచెం టిపికల్ పర్వాలి.”

“లాభంలేదు బ్రదర్. జిల్లామునసబుగిరికి అప్లికేషన్ పోలేకాను. అదోపే వచ్చినట్టు. లేకపోతే బిల్లి తిప్పిస్తాను.”

“అంటే?”

“సి. ఏ. దాన్, ప్రాప్రయిటర్, దాన్ ట్రేడింగ్ కంపెనీ. అన్నట్టు జగన్, మత్స్య వ్యాపారం చేయదామా?”

“ఏం వ్యాపారం?”

“ఉదాహరణకి పేర్లవ్యాపారంపెట్టచ్చు. లేకపోతే పెద్ద పెద్దకంపెనీకి ఏజెన్సీలు తీసుకోవచ్చు.”

“ఏం డాక్టర్?”

“వ్యాపారంవిషయంలో సలహా కావలిస్తే ఏడుసార్లు దివాలాతీసినవాడిని అడగమన్నారు.”

అందరూ నవ్వారు.

“నామాట విని ఐ. ఏ. ఎన్. కి కట్టరాదా?” అంది రజని, కొంచెం అధికార పూర్వకంగా.

“మళ్ళీ చదువా?”

“ఎంత. వాలుగైదు నెలలు కష్టపడి చదివితే జీవి లాంతం సుఖపడొచ్చు” అంది రజని ఆశగా.

“ఐ. ఏ. ఎన్. వర్మిఫికేట్ జీవితంలో సుఖపడటానికి టెక్నెట్టు కాదుగా — సుఖపడతానని గ్యారంటీ ఏమిటి?” అన్నాడు జగన్.

“అలా ఎందుకనుకోవాలి?” అంది రజని అర్థంకాక.

“హిని సుఖపడొచ్చనే అనుకున్నా, సుఖమే పరమావధి కాదేమో. జీవితం పూర్తిగా జీవించాలంటే—”

రజని మధ్యలోనే అడ్డుపెట్టింది.

“నేదాంతం మా వెయ్యి జగన్.”

“అయినా ఒకరికింద ఉద్యోగం చెయ్యటం ఏమంత మనం?”

“అది ఉద్యోగం పూదానిబట్టి ఉంటుంది.”

“ఓహూ!” అని అమెవైపు చూశాడు జగన్.

“గజెటెడ్ ఆఫీసరయితే ఎంత పూదా! ఎంత దర్జా!” అంది రజని అకాశానికి నిచ్చేనలు మేస్తూ.

“ఎంత పూదా, ఎంత దర్జా!” వెక్కిరించాడు జగన్.

“హాస్యంకాదు” అంది రజని కొంచెం కోపం తెచ్చు కుని.

“ఆ గానుగలో పడితే ఉవ్విళ్ళూర్చిగా నశిస్తుంది. నీ నలవో ఏమిటి డాక్టర్?”

“ఎవరికీ సంహారం లివ్వొద్దని నాకు చాలామంది సంహారపూరు”

అందరూ మక్కువ నవ్వారు.

“డాక్టర్లుగ్లా, ప్లీజర్లుగ్లా కాకపోతే సంహారం ఇచ్చేదెవరు? నీ ఉద్దేశంకో ఐ. ఏ. ఎన్. కి కట్టటం మంచిదేనా?”

“నా కామెడయం తెలియదోయ్. అనుభవంఉన్న ఆఫీసర్లని ఎవరినైనా కలుసుకుని మాట్లాడు.”

“అబ్బ! డాక్టర్, బరిమాళించుకోవాలని నరదాగా ఉందా”

“నా కో అభిప్రాయంఉండి, అది ఏకు చెప్పగలిగేముందు అందుకోని లాభనష్టాలు మేమే బాగా తెలిసిపోతుంది. ఈ లాభనష్టాలు అనేక విషయాలకి సంబంధించినవి. వ్యక్తి అభిరుచులబట్టి ఈ అంచనా ఇరుగుతుంది. నా అభిరుచులే ఏ అభిరుచులు కానవరం లేదుగా. నీ అభిప్రాయాలేమిటో ఏకుంటే నాకు బాగా తెలియదు. వాటికి సంబంధించకుండా నేనేం చెప్పినా ఏకు తాళించదు. పైగా అవకారం ఇరుగుతుంది.”

“అభిప్రాయాలు తెలిసికోవడంలో తప్పేముంది?”

“తెలుసుకోవచ్చు. అందువల్ల వివిధ వ్యక్తుల ఇష్టాన్ని తెలుస్తాయి. వాటి ప్రతిబింబాలు నీ మనసులో ప్రతిఫలించి, నిలిచిపోకుండా చూసుకోవాలి. మనోబలం గట్టిది కాకపోతే, అంతకుముందున్న సాంకభావాలు తుడిచిపెట్టుకుపోగం ప్రమాదంఉంది. నీకేది మంచిదనితోస్తే అదే వెయ్యి. ఎందుకంటే, తలో సంహారస్త్రే, ఏ సంహార ఆచరించారో పెద్ద సమస్యయి కూర్చుంటుంది. జగన్, సంహార అడగటం, ఇష్టటం తప్పనికాదు. కాని ప్రయోజనం లేదేమో. నీకు నచ్చనిది నేను చెబితే ముప్పు పెడచెవిని పెడతావు. ఒకవేళ పాటించినా ఫలితం ఏవారించవలసి రావచ్చు. కాదంటావా?”

“గంభీరంగా ఉవ్వనీంపావు. బాబోయ్, విన్నెప్పుడూ సంహార అడగను” అన్నాడు జగన్ నవ్వుతూ.

రజనిమాత్రం ముఖం చిట్టించుకుంది. ఐ. ఏ. ఎన్. కి కట్టమని డాక్టర్ ప్రోత్సాహం ఇవ్వకపోవటం అమె కేమి రుచించ లేదు.

“మాటల్లో మద్దాం. దాన్ని ప్రోగ్రాం ఉండికదా. ఎనిమిదవవరకుంది. పోదామా?” అన్నాడుడాక్టర్ రజని నిరుత్సాహాన్ని కనిపెట్టి.

వెంటనే అందరూ లేచారు.

2

దాన్ని ఇరుగుతున్నంతపూ జగన్ నరక్కిని ఊరికే తెగ మెచ్చుకోటం రజనికి నచ్చలేదు.

“అబ్బ, తలనొప్పిగాఉంది” అంది వినుగ్గా.

జగన్ అమెవైపు అశ్రురంగా చూశాడు.

మధ్య మధ్య మెచ్చుకుంటూ, రజనివైపుచూసి ఏదో అనబోయి, అమె ముఖ భంగిమలుచూసి మానేశాడు.

ఎప్పుడెప్పుడు నృత్యం జపాతుండా అని విమిషాలు లెక్క పెట్టిపోగింది రజని.

రజని నృత్యాన్ని ప్రశంసించకపోవటంవల్ల డాక్టర్ తో, దామతో నృత్యాన్ని గురించి ప్రశంసా వాక్యాలు పంకసాగాడు జగన్. అది మరి కంటకప్రాయమైంది అమెకి.

నృత్యం జపాంబంది. నలుగురూ బయటికి వచ్చారు. జగన్ కొంచెం తలుపలాయించి, “ఇప్పుడేమిస్తా”నని గ్రీన్ రూమ్ లోకి వెళ్ళిపోయాడు.

రజని తెల్లబోయింది. అమె ముఖం జేపురించింది. తనకా నృత్యం నచ్చలేదని తెలిసీ, జగన్ అలా ప్రవర్తించటం తన అభిరుచిని కించపరచటమేనని కోపంతో గిరుక్కున తలవక్కుకి తిప్పుసుకుంది. కాని జగన్ అమె అయిష్టతని సరిగా గమనించ లేదు.

గ్రీన్ రూమ్ లో మేక్ విప్పేస్తోంది శారద.

“నమస్తే” అన్నాడు జగన్.

నరక్కి శారద వెనక్కి తిరిగిచూసింది.

“నమస్తే.”

“మీ నృత్యం చాలా అద్భుతంగా ఉందండి. ఇంత చక్కని నృత్యం చూడటం నా కిదే మొదటిసారి” అన్నాడు జగన్ అలాధనా పూర్వకంగా.

“థాంక్స్” అంది శారద చిరునవ్వుతో.

“నృత్యం మానున్నంతపూ ఏదో అలాకికానందం కలిగింది. తమ కళ ఆమోదం పొందటంకంటే కళాకారులకి కోర దగ్గరే ఉండదని నాకు తెలుసు. అంచేత అభినందనలు చెప్పటానికి వచ్చాను. పెంపు.” వెళ్ళిపోయాడు జగన్.

“ఒక్క నిమిషం. నా నృత్యం ఎందువల్ల బాగుందంటారు? అంటే ప్రత్యేకత ఏమైనా ఉందని మీ అభిప్రాయమా?” అతని ముఖంలోకి చూస్తూ, అనక్తితో అడిగింది నరక్కి.

“మీ అభినయం భావానుగుణంగాఉంది. ముఖ్యంగా సాత్వికాభినయంలో అద్భుతం వైపుల్లో ప్రదర్శించారు. నరక్కి ఉపజ్ఞ, శక్తిసామర్థ్యాలు, సాత్వికాభినయంలో వెళ్ళదపుతాయని నా అభిప్రాయం.”

“మీకు స్పృహతో ప్రవేశం ఉన్నట్టుంది.”

“లేదు. కాని స్పృహ గురించి కొంచెం వదివాను.”
కారడ అతనివైపు మెచ్చుకోలుతో చూసింది.

“నా స్పృహ గురించి చాలామంది ప్రశంసించారుగాని, ఇలా విమర్శపూర్వకంగా మెచ్చుకున్నది మీరే. ఎంతో ప్రాత్యాహం ఇచ్చారు. చాలా సంతోషం. కృతజ్ఞురాలివి” అందామె.

జగన్ ముఖంలో అనందం తాండవమాడింది. తన అనందాన్ని ఆమెకి తెలియజేసి, ప్రాత్యాహం ఇవ్వాలనే ఉద్దేశంతో ఆమెని అభినందించాడు. తన మెచ్చు ఉరికే పోలేడు.

“మమస్కారం. పహ్లానం” అన్నాడు, వస్తున రజవి, స్నేహితులు తనకోసం ప్రతీక్షిస్తున్నారని జ్ఞప్తికివచ్చి.

“మమస్కారం. మీసేరు చెప్పలేదు.”

“జగన్ మోహన్ రావు.”

“ఓ” అంది కారడ.

అతనికి ఏమి అనక వెంటనే బయటికి వచ్చేశాడు. రియేటర్ గేబుడగ్గిర దాక్టర్ ఒక్కడే ఉన్నాడు. దాను, రజవి కనిపించకపోయేనరికే దాక్టర్ని అడిగాడు.

“రజవికి తలనొప్పిగా ఉందట. ఇంటికి వెళ్లిపోయింది” అన్నాడు దాక్టర్.

వెంటనే జగన్ కి కొంచెం వక్కాత్తానం కలిగింది. ఆమె రియేటర్లకు కూడా తలనొప్పిగా ఉందని చెప్పింది. కాని కొన్ని నిమిషాలు తనకోసం వెయిట్ చెయ్యటం అసాధ్యమైనంత తలనొప్పి? అతనికి సందేహం కలిగింది.

“తలనొప్పి? కోవమా?”

“కోవమెందుకు?”

“నేను అలస్యం చేశానని.”

“అయితే రెండూవచ్చిఉంటాయి. అదిగాక, చరిగారిలో ఎక్కువసేపు ఉండటం మంచిదికాదని నేను సలహా ఇచ్చాను.”

“గొప్పని చేశావు.”

“ఏం చెయ్యను? చరిగారిలో ఎక్కువసేపు ఉండటం మంచిదా? అని దాక్టర్ని అడిగితే మంచిదేనని చెబుతాడా? అందులో తలనొప్పిగా ఉన్నదాయే.”

“అది కుద్ద ఆబద్దం” అన్నాడు జగన్. రజవికి అసలు తలనొప్పి రాలేదనీ, అలా తనమీద కోపమేననీ తెలిపిందతనికి. తనేం చేశాడు?

“కావచ్చు” అన్నాడు దాక్టర్ వచ్చి.

“ఇంత వెంకునితత్వం అయితే ఎలా దాక్టర్?” కొంచెం బాధగా అడిగాడు.

“అలా అనకు. కోపానికి, సంకుచితత్వానికి చాలా తేడా ఉంది. కోపంరావటం స్త్రీల సహజరహం.”

“నేను కారడతో మాట్లాడుతూ, తనని విర్లక్ష్యం చేశానని అనుకుని ఉంటుంది.”

“ఆమె ఏమి అనుకునిఉంటుందో నువ్వు ఊహించడం చెయ్యటం పనికిరాదోయ్. మమమల్ని అపార్థం చేసుకోవాలి అంతకంటే తేలికమార్గం ఇంకోటిలేదు.”

“అర్థం చేసుకోవాలికి కూడా.”

“ఆమె ఏదో ఊహించుకుని కోపం తెచ్చుకుందని అనుమానించి, ఆమె ఊహ ఏమయిఉంటుందోనని నువ్వు ఊహిస్తున్నావు. అంతకంటే ఆమె ప్రవర్తనకి నువ్వు ఎంతవరకు బాధ్యుడివో ఎందుకాలోచించు.”

“అయితే తప్పు పామిదే ఉందంటావు.”

“ఎవరి తప్పుయినా ఇబ్బందిలేదు. ఆమెకి కోపం వచ్చిందని నువ్వు కోపం తెచ్చుకుంటే నీ గొప్పతనం ఏముంది?”

“అయితే ఏమంటావు.”

“మమమల్ని పామభూతితో అర్థంచేసుకోవాలికి ప్రయత్నించమంటాను.”

జగన్ కానీపు ఏమిమాట్లాడలేదు. తరవాత దాను విషయం జ్ఞప్తికి వచ్చింది.

“దాసికి?”

“ఇద్దరూ కలిసివెళ్ళారు. నిన్నేమీ అనుకోవద్దని చెప్పమన్నాడు.”

అనుకోకుండా మున్ను దాక్టర్ చెయ్యి వట్టుకున్నాడు జగన్. దాక్టర్ అతనివైపు కొంచెం ఆశ్చర్యంగా చూశాడు.

“రజవినిచూస్తే ఒక్కొక్కసారి నాకు వళ్ళుమందు తుంది” అన్నాడు జగన్. వెంటనే అలా అన్యాయం విచారించాడు. రజవి తనని కష్టించటానికి, తనకి కోపం తెప్పించటానికి సరికొచ్చినది. దానుతో కలిసి అలా వెళ్ళిపోవటం తనని ముఖంమీద చెప్పుతో కొట్టివట్టుగా ఉంటుందని ఆమె అభిప్రాయం! జగన్ అలా ఊహించగానే అతనిముఖం చిన్నబోయింది. రజవి తనని అర్థంచేసుకోవాలికి ప్రయత్నించదు. జగన్ నిట్టూర్చి అన్నాడు.

“నరే, మనిద్దరం మిగిలం. పోదం వద.”

“మా దేశీయ ధర్మానుష్ఠితికి రియేటర్ యజమాని చందా ఇస్తానన్నాడు. ఒకసారి వెళ్ళివచ్చా.”

“ఎంత?”

“మాటవదవార్లు.”

“అంతేనా?”

“నువ్వెంతిస్తామేమిటి?”

“అదేనా అడిగేవద్దతి?”

“అయ్యో, ధర్మానుష్ఠితి ఒకటి స్థాపించి బీదరికి ఉచిత వైద్యం చేయటానికి సంకల్పించాను. పరికరాల నిమిత్తం చందాలు మూలుచేస్తున్నాం. ఈవిధంగా మూలుచేసినదబ్బుకి బ్రష్టిలు ఏర్పాటుచేస్తాం. దయచేసి తమరు మీకు తోచింది ఇప్పిస్తే కృతజ్ఞులం.”

జగన్ పగలంతా నవ్వాడు. దాక్టర్ కూడా క్షుణ్ణికిపాడు. జేబులోంచి చెక్ బుక్ తీసి వెయ్యిన్నూట పదహార్లకి చెక్కురాసి దాక్టర్ చేతికిచ్చాడు.

దాక్టర్ కళ్ళు మెరిశాయి. జేబులో పెట్టుకున్నాడు.

“నరే, నువ్వు రజవి ఇంటికి వెళ్ళిపోయినానని నాకు తెలుసు. నాదారి ఇబ్బువైపు” అని నవ్వుతూ దాక్టర్ రియేటర్ అఫీసులోకి దారితిశాడు.

జగన్ ఒక్కసారిగా డాక్టర్వైపు ఆశ్చర్యంగాచూసి, అడుగుముందుకి వేశాడు. తను రజనిఇంటికే వెళ్ళబోతున్నాడు. డాక్టర్ ఎలా వసిగట్టాడు!

వెమ్మదిగా నడిచి రజని ఇంటిముందు ఆగాడు. వరం దాలో మామయ్యావాళ్ళూ నిద్రపోతున్నారు. కిటికీదాకావెళ్ళి తొంగిచూశాడు. శైలు వెలుగుతోంది. రజని పొద్దుపోయే దాకా చదువుకుంటూనే ఉంటుంది మామూలుగా. వడకకుర్చీలో వదుకుని వీడ్ అలోచిస్తున్న రజనిని చూశాడు. ఆమెమది కోపం అంతా ఒక్కసారిగా తగ్గుతున్నది.

"రజని."

ఉలిక్కిపడిచూసి, తలుపుతీసింది రజని.

"అలా ఉలిక్కిపడ్డావే?" రోపరికి వెదుటూ అడిగాడు.

"ఏదో పరధ్యానంగా ఆలోచిస్తున్నాను."

"నువ్వేం ఆలోచిస్తున్నావో వాకు తెలుసు."

"ఏం ఆలోచిస్తున్నాను?"

"నేనుకా ఎందుకు రాలేదని?"

"ఇంతరాత్రివరం నువ్వేండు కొన్నావనుకుంటాను?"

"క్షమాపణ కోరాలనికే."

"క్షమాపణ! ఎందుకు?"

"నామీద నీకు కోపం వచ్చినందుకు."

ఆమెకి కోపంలో కూడా మృదువుంది.

"నాకెందుకు కోపం?"

"లేదా? అయితే తెలికాను."

"అబ్బ! నేనంటే అంత పెద్దలక్ష్యం ఉన్నట్టు మాట్లాడరావే?"

"కాబోయే అర్థాంగివి. నీ మీద లక్ష్యంలేకపోతే ఇంకెవరంటే లక్ష్యం ఉంటుంది."

"ఆ డాక్టరూ, నర్సూ ఉన్నారుగా."

"ఉన్నారు."

"ఉంటే తమరిక్కడెందుకున్నారు?"

"వాళ్ళు వెళ్ళిపోయినారు."

"నేను వెళ్ళిపోయాని అనలేముగా."

"వోరులేనిపిల్లవికదూ. నరే నువ్వు వెళ్ళమనుకుందానే వెడతాలే."

"నేనంటే అంత నిర్లక్ష్యమని వాకు తెలుసు."

"అలా ఎందుకనుకుంటావు రజని?" అన్నాడు జాలిగా జగన్.

"నీకు డాక్టరు ఉపన్యాసాలు బాగా తెలికెక్కుతున్నాయి"

"ఏ షెయింట్?"

"అన్నింటిలో. ఆఖరికి ఉద్యోగంషెయింట్ కూడా నా సలహా నీకు పనికిరాలేదు. సలహా ఇవ్వడంబూనే ఆయన ఏర్పి ఉపాంఘ్ని నీకు బాగా తలకెక్కిస్తున్నాడు."

జగన్ నవ్వాడు.

"మధ్యరా చిన్నబుచ్చుకుంటా వనుకోలేదు. పోనీ, నీ ఇష్ట ప్రకారం ఐ. ఏ. ఎన్. కి కదతాలే. ఏం?"

"రే పీసాటికి మనసు మార్చుకోస్తా?"

"పోనీ ప్రమాణం చెయ్యనా? ఇదిగో ఈ చెక్కులుక్కు సాక్షిగా ప్రమాణం చేస్తున్నాను. భగవద్గీత లేదుగా."

జేబులోంచి కొంటెగా చెక్కుక తీశాడు. రజని చేతి లోంచిలాక్కుని కొంటర్ ఫోయిల్స్ చూసింది. వెంటనే ఆమె ముఖంలో ఆశ్చర్యమూ, కోపమూ, విసుగూ ప్రతిఫలించాయి.

"వెయ్యమ్మాటవడవోళ్లే! ఎందుకూ?" అందామె.

పెద్దికాకపోయినా, ఇర్రుకి సంజాయిషీ అడిగే వడ్డలితో ఆమె వ్రెల్లించేసిరికి గట్టిగా కాగిలిరికి లాక్కుని "ప్లీజ్ అప్రూవ్" అనాలనిపించింది జగన్ కి. తమాయించుకుని, "ధర్మానుష్ఠితి పెడుతున్నాడుగా, చందా ఇచ్చారే" అన్నాడు.

"వెయ్యమ్మాట వడవోళ్లే!" అందామె మళ్ళీ.

జగన్ కి వెయ్యమ్మాట వడవో రొక్క లెక్కాడు. కావంటి నంత అస్త్రీకి ఒక్కడే వారనుడు. ఎందుకై నా మంచిదని తన పేరా, కొడుకుపేరా బ్యాంకులో రెండు ఆకౌంటులలో డబ్బు వేశాడు అతని తండ్రి. జగన్ మీద అయనకి వల్లమాలిన విశ్వాసం. చెడిపోలానికి దబ్బే కారణం అని అందరూ అంటున్నా, అలాంటివాటికి జగన్ అతితుదని అయన నమ్మకం. చెడిపోయే వాడు ఎప్పుడై నా చెడిపోవచ్చు. తన తడవంతరం చెడిపోయేవాడిని చెడిపోకుండా ఎవరు కాపాడుతారు? జగన్ కూడా తండ్రి విశ్వాసాన్ని గంగదాలు చేయలేదు. ఆ ఒక్కసారి మాత్రం ధర్మ కార్యానికి చందా ఇచ్చాడు. డాక్టర్ మీద అధిమానంకొద్దీ, చేయూత ఇవ్వడలిచాడు.

"డాక్టర్ చేసేది మంచిపనికదా!" అన్నాడు.

"మంచిపనే!" అంది రజని ముఖంపిట్టించుకుని.

"రజని!" అన్నాడు విరుకోపంతో.

"నేను చెప్పనే చెప్పానుగా. ఆ డాక్టర్ మూలుగుంటే కొంచెం గుండమే" అంది రజని ఏమాత్రం ఆలోచించకుండా.

జగన్ కి ఆకాళంకం కలిగింది. తన బాదార్యానికి రజని ప్రశంసీస్తుందని అనిచాడు. తనమీద ఆమెకి మరింత గౌరవ భావం కలుగుతుందని భ్రమపడ్డాడు. డాక్టర్ తనకి ఎంత మ్రితుడో ఆమెకి తెలుసు. అతను చేసేది మంచిపనికాదని ఎవరనగలరు. పరిస్థితి అర్థం చేసుకోకుండా అలా ఆమె తన మనసుని గాయపరచటం అతనికి బాధ కలిగించింది.

"డాక్టర్ వాకు ప్రాణస్నేహితుడు రజని" అన్నాడు బాధగా.

"అందుకే ఇలా ప్రాణం తీస్తున్నాడు" అంది రజని.

రజనివైపు దిగ్గజమతో చూశాడు. ఆమె భావాలు ఎటువంటివైనా, తన మనసుని గాయపరచేమాయంటుందని ఆత నెప్పుడూ అనుకోలేదు. అలా అంటే తన గుండెని గుప్పిల్లో నలిపివట్టవుతుందని ఆమెకి తెలియకపోలేదు, కాని డాక్టర్ మీద కోపాన్ని వెళ్ళగక్కే ప్రయత్నంలో తనదాధని ఆమె లక్ష్య పెట్టాడు. జగన్ కి ఎక్కడలేని విస్తృతా కలిగింది. ఆమె తనని అర్థంచేసుకోదు. కవినం ప్రయత్నించడు. అవలు రజని

తనని ప్రేమిస్తోందా? ఈ అనుమానం కలగగానే ఆమె వద నాన్ని దీక్షగా చూశాడు.

రజని!

ఎందుకో ఆమె అంటే ఎక్కడలేని ఆపేక్ష! ఎంతకోపం వచ్చినా, ఎలాగో సరిపెట్టుకుంటాడు. తన మనసు, పూర్వ యుగము గాయపడినా, ఆ ఎర్రటి పెదవులమీద ముద్దు పెట్టు కోవాలని తపాతపాపాద్ధాదు.

"నరే, నీ ఇష్టం! నాకెందుకు. టిఫిన్ నీ చెక్కుకో" ఇచ్చేసింది రజని. యాంత్రికంగా తినుకున్నాడు. ఏమీ అనలేదు.

మొదటిసారిగా రజని జగన్ బాధపడేవిధంగా తను ప్రవర్తించినట్లు కనిపెట్టింది. సామాన్యంగా ఎంత కోపంలో ఉన్నా, ఏదో ఒక జవాబు చెబుతాడు. అతనిలా జవాబు చెప్ప కుండా నిశ్చయంగా నిలబడేసరికి జాలిగా, అనునయించే ధోరణిలో అంది.

"జగన్, అంటే నీకు కోపంగాని, ఇతర్ల డబ్బుతో పేరు సంపాదించుకోవటం ఘనకార్యమూ, చెప్పు. వెయ్యకాదు. రెండ వేలైనా, నువ్వు ఇవ్వదలచుకుంటే ఇవ్వవచ్చు. కాని, ఒక్క డబ్బుపీరియన్ నువ్వు తోకరాలో పోగొట్టుకుంటే నాకు బాధగా ఉంటుంది."

"కోకరా! డాక్టర్ నాకు కోకరా వేకరా రజని!" అన్నాడు జగన్ ఆమె అభిప్రాయం వ్యవస్థంగా తెలుసుకోవాలికి కళ్ళలో చూస్తూ.

"మనుషుల నిజమైన మనస్తత్వాల్ని నువ్వు ఎందుకు అర్థం చేసుకోలేవో నా కర్థంకాదు జగన్."

రజని విజంగా డాక్టర్ని సరిగా అర్థం చేసుకోలేదా? ఇంతవరకూ తను డాక్టర్తో చెనువుగా ఉంటూ, అతని మాటల్ని లక్ష్యపెట్టి తన మాటల్ని తోసిమేస్తూ ఉండే ఉహితో ఆమె అలా ప్రవర్తిస్తోందని అనుకున్నాడు. కాని ఇప్పుడు ఆమె మాటలు వింటుంటే, ఎక్కడో ఏదో వక్రత ఉందని రట్టించుకుంటే. అలోచనగా ఆమె నైపు చూస్తూ అన్నాడు.

"నేను మనుషుల్ని అపార్థం చేసుకుంటున్నానని డాక్టర్ అన్నాడు. అనలు అర్థమే చేసుకోవాలేదని మన్యంటున్నాను. చూస్తే నాది వట్టి మట్టిబుర్రలా ఉంది."

రజని చిరువచ్చుతో ఆపేక్షగా అతనినైపు చూసింది. "పాటిమట్టిలే."

జగన్ బాధ, కోపమూ అక్షణంలో అదృశ్యమయ్యాయి.

"అలా అనకపోతే, ఐ. ఏ. ఎన్. కి కూర్చోనని ధయించిం?"

"అబ్బ. నన్ను ఉద్ధరించటానికిపోవం!"

"మరెవర్ని ఉద్ధరించటానికి?"

రజని నవ్వింది.

"ఎవర్నివాళ్ళు ఉద్ధరించుకుంటే చాలు. నిద్ర రావటం లేదా!"

రజని అవులించింది.

"వెళ్ళమని చెప్పారదా? సెలవు."

నవ్వుతూ జగన్ తలుపుదాకావెళ్ళి, వెళ్ళి చూశాడు. అతనినైపు చూస్తున్న రజని చప్పున కళ్ళు మూసుకుంది.

3

అనువ్రతి ప్రారంభోత్సవం జరుగుతోంది. జగన్, దాసు, రజని ముఖ్యమైన అతిథులగదిలో కూర్చున్నారు. ప్రారంభోత్సవం అనుకున్న సమయానికి ప్రారంభం కాక పోవటంతో దాసు ఆవలించాడు.

"ఏం డాక్టర్, మీ అనువ్రతి ప్రారంభోత్సవం ఎన్నింటికి?"

"మా అనువ్రత! ఇది మాదికాదు దాసు. మీ అందరిది."

"మంచిదే. తలోపేట పట్టుకు పొమ్మంటావా?"

"ఆ అవసరం కలెక్టుండా ఉండాలనే డాక్టర్ నవాదు కోరుకుంటాడు."

"పిరపాటు. అలాంటి అవసరం కంకాలనే డాక్టర్లు కాదుక్కూరుంటారు."

"అబ్బ. నీతో వాదించటమే. అధ్యక్షులు."

"కాబోయే డిస్ట్రీక్ట్ మున్సిపల్. వాదనవినటం అం వాలు చేసుకోవద్దా?"

"నువ్వు మున్సిపల్ కావాలేగాని, నీ ఇష్టంవచ్చినంతసేపు వాదించి, తలనొప్పికి మందిచ్చిపోమా?"

అందరూ నవ్వారు.

"దిల్లూమాతం తెయ్యకు నీ పుణ్యం. నరే, అనలు పంగలి, ప్రారంభోత్సవం ఇవాళ జరుగుతుందా?"

"కాస్త ఓసవట్టులాబూ. అప్పుడే అసినరైపోయా ముకుంటే ఎలా?"

దాసు అవులించాడు.

"ఏం అసినరే! ఈ మధ్య బోర్డూవోలో నిద్రపోవటం అలవాటయింది. కాస్త కాఫీ తప్పిద్దూ, నీ మేలు మర్చిపోను."

"ఓజరగంట అగడయ్యా."

"అప్పటికి గాఢనిద్రలో ఉంటానేమో."

"బతికిపోతాం. అప్పట్ను డాక్టర్, కొరడకోసం కారు పంపామా?" అన్నాడు జగన్.

మెడికల్ మార్కెట్ ఏదో తిరగేస్తూ, రజని ఆ మాటలు విని తలెత్తి జగన్వైపు చూసింది.

"అవో. మర్నాఉండాలి" అన్నాడు డాక్టర్.

"ఈమె వెక్కడపట్టావు రావుజీ?" అన్నాడు దాసు. డాక్టర్ముఖం కొంచెం ఎర్రబడ్డది.

"ఆమెమిగిరించి తెలిగ్గా మార్గ్లాడకు దాసు. నూటికి కోటికి అలాంటివాళ్ళంటారు."

"అవునవును. అనువ్రతి సహాయార్థం ఉచితప్రదర్శన ఇచ్చిందికదా? అమాతం పొగడ్త తప్పదులే" అన్నాడు దాసు, డాక్టర్ మాటల్ని ఏమాతం లక్ష్యపెట్టుకుండా.

"నోరుమూసుకోవోయ్, దాసు" అన్నాడు జగన్.

"దానికేం భాగ్యం" అన్నాడు దాను కొంచెం వెలు కారంగా. "కళ్ళు మూసుకోమంటే కష్టం గానీ."

జగన్ అతనివైపు అశ్రురంగా చూశాడు. దాక్షర్కి బాగా కోపం వచ్చింది.

"ఏమిటి దానూ నువ్వు మాట్లాడేది?" కొంచెం గట్టి గానే అన్నాడు దాక్షర్.

"నిద్రవస్తోంది. కళ్ళు మూసుకోకున్నా మూసు కుంటారే" అన్నాడు దాను మరింత నిర్లక్ష్యంగా.

రజనీకి తప్పిగా ఉంది. దాక్షర్ జగన్ వైపు చూశాడు. జగన్ దాక్షర్ వైపు చూశాడు. దాను ఏం ఉద్దేశించింది చాటివ్వ రికి అర్థం కాలేదు.

"నీ కెన్నిసార్లు చెప్పినా అంతే. మనుషుల్ని మహా తేలిగ్గా తీసేస్తావు, దానూ" అన్నాడు దాక్షర్.

"కారణం నువ్వు కనిపెట్టినదోషం ఏమిటి?" అన్నాడు జగన్.

"దోషి అని నిర్ణయమయ్యేదాకా ప్రతివాడినీ నిర్దోషి గానే భావించాలంటుంది లా. నే నది ఒప్పుకోను. ఈ ప్రస్తుత ప్రపంచంలో నిర్దోషిగా, పూర్తిగా రుజువయ్యేవరకూ ప్రతి వాడూ దోషి అనే వా భావం. మనిషిని దోషం రాహిత్యం పట్టిం దోడు, ఏంచెప్పింది?" అన్నాడు దాను, తను చెప్పింది యుగ ధర్మం అని మోచిస్తూ.

"మహాక వింత మనిషివి" అన్నాడు దాక్షర్ అతనితో వాదించటంవల్ల ప్రయోజనం లేదని తెలిసి.

"విద్యులవాడు వింత పశువు. ఋణాన్ని తెయ్యజను కావా ంటే. విద్యుదేర్పవాడు టోపీ పెట్టినట్టు, విద్యుదానివాడు పెట్టలేదు. కాదంటావా? ఏం దాక్షర్, గుండెమీద చెయ్యి వేసుకున్నావు" నవ్వుల వేశాడు దాను.

దాక్షర్ ఏమీ సమాధానం చెప్పలేదు. నవ్వాడు. బయలు కా రాగన చప్పుడయింది. దాక్షరు బయటికి వెళ్ళాడు. అతని వైపుచూసి, దాను భావగర్భితంగా నవ్వి, "స్నేహితుడై పోయాడు గాని, లేకపోతే దాక్షర్ పని వచ్చేవాడిని" అన్నాడు.

జగన్ కుతూహలంగా "ఏం జరిగిందేమిటి?" అన్నాడు.

"ఏం జరిగేదేమిటి, ఆ కారణలేదా—" అని చప్పున రజనీవైపు చూసి, నాలిక కరుచుకున్నాడు దాను. ఆమె ఎటో చూస్తున్నట్టు ఆసక్తితో విచసాగింది.

"ఊ, కారణం?"

"తరవాత చెబుతారే" అన్నాడు దాను.

"ష. వెధవ నవ్వున్ను. చెప్పేయ్యి."

"పుకార్లు బయటేరాయి. దాక్షరూ, కారణా కలిసి రియలై తున్నారట."

జగన్ తెల్లబోయాడు.

"ఛీ. వెధవ పుకార్లు. ఎవడో ఏదో కూస్తే, ఏ వోటి వెంటి ఆ మాట ఎలా వచ్చింది?"

"చెప్పమని చంపితే ఏంచేసేది?" అన్నాడు దాను, ఏమీ కుట్టినట్టుయినా లేకుండా.

అతను మాట్లాడతీరూ, ఆ మాటల వైఖరిచూసి జగన్ నమ్మలేనట్టుగా అతనివైపు తేరిపారచూశాడు. దాను చాలా కలుపుగానే మాట్లాడతాడు. ఎంత గంభీరమైన విషయ మైనా, తేలిగ్గా తీసేస్తాడు. మిత్రుడైన దాక్షర్ వల్ల అంత నిర్లక్ష్యంగా ఏమీ సంబంధంలేనటు గా ప్రవర్తించటంచూసి, జగన్ కి కొంచెం అసహ్యం వేసింది.

"దాక్షర్ మన స్నేహితుడు, దానూ. మర్చిపోతున్నావు."

"అందుకోసమేగా వోరు మూసుకున్నాను" అన్నాడు దాను.

ఇంతలో దాక్షర్, కారణా గదిలోకి వచ్చారు. దాక్షర్ అందర్నీ కారణకి పరిచయం చేశాడు. తర్వాత ఏర్పాట్లకోసం బయటికి వెళ్ళిపోయాడు.

"నా స్వత్యం గురించి మీరు స్థానికపత్రికలో వ్రాసిన వ్యాసం చదివానంటే. కృతజ్ఞులారానీ. కానీ, నిర్దేశిత కటాక్షంతో అకాశంలో కూచోబెట్టారు" అంది కారణ జగన్ కి ఉద్దేశించి.

"నేను రాసిందాంటట్టో అతిశయోక్తి ఏమీ లేదంటే. ఎప్పటికైనా మీరు స్వత్యంలో అత్యున్నత శిఖరాన్ని అందుకోగల రని నా నమ్మకం."

"తాంక్షి."

"ఆ వ్యాసం నేను చదవనేలేదే. చెప్పలేదేం జగన్?" అన్నాడు దాను.

"చెప్పేందుకేముంది?" అన్నాడు జగన్. రజనీ అతని వైపు చురచుర చూసింది.

"స్వత్యంలో పారం చూడాలని ఆశయం మాత్రం ఉంది. కానీ, అది ఒక మంచి కలగా మాత్రమే నిలిచిపోతుందేమోనని భయం. వృత్తానికి నా జీవితాన్ని అంకితం చేసి, లక్ష్యాన్ని అందుకోవాలని ప్రయత్నిస్తున్నానంటే. కానీ కొన్ని సమయాలలో ఏదో విరుత్తాపం ఆవరిస్తుంది" అంది కారణ.

"విరుత్తాపం ఎందుకుంటే? మీ ఆశయం తప్పక సీద్ధి స్తుంది"

"అదృష్ట. దేవుడల్లే వరమిస్తున్నాడే" అనుకుంది రజనీ.

"కారణగారూ! మా రజనీ కూర్చున్నదంగిమ ఎలా ఉందంటారు?" అన్నాడు జగన్ ఆమెని ఉడికిస్తూ.

వెంటనే రజనీ, "సంతోషం" అని నరిగ్గా కూర్చుంది. కారణనవ్వి, "అలిసిపోయిపట్టున్నారే?" అంది.

మర్యాదకోసం "అవునంటే" అంది రజనీ ఘృం లేకపోయినా,

"మా రజనీకి మీ దాపుంటే గొప్ప అభిప్రాయం అంటే."

"నాలో గొప్పతనం లేకపోయినా, వారి అభిమానం అలా అనిపిస్తుంది" అంది కారణ మర్యాదగా.

"మీకు పుణ్యం ఉంటుంది. ఆమెకి స్వత్యం నేర్చుదురూ. మహా ఉలలాట వదుతోంది."

"అందర్నీ అకి హద్దుండాలి" అంది రజనీ.

"చిదీ, చేర్చుకోండి. తప్పేముంది?" అంది కారణ నవ్వుతూ.

“అది ఒకటే తక్కువయింది.”
 “అ ఒకటి కూడా తక్కువ కాకుండా ఉండాలేగా.”
 “నేను చచ్చి వేర్చుకోను” అకస్మాత్తుగా రజనికి వోర్పు నశించింది.

“వేర్చుకోవాలి కేమండీ?” అంది కారద రాణి ధోరణిలో.
 “ఇంక లేదండీ.”
 “అవలు అది పుట్టుకతో రావాల్సింది. అలితకలువాయి చూశారా—”

“వేర్చుకుంటే ప్రతివాళ్ళకీ ముందరి” రజని అభిమానం ఉట్టిపడేట్లు అంది అతన్ని హాస్యం పూర్తిచెయ్యనివ్వకుండా.
 “ఏమి తప్ప—”

“అవును. నాకురాదు. బి. ఏ. ప్యాసుకామటం డిప్లొమా కేషన్.” వ్యంగ్యంగా అంది రజని కారదకంటే తమ అప్పిల్లో అధికారాలివని విరూపిస్తూ.

“ఏమి తప్పకుండా ముందు అనబోయాను. పూర్తిగా వివకుండా తొందరపడ్డావు రజని” అన్నాడు మరింత ఉడికిస్తూ.

అవుకోవాలనుకున్నా. అందరూ నవ్వేశారు, రజని తప్ప.
 “సమర్థించుకోటం అనవవరం.” రజనికి చాగా కోపం వచ్చింది. కోపం రావడంమహాకోరేదు.

“దావప్రజలన బాగుండాలారా?” అన్నాడు జగన్ కారదని ఉద్దేశించి, రజనివైపు కనుబొమ తెగవేస్తూ.

“అబ్బ. నా కనలే తలవొప్పగాఉంది” అంది రజని. జగన్ నోరు కట్టుబడిపోయింది. రజని తలవొప్పగాఉంది అని అంటే అది ప్రమాదపు మార్చే.

ఇంతలో దాక్టరు పిలుపు వినిపించింది. బ్రతుకుజీవుడా అని లేచాడు జగన్. అందరూ అతన్ని అనుసరించి సమావేశం జరిగే స్థలానికి వెళ్ళారు. ఎక్కువమంది అహూతులులేరు. కొందరు ప్రముఖులుమాత్రం విచ్చేశారు. దాక్టర్ తన ఆశయాన్ని వివరించి, సహాయం చేసినవాళ్ళకి కృతజ్ఞత చెప్పాడు. రక్షాసుపత్రిఅంటే పూర్తిగా రక్షాసుపత్రి అనే అర్థంకాదని, అలాంటి ఒకరిద్దరి వ్యక్తులకీ సాధ్యంకాదని అన్నాడు. బీదలకి ఉచితంగా వైద్య సహాయం లభింపజేసే ఉద్దేశంతో స్థాపించబడిందని, రోజూ కొంతకాలం ఆ ఆసుపత్రి నిర్వహణకి తన సేవ వినియోగిస్తానని అన్నాడు. క్రమంగా ఇంకా విస్తృతం చేసి, సంఘ సేవాలనుకొనడం ఒకరిద్దరిదాక్టర్ల సహాయంతో నిర్వహించే ఉద్దేశం ఉందని అన్నాడు.

తరువాత కొంతమంది మాట్లాడుతూ, తమ సహాయ సహకారాలని లభింపజేస్తామంటూమని వాగ్దానం చేశారు. కారద కూడా మాట్లాడింది. దాక్టర్ పట్ల తన కెంతో గౌరవం ఉందని చెప్పి, ఆయన సంఘసేవాపక్షికి అభినందనలు తెలియజేసింది. ఉదాహరిస్తే తమ చేసిన సహాయం గొప్పచేసి చెప్పటంలోనే ఆయన ఉదాత్తత వెల్లడవుతోందని, యధాశక్తిని సహాయం చెయ్యాలానికి తమప్పుడూ సిద్ధమేనని అంది. తన సహాయం మాటల్లో కాక, కార్యరూపంలో లభింపజేస్తానని, అవకాశం దొరికిప్పుడల్లా ప్రదర్శనలిచ్చి ధన సేకరణకి తోడ్పడతానని వాగ్దానం చేసింది. అయినా ఆమెకి తృప్తి కలగలేదు.

“దాక్టర్ గారి నిర్వహణ సేవ వాలో నిరాశమై ఉన్న సేవా శక్తిని, ఉత్సాహాన్ని మేలుకొల్పింది. ఈ ఆసుపత్రిలో రోజూ కొంత సమయాన్ని నర్సులు రోగులకి సేవచేయటంకోసం వినియోగిస్తానని వాగ్దానం చేస్తున్నాను” అంది ఉద్రేకంగా.

వధికుటు చప్పట్లు కొట్టారు.
 దాను ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వి, జగన్ వైపు చూశాడు. దాక్టర్ భావోద్దేశంతో గర్వరమైన వ్యరంతో కారదకి కృతజ్ఞత తెలిపాడు.

సమావేశం ఆఖరయింది. అందరూ లేచారు.
 “అదంతా దాక్టర్ గారి సేవాప్రభావమేనా?” అన్నాడు దాను, జగన్ ని ఉద్దేశించి.
 “జీరుకో, దానూ. మనస్థైర్యతరవాత కాస్త బ్లాంకు ఉండాలి”

దాను ముఖం చిట్కించుకున్నాడు.
 ఇంతలో దాక్టర్ వాళ్ళ దగ్గరికి వచ్చాడు.
 “మమ్మ వా స్నేహితుడివై నందుకు గర్వంగాఉంది దాక్టర్” అన్నాడు జగన్. ఆయన నవ్వి, “అంత అభిమానం పెరిగింది” అన్నాడు.

“దాస్తర్ నర్స్ గా ఏంలాటిస్తుంది మహాశయా?”
 “దానూ, వృత్తికీ, సేవకీ సంబంధంలేదు. అదికాక, వృత్తం ఆమెకి వృత్తికాదు. ఉటునుపోక. పరిగా చెప్పింంటే కళారాధవకోపం” అన్నాడు దాక్టర్.

“కళారాధన నర్సింగ్ హెల్త్ కేర్ ప్రారంభిస్తే రోగులకి కొంచెం ఉటునుపోకానే ఉంటుంది. వృత్తంవల్ల కూడా రోగాలు నయం చెయ్యవచ్చని నిరూపించారుగదా ఇద్దరూ కలిసి?”
 దాక్టరు దానువైపు చూశాడు. అతని మాలర్స్ కనిపించి కనిపించని వ్యంగ్యం మేకిట్టి, “ఏం, బుద్ధికాధ్యలు కుడరొచ్చు” అని బుజం తట్టాడు.

4

ఆసుపత్రి విజయవంతంగా నడుస్తోంది. దాక్టరు, కారద బీదప్రజల్లో మంచిపేరు వంపొందించుకున్నారు. ప్రతి రోజూ కారద రెండుగుంటలు ఉదయం ఆసుపత్రిలో పని చేస్తుంది. జగన్ తరుచుగా ఆసుపత్రికి రాక సాగించాడు. కారద సేవాలిలా అతనికి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ఒకసారి ఆమెని అడిగాడు.

“కళాధిరుచిఉన్నవాళ్ళు కళవిగురించి పిలువడం సహజం. ఇలా రోగులకోసం కాలాన్ని వృధా చేయటం నాకు వింతగా ఉండండీ” అన్నాడు.

“ఏంతేముంది?” అందామె.
 “కాదా? ఈకాలాన్ని వృత్తానికి వినియోగిస్తే మీ లక్ష్యానికి చేరువౌతారు. దీనివల్ల ఏంలాభం?”

“లాభంకోసమే మనం అన్నిసమయా చేస్తామా?”
 “అదికాదు. మీలేమీ అనుకోకపోతే ఒకమాట చెబుతాను. మీ రావాడు ఉద్రేకంతో వాగ్దానం చేశారు. మాట నిండెట్లు కున్నారు. కానీ, విజంగా మీరిలా కాలాన్ని వృధాచేయటం దాక్టర్ కి

కూడా ఇష్టం ఉండదుమకుంటాను. మీరేమీ అనుకోవోలే నేను దాక్టర్ కి చెబుతాను, మిమ్మల్ని శ్రమపెట్టవద్దని."

"నేను శ్రమ అనుకోటలేదండీ."

జగన్ అమెన్ పు అనమృతంతో చూశాడు. ఆమె నిజం చెబుతోందని నమ్మలేకపోయాడు.

"నిజం చెప్పండి."

"అలద్దం చెప్పేసిన అవతరం ఏముందండీ?"

"మీ మనస్తత్వం చిత్రమైంది. ఎందుకంటే, ఒక రక్తం ఎప్పుడైతే ఉండో జ్ఞాన్ని వెరవేర్చుకోవాలనే ప్రయత్నిస్తాం, కాని మధ్యలో మనసు మరో ఏదోయందుకు మరలించటానికి ఇష్టపడం."

"కావచ్చు. జీవితం బహుముఖమైంది కదండీ. జీవిత రక్తాన్ని వెరవేర్చుకోవాలికి ప్రయత్నించటం, అది వెరవేలే సంతోషించటం ఇవన్నీ మామూలే. కాని, ఇతరులకి మనం ఏం చేశాం అని ఆలోచిస్తే భయం వస్తుంది. సంఘంలో జీవిస్తున్నాం కనుక, ఏదో ఒక విధంగా ఇతరులకి ఉపకారం చేస్తే ఉండే అత్త తల్లి, మన పాత రక్తాన్ని పాదించుకోటం కోసం ప్రయత్నించటంలో ఉండదు. 'స్వర్గత్యాగం'లాంటి పెద్ద పేర్లు పెట్టుకొండి. తల్లి అవే ఎప్పుడూ అత్తా శ్రయమే. అది ఏదో మార్గాలో లభిస్తుందో అప్పేషించటం ఒక విధంగా స్వర్గమేకదా."

జగన్ నిశ్చిన్తంగా కొరదవై పు చూశాడు. ఆమె అలా ఏదయ్యాన్ని విశదీకరిస్తుందనుకోలేదు. ఇంతకాలం ఆమె కేవలం మాటకోసం నర్సగా పని చేస్తోందని అనుకున్నాడు. కాని ఇంత ఆలోచన, ఇంత గాంభీర్యమూ ఆమె ప్రవర్తనని కొనసాగిస్తున్నాయని తెలుసుకోలేకపోయాడు. ఆమెపట్ల అంతకిముందులేని గౌరవం కలిగింది.

"మీకో ఇంత ఆలోచనాక్లి ఉందని అనుకోలేదండీ!"

"అదంతా దాక్టరుగారి చంచ."

జగన్ అమెన్ పు విశ్రాంతంగా చూశాడు. దాక్టర్ని ఆమె తనకుంటే దాగా అర్థం చేసుకుందనిపించింది. అది ఏలా సంభవం? ఇంతకాలంనుంచీ, తాము మిత్రులుగా ఉంటున్నాడు. దాక్టర్ స్వలాపం కూలంబడిగా తనకి తెలుసుకుంటున్నాడు. కాని తనలో అతను ఇన్ని ఆలోచనల్ని ఎప్పుడూ రేపలేదు. ఇంతకాలం నించి దాక్టర్ని కొరదపెడయం అడగలేదు. వారిద్దరికీ ఎలా పరిచయం కలిగిందో తెలుసుకోవా అనిపించింది.

"దాక్టర్ మీకెలా తెలుసు?"

"అనువ్రతి విధిసేకరణకి నేను ప్రదర్శన ఇవ్వలేదండీ."

"అంతకిముందుతెలియదా?"

కొరద ఒక్కక్షణం అగి తెలుసున్నట్టు తలూపింది.

"ఎలా?"

"షేషంటుగా."

"ఓ. అలాగా."

"అవునండీ. పుత్యప్రదర్శన ఏర్పాటుచేసో అక ప్రితుగా కలువారి నొప్పిపుట్టింది. దాన్వచెయ్యటం అసం

భవం అనిపించింది. దాక్టర్ గారిదగ్గరికి వెడితే "దాన్వ చెయ్యటానికి ఏల్లేదు." అన్నారు. ఏమైనా వ్యత్యం మానటానికి ఏల్లేదన్నాను. అయితే మందివ్వటానికి ఏల్లేదన్నాడు. బతిమాలాను. వాకోసంకాదనీ, టెక్నిక్లు కొనవచ్చినబానికి ఆకాథంగం బాటుండనీ చెప్పిను. "వాళ్ళు ఆకాథంగం చెందకుండా ఉండటం ముఖ్యమా, కాలముఖ్యమా?" అన్నారు. "కాలు ముఖ్యమే. కాని దాన్వచేసినందువల్ల కొంతకాలం ట్రీట్ మెంట్ తీసుకోవలసి వచ్చినా వరవాలేదు. ఎలాగో బాధపడతాను. అంత మందికి ఆకాథంగంకలిగితే మనసుకి కష్టంగా ఉంటుంది" దన్నాను. ఆయన నవ్వి ఏదో ఇంజక్షన్ ఇచ్చారు. చెయ్యిపెట్టి తీసేసి పట్టు యింది వెప్పంతా. అదే పరిచయం."

"అయితే జనంకోసం కాలవిరగ్నట్టుకోవాలికి ఒప్పుకున్నారన్నమాట."

"చిత్రంగా మాట్లాడుతున్నారే. వియరకుండాని తెలిస్తే ఎందుకొప్పుకుంటారండీ ఎవరుమాత్రం?"

జగన్ చిరునవ్వు నవ్వాడు.

"దాక్టర్ని ఒప్పించారంటే అఖంతులే మీరు. నలవో రివ్వటం దాగాఅలాటై, తన అలిప్రాయాల్ని ఇతర్లమీద రుద్దుతాడని మా రచని అంటుంది. మీరు దాక్టర్ని కానించారే!"

"ఇంకానయి! అదేంమాటండీ?" చిరునవ్వుని బుగ్గల మధ్య నొక్కిస్తూ, పెదవులు బిగించి అంది కొరద.

కెప్పుమన్నాడు జగన్. నక్కనటే దిరిగిమీద ఉన్న అవతేషన్ సామగ్రిలో అడుతుంటే కత్తి చేతిలో దిగబడ్డది. కొరద కేకకి అదిరిపడి, చెయ్యిచూసి వెంటనే కాటన్ స్పిరిట్ లోముంచి రక్తం తుడిచేసి గాజ్ క్లాకు చింపి కట్టుకట్టింది.

"నర్సింగ్ దాగా వేర్చుకున్నారే" అన్నాడు జగన్.

"నమయానికి మీకు ఉపయోగపడ్డది నేర్చుకున్న విద్య."

కృతజ్ఞతతో అమెన్ పు చూశాడు.

"నర్సింగ్ లో కూడా మంచిప్రావీణ్యం ఉందని తలపారీ వ్యాసంలో రాస్తాను."

"వాళ్ళు దబ్బిస్తారు కావోలు."

"అబ్బే. వేనే ఇన్నిచేయిస్తాను."

"ప్రావీ, మీరే పత్రిక పెట్టు కూడదూ?"

"పందర్భేత్. బ్రహ్మాండమైన చదియూ. ఇది మీకే తట్టిందా, లేక మరెవరి ప్రార్థనమన్నా ఉందా?"

"ఉన్నారూగా మీ దాక్టర్."

"ఇంకేం అలా చెప్పండి. నలవో ఇవ్వనయ్యా అంటే పెద్ద రెక్కరిచ్చాడు. పరీక్షంగా చెప్పకపోతే ప్రత్యక్షంగా వెడితే నోటిముత్యాలు రాలుతాయా?"

"అలా చెప్పలేదండీ. ఊరికే సూచనగా ప్రస్తావనవస్తే అన్నారు. మీకు రచనలో మంచి ప్రావీణ్యం ఉందిట. మా జగన్ ఎడిటర్ అయితే పత్రిక్కి వేమా వ్యాసాలు రాస్తాను అన్నారు."

"నేను ఎడిటర్నికాను. ఐ. ఏ. ఎన్. కి కూర్చుంటాను. అని చెప్పండి."

"అది ఆయనకి తెలుసుకొంది. అందుకే చెప్పలేదు."

జగన్ అమెచ్చెను కొంచెం విషయంతో చూశాడు.
“ఎలా తెలుసో!”

“స్నేహితులుకదా! ‘ఏన్ని కోతలుకోసినా, జగన్ అసీ వరై మనందర్నీ మర్చిపోతాడు, రజనిని తప్ప’ అని అన్నారూ డాక్టరుగారు.”

జగన్ నవ్వాడు. అతనికి డాక్టర్ స్వభావమూ, కారద స్వభావమూ తెలిసిపోయాయి. కారదనీ, రజనినీ పోల్చిచూశాడు. అసంతృప్తి మనసులో గూడుకట్టి పౌరదయాన్ని కందివేసింది. కారద ఆలోచించే పద్ధతికీ, రజని పద్ధతికీ ఎంతో తేడా ఉంది. స్వార్థం, స్వార్థత్యాగం తన పెద్ద మూటలు ఉపయోగించకుండానే ఇద్దరి స్వభావాల్ని వడికట్టితూన్న రజని తెలిసిపోయింది.

ఆ ఆలోచనరగానే జగన్ నిట్టూర్పు విడిచాడు. మనసులో ఏదో సందేహం మెదిలింది. తను రజనిని నిర్దాక్షిణ్యంగా విమర్శిస్తూ, తనిపిసింది కల్పించుకుంటున్నాడా? ఇతరుల ప్రవర్తనతో, వారి దృక్పథాలతో పోల్చి, రజనికీ అన్యాయం చేస్తున్నాడా? రజని వ్యక్తిత్వం రజనికీ ఉంది. ఆమె ఉద్దేశాలనీ, భావానీ అమెవరిస్తేతులలో పరిశీలించిచూస్తే రజనిని తప్పు పట్టటానికి ఏమిలేదేమో. ఆమె అర్థంచేసుకోటానికి తను విజంగా ప్రయత్నించాడా?

జగన్ ఏదో ఆలోచిస్తున్నట్టు పసికట్టింది కారద.
“ఏదో ఆలోచిస్తున్నారా?”

జగన్ ఆలోచనలోంచి తేరుకుని, “మో రజని మీ మూటలు ఏంటే ఏమంటుందోనని ఆలోచిస్తున్నాను” అన్నాడు.

అదే సమయంలో డాక్టర్ వచ్చాడు.
“అనుష్ఠానంలో బాతాభాని చేస్తున్నారా? మంచివేవే.”

“అందరికీ అంత సేవారత్వం అలవాటు కావద్దా? డాక్టరుగారికి ఆభ్యంతరంగాంటే పెంపు తీసుకుంటాం.”

“నిరభ్యంతరంగా.”

“అంతేలే. వెయ్యిమ్మూటపదహార్లు తీసుకునేటప్పుడు మాత్రం ఎక్కడలేని అవ్యయతా వస్తుందికదూ?”

డాక్టరు ఏమీ అనకుండా చిరునవ్వునవ్వాడు. జగన్ నమించని తెల్లపోయాడు.

“పట్టి బోలామనిషి” అన్నాడు డాక్టర్.

“అలా అనకండి. చాలా యోగ్యులు” అంది కారద.

“ఎందుకూ? నిమ్మ బాగా పోగడదా?”

“పోగడరవికాదు. మనసునించి వచ్చేమోటే బయటికి అంటారు. అందుకనే చాలా మంచివారు.”

“గట్టిగా అనకు. రజనికీ తెలిస్తే చిక్కు.”

కారద నవ్వింది.

“ఆమెకి ఆయన మంచితనం తెలియదా?”

“ఎందుకు తెలియదు. రజనినిగూరించి ఏ అభిప్రాయం ఏమిటి?”

“తప్పుపట్టుటం వా అభిమతంకాదుగాని, ఆమె తనని గూరించే ఆలోచిస్తుండేమండి? అతని మనసు అర్థం చేసుకో

లేదేమో అనిపిస్తుంది. వారిద్దరికీ వివాహం విశ్చయమైందని మీరిదివరకు అంటే చెబుతున్నాను.”

“విశ్చయమైందనే అనుకుంటున్నాం.”

“అంటే?”

“అహ—నిలదేదు. జగన్ పట్టి తిక్కమనిషిని ఏకు తెలియదా?”

“మాక్కుంగా ఆలోచించేవాళ్ళని తిక్కమనిషింటే ఎవరేంచేస్తారు. రజనిపట్టి అతనికెందుకో అసంతృప్తిగా ఉందని కనిపెట్టాను.”

“పట్టి బోలామనిషిని మళ్ళీ అంటున్నాను.”

“తన అభిప్రాయాలకంటే ఇతర్ల అభిప్రాయాలకి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇస్తారు. తనవ్యక్తిత్వం సులభంగా మర్చిపో గలగటం అంత మంచిదికాదేమో.”

డాక్టర్ విషయంతో రజనివైపు చూశాడు.

“మనస్తత్వ పరిశీలనలో ఏకు మంచి నైపుణ్యం ఉంది.”

“ఇంకా నయం. జగన్ గారుంటే ఈ పారి వ్యాసంలో అది కూడా రాసేస్తారు.”

డాక్టర్, ఒక్కొక్కరినీ అగ్గి, మూటిగా కారద కళ్ళలోకి చూసి అన్నాడు. “అతన్ని వివాహం చేసుకునేఆమె అర్హత వంతురానా, దురదృష్టవంతురానా నీ అభిప్రాయం.”

కారద నిష్ఠురికోరంగా అనేసింది.

“అర్హత వంతురాలే. సందేహమేముంది!”

“ఒకవేళ రజనికీ, అతనికీ వివాహం జరిగితే!”

డాక్టరు ఏం ఉద్దేశిస్తున్నాడో ఆమె కోదించసాగింది.

“ప్రేమ, ఆయన మానసికంగా చెబులింటారు.”

“సువ్యతన్ని వివాహం చేసుకోగలవా?”

కారద అదిరిపద్దది.

“డాక్టరుగారూ!” అని కేకపెట్టింది. ఆమె కళ్ళలో గీరున నీళ్ళు తిరగటం డాక్టర్ చూచాడు.

“వారో డాక్టర్” అంటూ దాసు ప్రవేశించాడు.

“ఓ, దాసు. ఏమిటిపంగతి. బూర్నో” అన్నాడు డాక్టర్.

దాసు మూస్తానే చివరి సంతోషాలు విన్నాడు. మనసులో ఏవేవో ఆలోచనలు రేగాయి.

“ఏమిటి డాక్టర్, తీరిగ్గా ఉన్నారే ఇద్దరూ?”

“మా మందులకి రోగాలు జడిసిపోపోతున్నాయి. ఏం వెయ్యం?”

“రోగులు కాదుగదా!”

డాక్టర్ నవ్వాడు.

“ఏం పొరిపోదామనుకుంటున్నావా?”

‘ఆ పోయేదేదో వైకుంఠానికి పారిపోతాను. కానీ కొంతకాలం అగారి. కనీసం పెల్లెడ్ రిజల్టు తెలిసేదాకా? ఇప్పుడు వచ్చిన పోషకాహారం మనకి ఇంటర్మీడియట్ వచ్చింది. ఆ వార్త తెలిసిన వెడదామని వచ్చాను. జగన్ కీ కూడా చెప్పింది. వస్తానంటి కారదాదేవిగారూ’ అనేసి చకచక వెళ్ళిపోయాడు దాసు.

ఇద్దరూ ఊపిరి పీల్చుకున్నారు.

డాక్టర్ మర్రి ఇందకటి ప్రసక్తి తేలేదు. కారణ కూడా ఏమీ అవలేదు. ఇద్దరూ అలాగే విశ్వబద్ధంగా కూర్చుండి పోయారు.

5

“కంగ్రెసులేషన్స్ దామా.”

“కంగ్రెసులేషన్స్ కేమిటిలే. అయినా ఇది ఇంటర్వ్యూ మాత్రమేగా. పెరెక్లయివ్వుటి సంగతి. అదలాఉంచు. నీతో ముఖ్యమైన విషయం మోట్లాదాలి.”

“ఏమిటాల్లా అంత ముఖ్యమైన విషయం?”

“రజిస్ట్రీ, నీకూ వివాహం స్థిరపడ్డట్టేనా?”

“నీకుతెలియని కొత్త విషయం ఏమిలేదు.”

దాసు విగ్రహాన్ని ముట్టించి జగన్ ముఖంలోకి చూపి అన్నాడు వార్షిం గిమ్మపు గోరేరణ్.

“రొకట మంచికాపు భాయ్”

“ఏం, ఏమయింది?”

“ఆ దాస్యర్ కారణలేదా?”

“అయ్యో ఇంకో పుకారేదైనానా? నీకింకామీ లేదల్లా ఉంది దానూ.”

నవ్వుతూ బల్లమీద మోచేతులానించి, తం చేతుల్లో పెట్టుకుని పంగి, దాసు ముఖంలోకి నవ్వేశాడు జగన్. మొదటి పొరిగా అతనివేలికి కట్టుకట్టి ఉండటం చూశాడు దాసు.

“ఆ కట్టేమిటి?”

“చెప్పిగాయ్యేంద్రిలే.”

“.....?”

“పారపాటున ఆనంద్ కర్మ తగిలింది.”

“దాంతో ఎందుకు ఆదాపు?”

“మూలతో పరాగ్లా ఉండగా గుచ్చుకుంది.”

దాసుకి ఉన్నట్టుండి పందేహం కలిగింది.

“అదేమిటోయ్, అలా కొత్తగా నేర్చుకుంటున్నవాడిలా కట్టాడు కట్టు! బలే డాక్టర్.”

“డాక్టరుకాదు, కారణ.”

గొప్ప పత్యం కనిపెట్టినట్టు కుతూహలంగా అతని ముఖంలోకిచూసి, “గాయం మువ్వ చేసుకున్నావా, పారపాటున అమె చేసిందా? అంటే చేసుగాని కొరికి—” అన్నాడు దాసు.

“షుట్” అన్నాడు జగన్ వెంటనే.

“ఆ దాస్యర్ విషయంలో కొంచెం శ్రద్ధగా ఉండు, బదర్.”

“అబ్బ, దానూ, అవిడు గురించి నీకేమీ తెలియదు.”

“తెలియనివాళ్ళు తెలుసుకుంటుంటే, తెలిసినవాళ్ళు తెలియదనుకోవాలి కాబోలు.”

“ఏం తెలుసు, నీ ముఖం?” అన్నాడు జగన్ కొంచెం కోపంగా.

“దబ్బున్నవాడివి, పేరు ప్రతిష్ఠ బున్నవాడివి. అందు వల్ల గాంధీ మీదే పడుతోందోయ్, పిచ్చివాడా. ఇప్పుడు తప్పించ కోలేకపోతే, ఇలా నీ తరంకాదు. రొమాన్సు ప్రారంభమైను మొదట్లోనే తుంచేయాలి—”

“నీకు బుద్ధి లేదు.”

“దాండుంపతెగ లేకపోతే పోనీ. ఇవార డాక్టరు ఇంటికి వెళ్ళకనేపోయను బుద్ధి ఉంటే. వెళ్ళినా అలా అకస్మాత్తుగా వెళ్ళి ఉండేవాడినికాదు.”

“ఏం జరిగిందంటావు?”

“డాక్టరుగారు కారణం అడుగుతున్నాడు ‘మివ్వ జగన్ పిచ్చిచేసుకుంటావా?’ అని.”

తెల్లబోయాడు జగన్. ఆపవమ్మకంతో అతని కళ్ళలోకి చూశాడు.

“కట్టుకట్టవేసుకు దానూ. ఇది జీవితాంతో వ్యవహారం.”

“అందుకే హెచ్చరిస్తున్నాను. జగన్, నువ్వేమనుకున్నా వాకు డాక్టర్ కంటే నువ్వే ఎక్కువ. నిజం చెప్పాను. జరిగిందిదీ!”

జగన్ ఎలాగో తేరుకుని, “అయితే అమె ఏమింది?” అన్నాడు బెరుకుగా.

“డాక్టరుగారూ” అని ఏదో చెప్పబోయింది. ఇంతలో నేను రంగంమీదికిరావటం జరిగింది.

“ఏదో పారపాటు జరిగింది.”

“పారపాటో, గ్రహపాటో. ఏ కడుపోకలో అయి ఉంటుంది నా అనుమానం. అందుకని, ఆ భారం ఏదో నీ మీదికి తోసే య్యాని డాక్టర్ చూస్తున్నాడు.” తన మామూలు కర్కశ గోరణ్ అన్నాడు దాసు.

“ఫీ” అన్నాడు జగన్. “అలా అలాంటాయి వెయ్యకు. అవిడ అశయం అనిపాతగా ఉండి పృథ్వీలో చివరిమెట్టు చేరుకోటమని నీకు తెలియదా?”

“అప్పటి అశయం అదీ. లేకపోతే, అదీ న్నటే నేమో. ఎవరికీ తెలుసు. అందనినలం అని అనుకుంటే మోక మురింత జాన్మపుతుందని పాపకనేసిందేమో. మర్రి వెలుతున్నాను. నిర్దోషి అని గట్టిగా తేలిస్తేగాని, దోషం అంతో ఇంతో ఉండక పోదని ప్రతివాడినీ మనం అనుమానించాలివచ్చింది. కీ దెంచి మే లెంచమన్నారు. తర్వాత నీ ఇష్టం.”

“డాక్టర్ని అడగమంటావా?”

“కాని, డాక్టర్ నిజం చెబుతాడనుకోను. వ్య. ప్రపంచం. ఇంతకీ నువ్వు కారణం చేసుకుంటామేమిటి కొంచెంనీ?”

“దానూ, రజిస్ట్రీ పెప్పదూ అవ్వాయం వెయ్యను.”

“అవ్వాయం, వ్యాయం అనేవి ఊరికే మాటల్లో దొడ్ల పదాలు. వాటి అర్థం, విలువ ఎప్పటికప్పుడు మారిపో తూపుంటాయి.”

“హాయిగా ఉన్న ప్రాణానికి ఏదో తప్పిపెట్టావు.”

“లేకపోతే జీవితం పస్ట్ టైమ్ ప్రయాణం అనుకున్నావా? పిచ్చివాడా. వ్యవహారం ముదరనియ్యకదా?”

అతని జవాబుకేసేం విరీక్షించాడు దాను, ప్రత్యుత్తరంగా జగన్ ఒక విట్టూర్లు పిడిచాడు. కొన్ని క్షణాంతర్యంత మొద్దిగా అన్నాడు.

"డాక్టర్ అవ్వాయం చెయ్యడు దానూ. ఎవరికి అవ్వాయం చెయ్యడు. శారదకి, రజనీకి, వాకూ—"

"ప్రపంచంలో ఎవరికి, ఏం, అంతేనా? మరి వెయ్యి మూలు వదవార్లు ఏ గంగలో కలిశాయి స్వామి?" జగన్ అలోచనలో పడ్డాడు.

"అ రోజే అనుకున్నాం. ఏదో పాపపాపిని సద్దుకున్నాం. కాని, ఈ మధ్య ప్రకటించిన ప్రవేదిక చూశావుగా. వెయ్యి మూలు వదవార్లైన మహాదాత పే రేమైంది?"

"ఎలా పాపపాపివదాడు డాక్టర్?"

"స్పాన్ బుక్ లో చూసి, ఏకే డ్రా చేశాడని చెప్పావుగా."

"అవును. డబ్బు తీసుకున్నట్టు పాన్ బుక్ లో ఎంట్రి ఉంది."

"పారపార మహాదేవ."

"అదేమిటి?"

"కైంకర్యం."

"ఓ. అలా అనుకు." ఏదో పాపపాపి అలా జరిగింది.

"జగన్, వేస్తే అనవరతగా ఎవర్ని, ఏ పనిని సమర్పించు. ఏ మాత్రం అనుమతాప్రదంగా ఉన్నా, విశితంగా ఏమి ర్పించి తీరతాను. ఎవర్ని వాళ్ళు మోసగించుకోవటంలో అర్థం లేదు. సరే నీ ఇష్టం, వేస్తా మని."

దాను త్వర త్వరగా వెళ్ళిపోయాడు. అతను వెళ్ళిన కొద్ది సేపటికే డాక్టరు వచ్చాడు. అతన్ని చూడగానే ముకురించిన వదవంతో లేచి నవ్వు తెచ్చుకుని, "ఇప్పుడే దాను వచ్చి వెళ్ళాడు డాక్టర్. ఇంటర్వ్యూకి పిలుపు వచ్చిందిట" అన్నాడు.

"మంచిదే" అని డాక్టర్ కుర్చీలో కూర్చుని, అతని చేతి కొక వైశిక ఇచ్చాడు.

జగన్ "ఏమిటిది?" అని అందుకుని, తెరిచి పేజీలు తిప్పాడు. ఒక వ్యాసం శీర్షిక 'స్థానిక ధర్మానువ్రతి డాక్టరు అధర్యం' అని ఉంది.

అశ్రుర్యంగా చదివాడు. డాక్టరు చందాం పేరుతో డబ్బు మూలుచేసి, కెంకర్యం చేస్తున్నాడని ఉంది.

"ఏమిటిది డాక్టర్?" అన్నాడు జగన్ వాడిన ముఖంతో.

"వర్సితులు సరిగా తెలియని వాళ్ళు వదంతి తన దీకారు, అంతే"

"ఎవరంటావు."

"ఎవరైతే ఏం."

"తెలిస్తే వెళ్ళి నిలదీసి అడగవచ్చుగా."

"అడిగినందువల్ల ప్రయోజనం ఏముంది?"

"అయితే ఏం చేద్దాం."

"ఒక పెద్దమనిషి ఎవరైనా ఇది వట్టి అభాంధం అని జవాబురాస్తే బాగుంటుంది."

"నిజమే. ఎవరిచేత రాయిస్తావు?"

"మనస్సు రాయకూడదా?"

"ననా?"

"అవును. ఏం; రాయకూడదా?"

"అహ—ఎందుకు రాయకూడదూ? తప్పక రాస్తాను."

డాక్టరు చిరునవ్వుతో అతనివైపు చూచాడు. జగన్ కళ్ళు నక్కకి తిప్పుకున్నాడు. తన వెయ్యిమూలు వదవార్ల సంగతి అడుగుదామనుకున్నాడు. కాని, ఇప్పుడు ప్రసక్తి రేస్తే తను ఎవరిచేతో, ఆ వ్యాసం రాయించాడని అపొహ వదలాడేమో నవ్వించింది. అది గాక, ఎలా ముఖంపెద అడగ్గలదు? అడిగినా ఏదో చెబుతాడు. కాజేపవాడికి ఏదోసంక చెప్పటం రెక్కా? కాని డాక్టర్ నిజంగా తన డబ్బు కొట్టేశాడా! కొట్టేయడంకుంటే రెక్కా చూపించి ఆ పని చెయ్యవచ్చుగా! అసలు పేలేలేకుండావేస్తే, తను అడగవచ్చని అనుమానించడా? ఇండులో ఏదో కుంభకోణం ఉంది. ఏమిటి నన్నెప్పు, అడిగి తేల్చుకుందా మనీ, అడిగితే ఏమనుకుంటాడోననీ, డోలాయమానమానమ దైవాడు జగన్.

డాక్టర్ అతనివైపు దీక్షగాచూసి, "అయితే రాస్తావా?" అన్నాడు.

"ఏమిటి డాక్టర్, అలా అడుగుతావు. ఎందుకు రాయను? ఊరికే జవాబు రాయటంకాదు. ఏకీకరిస్తాను" అన్నాడు జగన్ అకస్మాత్తుగా పాత స్నేహమంతా కళ్ళ కట్టినట్టుయి, ఉద్దేశంగా.

"అంత ఏకీకరియ్యద్దు. ఆరోపణ నిరాధారమని రాస్తే చాలు."

డాక్టర్ వెళ్ళటానికి లేచాడు. శారద ముఖం అడగాని తీర్మానించుకున్నాడు జగన్.

"డాక్టర్, శారద కులాసాగా ఉందా?" అన్నాడు ఎలా మొదలుపెట్టాలో తెలియక.

"అహ. ఇప్పుడేకదా అక్కడినించి మున్నావు!" అన్నాడతను.

"ఇందాక అనువ్రతించే వేలు తెగింది."

"ఓ, అవునవును. శారద చెప్పింది. అడగటం మర్చి పోయాను."

శారద చెప్పేందట! తనూపించినట్టే జరిగింది. ఒకవేళ శారదకి తనమీద ప్రేమ కలిగితే డాక్టర్ రాయబారం జరుపుతున్నాడా? అకస్మాత్తుగా అతని కింకో అనుమానం కలిగింది. తన డబ్బు కూడా రెక్కలో చూపించుకుండా ఉండటం రజనీకి తన అవమర్థతని నిరూపించి, అయివ్వత కలిగవెయ్యటానికా. భగవాన్! తన బుద్ధి ఇలా వక్రిస్తోందే? ఇలాంటి ఉపాతా తనని ముంచెత్తి మేస్తున్నాయే?

రైల్వాన్ని కూడా కట్టుకుని అడిగేశాడు తను.

"దాను చెప్పాడు. శారద వివాహ ప్రసక్తి తెచ్చావులాగ."

డాక్టర్ స్తబ్ధుడయ్యాడు.

"ఈ ప్రశ్న అడక్కుండా ఉంటే బావుండేది."

జగన్ నిరుత్తరు డయ్యాడు. "ఏం, ఎందు కడక్కూడదు?" అనానిపించింది. కాని అడగలేకపోయాడు.

"కాని అడిగావు. దాను మా సంభాషణ విన్నాడని వాకు తెలుసు. అది నీకు చేరవేస్తా డనుకోలేదు. అతని ఊహాసౌహం విషయం తెలియనిది కాదు. అందువల్ల ఎక్కువ ఆశ్చర్యపడ నవసరం లేదనుకో. సమాధానం చెబు తాను, జగన్. కాని ఇప్పుడు కాదు. సమయం వచ్చినప్పుడు చెబుతాను. కాని నువ్వేమీ అసౌచాల పెట్టుకోకు. వస్తా మని."

జగన్ పెదవి మెదవకుండా బిల్లిమిది పుస్తకాల వైపు చూశాడు.

డాక్టర్ తలుపు దగ్గరికి వెళ్ళగానే రజని తోపరి కొచ్చింది. ముఖంగా 'నమస్తే డాక్టరుగారూ' అంది. డాక్టర్ పెద పుంమీద చిరునవ్వు చిందించి 'నమస్తే' అని వెళ్ళిపోయాడు.

"రజని" అన్నాడు జగన్ ఆమె తోపరికి వచ్చి రావటం తోనే.

"బావా" అందామె.

జగన్ పత్రిక ఆమెవైపు వెట్టి "చూడు" అన్నాడు. ఆమె పత్రిక పేజీలు తిప్పి చూసి మూసేసి బిల్లిమీద వది లేసింది.

"మరి తోకుం దబ్బు కొజేస్తుంటే ఊరుకుంటారా?"

"ఆ వ్యాసానికి నేను సమాధానం రాయాలి."

"మవ్వా?" ఆశ్చర్యంగా అంది రజని.

"అవును. డాక్టర్ అడిగాడు. రాస్తానని మాటిచ్చాను."

అతని కళ్ళలోకి మాలిగా చూసింది రజని.

"ఎలా మాటిచ్చావు? ఆ వ్యాసంలో ఆహావణ అబద్ధమా?"

"కాకొచ్చు, కాకపోవచ్చు. కాని దాన్ని ఇండించటం నా ధర్మం."

"ధర్మం. ఏమిటి ధర్మం. గోముఖ వ్యాఖ్యాత్వి నమ ర్థించటమా?"

"రజని. డాక్టర్ నా స్నేహితుడు."

"ఎవరు చేసినా తప్పు తప్పే. అభిమానా లెందుకు?"

"డాక్టర్ దబ్బు కొట్టేశాడని రుజువుకాలేదు. ఎందుకు అనవసరంగా అతన్ని నిందించటం?"

"ఇంకేం రుజువుకాలి?"

"ఆ చెక్కు ఆయన పారేసుకుంటే ఎవరైనా చూర్చా రేమో. లేకపోతే ఎవరికైనా యిచ్చి మార్చుకు రమ్మంటే అతను కొట్టేశాడేమో."

"ఇంత దౌర్బల్యం ఉందనుకోలేదు, బావా. నిక్కచ్చిగా ఎందుకు అడగవు?"

"అడగటానికి తొందరేముంది?"

"మనసు పాడునేనుకుంటూ తొందరేముం దంటావేం?"

"రజని, నా మనసు బాగాలేదు. నాపేర నువ్వే ఓ వ్యాసం రాయకూడదూ?"

"నా వల్లకాదు."

"సరే, నేనే రాస్తాలే."

"నువ్వు రాయటానికి నీల్లేదు."

"ఏమిటి రజని, మొండిపట్టు వడతావేం? పరిస్థితి అర్థంచేసుకోలేదా?"

రజని ఒక్క క్షణం ఆలోచించింది.

"ఆ వ్యాసం రాసిం దెవరో తెలుసా?"

"ఉహూ. తెలిస్తే ఆ చెంపా ఈ చెంపా వాయిం చే వాడిని."

"వాయిస్తావా?"

"తప్పక."

"అయితే వాయింతు, నేనే రాశాను."

జగన్ ఆమెవైపు చూసి దిగ్భ్రమచెందాడు.

"ఎవరు? మవ్వా?"

"నేనే."

"రజని!" వంపు తలపులు పెంచుకుని మురిపెంగా చూసుకుంటున్నరజని జీవితంలో మొట్ట మొదటి సారిగా గుండెలో తన్నిపట్టు యింది.

ముఖంలో కళాకాంతులు తగ్గి పోయాయి.

"ఎందుకు రాకావు రజని?" అన్నాడు హీనస్వరంతో.

"అది నా కర్తవ్యం."

"కర్తవ్యం! డాక్టరు మనసు కష్టపడితే నా మనసు కష్టపడుతుందని తెలియదా రజని? తెలుసు, తెలుసు. నే నెలా బాధపడినా నీ కవనవరం. నీ కని తీర్చుకోవమే నీకు కావసినది. ఏం, అంతే కదూ?"

"బావా, నువ్వు పరిస్థితుల్ని అర్థం చేసుకోటంలేదు. సంఘక్షేమం దృష్ట్యా చేసిన పనిని వ్యక్తిగత క్షేమం దృష్ట్యా విమర్శిస్తున్నావు."

"సంఘక్షేమం! డాక్టర్ని ను వ్యంత ద్వేషిస్తున్నావో అతను ని స్తుంధ సానుభూతితో చూస్తున్నాడు. నీకు తెలి యుదు. నీకో సంకుచితత్వం, స్వార్థం, దురాశ, అవాం ఛానం ఇల్లు కట్టుకోని—"

"చాలు. శబ్దాదంబరం అనవసరం."

మిక్కిలి ఉపయోగమైన చారిత్రక గ్రంథాలు

కాకరీయ, వేంగీరాజుల చరిత్రలు ప్రతివల విడిగా రు.	0— 8
రెడ్డి చరిత్ర, పత్రిమ చాటుక చరిత్రలు	„ 0— 8
కాశీరు రేశచరిత్ర, కల్పవల్లి కావ్యం	„ 1— 0
A brief History of Kammars	„ 1— 4
నేపాలుచరిత్ర, పరశురామ నాలుకం వడ్డీపూర్తిసంచికతో	1—0.
నగర పట్టాభిషేక వాటకము	0—12.
ధర్మవందన విలాసము కావ్యం.....	2—0.
కమ్మవారి చరిత్ర. (సాతముద్రణ 1 ఛా. 2—0. డిప్ మాతవ ముద్రణ. (అచ్చురో)సంపూర్తి	6—0.
ప్రబోధకుసుమావళి	0—8.
శంకర గోపాల శతకాలు	0—4.
కొత్తభావయ్యచందరి,సంగంజాగర్ల మూడి,గుంటూరుజిశ	

"నీకు కోపం వస్తూంది. కర్కశమైన విజం వింటుంటే కోపం రాదా! రజనీ, నాకోపం నువ్వేమీ చెయ్యలేవు. నీకు కావనింది నేను కాదు. పూర్వా, అధికారం, దర్జా, దాటు, దర్పం—"

"జగన్." రజనీ అతనివైపు రోషంతో చూసింది.

"అవేకం తెచ్చుకోకు. విజం తెలిస్తే దిబ్బకోటానికి మీలుంటుంది.

"విజం నాకుతో నువ్వు చేసే అవమానం నహిమ్మా కూర్చునే అవసరం నాకు లేదు!"

"నువ్వు ఆలోచించవు. వరే. నీకో విషయం తెలుస్తున్నాను. నేను ఐ. ఏ. ఎన్. కి కూర్చోను."

"ఎవర్ని తెలియిస్తున్నావు?"

"డాక్టర్మీద నాకున్న విశ్వాసం సదరితే సదరిం దేమో. కానీ అతను నాకు ముఖ్య స్నేహితుడు. కవీసం ఒకప్పుడైనా గాథో స్నేహితుడు. తీవ్రతంతం నే నతన్ని స్నేహితుడుగానే చూడదలచుకున్నాను."

"వ్దువదేది నువ్వే."

"ఇప్పుడు చెప్పు, వచ్చు పెళ్లి చేసుకోటం నీ కిష్టమేనా?"

"మొగవాడిని కనుక అధికారం చెలాయిస్తున్నావు. అంతేగా?"

"కాదు. నా ఉద్దేశాలు తెలుతున్నాను. తర్వాత ఏదొంది ప్రయోజనంలేదు."

"పైగా ఏకం పూదయ్యడి ను చాలుకుంటావు."

"నేనేం చాలుకోలులేదు. నేను చాలుకునేది నా పూదయ్యతోనే గాకూర్చే."

పూదయ్యమీద చెయ్యి పెట్టుకోగా, అతని చేతికి కట్టిన కట్టు చూసి గతుక్కుమని "ఈ కట్టేమిటిదా?" అంది రజనీ అతని చెయ్యి చేతిలోకి తీసుకొని.

"అనువ్రతిలో కొరడతో మాట్లాడుతూ పరధ్యానంగా ఉంటే అవరేషన్ కల్గి తగిలింది. కొరడ కట్టు కట్టిందిలే" అన్నా దతను.

అప్రయత్నంగా ఆమె చెయ్యి వదలిమేసింది.

"కొరడ!"

"అందుకేనా ఇప్పటిదాకా చెప్పలేదు?"

"ఎందుకు?"

"ఛీ. అందుకేనా అంత దౌర్జన్యంగా వదిలించుకోవాలని చూశావు?" అని అతని అవాటుకి కూడా ఎదురు చూడకుండా గిరుక్కున వెళ్ళి తిరిగి వెళ్లిపోయింది రజనీ. అత నాశ్చర్యంగా ఆమె వెళ్ళిన వైపు చూడసాగాడు.

దౌర్జన్యంగా వదిలించుకోట మేమిటో మొదట అతనికి అర్థంకాలేదు. తరువాత తెలిసి 'ఛీ' అనుకున్నాడు. రజనీ! రజనీ! తీవ్రతంతో తను ఆమెకి అర్థంకాదు. ఎందుకీ అతనికి బతుకుం సంపాదం. విరక్తితో చేతుల్లో తల పెట్టుకుని భూస్యంతోకి చూడసాగాడు జగన్.

ఉబ్బిట్టుండి ఒకరోజు రాత్రి ఎవరికీ చెప్పకుండా జగన్ ఊరు విడిచి వెళ్లిపోయాడు. ఆ రోజు అతని ఇంటి నుండి అలా చరచర వచ్చి తరవాత మళ్ళీ అటువైపు వెళ్ళలేదు రజనీ. జగన్ ఎక్కడికి వెళ్ళాడో ఎవరికీ తెలియదు. మొదట వీడో వనిమీద వెళ్ళాడనుకున్నారు. కానీ ఎవరికీ ఏ ఉత్తరమూ రాకపోయేసరికి గాలరాపడ్డారు. ఇంట్లో సామానంతా అలాగే ఉంది. తాళం పెగులగొట్టి చూశారు. జగన్ మామయ్య అతని తండ్రికి రాశాడు. అందరూ గాలరాపడి వాణువేశారు. బ్యాంకులో కమిస్కంటే అకౌంటులో దబ్బంతా డిల్లీకి మార్చారని తెలిసింది. ఇలా ఉండగా జగన్ తండ్రికి ఒక ఉత్తరం రాశాడు. అందులో తను క్షేమంగానే ఉన్నాననీ, ఇప్పట్లో తిరిగి రాననీ రాశాడు. పోనీ ఎక్కడో క్షేమంగా ఉన్నాడనుకున్నారు.

ఉత్తరంవచ్చి సంగతి తెలిసే వరకూ రజనీ గాలరాపడ్డది. ఉత్తరం వచ్చింతరవాత ఆమెకి వెన్నులో బాకు పెట్టి పొడిచినట్టుయింది. తనకి ఉత్తరం రాయలేదు. అంటే తనని మర్చిపో దలచుకున్నాడన్నమాట. తను అనుమానించి నంతా అయింది. మనసిచ్చాడని ప్రయించి మనసిచ్చింది. తన వెప్పుడు ఏ విషయంలోనూ లక్ష్య పెట్టలేదు. తనెంత తగ్గినా తన పట్టుమీదే ఉన్నాడు. ఎందుకో అంత అపొధానం!

రజనీ అలా మధనపడుతూండగా దాను ఒకసారి ఆమెకి కొరడతో దాక్కురు అన్న మాటలు చెప్పాడు. ఆ మాటలు విన్నగానే ఆమె ముఖం వివర్ణమయింది. కొరడని ప్రకటించుకుంటే మొదటిమంచి తనకి అనుమానంగానే ఉంది. ఏవరికీ అదే నిజమయిపోయింది. రనేమో ఇంకా అతన్ని పట్టుకొని ప్రాకురాదానని చూస్తోంది. సిగ్గుతో ఆమె తల దించుకుంది. ఛీ. ఎంత అన్యాయం చేశాడు? కానీ కొరడని వివాహం చేసుకోదలిస్తే ఇంతకాలం ఆగటం దేనికి? ముఖం తప్పించి తను సంబంధం నిరాకరించాడని రూఢి అయి తర్వాత వచ్చి క్షేమంగా ఆమెని వివాహం చేసుకోవాలనా? అప్పటికి తనని వదిలించుకున్నట్టు వోటితో చెప్పకుండా క్రియారూపంగా చెప్పవచ్చు. అపొధా, చేరే సంబంధం చూసుకోమని రాస్తాడు కాబోలు. రజనీకి తీరని అవమానం కలిగింది. అతను వర్తనేదాకా తను కనిపెట్టుకు కూర్చోటం అవమానకరం. ప్రతికారం చేయాలి. రజనీజీవితాన్ని తను యిషం వచ్చినట్టు శాపింపలేదని తెలిసి వచ్చేట్టు చేయాలి. గుండె దిటవు చేసుకుని రజనీ తల్లితో చెప్పేసింది స్పష్టంగా. అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు. జగన్ చెప్పి పెట్టుకుండా ఊరు విడిచి వెళ్ళివచ్చుడే ఇద్దరికీ పిరపిచ్చా లేమో వచ్చాయని అనుకున్నారు. రజనీకి ఉత్తరం కూడా రాకపోయేటప్పటికి అది రూఢి అయింది. ఇప్పుడు రజనీ తను జగన్ని చేసుకోనని చెప్పటంతో ఆ సంగతి పూర్తిగా స్పష్టమైపోయింది.

ఎవ్వ నచ్చుచెప్పాడు. జగన్ వచ్చిందా అని నంగలేమిటో తెల్సుకుందా మనుకున్నాడు. కాని రజని కచ్చితంగా తన విల్ల యానికి తిరుగు లేదని చెప్పటంతోనూ, జగన్ వెళ్లి ఏదని మిది నెలయినా ఉత్తరం కూడా లేకపోవటంతోనూ వేరే సంబంధం చూసే ప్రయత్నంలో పడ్డాడు.

ఈ మధ్యలోనే దాసుకి డిప్టీక్లెక్ట్ మున్సిఫ్ సెల్క్షన్ వచ్చింది. హుషారుగా డాక్టర్తో చెప్పాడు. డాక్టర్ కంగ్రాటులు లేవన్నీ చెప్పాడు. దాసు ముఖ్యునికి విందోకటి ఏర్పాటు చేశాడు. జగన్ ఊర్ను విడిచి వెళ్లివచ్చటమంటే డాక్టర్ మనసు మనసుతో లేదు. అతనితో ఉత్సాహం తగ్గిపోయింది. ఏ కారణంవల్ల అతను ఊర్ను విడిచి వెళ్లిపోయి ఎవరికి తెలియకుండా దాక్కున్నాడో తెలియక బాధపడ్డాడు. రజనికి కూడా ఉత్తరం లేదని తెలిసేసరికి వార్షిక రి మ్యూ ఏవో భేదాద్రిప్రాయాలు వచ్చిఉంటాయనీ, అందుకే రిడిగ్ ముఖం చూపించటం ఇష్టంలేక రాలేదనీ, ఏవరికి తనకి రాయకపోవటానికి కూడా అద్రుమ తెలుస్తుందనే కారణంవల్లనే నవీ రీడానించాడు. దాసు పీరివిన విందుకి వెళ్లటం ఇష్టంలేక పోయినా వెళ్లకపోతే బాగుండదని హాజరయ్యాడు.

దాసుకి కూడా జగన్ వెళ్లిపోయిన కారణం మొదట తెలి లేదు. తర్వాత రజనితో మాట్లాడితే అతనికి విషయం కొంత స్పష్టమైంది. రజని అతన్ని తిరస్కరించిందనీ, దాంతో అతనికి ఏరక్తి కలిగి వెళ్లిపోయాడనీ అనుకున్నాడు. ఆ తర్వాత, ఇద్దరూ ఒకరంటే ఒకరికి అయిష్టత కలిగి పెళ్లి కిష్టపడ లేదనీ జరిప్రాయపడ్డాడు. విందులో జగన్ లేకపోవటం అందరికీ పెద్ద తాపంగా ఉంది. రజని ఇంటికి వచ్చి రాత్రంతా ఏడ్చింది. తెల్లరి తన బలహీనతకి తిట్టుకుంది. లేచిపో వ్యామోహంతో తనెందుకు బాధపడాలి. ప్రతికారం చేసి రీరా అనుకుంది. తను లేకపోతే తన జీవితం వట్టి ఎడారి అని భ్రమించి ఇష్టం వచ్చినట్టు ప్రవర్తించినవాడికి నీతి పాతం చెప్పటం తన కర్తవ్యం.

జగన్ సంబంధం కాదని తేలిపోయేటప్పటికి రజని తండ్రి దృష్టిలోనికి దాసు వచ్చాడు. గెజిటెడ్ అసీనరయ్యాడు. అసీ ఎక్కువ లేకపోయినా ఇబ్బంది లేదనుకున్నాడు. ఈ మాట రజనితో అనేసరికి ఆమెగుండెలు గతుక్కుమన్నాయి. ఆ బావాన్ని ఆమె సరిపెట్టుకోలేక పోయింది. కాని దాసు దగ్గర ఈ ప్రవక్తి వచ్చినప్పుడు అతను ఇష్టపడ్డట్టే మాట్లాడాడని తెలిసి తండ్రి రజనిని కొంత బంపంకం చేశాడు. మంచి పదవిలో ఉన్నవాడు, తెలిసినవాడు. ఒకసారి రజనితో దాసి ఈ విషయం కదిపాడు. ఆమె అలోచించి చెబుతానంది. నిర్ణయించేసే సమయంలో ఆమె గుండెలు దడదడ లాడాయి. వ్యాధయంలో ఏమూలో 'రజని' అని జగన్ పిలిచినట్టుయింది. ఆ రోజుల్లా ఏడ్చింది. కాని మళ్ళీ గుండె దిబ్బు చేసుకుని తన అంగీకారాన్ని తెలిపింది. దాసు సంతోషించాడు.

ఊభలేఖలు అచ్చయేదాకా డాక్టరుకి ఈ విషయం తెలియలేదు. రజని వివాహం విరాడంబరంగా జరగాలని

అంది. ఊభలేఖలు కూడా కొద్దిమంది మిత్రులకీ, బంధువులకీ మూతం వంపటం జరిగింది. వివాహం విశ్రియమైందని తెలిసినవోలే డాక్టర్ రజనిని కలసుకున్నాడు. వచ్చుచెప్పటానికి ప్రయత్నించాడు.

"తొందరపడుతున్నావమ్మా" అన్నాడు.

రజనికి డాక్టరుమీద గొంతుదాకా ఉంది. ఈ అనర్థంబ్బిటికి అతనే మూం అని ఆమె గాఢవమ్మకం.

"నా నంగలి నేను చూసుకోగలను. పసిదానను కాదు గదండి డాక్టరుగారూ" అంది. డాక్టర్ చేపదిలేక నిట్టూర్పు విడిచి వచ్చివేశాడు.

మర్నాడే ముహూర్తం.

"జగన్ ఇలా చేస్తాడని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు, కొరద" అన్నాడు అనువ్రతిలో డాక్టరురావు గుండె బరువుతో.

"ఏదో గట్టి కొరతమే ఉండాలి" అందామి బాధగా.

"ఏవేదో కల్పించుకుని ఉంటాడు. అమమానిస్తూనే ఉన్నా గాని మరి ఇంత తొందర పడరాదని అనుకోలేదు. రజని జగన్ల ప్రవర్తన మొదటిమంటి వాకు తెలిసినంత వరకూ అలాగే ఉంది. ఒక్కొక్కసారి ఇద్దరూ వెన్నలా కలిగి పోతారు. మరోసారి దిగ్భరిగి పోతారు."

"ఎవరు డాక్టర్ దిగ్భరిగి పోతే?"

అదిరిపడి డాక్టర్, కొరద ఇద్దరూ తలుపువైపు చూశారు.

"హాల్లో జగన్" అనడంతో కౌగిలించుకున్నాడు డాక్టర్.

చేతితోని చేతులు బిల్లిమీద కొట్టి "ఏమిటి డాక్టర్ ఈ దురవ్యాయం?" అన్నాడు జగన్.

ఫోటోలో సహా రజని, దాసుం వివాహం జరగబోతోందని ప్రకటన!

"అవును" అన్నాడు డాక్టర్. "కాని నువ్వు వచ్చావుగా. నాకు రైర్యంగా ఉంది. కొరద, రజనిని అర్థం టుగా ఇక్కడికి రమ్మని కలుసుచెప్పి." కొరద బయటికి వెళ్లింది.

"ఏమిటి రైర్యం?" అన్నాడు జగన్.

"ఏ విషయం నువ్వు చూసుకోగలవని—"

"డాక్టర్—స్నేహితుడివై వుండి, ఈ విషయం నాకు తెలియపరచలేదు కదూ?"

"జగన్, తెలియపరచకుండా ఉండగలనా. ఈ ప్రకటన మేం దెవరు? నేను కదూ? సమయానికి వచ్చావు, జగన్. నువ్వు చూస్తావనే ఆశ ఏ మూలో కిరణంలా వెలిగింది."

జగన్ డాక్టర్వైపు తిరేకంగా చూసి "డాక్టర్" అని కౌగిలించుకున్నాడు.

“జగన్, చెప్పకుండా వెళ్ళి రివ అవరం ఏం వచ్చింది.”

జరిగింది చెప్పి డరమి దాక్టర్కి. తన పాతపాళ్ళ వల్లే అంతా అలా జరిగిందని పక్కాత్తైవ పడ్డాడు దాక్టరు.

“నీ చందా విషయం మొదట పాతపాళ్ళవల్ల మర్చి పోయాను. తర్వాత నీ రియాక్ట్ చూడాలనుకున్నాను. డబ్బుసేంకొని నువ్వు అడుగుతావని అశించాను. ఎప్పుడూ అడగలేదు. చివరికి అవకాశం యిచ్చినా నువ్వు ఉపయోగించుకోలేదు. కానీ రోజువారీ బాధపడ్డావు. ఇలా నేనే చెప్పేద్దామనుకుంటుండగానే ఈ ఉపద్రవం జరిగింది. జగన్, ఏమో ఉపాసించుకుని బాధపడటం కంటే స్పష్టంగా అడిగి తేల్చుకోకూడదా? నీకు ఈ విషయం బాగా తెలిసిందావని అలా చేశాను. అది ఇలా పరిణమించింది” అన్నాడు దాక్టర్ బాధగా.

“ఏదానా ప్రసక్తిని గురించి నమయం వచ్చినప్పుడు వెంటా నన్నావు. ఇప్పటికైనా నమయం వచ్చిందనుకుంటాను.”

“వెంటాను జగన్. నీకూ రజనీకీ తర్వాతపాళ్ళ అనంతల్పి ఉందని నాకు తెలుసు. అనేకసార్లు మాటల వందల్పంలో బయటపడ్డారు. కానీ మీ రిద్దరూ ప్రేమించుకున్నారు కూడా తెలుసు. అయితే ఏ కారణంవల్ల వైవా. మీ యిద్దరికీ వివాహం జరక్కపోతే నీ మమమ దెబ్బతించుందని గ్రహించాను. జీవితం ప్రారంభం అయ్యే తరుణంలోనే ఒక వ్యక్తి నిరాశావాది బసితే మానవుడి ప్రగతికి ఓ కళ్ళెం తగిలించినట్టు అవుతుంది. జగన్, మనసుని మంచి, చెడూ చెంకవైపుకి లాగుతాయి. తొలి అనుభవాలే ఎదురుదెబ్బలైతే ఎటుచూసినా వైరాక్యమే కలుగుతుంది. తరువాత ప్రతి విషయం ఆ దృక్పథంతోనే పరిశీలించే అవకాశం ఉంది. మనసు గట్టిది కాకపోతే ఈ ప్రమాదం మరీ ఎక్కువ. దీనికి క్రమంగా రోజుడే అవకాశం ఉందని నాకు తెలుసు. చిత్రమేమంటే నీతో స్వల్పకాల పరిచయమే ఉన్నా కొరడ ఆ విషయాన్ని గ్రహించింది. రజనీకి తెలియదు. వా రిద్దరికీ ఇదే తేడా. ఆ పరిస్థితిలో, నీ మనసుకి దెబ్బ తగిలితే కాపాడగం దైర్య స్తైర్యాలు కొరడకి ఉన్నాయని అనుకున్నాను. అయితే స్వార్థత్యాగం కూడా కావాలి. అందుకనే కొరడని కదిలించాను. కానీ పాతపాళ్ళను మనసు ఒక్కటే కాదు జగన్. పూదయం కూడా కావాలి. పూదయంలో ప్రేమలేనిదే ఏమీ చెయ్యలేము. కొరడ కొరడ సరే ఆ విషయం అలా వదిలేయి. ఇప్పటి కార్యక్రమం ఏమిటో తెలుసు.

ఇద్దరూ ఆరోపిస్తూండగా బయట అడుగులవచ్చు డయింది.

ఎవరో చూసి వస్తానని దాక్టర్ బయటికి వెళ్ళాడు. రజనీ!

“రజనీ!” అని కేకపేసి కేతులు వాపాడు జగన్. కానీ అమె దూరంగానే విలబడి గాడ్సదిక స్వరంతో ‘బావా’ అంది.

“రజనీ, కోపంతో ఏదో అంటే ఇలా తొందర పడతావా?”

“తొందరపడ్డాను. విజమే. క్షమించు బావా” అంది రజనీ గిర్రున తిరిగి కప్పిటిని తుడుచుకుంటూ.

“నేను ఐ. ఏ. ఎన్. పరీక్షకి కూచున్నాను. సెలెక్ట్ కూడా కావచ్చు. రజనీ” అన్నాడు ప్రేమగా.

రజనీ దుఃఖాన్ని ఆపుకోలేకపోయింది. బల్లమీద తం పెట్టుకుని “బావా, వాకోసం నువ్వు ఏదైనా చేయగలవు. తెలుసుకోలేకపోయాను. నీ మనసుకి తృప్తిగా వేనేమీ చేయలేక పోయాను” అని కప్పిటి దారంతో అరిపేకిస్తుండగా అతనామె కప్పిటిని తుమారుతో తుడవసాగాడు.

“కొంచెం దూరంగా ఉండు బావా, నేను తుడుచుకుంటారే” అంది రజనీ బాధగా.

“రజనీ” అన్నాడు పూదయంపీద వెయ్యి వేమకొని జగన్. కానీ కదలేకపోయాడు.

“వాళ్ళ దాక్టర్. పూదయపూర్వకమైన అవ్వసం— అరే జగన్! రజనీ!—ఓ, సారీ. దాక్టర్ ఉన్నాడనుకున్నాను. బావా మరదళ్ళ సరసం బాగుండలేదు. జగన్ క్షమించాలి.” దాను గబగబ రోవతికి ప్రవేశించి వాళ్ళని చూసి అన్నాడు.

“దానూ, ఏమిటా మాటలు?” అన్నాడు జగన్.

“జగన్, నువ్వు వా ప్లేపాతుడివే. కానీ అనుమానాపూదమైన విషయాలు జరగటం నేను సహించను. క్షమించాలి. వా సంగతి నీకు తెలుసుకదూ?” అన్నాడు దాను.

“తెలుసు దానూ, వక్కటి మొగలిపుప్పు యిప్పే ముందు రేకులముళ్ళే చూస్తావు. సరే, దాక్టరు దయవల్ల నువ్వేమీ సహించాలిసిన అవసరంలేదు. తరువాత తీరిగ్గా మిగతా విషయాలు మాట్లాడుకో కూడదూ?” అన్నాడు జగన్. చప్పున ముఖ కవళికలు మార్చి ఇద్దరివంకా ఓసారి చూసి “అలాగే, నేను మాత్రం నీ ప్లేపాతుల్లో కాదా, జగన్” అనేసి దాను బయటికి వెళ్ళిపోయాడు.

అతని స్వరంలోని సహజత్యానికి జగన్ ఆశ్చర్యపడసాగాడు. అతని కళ్ళలోకి సాలోచనగా చూస్తూ “జగన్! మొగలిపుప్పుంటే అంత ఇష్టమా!” అనుకుంది రజనీ.

నన్నయరచనలో కొన్ని సవరణలు

శ్రీ మంగిపూడి కృష్ణమూర్తి

ఆంధ్రగంధ ముద్రణోద్యమము ప్రారంభించబడి ఇప్పటికి సుమారు నూట పదియేను సంవత్సరాలైనవి. అంతకు ముందు తెలుగులో వ్రాతప్రతులేకాని, ముద్రిత గ్రంథాలేవు. వీటిలో మొట్టమొదట ముద్రించబడినవి భాగవత భారత రామాయణములు. తక్కిన గ్రంథము లన్నిటికంటే పెచ్చు సవరణలతోనూ, పాఠాంతరాలతోనూ కూడుకొన్నవి ఆంధ్ర మహాభారతం. అందులోనూ అది సభా వర్ణములలో పాఠాంతరముల సంఖ్య అత్యధికముగా కన్పించుచున్నది. అంగ్ల భాషా గ్రంథములలో ఈ పాఠాంతరముల బెడద చాల తక్కువ. కారణ మేమనగా, అంగ్లభాషలోని ముఖ్య గ్రంథములన్నియును— ఒక్క ఛాసరు రచనలు తప్ప (Chaucer) ఇంగ్లాండులో అచ్చు యంత్రములు విరివిగా వ్యాప్తిలోనికి వచ్చిన తరువాత రచించబడినవే. వాటికి వ్రాత ప్రతుల బాహుళ్యములేదు. షేక్స్పియరు వాకములలో అక్కడక్కడ కొన్ని పాఠాంతరములు కన్పించుచున్నవి. మిల్టన్ రచించిన 'పారడైజ్ లాస్ట్' (Paradise Lost) అను గ్రంథములో పరిష్కర్తల అభిరుచులబట్టి సవరణలు చేయబడియున్నవి. (ఈ విషయమై యింకను వివరములను తెలుసుకొనగోరువారు 15—10—1956 తేదీని సర్ మారిస్ బౌరా యిచ్చిన ఉపన్యాసము చూడవచ్చును. Sir Maurice Bowra's Presidential address delivered to the members of the Birmingham and Midland Institute)¹. మన తెనుగు భాషలో రచించబడిన ప్రతిగ్రంథమునకును (అధునిక గ్రంథములకు కాదు) వందలకొంది వ్రాతప్రతులు వేరు కన్పించుచున్నవి. ఒక ప్రతిలో ఒక విధముగానున్న పాఠములు, మరియొక ప్రతిలో మరియొక విధముగా కన్పించుచున్నవి. వీరిలో లేఖకుల ప్రమాదములవలన కలిగినవి కొన్నియు, పరిష్కర్తల ఊహాసౌలను బట్టి మార్చి చేయబడినవి కొన్నియు, వ్యాకరణకర్తలను, విధింబుకారులను, తమ తమ వాదములకు అనుకూలముగా దిద్దివేసినవి మరికొన్నియునూ—ఈవిధముగా వాక్కొక్క గ్రంథమున వేలకొందియు సవరణలు తయారైనవి.

ఈ పాఠాంతరముల సాధుత్వాసాధుత్వములను నిర్ణయించునది భాషకే నేటి పండితోత్తములైనా నున్నది. అను

వాదిత గ్రంథములను పరిష్కరించవలెనన్నచో మూల గ్రంథములను సమగ్రముగా పరిశీలించుట చాల ముఖ్యము. అనువాదమును మూలముతో సరిపోల్చి చూచినచో చాంచోళ్ళ మనకు సందేహ విచ్ఛిన్నమగును. ఇది ఒక ప్రధానమైన మార్గము. ఇంక మూలమును అతిక్రమించి వ్రాయబడిన సందర్భములలో, పూర్వజ్ఞుల రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు నుడివినట్లు, “భాషా స్వరూపము, కవి ప్రయోగ విశిష్టము, కవి పృథక్యము, ప్రకరణమునందలి సందర్భబుద్ధి మొదలగువానిని గమనించి” చక్కచరచవలెను.²

ఏ తత్కార్యమును నిర్వహించుటకు ఎంతో ఓర్పును, నేర్పును, సారస్వగ్రహణసాధికతయు మండవలెను. కాకల తీరన భాషా మర్మవేత్తలు బాగుగా చర్చించి, విమర్శించి, సరియైన సాధు పాఠమును సాధించవలెను. సాధించబడిన సాధు పాఠములు, అచ్చు తప్పులు లేకుండ ముద్రించబడునట్లు ప్రాతీలు దిద్దవలెను. ఇంత శ్రమకోర్చి శ్రీవావిళ్లవారు ముద్రించిన ఆంధ్ర మహాభారతములోనే నేటికి తెక్కకు మిక్కిలియైన స్థానిత్యములు ప్రత్యక్షమగుచున్నవో, తక్కిన చిల్లర ముద్రాపకులచే ముద్రించబడిన గ్రంథముల మాట వేరుగా చెప్పవేరే?

పూర్వ గ్రంథములలోని పాఠాంతరములనుగురించి శ్రీ తిమ్మావరప్రొల్లలవారు, శ్రీ దీపిం పిచ్చయ్యకాపిగారు, శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు—మొదలైన సాహిత్యపానకోత్తములు ఇటీవల 'భారతి'లో వ్యాసములను ప్రకటించి, ఆంధ్రభాషకు చిరస్మరణీయమగు ఉపకారము చేయుచున్నారు. సుమారు 17 సంవత్సరములక్రిందట 'షిడబము' అను పదముయొక్క అర్థమును నిర్ణయించుటకై ఒక సంవత్సర కాలము భారతీప్రతికా ముఖమున చర్చలును, వాదోపవాదములను జరిగినవి. ఇప్పుడు 'ధనంజయ ప్రవరడు' అను ప్రయోగమునుగురించి చర్చ జరుగుచున్నది. ఇట్టి చర్చలవలన విద్యార్థులకునూ, ఉపాధ్యాయులకునూ, తదితర సాహిత్యసాహకులకునూ గూడ ఎన్నియో నూతనవిషయములను తెలుసుకొనుటకు అవ

1. చూడు. English Critical Essays, Twentieth Century, Second Series. page 137.

2. చూ భారతి 1961 డిసెంబరు. పుట 38.

కాశము గలుగుచున్నది. నేను అంత్రమహాభారతమును కేవలము కళను మాత్రమే తెలుసుకొనవలెనను ఉద్దేశముతో బాల్యమున ఒకటి రెండు పర్యాయములు చదివినాను. ఇటీవల పరిశోధనా దృష్టితో మరల మూలమును దగ్గరనుంచుకొని మూడు పర్యాయములు చదివినాను. అందులో నాకు కనిపించిన అనమంజన పితములలో కొన్నిటినిగురించి మనవి చేయుటయే యీ వ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

1. చెప్పనివాడు?—చెప్పనివాడు

తన యెఱిగిన యర్థం బొరుఁ
దఱునా యిది యెట్లు చెప్పుమని యడిగెను శి
ప్పని వాడును, సత్యము నె
ప్పని వాడును ఘోర సతక పంకమున బడున్.

(అ-1-137)

ఇవి భృగునితో అగ్నిదేవుడు చెప్పిన మాటలు. ఈ పద్యములోని 'మూడవ, చార్లన పాదములలో 'చెప్పనివాడు' 'సత్యము నెప్పని వాడు' అను పితములకు బదులుగా 'చెప్పనివాడును, 'సత్యము నెప్పని వాడును' అను పితాంతరము లీయబడినవి. పరిష్కర్తలు 'వాడు' అను కాలమాసక పద పితమును ఏల గ్రహించి వారో తెలియుటలేదు. సంస్కృత భారతములో పై పద్యము నకు మూలము—

పుష్పేహ పక్షి య ప్సక్త్యం
జానాన్యన్యదా పదేర్
నపూర్వా వాత్యనన్వప్తే
కులే హవ్యాత్తతా పరాన్
యశ్చి కార్యార్థ తత్త్వజ్ఞో
జానాన్ పి న భాషతే
సా తన్నైవ సాపేన
రివ్యతే వాత్ర నంశయః"

(అది-7-3,4)

అని యున్నది. యో, సో, అని యుండుటచేత 'చెప్పనివాడు' అనునదియే సాధు పితమని సంస్కృతభాషయందు ఏమాత్రపు జ్ఞానమున్నవారికైనను స్ఫురించును. 'వాడు' అనునది లోకుని ప్రమాద బలితమై యుండి యుండవచ్చు.

2. అంగములు వదలె

తలవడక తొడగి నింగ్రిదియి

మొంగివదలెగి, నంగములు వదలె పరి

వలితంబుఅయ్యె జగరును
దలయేరును నుక్కినయును దలకొనుదెంచెన్
(అది-3-19)

పై పద్యము యయాతి మహారాజయొక్క వార్త కృత్యమును వర్ణించు వట్టిది. దీనిలో 'అంగములు వదలె' అని ముద్రింపబడియున్నది. వదలు (దే. క్రి) అనియు, వీడు—అని విభుంబువులోని అర్థము. (చూడు. శబ్దరత్న). అయినచో మరి అంగములు విడుచుట యేమి? మూలమున అటువంటి యర్థము నిచ్చు పద మేదియు ప్రయుక్తము కాలేదు.

"జలాం ప్రాప్య యయాతీన్తు
స్వపురం చైవ ప్రాప్యహి
పుత్రం జ్యేష్ఠం పరిష్కంఠ
యదు మి త్యబిద్యతః"
జలాపరి చ మాం తాత
పరితాని త పర్యుక్తుః
కాప్య స్వకనన శ్చాపి
న్తు చ భృప్తస్మి యావన్"

(అది-84-1,2)

కావున పై కందపద్యములోనున్న పదలె యను పదమునకు ఇచ్చట సందర్భము కుదురుటలేదు. అందుచే 'వదలె' అనుటకు బదులుగా 'వదలె' అనిగాని, 'నదలె' అని గాని, 'వదిలె' అనిగాని యుండియుండవలెను.

వదలుట=వాడుట, మ్లానమగుట
నదలుట=దిగుతు తప్పుట
వదులుట=వదులగుట, దిగుతు తప్పుట (దీనికి
దూతకాలరూపము 'వదిలె' అని యుగును.)

3. తంసుధీరుడు

అతనికి పరస్పరీణది
మతి నమరక్తయయి భాని మానుగ దనకుం
బతిఁ జేసికొనియి ధర్మ
స్థితి న య్యరుపురకుఁ ద్రనుఁడు ధీరుఁడు పుట్టెన్
(అది, 4-4)

పరస్పరీణది మతీవార మహారాజును పెండ్లియాడినది. వారిరువురకును 'తంసుడు' అను పేరుగలవాడు జన్మించినాడు. తంసుడు అనుటకు బదులుగా పరిష్కర్తలు అతని పేరును 'త్రనుడు' అని మార్చివేసినారు. సంస్కృత భారతములో పై పద్యమునకు మూలములగు క్షోదములలో ఈ విధముగా నున్నది.

మరినార ఇతి భృతో
తాత పరమధర్మికః
మరినార మతా రాజన్
చత్వరోఽమిత విక్రమాః
తంసుర్మహా పరికథో

(దువ్యాశ్చ) (పతిమధ్యతిః
తేషాం తంసు ర్మహావీర్యః

పారవం వంశస్థుద్భవాన్

(అది—94—14, 15)

కావున ఇతని పేరు తంసుడే కాని 'త్రమడు' కాదు. ఈ విషయము మూలమువలన స్పష్టమగుచున్నది. పై పద్యములోని 'త్రమడు ధీరుడు' అనుదానికి బదులుగా 'తంసుధీరుడు' అను పాతాంతర మీయబడియున్నది. 'తంసు ధీరుడు' అనుపదీయే సరియైన పాతము. కాని 'తంసుధీరుడు' అను ప్రయోగమును సహించలేని వారెవరో 'త్రమడు ధీరుడు' అను పాతాంతరమును కల్పించినారు. ఈ తంసుధీరుడు అను నమానము కూడ 'ధనంజయు ప్రవరుడు' వంటిదే. 'ధీరశ్చ సౌతంసుః' = తంసు ధీరః' అని నిస్సందేహముగా చెప్పుకొనవచ్చును. ఇంకమా, ఇట్టి ప్రయోగమును మరొక దానిని చూపించుచున్నాను. శ్రీ రాల్ల పల్లి అనంతకృష్ణ శర్మగారు దయతో పరిశీలించెదరు గాక.

.....అంతుజనాథుడు పితృ పాండవ

ప్రవరులెల్లె ప్రార్థను శుభంబ

తలంతురు కారె నెమ్మిలోన్ (అది—8—56)

సంక్షిప్త విశేషణము పూర్వపదముగాని, పర పదముగాని ఉండగూడదనియు, ఇట్టి ప్రయోగములుండవలయు శ్రీ అనంతకృష్ణ శర్మగారి మతము. అందుచేతనే వారు "నేను పేరించిన సాహితీ రసిక వండితు లేవరకాని, చదువుకొన్న మహా కవి రచనలేవిగాని, శీరరాముడు, శూరకృష్ణుడు— ఇట్టి విశేషణ పూర్వ పద కర్మ ధారయములనే మన్నించలేడు" అని అన్నారు. (చూడు. భారతి 1961 డిసెంబరు పుట 40). కాని, ఈ విషయమునందు గూడ వారు పొరపడినారు. ఇట్టి విశేషణ పూర్వ పదకర్మధారయ నమానమును గూడ శబ్దకాననుడు ప్రయోగించియున్నాడు. చూడుడు.

అతులబలుల్ పరస్పరజయార్జులు పార్థివపుంగవుల్ మరు
త్తుర మగధేశ్వరుల్ సమరశూరులు దారుణరీరి బోరి రూ
ర్జిత భుజదర్ప మేర్పడగ పింహగణేంద్రములట్లు, వజ్రప
ర్వతములయట్లు, ఘోరతర వానవప్రళయ యట్లు నిర్దరున్

(సభా—1—206)

పై పద్యములోని వాల్మపాదములో 'ఘోరతర' అను విశేషణము సంక్షిప్త పూర్వపదముగానుండి కర్మధార

యమునందు అతుకుకొని యుండుట గమనించదగినది. ఇంతే కాక, 'పూర్వపర ప్రథమ పరమ జఘన్య నమాన మధ్య మధ్యమ వీరాశ్చ' (కాముది 2—1—58) అను పాణినీయశాసనముపై తొమ్మిది పదములకు కర్మధారయమున పూర్వపదత్వమును విధించుచున్నది..... 'దర్పక వీరుడు' అనుటకంటే 'వీర దర్పకుడు' అనుటయే ఎక్కువగా లోకసిద్ధమయిన రూపమని భాషా విస్థాతులందరూను భావించుదురు' అని సెలవిచ్చినారు శ్రీ అనంత కృష్ణ శర్మగారు. కాని కవిప్రథమ ప్రయోగములలో 'పాండవ వీరుడు' వంటి ప్రయోగములు అధికముగా కన్పించుచున్నవి. ఉదాహరణకు:

చేర జనుడెంచి పాండవ

వీరుడు.....

(విరా—1—261)

ఇట్లే 'మధ్యమ' శబ్దము పూర్వపదపాతత్వములు గల్గి 'మధ్యమ పాండవుడు', 'పాండవ మధ్యముడు' అను ప్రయోగములు కన్పించుచున్నవి. చూడుడు. విరాల 4—113; విరాల 4—194 మొదలైనవి.

సిద్ధాంత కాముదియందలి పై మాత్రము నమన రించి, జఘన్యశబ్దము కూడ నమానమున పూర్వ పదముగా నుండవలెనని శ్రీ శర్మగారి యభిప్రాయము గదా. కాని జఘన్య శబ్దముకూడ, మధ్యమ, వీర శబ్దములవలె, ఉత్తరపదముగా చేసి, మహాకవి విర్మితములైన నమానము లున్నవి.

మచ్చనకు: తిరువతి వేంకటకవులు తమ పాండవ విజయ నాటకమున ఈ విధముగా నమానమును ప్రయోగించిరి.

"ఓముడు:— "ఓరీ దురాత్మ! కౌరవజఘన్య....."

(చూ. పాం. విజయము, అష్టమాంకము)

సాహితీరసికవండితులును, మహాకవులును, భాషా విస్థాతులును అగు తిరువతి వేంకటకవుల ప్రయోగము తిరుగు లేనిదికదా. వీనినిబట్టి, పాండవప్రవరులు, పాండవవరుణు, పాండవ వీరులు, కౌరవ జఘన్యుడు, ఘోరతరవానవుడు, శూర తమ కుమారుడు, ధనంజయుప్రవరుడు, తంసుధీరుడు— ఇత్యది ప్రయోగములు, సంప్రదాయ సిద్ధములు, మహాకవి ప్రయుక్తములు, వ్యాకరణ సమ్మతములు అని మనము గ్రహించవలెను. తంసుధీరుడు అను నమానమును భట్టోజీ దీక్షితుని 'శైమిని కదార' అను ఉదాహరణమునుబట్టి గ్రహించవలెను.

ఏది యేమైనను, ఇంద్ర, చంద్ర, ఇన, రాజ, వాద— మొదలగు శబ్దములవలెనే, ధీర, ప్రవర, శబ్దములు కూడా వన్నయభట్టు వాడినాడు. ఇయ్యది జాతివాచకములలోను, సంజ్ఞావాచకములలోను, నమానములలో పరనిపాతత్వమును బొందవచ్చునవి అతని మతము. దీనిని మనము అంగీకరింపుక పొందునందున, వన్నయ్యకు వచ్చేడి నష్టముమాలేదు. అతని ప్రసన్న కథా కవితార్థ యుక్తికి భంగముమా కలుగదు. అందుచి విస్తరణ.

4. కానీన

ఏమి నీ చెప్పినవారి లోపల వెదకడగను

గానీన, పర్యక్తప్రాప్త విద్యల గడుఁ బ్రసిద్ధుండ
భూసుక బ్రహ్మలేఖాధికము నిన్ను బోరిలో వోర్వ
గానున్న పీరుడ..... (అది-7-202)

పై పద్యము అర్జునుడు మత్స్యయంత్రము భేదించిన పిమ్మట కర్ణునితో ద్వంద్వయుద్ధమునకు వెనుకట్టిన సందర్భము లోనిది. ఇది అర్జునుడు కర్ణునితో పలికిన మాటలు. ఇంతవరకును బాగుగనే యున్నది. కాని, దీనిలో అర్జునుడు కర్ణుని 'కానీన' అని సంబోధించినట్లు ప్రాయబడినది. ఇది మిక్కిలి అనుచితము. కర్ణుడు కానీనుడని అప్పటి కింకను అర్జునునకు తెలియదు కదా. కానీ, మూలమున అటువంటి సంబోధన ఏదైన గలదా యన్నచో వ్యాసమహర్షి అట్టి పాఠపాఠేమియు చేయుటలేదు.

తమేవం వాదినం తత్ర

ఫల్గునో ప్రత్యభాషత

వాన్మి కర్ణధనుర్వేదో

వాన్మి రామో వ్రతావవాన్.

(బ్రాహ్మణోస్మి యుధాం క్షేపే

పర్యక్తప్రాప్త త్థాం పరః

(అది-190-20, 21)

ఇప్పుట మూలమునందు అర్జునుడు కర్ణుని 'కర్ణ' అని పేర్కొనినాడేకాని, 'కానీన' అని పిలుచుటలేదు. అప్పటికి అతడు కర్ణుని కర్ణునిగా వెరుగును గాని కానీనునిగా వెరుంగడు. తదానీ, పరిష్కర్తలు అతనిని కానీనునిగా వెరుగుదురుగాదా! అందుచే 'కానీన' అని ముద్రింపించి అనౌచిత్యమును సంఘటించి వారు. ఈ పద్యమునకు దిగువ ఒక పాఠాంతర మిదిధముగా నీయ బడియున్నది.

'గాని కప్రాప్త విద్యలయందు గడుఁ బ్రసిద్ధుండ'—అని రెండవ పాదమునకు పాఠాంతరము చూపబడినది. ఈ పాఠాంతరము, మూలమునగల అర్థమును సరిగా చూపుచున్నది. కాని, దీనిని మనము గ్రహించుటకు పీలులేదు. ఎందుచేతననగా, ఈ పాఠాంతరమువలన మధ్యాహ్నరాపాదమునకు గణభంగము వాటిల్లును. అందుచే నిది అగ్రవాక్యము. సరియైన సాధు పాఠ మీ కింది విధముగా నుండి యుండువలెనని నా యభిప్రాయము.

'గాని నమస్త కప్రాప్త విద్యల గడుఁ బ్రసిద్ధుండ'—అని. దీనివలన మూలవైరుధ్య మేర్పడదు. అనౌచిత్యము వాటిల్లదు. గణభంగము కలుగనెరదు.

5. మాధవి

"ధర్మతత్త్వజ్ఞః ఓ ధర్మతమావాడు

ధర్మమార్గం బేం తప్పక బలకు

దేవతామూర్తి యీదేవి మాధవి యేం

తా వెరుంగక యున్నతంబు వలకు (అది-7-256)

పై మాటలు వ్యాసుడు, ద్రుపదునితో చెప్పినవి. 'త్రావ దిని పాండవుల కైదుగురుకును ఇచ్చి పెండ్లిపేయుము. ఇది అధర్మముకాదు. ధర్మ తత్త్వజ్ఞుడైన ధర్మరాజా ధర్మ విరుద్ధము లైన మాటల నాడడు. దేవతామూర్తియైన యీ కుంతి అసత్య మాడదు'—అని దీని తాత్పర్యము. ఇప్పుట 'కుంతి' యను అర్థము వచ్చుటకు 'మాధవి' అను పదము వాడబడినది. మాధవి అనగా 'బండి గురివెంద పువ్వు, లక్ష్మి, కుంటెన కత్తె'—ఇత్యాది అర్థము అను నిఘంటువు లిచ్చుచున్నవి. (చూడు. శబ్దరత్నా). కాని ఆ అర్థము లేనియు నిచ్చుట పాపకృత. అయినచో మరి యీ 'మాధవి' ఎట్లువచ్చినది. అలోచించినచో ఇక్కడ 'మాధవి' లేఖకప్రమాదవరసంభూతయని తోచుచున్నది. అసలు పాఠము 'యాదవి' అని యుండవలెను. యాదవి—యదువంశమున బట్టినది—కుంతి. నన్నపార్థు ఓ 'యాదవి' పదమును ఇతరత్ర ప్రయోగించియున్నాడు.

యాదవుల వాదరించక

యాదవి దోడ్కొని కిరీటి యరిగను.....

(అది-8-204)

కనుక 'యాదవి' అను పాఠమే సమంజసమైనది.

6. బహిర్గిరోపగిరులు

అతుల చతురంగ సేనా

యుతుఁ డంతర్గిరి బహిర్గిరోపగిరుల భూ

వతుల నని వోర్చి తోర్చి

న్నుతిఁ గొనియెను వారిచేత నానా ధనముల్

(సభా-1-235)

ఇది అర్జునుడు ఉత్తరదిగ్విజయము చేయు ఘట్టములోనిది. అంతర్గిరి, బహిర్గిరి, ఉపగిరి అను ప్రదేశములను అర్జునుడు జయించినాడు.

"అంతర్గిరించ కౌంతేయ

స్త్రై శైవక బహిర్గిరిం

తథైవోపగిరిం చైవ

వితగ్ధే పురుషర్షభః"

(సభా-27-3)

ఈ శ్లోకమును అనువదించుటలో సన్నయభిప్రాయము పై కందపద్యములోని రెండవ పాదమున అంతర్గిరి బహిర్గిరోపగిరుల' అను సమానమును కూర్చినాడు. ఇది కునందీ దోషము. యదాదేశసందికి బదులుగా పాఠపాఠున గుణసంది వచ్చినది. 'బహిర్గిరి + ఉపగిరులు = బహిర్గి ర్యుపగిరులు' అని యుండ వలెను కదా. కాని అట్లున్నచో గణభంగము కలుగును. దీనికి

పాఠాంతరమేదియు కనబడుటలేదు. పండితప్రచరులు దీని గురించి అలోచించెదరు గాక.

7. భ న్మ త తు ల

అతుల కౌర్యుడవని తనయుఁ డమిత వాహినీ సదా
పారి ధర్మి దలర నిట్టు లరిగి పూర్వ దిబ్బహీ
వతుల చేత రత్నరజిత భన్మ తతులఁ గొనియె భూ
మతయకుండు వేణు వేణు మారు కోల్ప నంభ్యున్

(సభా—1—245)

ఇది భీముని పూర్వదిగ్విజయ యాత్రా ఘట్టమునందలి వృత్తము. ఈ ఉత్పాదవృత్తములోని మూడవ పాదమున 'భన్మతతులఁ గొనియె' అని 1959 సం. ముద్రిత ప్రతులలో నున్నది. 1927 సం. ముద్రిత ప్రతులలో 'భర్మతతులఁ గొనియె' అని యున్నది. 'భర్మ' అనునదియే సాధు పాఠము. కంపోజిటరుయొక్క పొరపాటువలన 'భర్మము' 'భన్మ'మై పోయినది. ఇట్టి తప్పులను సమర్పించువారును లేకపోలేదు. ఒక పౌరాణిక పండితుడు 'భన్మ' మనునదియే పరియైన పాఠమని వాదించుటకు పూనుకొనినాడు. 'భన్మ' అనగా భూతి (భూతి ర్భుత భన్మనీ—ఇత్య మరః) యుట. భూతి యనగా నైశ్చర్యముట. (విభూతి ర్భూతి రైశ్చర్యం—ఇత్యమరః). ఇశ్చర్యమనగా సంపద యుట. భీముడు రాజుల నోడించి సంపదలు వడసెను కావున 'భన్మతతులఁ గొనియె' అని యున్నను సరవాలేదట. ఏమి పాండిత్య ప్రకర్ష! ఎంతటి ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు!! వేసిదివెలుగు భారత మునుగుఱింపి విస్త దంతయును ఒక ఎత్తు. ఈ వ్యాఖ్యన మొక్కటియును ఒక ఎత్తు.

8. భూరిబలునిపుత్త్రు

"జలజనాథునగు జంభకుం డమవాని
భూరిబలునిపుత్త్రుఁ డోరిలోన
వాడిచి వానిచేత నుత్తమ గజహయ
రత్నతతులఁగొని పరాక్రమమున

(సభా—1—247)

పై యాటవెరిది రెండవ పాదమునందున్న 'భూరి' బలునిపుత్త్రుఁ అనుదానికి బదులుగా 'భూరిబలునిపుత్త్రు' 'భూరిబలసమేతు' అని రెండు పాఠాంతరము లిరుబడి యున్నవి. ఈ రెండును పరియైనవికావు. సంస్కృత భారతమున

తత శ్రుర్భల్లరీ కూలే

జంభక స్వాత్మజం స్వసం

దదర్శ వామభేష

శేషితం పూర్వవైరిణా' (సభా—31—7)

అని యున్నది. జంభకుడనువాని కుమారుని సహదేవుడు ఓడించెను. కనుక 'భూరిబలునిపుత్త్రు' అనునదియే పరియగు పాఠము.

9. మెలఁతగా దీనియందు నిర్మించెనొక్క

అఖిల లావణ్య పుంజంబు నబ్జభవుండు
మెలఁతగా దీనియందు నిర్మించె నొక్క
కాని వాడిట్టికాంతి యే కాంతలందు
వేలెదని సామర్థ వృధయైతిరి.

(సభా—2—160)

ఇది ద్రౌపది పౌందర్యమున కచ్చేరునంది, భృతరాష్ట్రుని కోడండు ఈర్వాన్యముపేతలైన పందర్యములొంది. ఇచ్చలు రెండవపాదమున 'మెలఁతగా దీనియందు' అనుటకు బదులుగా, 'మెలఁతగా ధాత్రి దీని' అను పాఠాంతరము కన్పించుచున్నది. "లావణ్య నముదాయమునంతనూ, మెలఁతగాజేసి అబ్జ భవుడు దీనిని నిర్మించె నొక్క?" అని తెల్పుట కవి యుద్దేశ్యమై యుండును. అంతేకాని, లావణ్య నముదాయము దీని యందు నిర్మించె నొక్క? అని చెప్పుటలో యుక్తిగాని, అలంకార రమణీయతగాని గోచరింపవు. కావున మెలఁతగా ధాత్రి దీని నిర్మించెనొక్క" అను పాఠాంతరమే కవి ప్రయోగ కృషైన అనలు పాఠమై యుండును.

10. స రే శు

"భామ విదధృశేగీ తన బంధు జనంబులవద్ద మండియుం
గోమతి దేహసౌఖ్యములకున్ వెలియై మలివార్ధవస్త్రమల్
భూమి రజంబు నంగమున బోల్చుగుండుగనుండె జీవిత
ప్రీతి నిజేతు జాను దివంబుల గోరును సువతంబులొక
(అర—2—153)

దమయంతి కుదాపాని పురమునుండి విదర్భకు (పుట్టి నింటికి) చేరినది. బంధుపులవద్ద మండియు, శరీర సౌఖ్యములపై క్షీంపక, మలిన వస్త్రమును ధరించి, జీవితస్వమియైన నల చక్రవర్తి రాకను కోరుచున్నది. ఈ పద్యమున నాల్గవ పాదము నందలి 'నిజేతు' అనుదానికి 'నలేతు' అను పాఠాంతర మిరుబడి నది. ఈ రెండింటో వేది సాధుతర పాఠమో నిర్ణయించ వలసియున్నది. మూలమునందు ఈ పద్యార్థమును మూర్చించు శ్లోకము లేవియునులేవు. కనుక పందర్యకుద్దినిబట్టి పరియైన పాఠమును నిర్ణయించవలసియున్నది. 'జీవితస్వమియైన నిజేతుడు' అని యున్నచో పునరుక్తి దోషము కలుగుచున్నదని నా యధిప్రాయము. కనుక 'జీవితస్వమి నలేతు' (=జీవితస్వమి యైన నలరాజు) అనునదియే అనలు పాఠమని గ్రహించవగును.

11. నల్లనై తోతెంచు నల్లగృహము

నీలజీమూతంబు లిల వాళ్ళేసింది
నల్లనై తోతెంచు నల్లగృహము
గల పాడింబుండను బలితంపు
రక్కను చెలియల...

(అది—6—214)

పై సీన పద్యములోని 'అల్లగ్నహము' అనుదానికి బదులుగా 'అట్టి తనువు' అను పాఠాంతరమును శ్రీ దీపాంబివర్యుల శాస్త్రిగారు మార్చించినారు. (చూడు. భారతి ఆగస్టు 1961). దానిపై 'అల్లగ్నహము' అను పాఠమే సరియైనదని నేను నిర్ణయించాను. (చూడు భారతి. అక్టోబరు 1961). ఆ పద్యమున అఖండయతిని గురించిన ప్రస్తావము వచ్చినది. దానిలో భారతమునం దీయబడిన అఖండయతులను కొన్నింటిని నేను చూపించినాను. శ్రీ శాస్త్రిగారు వా నిర్ణయించిన పాఠమును ఏకాం పూదయముతో సంగీకరించిరి కాని, అఖండయతిని గురించి మరికొంత వర్ణించిరి. (చూడు భారత. 1962 జనవరి). వా వ్యాసమునందు కొన్ని దోషము లున్నవనుకొని వారిట్లు వ్రాసినారు.

1. నేను అఖండయతికి ఉదాహరణములుగా నిచ్చిన ఏడు ప్రయోగములను అచ్చకవీయములో ఉదాహరణములై యున్నవేయియు, వాటివే నేను మరల ఎత్తిచూపింది కాని అవి నేను స్వయముగా భారతమును పరిశీలించి రీపి చూపించినవి కావలయు, శ్రీ శాస్త్రిగారు అనుమానించినారు. అచ్చకవీయము వా దగ్గర లేనేలేదు. గణించిన యరువది సంవత్సరములలో నేను ఆ గ్రంథమును జూచియుండలేదు. నేను ప్రస్తుతము నివసించుచున్న కుగ్రామమునకు వచ్చుచున్న వైశ్య వ్యాపార్థములోగల ప్రదేశములయం దెప్పులనూ ఆ గ్రంథము లభించుటలేదు. ఇటీవల నేను వావిళ్ల వారివద్దనుండియు, వేంకట్రామాచంద్రుల వారివద్దనుండియు తెచ్చించిన క్యాలెండరులు, అచ్చకవీయము అచ్చులో నున్నదని ఘోషించుచున్నవి. నేను చూపించిన ఉదాహరణములు ఆ గ్రంథమునుండియే నేను గ్రహించియుండినచో, ఆ విషయమును తప్పక వా వ్యాసములో మనవి చేసేయే యుండెడివాడను.

2. "ఉరక, ఎఱిగి, తఱి—అను పదములలో ఉ, ఎ, త అను పద్యములను అఖండయతులుగా మార్చించుటను బట్టి యును, వారికి (అనగా వాకు) అఖండయతి తత్త్వము ఆవరిచితమని నాకు (అనగా శ్రీ పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారికి) లోచనమిది." అన్నారు శ్రీ శాస్త్రిగారు. అఖండయతి తత్త్వము వాకు నువరిచితము. అఖండయతి యనగానేమియో తెలియకుండగనే వే సీరంగస్థలమున ప్రవేశించుటలేదని శ్రీ శాస్త్రిగారికి వా మనవి. వా వ్యాసములోని ఉరక, ఎఱిగి, తఱి, అను పదములలో ఉ, ఎ, త అను పద్యములక్రింద గీటులు నేను గీచుటలేదు. అవి కంపాటిటకు చేసిన పాఠపాటులు. వలసినచో శ్రీ శాస్త్రిగారు, నేను చెప్పిన వ్యాసముయొక్క వ్రాతప్రతిని తెచ్చించి పరిశీలించి సర్వాసత్యములను తెలుసుకొనవచ్చును.

3. "కాని వాగపురమున కొనరంగ జని రమ్య" అను సీన పద్యపాదార్థమును అఖండయతికి ఉదాహరణగా శ్రీ శాస్త్రిగారు చూపినారు. ఈ సీనములోని తక్కిన పాదములలోని యతి నియమము ఎట్లున్నను, ఈ పాదార్థమువేండు ప్రాసయతి కన్పట్టుచున్నది. కావున దీనిని అఖండయతిప్రతిపక్షముల అంగీకరించకపోవుటకు అవకాశము గలదని శ్రీ శాస్త్రిగారు గ్రహించుటకు గాక.

4. "దా, నము లోనరింతు రవి వాచు వా దురితములన్ ఇది అఖండయతికి ఉదాహరణముగా జూపి శ్రీ శాస్త్రిగారు వాపున్ + ఆదురితములన్ అని సంధిని విడదీసినారు. పై విధముగా సంధిని విడదీయుట పాఠపాటుని పనియముగా మనవి చేయుచున్నాను. ఎందుచేతననగా, ఈ పద్యమున తుకుడు వ్యాసుని సందేహపూర్వకముగా ప్రశ్నించినాడు. అది వాపునా? + దురితములన్, అట్టి దానములు పాపములను పోగొట్టునా? అని తమని సందేహము. ఈ సంగతి, ఈ పద్యమునకు వెనువెంటనేకన్న సీన పద్యమును సూచినచో తెలియగలదు.

సీ. అనుటయు సందియ మదియేల కపిల బా జించిన (రీతి నిచ్చినను జెడవి యునుములు గల్గునే..... (ఆను—3—101)

అని వ్యాసమహర్షి తుకునికి సందేహానివృత్తి చేసినాడు. కనుక వాపున్ + ఆదురితములన్ అని విడదీయుట పాపగదు. వాపునా? + దురితములన్ అని గ్రహించవలెను శ్రీ శాస్త్రిగారికి మనవి చేయుచున్నాను. శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ పాఠపాటును దిద్దుకొందురని నమ్ముచున్నాను. ఏది యేమైననూ, నేను చూపించిన ప్రయోగాలన్నియును నేను స్వయముగా పరిశీలించి చూపినవి కావని శ్రీ శాస్త్రిగారు వా పై నొక అభాదమును వైచినారు కావున వారి సంతృప్తికరకై మరికొన్ని అఖండయతి ప్రయోగములను భారతమునుండి చూపించి యీ వ్యాసము ముగింతును.

1. శ్రీ యనగగిరి వాంఠగు తెల్లకుఁ జిత్తము వల్లించె ధ ద్రావంతమురైయై పారిపారంబగు రూపముదాల్చి (విరా 1—1)

1.నీకు జ వ్నే నలి వాళ్లండు మది నిల్వగ (ఆది—8—179)

3. దీని నెట్టులు గ్రమ్మరింతు మదియ భాసితమైదు వ్నే మోముముగాదు దిగ్గరణి రవీంద్రులెఱుంగగన్ (ఆది—7—142)

సాహితీ సేవనే లక్ష్యముగా మంచుకొని, అంద్ర మహా భారతములో కొన్ని పాఠాంతరములొక్క సాధుత్వాసాధుత్వ నిర్ణయమును చేసి, భారతీ పాఠకుల ముందుంచినాను. పండితులెల్లరూ ఇందలి గుణదోషములను విచారించి వాకు తెలియజేయు గలరని ఆశించుచున్నాను. స్వస్త్వస్తు.

గాలిగోపురం

శ్రీ అంగర సూర్యరావు

(గత సంచిక తరువాయి)

రెండవ అంకం :

(వృత్తం—లచ్చన్న యింటవెనుకభాగం. వమయం: రాత్రి 8 గంటలు)

కుడిచెవు యింట ప్రవారీగోడ కనిపిస్తూవుంది.

ముందు పూల మొక్కలు, వెనకచెవు దట్టమైన రతలు వున్నాయి. మధ్య ఒక రాతితిన్నె వుంది. కుడిచెవు పెరటి ద్వారం వుంది. ఎడమచెవు లచ్చన్నగారి యింటోకి ఒక దారి— పూలమొక్కల వెనకనుంచి మరొకదారి కనిపిస్తూ వుంటాయి. రాక పోకల్ని ఎడమచెవునుంచే జరుగుతూ వుంటాయి. పూల మొక్కలకు పై నీ పీఠాకాశం కనిపిస్తోంది. గారి యింటలోంచి వస్తుంది. రాతిబండమీద కూర్చుంటుంది—ఎడమచెవునుంచి కొండయ్య ప్రవేశిస్తాడు.

కొండయ్య:—(వస్తూనే) అవతల కొండలు మురిగిపోతుంటే నువ్వుక్కడే స్థిమితంగా కూర్చున్నావా?

గారి:—(అతడుతో లేచి) ఏం? ఏమయ్యింది?

కొండ:—యే మయ్యిందని మెల్లిగా అడుగుతున్నావా? యిక్కడ నేనుండగా వరాయి పెళ్లికొడుకుని తీసుకొచ్చి యింటోగ్గ కూర్చోబెడతాడా మీ నాన్న?

గారి:—(తెలిగ్గ) ఓ! అంతేనా! (తిరిగి కూర్చుంటుంది)

కొండ:—ఆ కొత్త పెళ్లికొడుకుని చూశావా? గుర్రపుజాలు లాగ జత్తు వాడూను.

గారి:—నేను చూడలేదు.

కొండ:—అరే! నువ్వు చూశ్లేదా?—అదిగో! ఆ మామిడి చెట్టుకింద కొండముచ్చలా గెంతుతున్నాడు. యిలాగ రా చూపిస్తాను.

గారి:—నేను చూచాను.

కొండ:—పోవీలే! చూడకపోతే యింకా మంచిది. నువ్వు మీ నాన్నతో కచ్చితంగా చెప్పయ్యాలి.

గారి:—ఏమిటది?

కొండ:—యీ పెళ్లి నీకు యిష్టంలేదని చెప్పాడు, చాలు!

గారి:—నేను చెప్పను.

కొండ:—(అశ్చర్యంతో) యేమిటేమిటి? నువ్వు కూడా ఆ సంబంధమీద మోజుపడుతున్నావా? నీకు ఆ పెళ్లికొడుకు

నచ్చాడా? నర్కన్ కంపెనీలో మొగ్గలేపేవాడిలాగ వేష వాడూను.

గారి:—నువ్వు నోటికివచ్చినట్టు మాట్లాడకు. నాకు పెళ్లి యిష్టంలేదు.

కొండ:—(సంతోషంతో) అద్దదీ! నువ్వామాటమీద నిలబడు. మీ బాబు నీకీ పెళ్లి ఏలాగచేస్తాడో నే నున్నాను— మామ అడదిన అటల్లా నేను అదాను. అద్దమైన గాడిది కొడుకునీ, బుర్రబద్దలు కొట్టాను. ఎందు కోసం? మీ బాబుకనీసేనా? రాని బాకీల్ని రావత్తు మూలు చేశాను—యింత పాయంచేస్తే నన్ను కుక్కలా తీసి పోడేస్తాడా? మీ అమ్మే బలికుంటే యిలా జరగ నిచ్చేరా?

గారి:—(విరాగ్గా) అబ్బబ్బ! యిక్కడ కాస్తేపు పోయిగా కూర్చుంటామని నే నొస్తే—దెయ్యంతా వచ్చి పట్టుకున్నా మేమిటి?

కొండ:—ను వ్వేమన్నా నాకేం వట్టంపులేదు. యీ దెబ్బతో యిది అటో యిటో తేలిపోవాలి. మీ నాన్నకి అనలే మొండి పట్టుదల. యీ పెళ్లి బలవంతంగా చేపిస్తాడు. నీ కా పెళ్లికొడుకుంటే యిష్టంలేదు కదా?

గారి:—నన్ను ఏమీగించకు. నాకు యిష్టంలేని మాట నిజం. అయినా నేనేం చెయ్యగలను. ఎలా జరిగేది అలా జరుగు తుంది.

కొండ:—అబ్బేబ్బే! నువ్వలాంటే యేం లాభంలేదు—చివ్వు ఉపాయం చెల్తాను. ఏను.

గారి:—ఏమిటది?

కొండ:—నువ్వు 'ఊం' అను! చాలు! ఏమన్న విషయంలో అంటిం మీద ముందు యిల్లు దాటించి—తరవాత పూరు దాటించేస్తాను. ఊం. లే!

గారి:—(కోపంతోలేచి) నోక్కాయీ! ముందు పో యిక్కణ్ణించి! యేం? యింకా చూస్తావేం? పోతావా? మా నాన్నను పిలవనా?

(ఎడమచివర రత్తయ్య కనిపిస్తాడు.)

కొండ:—(అతడుతో) వద్దొద్దు. నేను వెళ్లిపోతాన్నే. ఒక్క మాటకీ జవాబు చెప్పు. నన్ను పెళ్లి చేసుకోవడం నీకు యిష్టంలేదా?

గారి:—నిన్నా? నిన్ను పెళ్ళిచేసుకునేకంటే కొండమీది కోతిని పెళ్ళిచేసుకోవడం నయం! (కోపంతో దిర దిర—రత్న య్యను తప్పుకొని వెళ్ళిపోతుంది—రత్న య్య దిగ్గరగా వచ్చుతూ ఆకస్మికంగా ముందుకు వస్తాడు.)

రత్న య్య:—(వస్తూనే) బలే! బలే బలే మాట! 'కొండయ్యని పెళ్ళి చేసుకునుకంటే కొండమీది కోతిని పెళ్ళిచేసుకుంటే నయం! బలే! అచ్చర రచ్చలు!

కొండ:—(అమాంతంగా రత్న య్య పిచ్చమీద ఒకటి వరచి) వోళ్ళుడు. (తేలుకోంచి డబ్బులు తీసి) యీ మాట యివరితోనూ చెప్పుకు. (అర్థరూపాయ యిచ్చి) యేమైనా కొనుక్కో! (ఎడమవైపు వదులిస్తాడు.)

రత్న:—(పిచ్చ తడుముకుంటూ, సంతోషంతో) బలే! అచ్చర రచ్చలు రాకపోయినా అర్థ రూపాయ డబ్బులు కిక్కియి.

కొండ:—(వెనక్కి వచ్చి) నువ్వు యిందు కొచ్చావేరా యిక్కడికి?

రత్న:—ఆ చామకందరంబాబు లేదా! పట్నం మంచోచ్చేదా....

కొండ:—నువ్వు పెళ్ళికోడుకుకోనం వచ్చావా? లేకపోతే పెళ్ళి కోడుకు యివకాం మరొక దోచ్చేడు—వేల పెయ్యలా ముఖం వాడూనూ.....

రత్న:—అద్దరి! చామకందరంబాబంటే అతనే!

కొండ:—యీడిశావు కానీ! నువ్వు టక్కిణం యిక్కడిమంచి సైకి పో. వేసు తిరిగిచ్చేసరికి మన్నిక్కడున్నావో— నీ పిచ్చవర్ణం వలెచేస్తాను.

(కొండయ్య చరచరా ఎడమవైపు విస్కరిస్తాడు— పూం మొక్కుల వెనకనుంచి ముందు రఘువతి—అతని వెనక పాటపాడుతూ శ్యామసుందరం (వచ్చేస్తారు)

శ్యామసుందరం:— నిలూ నిలూ! నిలవు బండి
నింవర బండోదా!
నిలూ నిలూ! నిలవుబండి!
ఆ పూం కుర్రోడు
ఈపూరు వచ్చాడు
అద్దం మేడమాసి
అడ్డికున్నాడో
నిలూ నిలూ! నిలవు బండి.

రత్న య్య:—(ముందుకు వచ్చి) అదీ కూడా ఒక పాటేవంటి? దాని తాతలాంటి పాట పాడతాను.

బాడవకో వడ్డాడి
బార కొమ్ముంగేది
యీ గేది నా కొద్దూ
యిది యింతో మొద్దో!
దిగూ! దిగూ! దిగురాకా!

ఎహ పే, (నవ్వుతూ) యిప్పుడేమంటావో?

శ్యామ:—అయితే వందెం కలుపు. మన యిద్దరిలో ఎవరు బాగా పాడతారో వందెం.

రత్న:—(ఉత్సాహంతో) ఓ! అవల్ రైట్! వందెం!

శ్యామ:—ఒరేయ్! రఘూ! యీ పాటం పాటికి నువ్వు జడ్డిగా వుండరా!

రత్న:—అయితే వుండు. నా తడువుని పుల్లయ్యగార్ని జడిజీగా తెచ్చుకుంటాను. (ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతాడు)

శ్యామ:—(రత్న య్యని అవుచేసి) అగవోయ్! అగు! యిద్దరికీ ఒక్కడే జడ్డి వుండాలి.

రత్న:—అయితే నేను తయారో! ముందు నీ పాట వదులు!

శ్యామ:—ముందు నువ్వే పాడు.

రత్న:—ముందు నువ్వే పాడాలి.

శ్యామ:—ఉహూ! ముందు నువ్వే!

రత్న:—అయితే ఒక పని చేద్దాం. (తేలుకోంచి అర్థరూపాయ తీసి) యిది సైకి ఎగిరేస్తాను. బొమ్మయితే నువ్వు. బొరుసయితే నేను!

శ్యామ:—బొమ్మవాకొద్దు. బొరుసేకావాలి.

రత్న:—అయితే కానుకో!

రఘువతి:—(చిరాకుతో యిద్దరి మధ్యకూపచ్చి) ఒరేయ్! శ్యాం! రామాయణంతో ఏడవం వేలలా మధ్యని యిదేమిటిరా? మనం యిక్కడికి యిందుకు వచ్చాం? నువ్వు చేస్తున్న పనేమిటి?

శ్యామ:—మనం వచ్చిన పని అయిపోయిందిగా! కాస్త యీ పల్లెటూరి సాగు చూడబోయ్!

రఘు:—ఎక్కడయ్యింది? ముఖ్యమైన పని కాస్తా అలాగే వుండిపోయింది.

శ్యామ:—యిప్పుడేం చెయ్యాలి?

రఘు:—పెళ్ళికూతురికి మన నంబంధం యిష్టమా? కాదా?— అన్న విషయం చెల్లకోవాలి.

శ్యామ:—తండ్రి ఎలాగూ యిష్టపడ్తాడు. కూతురు కూడా వచ్చినట్టు యిష్టపడుతుంది.

రఘు:—అపిల్ల ఉద్దేశం తెలుసుకోకుండా యీ పెళ్ళికి నేను ఎంతమాత్రం ఒప్పుకోను.

శ్యామ:—మంచి చిక్కు తెచ్చిపెట్టేవే?

రఘు:—ఉపాయం అలోచించు.

శ్యామ:—(అలోచిస్తూ రత్న య్యకేసి తిరిగి) నీ పేరేమిటోయ్?

రత్న:—(నవ్వుతూ) ఎహహా! నాపేరే తెల్లా మికు?— యే చూళ్ళుకాసే కుర్రోళ్ళడిగినా పెణాంమీద పెట్టేస్తాడు. రత్న య్యంటే పూరు మొత్తంమీద పేరు!!

శ్యామ:—అంత పేరు నీ తెలాగ వచ్చింది?

రఘు:—(కలగచేసుకుంటూ—చిరాకుతో) ఎలా వస్తే మన కెందుకు? ముందు మనసేదో చూడరా బాబూ!

శ్యామ:—మనం ఒక మనిషికి ఒక పని అప్పగించబోయేముందు అతని శక్తి సామర్థ్యాలు తెలుసుకోవాలంటావా? అక్కర్లేదా?

రఘు:—(నివ్వుచాతో) అయితే నీకు తోచినట్టే తగుండు.

రత్న:—నాకు పేరెలాగ వచ్చిందో తెలిసిందా?—బిరిగిసి— బిరివిందా గోళికాయలు పెట్టి— పది బారందూరం నుంచి బచ్చా పెట్టుకుందా కొట్టేస్తాను—నరి బేసి వుందా? నరిబేసి! నేను నరి అంటే నరే! బేసి అంటే బేసే! యెడటి మనిషి గోళికాయలన్నీ మన కేబులోకి రావలసిందే! ఎచా హే! (పగర్వంగా నవ్వుతాడు.)

శ్యామ:—బరే! బరే!—యింకేం నవ్వును?

రత్న:—బోంగరాం అటుందా? బోంగరాటా!—బోంగరానికి జాతీసు సుట్టేసి యేసి కొట్టేనంటే—యెడటి మనిషి బోంగరానికి పెచ్చులుకి పెచ్చులు లేచిపోయా యనుకో!

శ్యామ:—అచ్చా! అచ్చా!

రత్న:—చెడుగుడుందా? చెడుగుడు! 'బరే.....చెడుగుడు.....' అని కూత మొదలెట్టి బరిదాటేనంటే—ఒక్కొక్కళ్ళ— యీపు సాపుసేసే నవ్వుమాటే! దువ్వుపోయిందంటే మువ్వులు పదిమంది మీదపడి వొక్కేసివా, గుక్క తిప్పుకుందా ఒకటే కూత— బరి అందుకోవాలి. నేను కూత మానాలి!

శ్యామ:—బరే మోతగా వుండే నీ యవ్వారం?

రఘు:—(కోపంతో) నువ్వు యిక్కడ కులాసాగా కమర్సు చెప్పుతూ కూర్చో, నేను పోయి నిద్రపోతాను.

శ్యామ:—(అవుచేసి) ఆగు! ఆగు! ఈ వ్యవహారం తేల్చివేయ్. పెద్దికూతురు అధిప్రాయం తెలుసుకోవాలని కాదూ నువ్వంటున్నావ్?

రఘు:—(అనపానంతో బిగ్గరగా) అదే యిప్పుడు తేల్చుకోవాలి.

శ్యామ:—అమెకు యీ పెద్ది యిష్టమా? కాదా?—అని.

రఘు:—అంతే! అంతే!

శ్యామ:—దీనికి ఇంత ఆలోచించడం యెందుకు? ఒక పని చేస్తే సరిపోతుందిగా!

రఘు:—నీమిటిది?

శ్యామ:—అచ్చన్నగారివే నీలివి, 'మీ అమ్మాయికి యిష్టమా? కాదా?' అని వింటివీ అడిగితే?

రఘు:—అబద్ధం చెబితే సువ్వేం చేస్తావ్?

శ్యామ:—అవును. చిక్కే! (ఆలోచించి) నరయన ఆలోచన తోచకుండా వుండి—మన పురాణాలలోను, ఇతిహాసాలలోను యిలాంటి యిబ్బంది ఎక్కడైనా వచ్చిందా? వస్తే వాళ్ళేం చేశారు?—అని ఆలోచిస్తే ఒక ఉపాయం దొరుకుతోంది—మొక నలమసారాణి యేంచేశాడు? తను ప్రేమించిన దమయంతి దగ్గరికి రాజహంసను రాయబారానికి పంపాడు. మనం కూడా అదే పని చెయ్యాలి.

రఘు:—మనకి రాజహంస యిక్కడేద్దోందో?

శ్యామ:—రాజహంస లేకపోయినా రత్నయ్య పువ్వాడుగా యిక్కడ! (రత్నయ్యకి తిరిగి) ఏమోయ్ రత్నయ్యా! నువ్వు మాకో సహాయంచెయ్యాలి.

రత్న:—ఓ! పెదాంబీద పెనేస్తాను. పెన్నండి.

శ్యామ:—నువ్వు అచ్చన్నగారి అమ్మాయి దగ్గరికి రాయబారానికి వెళ్ళాలి.

రత్న:—అంటే?

శ్యామ:—అంటే—మావాడి గుణ గణాంబ్బి అవిడ దగ్గర వర్తిం చాలి.

రత్న:—మీ రఘు మాటల్లో ఒక ముక్క కూడా నాకు తెలలేదు.

శ్యామ:—నీకు తెలిపేదావో తెలుతాను. విను. నువ్వు పెద్ది కూతురు దగ్గరికి వెళ్ళాలి.

రత్న:—యెళ్ళి?

శ్యామ:—'నీకు పెద్దికొడుకు అంటే యిష్టమేనా?' అని అడి గాలి.

రత్న:—పాత పెద్దికొడుకా? కొత్త పెద్దికొడుకా?—అదేదో యివరంగా పెన్నండి.

రఘు:—పాత పెద్దికొడు కెవరోయ్?

రత్న:—యింకెవరు? కొండయ్యో!

శ్యామ:—అతనికోరి మనకెందుకు? మన వ్యవహారం చూడు.

రత్న:—'కొత్త పెద్దికొడుకంటే నీ కిష్టమేనా?' అని వింటివీ అడిగేస్తాను.

శ్యామ:—(భుజం రట్టి) అర్లదీ! హుషారుగా వెళ్ళిరా!

రత్న:—(చురుగ్గా ముందుకు నడిచి—భయంతో అమాంతంగా వెనక్కి వచ్చి) అళ్ళు నమ్మి పట్టుకుని తప్పితే?

శ్యామ:—నిమ్మ తప్పితే సమ్మెల్ని తప్పినట్టే తెక్క! రాయబారి జోరికి ఎవరూ వెళ్ళకూడదనేది అంతర్జాతీయ సంప్రదాయం! అంతేత నీకేం భయంలేదు. వెళ్ళిరా!

రత్న:—యేమండోయ్ అబ్బాయిగారు! మీ మాట నమ్మేసి యేళతన్నాను. మరే మోతాదో.

(రత్నయ్య ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతాడు.)

శ్యామ:—(ముందుకు నడుస్తూ) మన రాయబారి తిరిగి వచ్చే వరకూ మనం యీ ఉద్యానవనంలో.....

రఘు:—(మధ్యలో అందుకోని) కూర్చుందాం. యింకేం చేస్తాం? (రాతిరిప్పేసిద కూర్చుంటాడు.)

శ్యామ:—నువ్వు కూర్చో! నేను కాస్త వన విహారం చేసి వస్తాను.

రఘు:—రత్నయ్య నీం వారై తెస్తాడో! అతను వచ్చేవరకూ యేమైనాననలే నీ నిక్కడినుంచి కదల్చు!

అచ్చన్న:—(నేపథ్యంలో బిగ్గరగా) ఎందుకు రాడో నే న్నూస్తాను! యీద్రుకురండి.....

(ఘోషవతి, కృష్ణ భయంతో ఎడమవైపు చూస్తూ వుంటారు. ఎడమవైపునుంచి ముందు అచ్చన్న, పద్మల పుస్తకం పట్టుకొని బసవయ్య, అతని వెనక కర్రపట్టుకొని పుల్లయ్య, మారుతి కనిపిస్తారు. అతనిని ఎవరూ గమనించరు—నెమ్మదిగా గోడదిగి మొక్కల వెంక్కి వెళ్లి రాక్కుంటాడు.)

అచ్చన్న:—(ఈ ప్రసంగాన్ని కొనసాగిస్తూ) యింట్లోంచి యివతరికి రావడం లేదట! (పుల్లయ్యకేసి తిరిగి తీవ్ర స్వరంతో) ఎందుకు పూరుకున్నావురా నువ్వు?

పుల్ల:—అచ్చన్నే! పూరుకోలేదండీ. నాలుగు లాగించేశాను. అంతలో యాదిలో వోళ్ళంతా.....

అచ్చ:—(కోపంతో అందుకొని) అద్దం పద్దారా ఏకు?

పుల్ల:—అవునండీ.

అచ్చ:—వాళ్లెవళ్ళో ఏకు గుర్తుందా? (ముందుకుచూసి, ఘోషవతిని, కృష్ణనుండరాన్ని పమిసిస్తూ) మీరు యిక్కడ వున్నారా? మీకోసం యెదురు చూస్తున్నాను. మీరు ఉదయం బండికేనా వెళ్ళడం?

ఘోష:—(కృష్ణనుండరంతో) ఏరా కృష్ణ! తెల్లవారుఝాము బండికే కదూ?

కృష్ణ:—అంతే! అంతే!

అచ్చ:—తెల్లవారుఝామున పుల్లయ్య నవారీబండి కట్టుకు వస్తాడు. దానిమీద మీరు స్వేషముకు వెళ్ళొచ్చు. మీరు రోపతికెళ్ళి భోజనం చెయ్యండి.

ఘోష:—ఒక అయిదు విముషాలు యిక్కడ కూర్చుని.....

అచ్చ:—అలాక్కాదు. మొహమాటం పడుతున్నారా!—పోసి వాతోనే రండి. (ఘోషవతిని చెయ్యి పట్టుకొని ఎడమ వైపు తీసుకు వెళతాడు. వెనక పుల్లయ్య, బసవయ్య విష్మయమిస్తారు. కృష్ణనుండరం వాళ్ళతో కలిసి వెళ్ళి పట్టు వెళ్ళి తిరిగి వెంక్కి వస్తాడు.)

రత్నయ్య:—(మేధ్యంతో) కొట్టుకు! కొట్టుకు! నేను కాదు. (చెల్ల వెనకునుంచి ప్రవేశించి కృష్ణనుండరంతో) బలే మణిసవయ్య నువ్వు! మీరూ మీరూ బాగున్నారు. మద్దిన కొండయ్యగారితో తన్నులు నేనే తిన్నాను.

కృష్ణ:—ఏమయ్యింది?

రత్న:—నేను యిలాగ యెల్లానో లేదో కొండయ్యగారు యేట కుక్కలాగ పచ్చి పిదపడిపోయేడు.

కృష్ణ:—అప్పుడు నువ్వేం చేశావ్?

రత్న:—నేను పొట్టిగిత్తలాగ పిదపడి కుమ్మేద్దనుగానీ.....

కృష్ణ:—అడిసిపోయి వెంక్కిచ్చేశావు. అంతేకాదూ! కూర్చో! యిప్పుడే వస్తాను.

(కృష్ణనుండరం ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతాడు)

రత్న:—(అతను వెళుతున్న వైపుచూస్తూ) అడిసిపోతావా? పైసాలేదు కనుక కొంచెం యెవకాడతన్నాను. నా జేబులోనే పైసా వుంటేనా? బట్టిమీద పసాలో కొండ

య్యని తుక్కు తుక్కు పేసేస్తాను. (చేతికర్ర మెడ మీద పెట్టుకొని—వెంక్కి వడుస్తూ) వా...వా....వా నా నంగతి తెలకందావుంది.

(సొదంతోంచి మారుతి మెల్లగా యివతల కొస్తాడు. రత్నయ్య మెడమీదవున్న కర్ర పట్టుకొని అమాంతంగా వెంక్కి లాగుతాడు.)

రత్న:—(భయంతో) బాబోయ్ (వెంక్కి పడిపోతాడు.)

మారుతి:—(అతని వోరు వొక్కి—నెమ్మదిగా) అరవకు—నేనే!

రత్న:—(వెంక్కి తిరిగి—పంతోషంతో) హూరి! మన్నా!

మారు:—ఉవ్! మెల్లిగా మాట్లాడు.

రత్న:—నువ్వంటే నాకింకేం బయ్యారా! కొండయ్యగారే పితేస్తాను.

మారు:—అచ్చన్న ఎక్కడున్నాడు?

రత్న:—రోప కూచున్నాడు.

మారు:—వాడి వెనక మునుషులున్నారా?

రత్న:—ఓ! అమాతెట్టిల్లంటోళ్ళు పదిమండున్నారు!

మారు:—(అలోచిస్తూ) పరీ చూద్దాం! పగ తీర్చుకోవాలికి అప్పి మార్గాలే! (చుట్టూ చూస్తూ) యాకోలు చాలా అనుకూలంగా వుంది. యీ అందమైన వెళ్ళి—చల్లని పిల్లగాలులు—దా మనసు పోయిగా లేలిపోతోంది. కొత్త ఆలోచనలు వస్తున్నాయి.

రత్న:—యీ రాత్రి నీ యిష్టం! నువ్వేంపేసినా ఏకు అద్దం డదు.

మారు:—ఏమిటి సంగతి?

రత్న:—ఐయ్యోక పూళ్ళో మనుషులుండరు.

మారు:—ఎందుకని?

రత్న:—కారాత్రి పోటిమీద తోలుబొమ్మలాట కడతన్నారు. అందరూ అక్కడికే పోతన్నారు. నేనూ యెళతన్నాను. నువ్వు కూడా వస్తే.....

మారు: ఓహో! అదా సంగతి! మంచిది. చూద్దాం. (ఎడమవైపు చూస్తూ) చూడూ! అటువైపుదో చప్పుడు ఏమి పిస్తోంది.

రత్న:—మనం యిద్దరం యిక్కడ అచ్చన్నకి కనపడ్తామో! మన పని.....

(మారుతి రత్నయ్యవోరు వొక్కి మొక్కల వెంక్కి తీసుకుపోతాడు. గారి ప్రవేశమైంది. మారుతి ఒక పువ్వు కోసి, వెనకునుంచి అమె మీదికి విసురుతాడు.)

గారి:—(క్రిందపడిన పువ్వుతీసి—వెంక్కి తిరిగి) ఎవరది?

కొండయ్య:—(అకస్మికంగా ఎడమవైపు కనిపించి) గారి!

గారి:—(అటు తిరిగి—కోపంతో) యీ పువ్వు నువ్వేనా ఏమి రావు?

కొండు:—అబ్బో! నేను కాదు.

గారి:—నువ్వు కాకపోతే ఎవరున్నా రిక్కడ? యిక ఆలాంటి వెకిలివేషే దెప్పుడూ వెయ్యకు.

కొండు:—నేను ఎవరేదరుకాని—ఒకవేళ ఏమిరితే తప్పిమిటి?

గారి:—తప్పిమిట్ వెచ్చుమంటావా? అయితే మా నాన్నని పిలుస్తానుండు.

కొండు:—ముందు మనిద్దరం తగువు తేల్చుకుందాం. తేలక పోయినప్పుడు మీనాన్న దగ్గరి తెళదాం. యే మం బావ?

గారి:—నిన్ను నోరుమూసుకొని రోవలకు వెళ్ళమంటాను.

కొండు:—(నవ్విస్తూ) ఏం? నేను నీ కిక్కడ యేమైనా అడ్డం చ్చానా? లేకపోతే నీ కిక్కడదైనా చిన్నవని వుందా?

గారి:—(కోపంతో) మర్యాదగా మాట్లాడు.

కొండు:—(హేళనగా) ఓవో! నీ మర్యాదలూ నీ యవ్వారాలూ నాకు తెలియవనుకుంటున్నావా? నువ్వు యేవల్లి కళ్ళు మూసివా ముయ్యగలవు కానీ—యీ కొండయ్యకళ్ళు మాత్రం ముయ్యలేవు.

గారి:—అవలు నీకు కళ్ళంటేకదూ ముయ్యడానికి?

కొండు:—నాకు కళ్ళన్నాయో లేవో యిప్పుడే రుజువు చేస్తా నుండు. నువ్వు రోజూ దేవుడి గుడిమీద వంకపెట్టి— యొక్కడికి వెడుతున్నావో! నువ్వు యేవడంటే వడి చచ్చు న్నావో! యేవడితో వయ్యారంగా మాట్లాడుతున్నావో....

గారి:—(మధ్యలో అందుకొని) నువ్వు ఎవరితో తమ్మలు తింటు న్నావో?

కొండు:—(కోపంతో) నేనా తమ్మలు తినడం? ఒక్కొక్కళ్ళే గుండె రీతిపెస్తాను. నా వంశి నీకు తెలకుండావుంది. కొండయ్యంటే బరిమీద పాం!

గారి:—నీ (వ్రతానం యిక్కడెందుకు? పూర్లోకి వెళ్ళి యేవరి పిచ్చే నా చూపించు. వెళ్ళు.

కొండు:—అవలు యిందులో యేదో కిటుకున్నట్లే నాకు అనుమానంగావుంది. లేకపోతే చీటికి మాటికి వచ్చిక్కణ్ణించి వెళ్ళిపోవ్వుని యెందుకంటావో?—కొంపతీనీ ఆ మారుతి గాళ్ళే యిక్కడికి రమ్మన్నావేమిటి?

గారి:—(కొంపతో) రమ్మంటే రమ్మంటాను. అది నా యిష్టం! మధ్యని నువ్వెవరవో!

కొండు:—(హేళనగా) అబ్బో! అందాకా వచ్చిందీ! యిదిగో గారి! నీకు ముందే చెబుతున్నాను. ఏను. ఆ మారుతి కనక రోపరికి వచ్చాడో చచ్చాడమకో!

గారి:—అతనంటే నీ కెందుకంత కోపం? అతను రానే రాదు. వచ్చినా ఎవ్వరూ యేం చెయ్యలేరు.

కొండు:—తొందరపడకు! ఆలాగే చూడు! ఒక్కమాట చెబ్తాను. ఏను. ఆ మారుతిని మర్చిపో! వాడు యిక మామూలు మనిషి అవ్వడు. యివేళ కాకపోతే రేపైనా వాళ్ళే జనం

అంతా పట్టుకొని వెళ్ళి కుక్కని కొట్టిపట్టు కొట్టి చంపేస్తారు. అడికి బలవంతం వాపు తప్పదు.

గారి:—(కోపంతో) నోరుగూదు!

కొండు:—అబ్బో! చాలా కోపం వచ్చిందే!—రానియే, నీ కెంత కోపంవస్తే వాకేం?—నీ మనసు మార్చుకో! వాళ్ళే మర్చిపో! పట్టుం వెళ్ళికోడుకంటే నీ కిష్టంలేదని నీ ముఖమే చెబ్తంది. వాళ్ళిద్దర్నీ తీసి పోకేస్తే యిక మిగిల్చేళ్ళే నేను!

గారి:—(కోపంతో) నువ్వొక్కడవే మిగిలి యిక్కడే పాతుకు పోయివుండు.

(గారి కోపంతో చరచరా ఎడమవైపు చెల్లు వెనక నుంచి వెళ్ళిపోతుంది.)

కొండు:—గారి! గారి! నామాట ఏను! లేదా మీనాన్నతో అంతా చెప్పేస్తాను.

(ఆమె వెనక కొండయ్య నిష్క్రమిస్తాడు. మారుతి, రత్నయ్య మొక్కల వెనకనుంచి నెమ్మదిగా వస్తారు.)

రత్న:—(కొండయ్య పోయిన వైపు చూస్తూ) ఆ కొండయ్య గాళ్ళే నోరు నొక్కేయ్. నేను మోసుకుపోతాను.

మారుతి:—వాడెందుకు మనకి? (ఎడమవైపు చూచిస్తూ) అదుగో! మున్నాడు చూడు! వాడూ మనకి కావలసిన వాడు.

రత్న:—(భయంతో) బాబోయ్! అచ్చన్న!—ఒరేయి బాబూ! అడి బోలి తెళ్ళకులా! మనల్ని సంపేస్తాడు.

మారు:—(నిర్లక్ష్యంగా) వాడా? మనల్నా?—(నెమ్మదిగా) నువ్వు నోరెత్తకుండా అలాగే చూస్తూ వుండు. కదలకు. మెదలకు. చచ్చుడు కానివ్వకు.

(మారుతి, రత్నయ్య తిరిగి మొక్కల వెనక్కివెళ్ళి మాయ మౌతారు—ఎడమవైపునుంచిముందు అచ్చన్న, అతని వెనక ఎకాంట్ పుస్తకం పట్టుకొని జననయ్య, కరచేతో పట్టుకొని పుల్లయ్య (వెళిపోతారు.)

జననయ్య:—(పుస్తకం చదువుతూ) వెంకటేశ్వం—పారిక రూపాయలు, నుల్లయ్య—యూజ్ అయిదు రూపాయలు, సోములు—దాణ్ణి యేనిమిది రూపాయలు, రంగయ్య—నూటయూజ్ రూపాయలు.....

అచ్చన్న:—రంగయ్య పుచ్చుకున్న దబ్బంతా ఆలాగేవుందా? బస:—పైన కూడా జనుకుట్టలేదు.

అచ్చ:—యేరా పుల్లయ్యా! రంగయ్యగడి బాకీ యెందుకు వదిలేశావో?

పుల్ల:—అడికోసం వెంరోజుల్లోంచి కాళ్ళు అరిగి పోయిరాగ తిరుగుతున్నానండి. దొరకడంలేదు.

అచ్చ:—యేమైపోయాడు?

పుల్ల:—వరారీ అయిపోయేదంటున్నారండి అందరూను!

అచ్చ:—యేమిటి? మన దగ్గర అప్పు పుచ్చుకుని పూరు వదిలి పెట్టి పారిపోతాడా? ఎంత దైత్యం.

జన:-వాడి అడుక్కి దైర్యం ఉంటా? పిరికివాడు కనకే పారి పోయేడు.

అచ్చ:-పూరిసిందా అప్పులు చెయ్యడం. పూరు వదిలిపెట్టి పారిపోవడం—ఒక్కొక్కటి పట్టుకొని చెట్టుకు విరిచి కట్టి తవ్వాలి.

(నువ్వు ముందు అంటే 'నువ్వు ముందు!' అని సైగ చేసుకుంటూ ఎడమవైపునుంచి రఘువతి, శ్యామసుందరం వస్తారు.)

అచ్చ:- (వార్ధిదర్శి చూసి) యేమిటబ్బా! మొహమాటం పడకండి. మీకు యిక్కడ అన్ని మర్యాదలూ సరిగా జరుగుతున్నాయా? మీకు యిక్కడ సౌకర్యంగా వుందా? యేమిచా లోటువుంటే సంశయించకుండా చెప్పండి.

రఘు:-అబ్బిబ్బే! లోటుమీ లేదండి.

శ్యామ:-మీతో కొంచెం రహస్యంగా మాట్లాడండి.

అచ్చ:-జనవయ్యగారూ! మీరు ఒకసారి లోపలికి వెళ్ళండి. (జనవయ్య, పుల్లయ్య ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతారు) ఒకసారి చెప్పండి. యేమిటి మీ సంశయం. (రఘువతి దూరంగా నిలబడుతాడు.)

శ్యామ:- (అచ్చన్నను పసిపింపి) మేం రే (ప్రార్థిస్తే) వెళ్ళి పోతున్నామండి.

అచ్చ:-అవును!

శ్యామ:-మా వాడు పెళ్ళికూతురి అభిప్రాయం కూడా తెలుసుకోవాలంటున్నాడండి.

అచ్చ:-అవసరంలేదు. మీరలాంటి సంశయం యేమీ పెట్టుకోకండి. యీ పెళ్ళి వాకు పూర్తిగా యిష్టం! యీ సంబంధం భాయించేసేకాను. నేను ఒప్పుకుంటే మా అమ్మాయి ఒప్పుకున్నట్టే తెక్క!

శ్యామ:-అమ్మాయి ఉద్దేశం తెలుసుకోకపోతే.....

అచ్చ:-అలాంటి పాడు వద్దకుంటే మేం ఒప్పుకోం. అమ్మాయిలూ అల్లులూ షికార్లు చెయ్యడం—అసైని పుసార్లు పుట్టడం—అ తరవాత యిక గత్యంతరం లేక పెళ్ళిళ్ళు చేసుకొనడం—అవన్నీ మీ పట్నాలో! యిక్కడ అలాంటివేం జరగడానికి వీలేదు—పెద్దవాళ్ళు విశ్రయించిన సంబంధం—మాట్లాడకుండా ఒప్పుకోవలసిందే. యీ పెళ్ళికి యే విధమైన అటంకం లేదు. యిక యేమి ఆలోచించకుండా కాస్తేపు పూలోగ్ల తిరిగి రండి.

(రఘువతి, శ్యామసుందరం ముఖాలు వేం వేసుకుని నిరుత్సాహంతో ఎడమవైపు వెళ్ళిపోతారు.)

అచ్చ:- (అటు తిరిగి) జనవయ్య!

జన:-అయ్యో! (పుస్తకం చెత్త పట్టుకొని (వచ్చేస్తాడు).)

అచ్చ:-యీ రాత్రి లోటుబోమ్మలాట దగ్గర మన మనుషుల్ని కాపలాపెట్టు.

జన:-చిత్తం.

అచ్చ:-మన లోకాలు ఎగవేసి—తప్పించుకు తిరుగుతున్నవాళ్ళు చాలామంది వున్నారు.

జన:-అవువండీ.

అచ్చ:-వాళ్ళలో కొంతమంది యివాళ బయటకు పస్తారు.

జన:-చస్తే మనవాళ్ళు వదిలేయ్యకురండి. నిముషాలమీద యీడ్చు కొచ్చేస్తారు—అందులోమా మన కొండయ్య, పుల్లయ్య నిజంగా యమదూతలే యమదూతలు! (కొండయ్య ఎడమవైపు చెట్ల వెనకనుంచి కోపంతో వచ్చేస్తాడు.)

కొండ:- (వస్తూనే) మావయ్యా!

అచ్చ:-ఏమిటోయ్ ఒగుక్కుకుంటూ వస్తున్నావ్?

కొండ:-నీతో చాలాకాలంనుంచి చెప్పించుకుంటున్నాను. చెప్పడంలేదు.

అచ్చ:-ఏమిటది?

కొండ:-గారి రోజు యొక్కడి కెళుతుందో తెలుసువా?

అచ్చ:-ఎక్కడికీ వెళ్ళడంలేదు. నేను ఎప్పుడు చూసినా యింట్లోనే కనిపిస్తోంది.

కొండ:-ప్రార్థిస్తే వూట?

అచ్చ:-దేవుడిగుడికి వెళుతోంది. అంతేవా?

కొండ:-కాదు. మిమ్మల్నిందర్భి ఒక్కడే బోల్తా కొట్టిం చేసింది. గుడిమీద వంకపెట్టి గాలిగోపురం యొక్కేస్తోంది.

జన:-గాలి గోపురం యొక్కితే తప్పేముందయ్యా కొండయ్యా! గుడికి వెళ్ళిన పిల్లలంతా ఒకసారి గోపురం యొక్క దిగుతుంటారు. వాళ్ళకి అదొక పరదా!

కొండ:- (పాళనగా) ఈ సరదానుగురించి నీకు తెలిదయ్యా జనవయ్యా! నువ్వురుకో! ఈ సరదావుండే! దీని రకమే వేరు. గాలిగోపురంలో యెవడుంటాడో మరిచిపోయావా జనవయ్యా!

అచ్చ:-నువ్వు చెప్పదలుచుకున్నదేమిటోయ్?

కొండ:-ఆ మారులితేదూ వాళ్ళకి మనకి అనలే ముక్కెదురు! గాలిగోపురంలోకి వెళ్ళి రోజు వాడితో మాట్లాడుతోంది. వాడు గోపురంలో లేకపోతే ఎక్కడుంటే అక్కడికే వెళుతోంది. వాళ్ళే చూడకుండా ఒక్క క్షణమయినా.....

అచ్చ:- (కోపంతో) వోర్నూయ్ (కొట్టబోతాడు)

కొండ:- (తప్పించుకొని) నిజమే మావా! వేరుజాచేస్తాను.

అచ్చ:- (కోపంతో బిగ్గరగా) గారీ!

గారి:- (వచ్చేసింది) ఏం నాన్నా?

అచ్చ:-నువ్వు రోజు ఉదయంచేత యొక్కడికి వెళుతున్నావ్?

గారి:-గుడికి.

అచ్చ:—అంతేనా? (గద్దెమూ) మువ్వ గారిగోపురంలోకి వెళ్ళడం లేదా?

గారి:—అప్పుడప్పుడు వెళుతున్నాను.

అచ్చ:—మువ్వ అక్కడ మారులని కలుసుకుంటున్నావా?

గారి:—ఎప్పుడైనా కనిపిస్తాడు.

అచ్చ:—వాడు కనిపించివున్నాడు మువ్వ మాట్లాడుతున్నావా?

గారి:—(మౌనంగా తలవంచుకుని నిలబడుతుంది)

అచ్చ:—(కోపంతో) యేం? మాట్లాడడం?—యీదా మువ్వ వేస్తున్న వేషం?—యీలోక మొదలు మువ్వ యిల్లు విడిచిపెట్టి—అయిదు అడుగుపెట్టడానికి—చీల్లెడు. ఊం! ఫో! రోపరికి!

(గారి తిరిగి వెళ్ళిపోతుంది)

అచ్చ:—హిం! చిన్న పిల్లలు! వాళ్ళకేం తెలుసు!

కొండ:—(హేళనగా) చిన్నపిల్లలు! యింకా పాటలాగుతున్నారు !!

అచ్చ:—(కోపంతో) మీరంతా చేతగానివాళ్ళు! ఆ మారుల మనకి ప్రతివనికి అటంకమే! వాళ్ళే మీరేం చెయ్యలేక పోతున్నారు. (పుల్లయ్య ప్రవేశిస్తాడు). దున్నపోతుల్లా వున్నారు. మీరేం మనుషులో నాకు తెలియకుండా వుంది. మీకు కొంచెం పొరుషంలేదు. ఆ వెధవతో ప్రతి వాడూ తప్పులు తిన్నవాడే! వాళ్ళే వదగొట్టిన వాడొక్కడలేదు.

కొండ:—నా డబ్బులు కిందుంటే కాదూ కొట్టడానికి? ఎవ్వో బుర్ర బద్దలు కొట్టేస్తాడు. గారిగోపురం యెక్కి కూర్చుంటాడు.

అచ్చ:—అక్కడికి వెళ్ళి వాళ్ళే కాతుపట్టుకొని యీద్యుక రాలేరా మీరు?

పుల్ల:—అమ్మ బాబోయ్! అక్కడికి వెళ్ళలేముంది.

అచ్చ:—యేం? యెందుకు వెళ్ళలేరు?

పుల్ల:—పైకెళ్ళికోర్చి గోపురం పెచ్చంఅయిపోతాది కాదండి!

కొండ:—ఎంతమంది బయల్దేరినా చిట్టచివరి అరలోకి ఒక్కడే వెళ్ళాలి.

పుల్ల:—ఆ ఒక్కణ్ణి అదు పైనుంచి ఒక్కటేపడంటే—యింక ఆకరువే—పెద్దరికి ముంతట్టితెల్లవనిపించే!

అచ్చ:—దీనికో చిన్న ఉపాయం వుందండి.

పుల్ల:—అట్లే మాయతోనే లొంగిదియ్యాలి.

అచ్చ:—చీమిటి మీ ఉపాయం?

అచ్చ:—ఆ మారులని పూరిమంచి గెంటేస్తే చాలు మనకి!

అచ్చ:—అదేనా మంచిదే! కాని వాడు నవ్వంగా పోతాడా అని?

అచ్చ:—మనకి చంద్రయ్య ఇడువంద లివ్వాలి. మనం చంద్రయ్యని పిలిపించి—‘చీ బాకో నగం రడ్తు చేస్తాం. మువ్వ మీ మేనల్లుణ్ణి యింట్లోంచి గెంటేయ్’—అని చెబుదాం.

అచ్చ:—గెంటేస్తే!

అచ్చ:—వాడికింక యీ పూలోగ్గి తిండిపెట్టి వాడెవడూ వుండదు. చచ్చినట్టు పూరు వదిలి పెట్టిపోతాడు.

పుల్ల:—(నంతోషంతో) బలే! తాగుందండి.

కొండ:—అంతే! అలాగ చేస్తే చాలు.

అచ్చ:—పొమ్మనకుండా పొగపెట్టినట్టే వుంటాది.

అచ్చ:—కానీ, చంద్రయ్య వాళ్ళే యింట్లోంచి తరిమేస్తాడా అని?

అచ్చ:—బాకో! నగం వదులుకుంటుంటే యెందుకు తరిమేయ్యదు? మహారాజులాగ గెంటేస్తాడు. యిప్పటికే వాడంటే విసుగెత్తి వున్నాడు.

అచ్చ:—పుల్లయ్యా! మన పితరునిపంపి చంద్రయ్యని పున్న వాళ్ళే పున్నట్టు తీసుకురమ్మని చెప్పు. మువ్వ ఆ వీరయ్య గాళ్ళే గదిలోంచి యీద్యుకురా.

(పుల్లయ్య వెళ్ళిపోతాడు.)

కొండ:—అడ్డమైన గడిద కొడుకూ మనకి డబ్బు యిగయ్యడం—ఆ మారులిగాడి యింట్లో దూరిపోడ మూను!

అచ్చ:—అతగాడంటే వాళ్ళంతా పెద్ద మౌదు అనుకుంటున్నారు.

కొండ:—నా డబ్బులు నేలమీద దొరకడంలేదు. లేకపోతే?

పుల్లయ్య:—(మేధ్యంలో) యేవండోయ్! యీరయ్యగారు యెనకిలా తాగుతున్నాడు.

కొండ:—మమ్మన్నాను.

(ఒక్క దూకు దూకి.....ఎడమవైపు వెడతాడు. కొండయ్య, పుల్లయ్య—వీరయ్యని చెరోక రెక్కా పట్టుకొని యీద్యుకు వస్తారు.)

వీరయ్య:—(బిగ్గరగా) ఒరేయ్, బాబ్బాబు! పుల్లయ్యా! చెయ్యి రిగిపోతాదిరా—అబ్బబ్బా, వడవయ్యా కొండయ్య బాబూ!

అచ్చ:—(త్రివంగా) యీరా వీరయ్యా!

వీర:—బాబూ!

అచ్చ:—డబ్బు పట్టుకొని పారిపోదామనుకున్నావా?

వీర:—నా కాద డబ్బుంటేకదా బాబయ్యా! అదంతా అప్పుడే అయిపోయింది.

అచ్చ:—అప్పు తీర్చాలన్న జ్ఞాపకం లేదా నీకు?

వీర:—గేవం వుందికాని బాబయ్యా! డబ్బేలేదు. పర్మబాలు కాగానే తమరికి పువ్వులోగ్గి పెట్టినట్టు తెచ్చి యిచ్చేస్తాను.

అచ్చ:—యిప్పటికి ఎన్ని వాయిదా ఇయ్యాయి?

వీర:—యింకొక్క వాయిదా యిప్పించండి బాబయ్యా

కొండ:- (అచ్చన్నతో) అప్పుకోవద్దు. యింకా వంద వాయిదా తీర్చినా నీదు అప్పు తీర్చలేదు.
 అచ్చ:- అప్పు తీర్చలేకపోయావు. బాగుంది-కానీ ఇది పంచుకుండా పారిపోవడంలో నీ ఉద్దేశం యేమిటి?
 పుల్ల:- యీదు మాకు కనుడే పారిపోయేదంటి.
 కొండ:- (కోపంతో) నువ్వు ఆ మారుతి యింట్లోనా దాక్కుంటావా! (కర్రతో వీరయ్యను ఒక్కపోటు పాదస్తాడు.)
 వీర:- బాబోయ్! కొట్టకు!
 పుల్ల:- ఆ యింట్లో దూరితే మేం రాలేం అనుకున్నావా? (కర్ర పైకెత్తుతాడు.)
 కొండ:- చేతగానివాళ్ళం అనుకున్నావా? (కర్ర ఎత్తుతాడు.)
 అచ్చ:- అగండి. (యిద్దరూ అగుతారు.) వీరయ్యా! నువ్వు యిక్కడినుంచి మర్యాదగా వెళ్ళి దండుకుంటే ఒకవని తెయ్యాలి.
 వీర:- (ఆశతో) యేంటి బాబయ్యా అది?
 అచ్చ:- నీ కొంప మాకు తగ్గితే రాయి. నిన్నదిలేస్తాం.
 వీర:- నాకు మిగిలింది కొంప ఒకటే! అది కూడా పోగొట్టుకుంటే యే పెట్టుకొనిదో పేరాలి బాబయ్యా!
 అచ్చ:- మరేం భయంలేదు. అప్పు తీర్చగానే నీ యిల్లు నీకు దక్కుతుంది.
 వీర:- నా పేలం పోయినానరే కొంప తాకట్టు పెట్టమ బాబయ్యా
 అన:- నా మాటవిని రావేయ్! నీకేం భయంలేదు. నేనున్నాగా
 వీర:- (హేళనగా) యెందుకు లేచా? నువ్వున్నావు. పూర్వోళ్ళ కొంపల్లియ్యదానికి-దూడూ బనవన్నా అంటే రలూప దానికి-నువ్వున్నావయ్యా! పున్నావు!
 అన:- (కోపంతో) అరే! మంచికి వెళ్తే నన్నెక్కరిస్తావా వంట్రా? (కొండయ్యతో) అయితే తన్నండయ్యా! చిత్తుగా తన్నండి.
 అచ్చ:- (వీరయ్యకేసి తీక్షణంగా చూస్తూ) రాయవన్నమాట!
 వీర:- నేను రావేవ్వలేను బాబయ్యా!
 కొండ:- నువ్వు రావేదేంట్రా? నిన్ను పుట్టించినోడితో రాయిస్తాం! చూస్తావేరా పుల్లయ్యా!
 (పుల్లయ్య కర్రతో ఒక్కటేస్తాడు)
 వీర:- బాబోయ్, నాయోయ్!
 కొండ:- నోర్చుకురా! (ఒక్కటేస్తాడు)
 వీర:- సంపెయ్యకండోయ్!
 (రత్తయ్య మొక్కల వెనకనుంచి తల యెత్తి-యేడుపు ముఖంతో అరవతోతాడు. మారుతి అతని నోరు నొక్కి కూర్చోబెడతాడు.)
 అచ్చ:- అగండి! (యిద్దరూ కర్రలు దించేస్తారు). ముందు పిట్ట కాళ్ళూ చేతులూ కట్టి పారియ్యండి.

(పుల్లయ్య ఎడమవైపు వెళ్ళి రెండు తాళ్ళు తీసుకు వస్తాడు. కొండయ్య, పుల్లయ్య కలిసి వీరయ్య కాళ్ళూ, చేతులూ కట్టిస్తూ వుంటారు.)
 వీర:- (అచ్చన్నతో) బాబయ్యా! రచ్చించండి బాబయ్యా! ఒక్క వాయిదా యిచ్చించండి బాబయ్యా! మీ కడుపుపై పుడ తాను బాబయ్యా!
 కొండ:- నోర్చుకురా! నోర్చుకు! (ఒక్కటేస్తాడు). ఒరేయ్ పుల్లయ్యా, సాయం పట్టు!
 (పుల్లయ్య కొండయ్య కలిసి వీరయ్యను మోసుకువెళ్ళి రాలి అరుగుమీద కుదేస్తారు.)
 అచ్చ:- (వీరయ్యతో) నిన్ను యిక దేవుడు కూడా విడిపించలేదు. జాగ్రత్త!-మేం తిరిగి వచ్చేవరికీ నువ్వు యేదో ఒకటి ఆలోచించుకో-బనవయ్యా! నువ్వు కాగితం, స్త్రీంపూ తీసుకురా! (బనవయ్య వెళ్ళిపోతాడు). కొండయ్యా! మన వాళ్ళని యెవరైనా యిద్దరు సొక్కుల్ని తీసుకురా! (కొండయ్య వెళ్ళిపోతాడు). ఒరేయ్ పుల్లయ్యా! నువ్వు నాతో రా! (అచ్చన్న ముందుకు నడుస్తాడు.)
 పుల్ల:- యాదొక్కడే యిక్కడోది లేద్దామా బాబూ!
 అచ్చ:- (నిర్లక్ష్యంగా) వాడు యిక యెక్కడికి పోగలదా! (ముందు అచ్చన్న వెనక పుల్లయ్య ఎడమవైపు వెళ్ళి పోతారు. మొక్కల వెనకనుంచి మారుతి, రత్తయ్య అమాంతంగా ప్రవేశించి వీరయ్యను పదిపిస్తారు.)
 రత్తయ్య:- ఓరయ్యా! (దిగ్గరగా యేడుస్తాడు)
 మారు:- (రత్తయ్య నోరునొక్కి) ఉమ్! అరవకు! మరేం భయంలేదు. ఊం! ఏప్పయ్!
 (రత్తయ్య, మారుతి తొందరగా వీరయ్య కట్టు వదిలింపేస్తారు.)
 వీర:- (అయినా పడుతూ) బలికించేరా నా తండ్రి! బలికించేరా నాయనా! యారాత్రి ఆళ్ళ సేతుల్లో నచ్చిపోయేవను కున్నావా!
 మారు:- మాట్లాడకు! మీ రిద్దరూ నా తోరండి.
 (ముందు మారుతి-వెనక వీరయ్య, రత్తయ్య గోడ వరకూ వెళతారు.)
 రత్త:- నేను నీతో వుంటానా!
 మారు:- వద్దు! వద్దు! నువ్వు కూడా వెళ్ళిపో! మిగిలిన కథ నేను నడిపిస్తాను-ఊ! త్వరగా-నువ్వు వాళ్ళు రాగలరు.
 (ముందు వీరయ్య తరవాత రత్తయ్య గోడదూకి వెళ్ళి పోతారు-మారుతి ఎడమవైపు ఒకసారి చూసి-తిరిగి మొక్కల వెనక్కి వెళ్ళిపోతాడు-పుల్లయ్య కలం పిరాబుడ్డి పట్టుకొని ప్రవేశిస్తాడు.)
 పుల్లయ్య:- (వస్తూనే రాలి అరుగుమీద చూసి) అరే! (దిగ్గరగా) అచ్చన్నబాబుగారూ! కొండయ్యగారూ! బనవయ్యగారూ!
 (అచ్చన్న, కొండయ్య, బనవయ్య తొందరగా ఒకరి తరవాత ఒకరు ప్రవేశిస్తారు.)

పుల్ల:—కారిపోయాడండీ! యీరయ్యగారు పారిపోయాడు!
అచ్చ, కొండ, బస:— (ఒక్కసారిగా) యీలాగపోతాడు.
కాళ్ళూ, చేతులూ విరిచి కట్టేశాం!!
యిదేదో మాయలాగేవుంది!!!

అచ్చ:—(కోపంతో) మాయాలేదు. మంత్రంలేదు. మన యింట్లో
యెవడో దొంగ వున్నాడు.

కొండ:—(అశ్చర్యంతో) మన యింట్లోనా? దొంగ?

అచ్చ:—అవును! మన మనిషిలాగే వటిమూ, మనతో తిరుగుతూ,
మనకీ వ్యతిరేకంగానే పని చేస్తున్నాడు.

బస:— మన వాళ్ళంతా నమ్మకం అయిన వాళ్ళే!

అచ్చ:—(కోపంతో) నమ్మకమయిన వాళ్ళు! అయితే వీరయ్య
ఎలాగ పారిపోయాడంటావ్? కాళ్ళకీ, చేతులకీ వున్న
కట్టు (కిందవడిపువ్వు తాళ్ళు తీసి) యీలా వూడిపోయా
యి? ఆ పెరటి తలుపు (కుడి చివరకు వెళ్ళి) మేనది
మేనట్టే వుంది.....

బస:—యిదేదో యింద్రజాలంతాగే వుంది!

అచ్చ:—మన కొత్త పాలేరుమీద నాకు అనుమానంగావుంది.
ఆ వెధవని యీలా యీడ్చుకురండి. వాడే వీరయ్యని
గోడ దూకించేసి వుండాలి. ముందు వాళ్ళే వట్టుకొని
గూర్చిరగ పొడవండి. (వరిగా ఈ నమయంతో చంద్రయ్య
నిద్రను చివర కనిపిస్తాడు)

అచ్చ:—(కోపం తగ్గించుకోవడానికి (వెయ్యిట్టుస్తూ) రావయ్యా!
చంద్రయ్యా! నీ కోసమే చూస్తున్నాం.

చంద్ర: (ముందుకువస్తూ) యీ రాత్రినేక వాచనియేం
వచ్చిందా....అని.....

అచ్చ: (మధ్యలో అందుకొని) నీతో చిన్న రహస్యం మాట్లాడాలి.
అందుకు రాత్రయితేనే అనుకూలంగా వుంటుందని.....

బస: (మధ్యలో అందుకొని) వీలిపించారు. అంతే!

చంద్ర: నేను చెప్పవలసిందేదో ఉదయమే చెప్పేశాను.
మీరు చెయ్యవలసిందేదో ఉదయమే చేశారు. యింకేం
మిగిలింది?

బస: తొండరదకయ్యా! అచ్చన్నగారు చెప్పేదివీకు కలి
పాచ్చేరే!

అచ్చ: చంద్రయ్యా! నువ్వు మేం చెప్పిన పని ఒకటి చెయ్యాలి.
అదిచాలా చిన్నపని. నువ్వు రెండుకుంటే యిట్టే అయి
పోతుంది.

బస: నువ్వు వట్టివే చెయ్యక్కర్లేదు. దానివల్లనీకు లాభం
కూడా ఉంది.

అచ్చ: నువ్వువాకు ఇవ్వవలసిన బాకీలో నగంవదిలేస్తాను.

కొండ: (కర్రవీడ చెయ్యిఅని ఓరుగాచూస్తూ) లాభపాటి
లేరవదిలేయ్యకు.

చంద్ర: ఎందుకీ ముసుగులో గుడ్డులాట? మీరు చెప్పడం
చివరదో కచ్చితంగా చెప్పండి.

అచ్చ: మరేమీ లేదు. నీ మేనల్లుడు చేస్తున్న దుండగాలు
వీకుతెలుసు.

చంద్ర: అవును.—కానీ నా అప్పుకి వాడిఅల్లరికి సంబంధం
యేమిటి?

బస: ఆయన చెబుతున్నది జాగ్రత్తగావివరయ్యా! ఎందుకు
గాఢరా పడిపోతావ్?

అచ్చ: వూళ్ళోవున్న జనాన్ని నానా యిబ్బందులు పెడుతున్నాడు.
లోకున కనిపెట్టి కొడుతున్నాడు. మా మమమెలుచేస్తున్న
ప్రతిపనికి అడ్డంపెస్తున్నాడు. వయస్సులో వున్న
అడవిల్లల్ని దారికాచి అల్లరిచేస్తున్నాడు.

చంద్ర: అది నిజంకాదు.

అచ్చ: ఏది నిజంకాదు? మేం అందరూ చెబుతున్నాం అంటావా?

బస: నిన్ననేకదయ్యా మాఅబ్బాయిచెయ్యి విరగ్నోట్టేశాడు.

పుల్ల: యియ్యేళ పొద్దున్న నమ్మి కొట్టటానికి రాలేదా?

కొండ: మా దగ్గర అప్పుపుచ్చుకున్నవాళ్ళ నందరూ మా మీదకి
రెచ్చగొట్టటం లేదా?

అచ్చ: కాంట్టి నా మాటనినీ వాళ్ళేంటనే వదిలించుకో!!

చంద్ర: (తీక్షణంగా) అంటే?

బస: మరేం లేదయ్యా! చాలాచిన్నపని! నీ మేనల్లుణ్ణి యిం
ట్లోంచి గెంటెయ్య! చాలా!

చంద్ర: (కోపంతో) బసవయ్యా! అలాంటి నెలవో
యెప్పుడూ చెప్పకు.—నీ కొడుకుని నువ్వు యింట్లోంచి
గెంటెయ్యగలవా?

పుల్ల: నిన్ను పుత్రువే గెంటెయ్య మంటావ్నారా? డబ్బునగం
వదులు కుంటున్నారా?

చంద్ర: (తీక్షణవ్యరంతో) పుల్లయ్యా! నీ లాగే ప్రతిమనిషి
డబ్బుకు అమ్ముడుపోతాడని అనుకోకు!

బస: (నచ్చచెబుతూ) ఎందుకయ్యా? పూరికే అలాగ తొందర
పడిపోతావు. కాస్త స్థిమితంగా ఆలోచించుకో!—
ఆ అప్పుతీర్పాలంటే నీకు—యెంతలేదన్నా—అయిదేళ్ళు
పడుతుంది. అందులో వగానికి వగం వదిలేస్తామంటూ
న్నారు. యింకా.....

అచ్చ: (మధ్యలో అందుకొని) వగంకాదు. పూర్తిగా ఒదిలేస్తాను.

కొండ: (ఒక్కసారిగా) బాకీఅంతా పుట్టివే వదిలేయ్యడమే!

పుల్ల: (వెంటనే) బలేపొచ్చుకొట్టేసావయ్యా చెంద్రయ్యా!

బస: (వెంటనే) యీ దెబ్బతో నీ నీడ వదిలిపోయింది.

అచ్చ: యిక ఆలోచించకు చంద్రయ్యా! యీ రాత్రి మారు
తినీ నీయింట్లోంచి గెంటెయ్య! రేపు ఉదయమే వచ్చి
నీ నోటు నువ్వు తీసుకుపో!

చంద్ర: (నిర్లక్ష్యంగానవ్వి) నన్ను అంచంతో లొంగిపొ
ముకుంటున్నారా?

అచ్చ: నువ్వు వాళ్ళే యింట్లోనే వుంచడానికి నిశ్చయించావా?

చంద్ర : (చుట్టొక్కయంతో) అటు పొద్దు యిటు పొడిచినా మా మారుతీని యింటినుంచి వెళ్లగొట్టము!

లచ్చ : (తీవ్రమృదావంతో) అయితే నువ్వే వాళ్ళిద్దరినీ— మామీదికి కయ్యానికి పంపుతున్నావని మేం అనుకోవచ్చు?

చంద్ర : (కోపంతో) దుర్మార్గులకి దుర్మార్గులను అతోచలేవస్తాయి. నీకుతోచినట్లు మళ్ళీ అనుకోవచ్చు. (పుల్లయ్య కొండయ్య, బవయ్య, లచ్చన్న—చంద్రయ్యమట్టు వర్తకుంటారు. లచ్చన్న కోపంతో మాన్మా పుంటాడు. చంద్రయ్య తన (కోరోగిలో) నువ్వు యేమి అనుకున్నా నాకు పోయేదేమోలేదు. నా కంఠంతో ప్రాణం పువ్వుంతవరకూ నామేనల్లుడు నాతో పుండవలసిందే! వాడివంగతి నాకుతెలుసు. వాడు మంచివాళ్ళకు మంచి వాడు. చెడ్డవాళ్ళకు చెడ్డవాడు. దుర్మార్గులకి యెప్పుడూ ప్రతివక్షం అవవరం. దుర్మార్గులకి వక్షుని మొండివాడు ఒకడు పుండి తీరవలసిందే. అది దేవుడి సృష్టిలోనే వుంది. — మీ దౌర్భాగ్యం కొనసాగు తువ్వుంతకాం వాడు మీవక్షునే పుంటాడు: పుండితీరవలసిందే!

కొండ : (పుల్లయ్యకు సైగమే — చంద్రయ్యకేసి తిరిగి—కోపంతో) నోర్చుయ్!

(పుల్లయ్య, కొండయ్య కర్రలు ఒకేపిరి సైకెత్తుతారు. మారుతీ చెల్లెడమొకమంచి తలయెత్తి చూస్తాడు.)

లచ్చ : (వెంటనే దిగ్గరగా) ఆగండి!
(కొండయ్య పుల్లయ్య కర్రలు దించేస్తారు.)

చంద్ర : (కోపంతో) మీ తెదిరింపులకి, మీవన్నాగలకి లొంగుతామనుకోకండి. బతికిన వాలుగురోజులు మంచిగా మర్యాదగా బతకండి.

(చంద్రయ్య చరచరా ఎడమవైపు వెళ్లిపోతాడు.)

కొండ : (చంద్రయ్య పోతున్నవైపుచూస్తూ) దెబ్బకి చంపే రుద్దను, (వెనక్కితిరిగి లచ్చన్నను సమీపిస్తూ) మానా! నువ్వు అవవరంగా అడ్డొచ్చేవ్.

పుల్ల : (వెంటనే) నేను యెత్తిన కర్ర దించేశాను.

లచ్చ : (కొండయ్యకేసి పుల్లయ్యకేసి చూస్తూ) మీకేమై వాబుద్దీ జ్ఞానం ఉన్నాయా?

కొండ : మధ్యని మమ్మల్నా తిట్టడం?

లచ్చ : లేకపోతే వాళ్ళీ మనయింటిలోనా కొడతారు? వాడు యిక్కడ ప్రాణంవదిలేస్తే మనకి ప్రమాదంకాదా?

బవ : అబ్బిబ్బి! వూరికి తొందరపడిపోవడమే కాని పిల్లకి కొంచెమూ ఆలోచనలేదండీ!

లచ్చ : (కోపంతో) చంద్రయ్య వాకు యెదురుచెబుతాడా? (పుల్లయ్యతోనూ, కొండయ్యతోనూ) రేపు రాత్రి మీరు యిద్దరూ మనవాళ్ళని మరోవలుగుల్ని తీసుకు వెళ్లి దారికాయండి.

పుల్ల : రాత్రుళ్ళ పొంకావలాకి యెళ్తుంటాడండీ.

లచ్చ : దారికాచి వాహగొట్టి చెవులు మూసెయ్యండి— రేపు రాత్రే యిది జరగాలి.—యిక తోలు వొమ్మలాట దగ్గరికి వదండి.

(ముందు లచ్చన్న, మొక బవయ్య, కొండయ్య, పుల్లయ్య, ఎడమవైపు వెళ్లిపోతారు.—ఎడమవైపు వెళ్ళి వెనకనుంచి రఘువతి, శ్రామముందరం వస్తారు.)

శ్యామముందరం : (వస్తూనే) పామ్మయ్య! యిప్పటికి వదిలి పోయారు.

రఘు : త్వరగా ఆలోచించు! యికత్తేలేదు. తెల్లవారితే ప్రయాణం!

శ్యామ : నీకు కాబోయే మామగారు ఎక్కడో దేవాంతకుడిలా పున్నాడు.

రఘు : తన అభిప్రాయానికి తిరుగులేదట!

శ్యామ : అది మాటికి మారుపాళ్ళ విజం! నేనూ ఒప్పు కుంటాను.

రఘు : (అనపానంతో) ఏమైనావరే పెళ్లికూతురి ఉద్దేశం తెలుసుకు తీరాలి. అనాగరికపు పెళ్లి నాకువద్దు.

శ్యామ : యిప్పటికి రెండు ఉపాయాలు చెడిపోయాయి. (అలోచిస్తూ ఎడమవైపు చూస్తాడు.) ఆ దొరికింది.

రఘు : ఏమిటిరా అది?

శ్యామ : తిరుగులేని ఉపాయం! (ఎడమవైపు చూస్తూ) అయ్యో! పుల్లయ్య అటుపోతున్నాడు. (దిగ్గరగా) పుల్లయ్య!

పుల్లయ్య : (నేపథ్యముతో) బాబూ! (ప్రవేశించి) యెంకావాలి బాబూ!

శ్యామ : యిలా! (పుల్లయ్య అతనికి దగ్గరగా వస్తాడు) నువ్వు మా కొక చిన్న సహాయం చెయ్యాలి.

పుల్ల : పెప్పండి.

శ్యామ : అతిరహస్యం! యెవరికీ తెలియకూడదు.

పుల్ల : (రయంతో) అయ్య బాబోయ్! అయితే వద్దండీ.

శ్యామ : ఉవ్! మాట్లాడకు. అది నీకు చాలా తేలిక! (శేలు రోంచి వోటునిసి) యీ రెండు రూపాయలు నీదగ్గర ఉంచు. (వోటు యిస్తాడు)

పుల్ల : (సంతోషంతో తీసుకుని మొరలోపెట్టుకుని) పెప్పండి!

శ్యామ : నువ్వు రహస్యంగా లచ్చన్నగారి అమ్మాయి దగ్గరికి వెళ్లి.....(అగి చుట్టూ చూస్తాడు.)

పుల్ల : ఊం! యెల్లి?

శ్యామ : ఇక్కడికి పిలుచుకురాలి.

పుల్ల : మీరు రమ్మంటున్నాడని పెప్పనా?

శ్యామ : మేం రమ్మంటున్నాం అంటే అవలరారు.

పుల్ల : మరేం పెప్పమంటారు?

శ్యామ : మీవాళ్ళగారు రమ్మంటున్నారని చెప్పి యిక్కడికి తీసుకురా! అప్పుడు మేం ఆ అమ్మాయిని ఒక్కప్రెళ్ళిమే వంపించేస్తాం.

పుల్ల : యిప్పుడే తీసుకొస్తాను. మీరు ఇక్కడే ఉండండి.
(ఎడమవైపు చెల్ల వెనుకనుంచి పుల్లయ్య వెళ్లిపోతాడు)

శ్యామ : (మగధ్యంగా) చూశావా? యీ ఉపాయం యెలాఉంది?
రఘు : అద్భుతంగా వుంది.

శ్యామ : యిక దీనికి తిరుగులేదు. నువ్వుమాత్రం సిగ్గుపడకుండా ఆనుమానించకుండా—అద్భుతంగా మాట్లాడు.

రఘు : అబ్బో! మేమే మాట్లాడను! నాఅంతట వేనే మాట్లాడితే ఎలాగ! నువ్వే నాతరఫైను మాట్లాడు.

అచ్చన్న : (వేద్యంతో, ఊరి? ఎక్కడికి వెళ్లారు?)
(యిద్దరూ ఉలికిపడి అటుచూస్తారు.)

శ్యామ : హా! చచ్చారా దేముడా! నమయానికి యీయన దిగుతున్నాడేమిటి?

అచ్చ : (ప్రవేశించి) మీరు యిక్కడ వున్నారు? మీ కోపం అంతా వెతుకుతున్నాం. పడండి.

రఘు : (నిరుత్సాహంతో) ఎక్కడికండి?

అచ్చ : తోలు బొమ్మలాటదగ్గరికి! మీకు పట్నంలో యిటు వంటిది చూద్దామన్నా కనిపించదు.

శ్యామ : మీరు కాస్త ముందు నడుస్తూ వుండండి. మేం మరో ఐదునిముషాల్లో అన్నీ పక్కకొనివస్తాం.

రఘు : (వెంటనే అందుకని) ఒక్క ఐదునిముషాలు చాండండి.

అచ్చ : మీ సామాన్లన్నీ మామమమలు యిందాకే వర్జేశారు. యింకేముంది నర్మకోదానికి?

శ్యామ : తోజనం చేశాక కాస్తేపు నిశ్రాంతి తీసికొనడం మా వాడికి అలవాటుంది!

రఘు : (వెంటనే) అవునండి! అవును!

శ్యామ : మీరుకాస్త నడుస్తూవుండండి. మేం మీ వెనకే వస్తాం.

అచ్చ : మీరు మాతోరాకపోతే యిబ్బంది పడతారు. అంతా అలాగజనం—వచ్చినదిపోతారు. మీకు ముందుకు రావడానికి దారి వుండదు. అయిదు నిముషాలు అలవ్వమైనా అంతా కలిసేపోదాం. రండి. తోపలకూర్చుందాం.

శ్యామ : (విస్మయాతో) ఏరా! రఘూ!

రఘు : (చేసేదిలేక) సరే! పరండి!

అచ్చ : (ముందుకు నడుస్తూ) మనం వెళ్లకుండా అట్రాసారం లించరు. స్థిమితంగా వెళ్లొచ్చు.
(ముందు అచ్చన్న వెనుక రఘువతి, శ్యామమందరం ఎడమవైపు వెళ్లిపోతారు.)

పుల్లయ్య : (వేద్యంతో) అక్కడే కూచున్నారండి!
(ముందుపుల్లయ్య వెనుకగారి ఎడమవైపు చెల్ల వెనుక పున్న రెండవదారినుంచి ప్రవేశిస్తారు.)

గారి : (నమ్మచే) ఏరీ? యిక్కడలేరే!

పుల్లయ్య : వేనోచ్చివరికి యిక్కడే వున్నారండి.

గారి : మానావు యితో నామీద చాలాకోపంగా వున్నారు. పోనీ వచ్చేందుకురమ్మన్నాలో పికుతెలుసా?

పుల్ల : (కంగారుపడుతూ) నాకు తెల్లండి. మీరు యిక్కడే వుండండి. వేళ్ళి మోసాస్తాను.
(పుల్లయ్య ఎడమవైపు వెళ్లిపోతాడు. గారి ఆలోచిస్తూ కుడిచివరికి వెళుతుంది. మారుతి చెల్ల వెనుకనుంచి ఆమె మీదికి పువ్వువిసురుతాడు.)

గారి : (కోపంతో) ఎవరు? (మరోవైపుచూస్తుంది. వెనుక నుంచి మారుతి ఆమెమీదికి చిన్నకొమ్మవిసురుతాడు. గారి అకస్మికంగా వెళ్ళి తిరిగిచూస్తుంది. ఆమెముఖం రోపి కోపం మొదలు అశ్రుధ్వంగాను, తర్వాత పంతోషం గానూ మారిపోతుంది. నెమ్మదిగా) బావా!

మారుతి : అవును! వేనే! (చెల్లలోంచి యివరలకువస్తాడు.)

గారి : (అతనిని సమానించి) ఎలా వచ్చావ్ యిక్కడికి?

మారుతి : (గోడవైపు చూపిస్తూ) అకాశంలోంచి అల్లాడినవచ్చాను.

గారి : (భయంతో) యింతలాత్రివేళ యిందుకువచ్చావ్?

మారుతి : మీనావు వక్రివ్యాపారం ఎలాపడుస్తున్నావో చూసి పోదామని వచ్చాను.

గారి : ఎంతప్రమాదం! నివృత్తుడు నాళ్ళి యిక్కడ చూస్తే?

మారుతి : చూస్తే చూడనియీ! యింకా మంచిదిగా!

గారి : విజంపెప్పులానా! యీరాత్రివేళ యిందుకు వచ్చావ్?

మారుతి : నిమ్మచూడ్డంకోసం! (అమెకళ్ళలోకిచూస్తూ) యీ పిరి నమ్ముతావా?

గారి : ఇది కుర్చు దొంగమాట.

మారుతి : విజం! నా మాట నమ్ము! మొదట ఒక విశ్లేషణతో మేమింకా రోపం అడుగుపెట్టాను. కాని బుద్ధభావా నుడిలోగ ఆ చెల్లుక్రింద నాకు జ్ఞానోదయం అయ్యింది. ఉద్దేశాన్ని వెంటనే మార్చుకున్నాను.

గారి : అదేమిటో! మేమి తెలుసుకోవచ్చా?

మారుతి : ఓ! నిరభ్యంతరంగా! నవ్వే అన్నమాటేమిటి? ప్రపంచం అంతా తెలుసుకోవచ్చు.—తెల్లవారేవరికి దానంతట అదే వెళ్లడపుతుంది.

గారి : (ఎడమవైపుచూస్తూ) ఎవరై నావస్తారు. నువ్వుచెప్పే దేవోత్సరగా చెప్పే తెల్లని!

మారుతి : నేను ఒక్కడినే చేతులు ముడుచుకు వెళ్లిపోతావను కుంటున్నావా?

గారి : (హేళనగా) ఒక్కడినేవెళ్లకపోతే యిక్కడినుంచి ఎవరినైనా ఎత్తుకుపోతావా?

మారుతి : బాగా కనిపెట్టావ్! నరిగ్గా—నూటికి నూరుపాళ్ళి—అదే నా ఉద్దేశం!

గారి : ఎవరి వెతుక్కోతావ్?

మారుతి : నువ్వు చెప్పుకో చూద్దాం.

గారి : కొండయ్యనా?

మారు : కొండయ్యకంటే బండరాయి నయం! రాయి అయితే ఎందుకై నా పనికివస్తుంది.

గారి : (భయంతో) ఒకవేళ—మా నాన్నను ఎత్తుకపోయి—యేమైనా వద్దాం అనుకుంటున్నావా? వెనక్కిఅడుగు వేస్తుంది.)

మారు : భయపడకు! అదికూడా నా ఉద్దేశంకాదు.

గారి : మరి.....యిక ఎవరి వెత్తుకపోతావు?

మారు : (ఒక్కసారిగా) నిన్నే!!

గారి : (అశ్చర్యంతో) నవ్వా? (నవ్వుతూ) వేళాకోళం అడు తున్నావా? (ముందుకువస్తుంది.)

మారు : నిజం!—నామాట వమ్ము.

గారి : (భయంతో వెనక్కి అడుగువేసి) ఏమిటిలా? నువ్వం టున్నది?

మారు : గారీ! యింతకాలంవరకూ విన్నవేను అర్థంచేసుకో లేకపోయాను.

గారి : (యింకా వెనక్కినడుస్తూ) యిదేనా నీకుకలిగిన జ్ఞానో దయం?

మారు : ఎందుకలా భయపడతావ్, అగు!

గారి : మా నాన్న పస్తాడు. యిక వెళ్లిపో దావా!

మారు : మీ నాన్న యింతలోరాలేదు.

గారి : నీకెలా తెలుసు?

మారు : నాకు అంతా తెలుసు. యీ రోజునుంచి నీకు యీ యిల్లు బందిఖానా అవ్వడంకూడా నాకు తెలుసు.

గారి : నిజమేదా! యిక నేను నీకుకనిపించను.

మారు : అలాంటి అనుమానం యేమి పెట్టుకోకు. నువ్వు నాకు కనిపించకపోయినా నేను నీకు కనిపిస్తానుగా !

గారి : (చురచురాచూస్తూ) రోజు యిలాగే గోడదూకి వద్దా మనుకుంటున్నావా?

మారు : నిన్ను ఒకసారి గోడ దాటిస్తే నాకు రోజూ యీశ్రమ తప్పకుండా!

గారి : (అనుమానంగాచూస్తూ) ఏమిటిలా? యివేళ నువ్వు కొత్తగా మాట్లాడుతున్నావు!

మారు : యివేళ నిన్ను కొత్తగా అర్థంచేసుకున్నాను. కొత్తగా మాట్లాడుతున్నాను.

గారి : నాకు యిదంతా అయోమయంగావుంది.

మారు : నాకు యిదంతా అమోఘంగావుంది. చక్కని అవకాశం. చుట్టూపెరులేరు.—స్వేచ్ఛగా, అవకాశంవీ పక్కంలా ఎగిరిపోదారా! అలోచించకు! (కుడివైపు చూపిస్తూ) అదిగో! గాలిగోపురం! గోపురంలో కూర్చుని—టామ్మ రిల్లలా కనిపించే యీ సంగుచిత ప్రపంచాన్ని చూసి నవ్వుదాం.

గారి : (అశ్చర్యంతో) నన్ను గొంగరి పురుగులా చూపేవాడవు. యివేళ యిలా మాట్లాడుతున్నావేం?

మారు : గొంగరి పురుగువులావు. యిప్పుడు నువ్వు నీలాకోక నిలుకవు. నీ అందం, నీలోని మంచితనం నాకు యిప్పుడే కనిపించాయి.—ఊం! రావేం?

గారి : పద్మలా! వెళ్లిపో! నాబుర్ర మొద్దుబారి పోయింది. నాకేమీ లోచడంలేదు. వెలుగేదో, నీకేమీదో తెలియ కుండావుంది.

మారు : (కోపంతో) అయితే నువ్వు యిక్కడేవుండు. నేను వెళ్లిపోతున్నాను.—నిన్ను మీనాన్నబలిపెతువులాగా ముస్తాలు చేసి పెర్లిచేస్తాడు. నీకు యివ్వంపున్నా లేకపోయినా నిన్నుతీసుకువెళ్లి మరొకడి పెడకీ వెళ్లాడ కడతాడు. ఆ తర్వాత నువ్వు ఎంత మొత్తుకున్నా ప్రయోజనంవుండదు. (కుడిచివరకు వెళతాడు) యిక నేను వెళుతున్నాను. యిదే నిన్ను ఆఖరుసారి చూడడం.

గారి : (అతులతో) దావా!

మారు : (అగ్గి) ఏం?

గారి :—(అనుమానంతో) నిజంగా నే నంటే నీకు యిష మేనా దావా?

మారు :—అనుమానంగావుందా నీకు?

గారి :—నన్ను చూద్దానికి నువ్వు యివ్వ పడేవాడివికాదు.

నేనుకనిపిస్తే చాలు—నన్ను అనుమానించి—బలవంతంగా పంపేవాడివి.

మారు :—అవును. యీ రోజువరకూ నీ గురించి నేను తీవ్రంగా ఆలోచించలేదు. నా కళ్లకు విశ్వం మీనాన్నమీదావున్న కోపం అద్భుతమూపుండేది. నాకు యిక ప్రపంచమేకవిపిం చేరి తాడు.—తీరా నేను కళ్ళుతెరిచి చూసేసరికి నీ ప్రేమ ఉత్తనటన అని తేలిపోయింది.

గారి :—(కోపంతో) మారులీ!

మారు :—(పరిశీలనగాచూస్తూ) కోపంతో నీ ముఖం చాలా తాగుంది.—యింతకూ నీకు నా మీద అభిమానం వుం డంటావా?

గారి :—నా మనస్సు యిప్పుడూ ఒక్కలాగేవుంది. నీలాగ నాలో క్షణాని కొక మార్పురాదు.

మారు :—(అమెను సమీపిస్తూ) నిజంగా నీకు నా మీద అను రాగం వుంటే—(అమాంతంగా అమె చెయ్యిపట్టుకుని) రా నాలో!—యిక వెనకాడకు.

గారి :—(విడిపించుకుంటూ) నా మాట వినుదా!!

మారు :—(కుడిచివరకు తీసుకువెళుతూ) ఉన్! మాట్లాడకు. యీ అవకాశం జారవిడుచుకోకు! యీ రోజు దాటిపోతే యికమనకు శాశ్వతమైన వియోగం. యీ జన్మలో నన్నుమళ్ళూ, నిన్నునేను చూడలేం. యీ మధుర క్షణాలను—యీ చక్కని అవకాశాన్ని విడిచిపెడితే— యిక జీవితమంతా నీకటి. (ఎడమవైపు చూపిస్తూ)

యిక ఆ బోనులోకి వెళ్ళకు. స్వేచ్ఛగా, పోయిగా
(వనంవంపైకి వెళ్ళిపోదాం.)

గారి :—బావా....(యేదో చెప్పబోతుంది.)

మారు :—అద్దుచెప్పకు. మాట్లాడకు. రా!— యీ వాలుగు
గోడలూ విడిచి అందమైన ఉద్యానవనంలాంటి ఆ (వనం
చంలోకి వెళ్ళిపోదాం. (గారిని ఒక రేల్ వట్టుకొని
మరొకరేలితో పెరటితలుపుతెరిచి కుడివైపుమాపిస్తూ.)
అదుగో! బయట ప్రపంచం ఎంత అందంగావుందో!
అందమైన నీలాకాశం! దూరాన్ని నమ్ముద్రపుహోరు!
మనల్ని ఎవరో పిలుస్తున్నట్టువుంది.

(యెద్దరూ వరవశత్యంతో ముందుకు అడుగువేస్తూ
పుంటారు. యింతలో ఆకస్మాత్తుగా పుల్లయ్య ఎడమ
చివర కుప్పిస్తాడు.)

పుల్లయ్య :—(బిగ్గరగా) దొంగ! దొంగ! కొంపమురిగి
పోయింది!

(మారుతి కోపంతో గోడమీదినుంచి రాయిఒకటితీసి—
పుల్లయ్యకేసి తిరిగి—సూటిగా విసిరికొట్టి—గారితో
కలిసి పెరటిద్వారంనుంచి పారిపోతాడు.)

పుల్ల :—బాబోయ్! (ఆయానవదుతూ బిగ్గరగా) యేమం
దోయ్! అచ్చన్న బాబుగారూ! బనవయ్యగారూ! కొండయ్య
గారూ! దొంగ! దొంగ! పారిపోతున్నాడు. రండి! రండి!

నేపథ్యంలో :—(బిగ్గరగా) హో హో య్!

నేపథ్యంలో :—(ఒక గొంతు) వదిలెయ్యకు! వదిలెయ్యకు!

మరోగొంతు :—(నేపథ్యంలో) మమ్మన్నాం! మమ్మన్నాం!

(ఎడమవైపునుంచి ముందు అచ్చన్న, కొండయ్య, బన
వయ్య—వారివేముక మరో నలుగురు ధృఢోకాయలు
కర్రలతో ప్రవేశిస్తారు.)

అచ్చన్న :—(మమ్మనే) ఏదిరా? దొంగ యెటుపోయాడు?

పుల్ల :—(భయంలో మాటరాక) అః అః అః అలాగ (కుడి
వైపు మాపిస్తూ) పోయేదండీ.

కొండ :—వాడెవడో గుర్తుపట్టావా?

పుల్ల :—మా....మారుతండీ!

అచ్చన్న :—హా! వెదవ!

అచ్చ :—యేం ఎక్కుకుపోయాడు?

పుల్ల :—(తడబడుతూ) అమ్మాయిగార్చింది! అమ్మాయి
గార్చింది

అచ్చ :—(కర్రతో ఒక్కటివేసి) సరిగ్గా చెప్పరా వెదవా!
అమ్మాయిగారేమిటి?

పుల్ల :—బాబోయ్! (తెచ్చి తప్పించుకొని) మారుతి మన
అమ్మాయిగార్ని ఎక్కుకుపోయేదండీ!

అచ్చ :—(విశ్రాంతిగా) ఏమిటి?

కొండ, బనవయ్య :—(ఒక్కసారిగా) గారిని ఎక్కుకుపోయాడా?
అః అః ఎంత పిగరు!!

అచ్చ :—(తేరుకొని—కోపావేశంతో) ఊం! లేవండి బయల్దే
రండి! పరుగెత్తండి! (అందరూ కర్రలు నవరిస్తారు.)
వా పరుపు వింటెట్టండి! వాణ్ణి ప్రాణాంతో వదిలెయ్య
కండి. చంపెయ్యండి.

కొండ :—మావా! మమ్మేం గాథరా పడకు! తెల్లవారేసిరికి వాడి
ప్రాణాలు తీసేస్తాం.

అందరు :—(ఒక్కసారి) చంపేస్తాం.

(అందరూ కర్రలు పట్టుకొని—అనేకంతో—కుడివైపు
పరుగెత్తుతారు.— తెర.) (నగ్నం)

తెలుగులో బుడతకి చు నుడులు

శ్రీ తామట దొణప్ప

[గత సంచిక తరువాయి]

అరబ్బులు, బుడతకిచులు విచిత్రవృత్తము కల వారు. వీరు అడుగుపెట్టిన సీమలు లేవు. కాలావినచోల కన్నట్టి క్రొత్త మనువులన్న పేకరించి తదభావములగు సీమలకు గొంపోయెడివారు 109. పరునారవు తథాద్ధాంతము వాటికి బ్రెజిలులో బుడతకిచుల అధికారము స్థిరపడినది. ఆఫ్రికా, ఏషామా, పెర్షా, బ్రెజిల్, మలయా, మెక్సికో మొదలగు సీమల నుండి తరుగులూతాదులను పెక్కింటిని

బుడతకిచులు కొని తెచ్చిన మొక్కలు, చెట్లు

బుడతకిచులు మన దేశమునకు కొనితెచ్చిరి. ఆనాన, గొయ్య (జామ), గోదీ (క్యరేజీ), చిల గడదుంప, తీడిమామిడి, పొగాకు, బంగాళాదుంప (ఉరలగడ్డ), బొప్పాయి (పరంగికాయ),

మిరప, మొక్కజొన్న, రామములగ (బ్రామాల్, అపరూడుకాయ), రామాఫలము, వంకాయ, వేరుసెనగ, సీతాఫలము మొదలగు వని బుడతకిచులు తెచ్చిన వారిలో కొన్ని. ఇవన్నియు మన సీమలకు క్రొత్తలు. ఇంచుమించు దక్షిణ ఆమెరికా ఖండము నకు వివర్ణము లయినవి. 1500—1850 మధ్య వివిధ దేశమునకు తేలడినవి. వీరిలో కొన్నింటిని బుడతకిచు మాల లలో పెంచితిమి; కొన్నింటికి క్రొత్త పేర్లు పెట్టితిమి. ఆనాన, గొయ్య, గోదీ, బొప్పాయలు మూర్తితో పాలు తద్యోధిక పదమును ఎరవు తెచ్చిన కోస లోనివి. వానివాని స్వరూప స్వభావ పరీక్షాములను బట్టి మిగిలిన వానికి నామ కరణము జరిగినది. ఇవి విదేశీయుల భావనాశక్తికి మచ్చు తునకలు. వీరిలో తీడిమామిడి, పొగాకు, మిరప, వేరుసెనగ వంటలకు గల అర్థిక ప్రాధాన్యమును వేరుగా వివరింప నక్కర లేదు. విదేశీయులు లగుట మూలమున కాబోలు వీరిలో రాం పాలు క్రొత్తాదికముల విషిర్తములు. బంగాళాదుంప ఇప్పు డిప్పుడు గదా అందరకు అహరయోగ్యముగా అంగీకార్య మగుట. వచ్చిన క్రొత్తలో వివిధ పేర్లు పొంగివెళ్ళుము కలదని యెఱిగి కాబోలు అభిజ్ఞానమృతగా పరిగణితము. బంగాళా రాష్ట్రమున తొలుత దిగుమతి యయి, ఆ సీమలో బాగుగా వేరూని, ఆ పిమ్మటనే ఈ మొక్క తక్కిన రాష్ట్రములకు వ్యాపించినది. ప్రథమ పరీక్షామునవలన దీనికి 'బంగాళా దుంప' యను పేరు అవ్వకము. 'ఉరలగడ్డ' యన్నది దీని ఆకారము (గుండదవము) ను బట్టి కన్నడిగలు కల్పించిన పేరు. రాయలసీమలో దీనిని 'ఉరలగడ్డ' యని వాడుట కన్నడ ప్రభావము వలన. తెలంగాణమునను, పొగరాంధ్ర మండలముల కొన్నింటను కల 'అలగడ్డ' యను వ్యవసాయ ఉర్దూ ప్రభావద్యోతకము. మామిడిపండ్లు మనకు

సాంతములే యువినను, వానికి అంట్లు గట్టుట మొదలగు నూతన దోహద క్రియల మూలముగా వానిలో క్రొత్త దినుసులను సృష్టించినది బుడతకిచులు 110. గోవా మామిడి పండ్లు మిగుల ప్రసిద్ధములు. బుడతకిచు బావలో ఈ యీ తరుగులూతాదిబోధకములగు పదములు వివర్ణములు కాక పోయినను, ఇతరభాషలలో బుడతకిచునకు గల సంస్కర్త సంబంధమువలన వివిధ బుడతకిచునకు సంక్రమించినవి. బుడతకిచులద్యారమున మనము స్వీకరించితిమి కావున వీనిని సైతము బుడతకిచు మధులనుట నిర్ధారము. ఇన్ని మార్గముల బుడతకిచు మధులు తెలుగు నుడి కడలిని జేరినవి. ఇట్టి పాడి మధుల ఉనికి తప్ప, బుడతకిచు సాహిత్య ప్రభావము మనపై పడలేదు.

తెలుగులోని బుడతకిచు మధులనుగురించి ఇంతకు మునుపు ప్రస్తావించి అంతో యంతో చెప్పినవారు ఈ వ్యాస కర్త యెఱిగినంతవరకు ఛార్లెస్ ఫిల్స్ ట్రాసు (1798—1884) 111, డాక్టర్ పేబ్లీయాన్ రోదల్ఫు దల్గాదు (1855—1922), గాలెటి (1935) 112, డాక్టర్ చిలు కూరి నారాయణరావు (1937) 113, అచార్య గంటి జోగి సామయూజి (1947), డాక్టర్ కొత్తపల్లి పీఠభద్రరావు (1960)—ఈ యాచుగురు మాత్రమే. వీరి పరిశీలన వివరణము వ్యక్తమౌతము. ట్రాసు దొర తన మిత్ర భాష విఘంటువున అమారు, చిలము (యాలం), చెవి (=తాళము చెవి), మరియాపు (అల), మదా—పదములను బుడతకిచు విషన్నములుగా పేర్కొనినాడు. చెవికి రూపాంతరముగా చూపిన 'కావి' వి ఇళాలియను, బుడతకిచు భాష సంబంధిగా ప్రదర్శించినాడు. 'I'గమేతా'బాతు'— పదములను బుడతకిచు

109. Tavernier, Travels in India, Book II, p. 130.
110. Manucci, op. cit., Vol. III, pp. 180, 181.
111. C. P. Brown, Dictionary of Mixed Telugu, Christian knowledge Society Press, Madras, 1854.
112. Galletti's Telugu-English Dictionary, Oxford University Press, London, 1935.
113. Dr. C. Narayana Rao, History of Telugu Language, 2 Vols., Andhra University publication, 1937.

జన్యములుగా నుదాహరించి, వీని పరిశ్ర సందేహావృద్ధమని కాణోలు ప్రశ్నార్థక చిహ్న ముంచినాడు. 'అల్పార' శబ్దము వౌద్ధ (పాచి, ప్రినిషు, బుడతకీచు భాషాగ్రములగు జ్ఞాతి శబ్దముల నిచ్చుటచే దీని మాతృక యిదమిత్తమని నిర్ణయము

పూర్వకృషి: విహం

గావలోకనము

పదము లనేకములు బ్రౌను వివరణమున అంగ్ల పదాను భాషా భవములుగా నిరూపితము లయినవి. కొన్ని అరోపముల (entries) యొక్క ఉర్దూలిపిలో మూల రూపములు కాణోలు ప్రదర్శితము లయినవి.

మఱి యీ లిపిలోని మాటలు అరబ్బీ, ఉర్దూ, తుర్కీ, పారసీ హిందూస్థానీలలో ఏ భాషకు చెందినవో నిర్ణాయకములు కాలేదు. కొన్నిటి అర్థనిర్ణయము అసంపూర్ణము. అయీ అరోపముల క్రింది ఉదాహరణములు చూడవగును. ఈ వ్యాస మున కనుబంధముగు పదపట్టికలో నుట్టుంకితములయిన అనేక పదములకు మిశ్ర (కోణ్యమే ముఖ్యమగు అకరము. కాని వీని మూలరూపములను బ్రౌను దొర చూపలేదు. బ్రౌను దొర రచించిన ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువులో 114 ఆరోప పద ముల అర్థనిర్ణయసందర్భమున ప్రయోక్తములయిన తెలుగు వాక్యములలో దొరలిన బుడతకీచు మాటలు కొన్ని యీ వ్యాసకర్తచే ప్రత్యక్షిజ్ఞాతము లయినవి. గోవా, సింహళము లలో క్రైస్తవ మతాధిపతి (1884-1906) గను, లిజ్జాను విశ్వవిద్యాలయములో సంస్కృతాచార్యుడు (1906-1922) గను ప్రసిద్ధిపొందిన డాక్టర్ దల్నాదు బుడతకీచు భాషలో రచించిన 'అసియా భాషలలోని బుడతకీచు పదముల ప్రవాచము' (Influencia do Vocabulario portu. gues em Linguas Asiaticas) అను ఉత్తమ పరిశో

ధక గ్రంథము పాఠ్య గ్రాంథములలోని కోయిల భాషావిశ్వవిద్యాలయమున ముద్రితమయి లిజ్జాను పగడములోని వైజ్ఞానిక పరిషత్తు (Academy of Sciences) పక్షమున 1913 లో ప్రచురిత మయినది. Influence of Portuguese Vocables in Asiatic Languages' అను పేర దీని అంగ్లానువాదము గైక్వాడు ప్రాచ్యగ్రంథమాలలో 1936 లో వెలువడినది. 116 డాక్టర్ దల్నాదు పూర్వులు కొంతగా దేశీయులయి, దేశీయ కుటుంబమునకు చెందిన బ్రాహ్మణులు; బుడతకీచులు రాకతో క్రైస్తవమును స్వీకరించిన వారు. దల్నాదు కొంకణి, మరాఠీ, గ్రీకు, లాటిన్, ఫ్రెంచి, హిబ్రూ, సంస్కృత భాషలలో మహాసందితుడు. బుడతకీచు మూల ములుగను తత్ప్రధానములుగను దల్నాదు గ్రంథమున అంధభాషా గతములుగా దెబ్బదియేడు పదము లుదాహృతములయినవి. వీనిలో పదునొకండుంటి పరిశ్ర వివాదగ్రస్తమని సూచితము. తక్కినవానిలో అప్పరి, కవాలి, పోలిసు, రవీదు మొదలగు వానిని అంగ్లభవము లమెట యుక్తము. అయీ (=పాచి),

కాప్పిరి (=కాఫిర్), తురంజా (=దూదినిమ్మ), నిమ్మ, పాపాను, పింగాణి మొదలగునవి బుడతకీచు మాటలు కావేకావు. గెంట్ (=gold lace), సపిన్ (=పాదుక)-వీనికి ఆకరములు చిక్కలేదు. తెలుగునాట మాండలికములుగా ఏ ప్రాంతమునం దైన వీనికి వ్యవహారము కలదేమో? 'టాతు' విషయములో శంకకు కొంత తావు కందు.. ఇయ్యదాముక్తమాల్యదలో ప్రయోక్తము. డా. దల్నాదు పట్టికలలోని అనాన, అమారు, అల్పారు, అన, ఇస్తిరి, ఏలము, కంపలి, కాతరుసు, కాతలిక్, కామరా, కుమాండన్, కుంటాద్రి, కునీని, కోపా, కోమాను, చెవి, జన్మలు, తారము, తునాల, వావేనా, పయాలు, పరంజా, పాదిరి,, పాపు, పావ్కా, పీత (=వాద), పీపా, పురోయి, పేనా, బంకటి, బత్తేరి, బసి, బార్ని, బిస్కాతు, బురుమా, బొత్తాము, బోడ మవ్వా, మయోరు, మరియాన్సు (అట), మాదిరి (=క క దినుసు లేకు), మెలాను, మేజా, మే (కోడు), వైను, పక్కిన్సు, నగ్గు, స్పీరుతుసాంతు-లను బుడతకీచు నుడులుగా అంగీకరింప నగును. 'బుడతకీచులలో భారతదేశమునకు చిరకాల సంబంధ ముండినను 'కమిజా', 'కులిచి' (=పంటయిల్లు) ఈ రెండే రెండు బుడతకీచుపదములు తెలుగున వినినవి గాకెట్టి నిర్ణయము. 116 డాక్టర్ చిలికూరి నారాయణరావుగారు తమ అంధభాషాచరిత్రము మొదటి సంపుటము 618-619 పుటలలో తెనుగులో 34 బుడతకీచు పదము లున్నట్లుగా చూపిరి. ఇందులో కటారి, కాఫి, చదర, తపేలా, మజిక (=మచ్చ) యీ యెరుదును బుడతకీచు మాటలు కావు. ఈ పట్టికలో బుడతకీచుపదములుగా పేర్కొనుబడిన అనాన, అమారు (త్రాడు), అల్పారా, ఇస్తిరి, కమిజా, కాఫి, గోదాము, తపేలా, తురుపు, తునాలు, పాదిరి, బిస్కాతు, బొత్తాము, బొప్పాయి, నగ్గు-ఈ పదునైదింటికి అదే సంపుటమున వేర్వేరు పుటలలో వేర్వేరు మూలములు ప్రదర్శితము లయినవి. అవి ఇవి.

1. అనాన బుడతకీచు (పుట. 618) హిందీ (పుటలు. 592, 594), పారసీ (పుట. 592),
2. అమారు (త్రాడు) బుడత (పు. 618), హిందీ (పు. 593),
3. అల్పారా బుడత (పు. 618), హిందీ (పు. 595),
4. ఇస్తిరి బుడత (పు. 618), హిందీ (పు. 595),

114. C. P. Brown, English - Telugu Dictionary, Revised by M. Venkataratnam 1895.

115. Translated into English with notes, additions and comments by Prof. Anthony Xavier Soares.

116. Galletti, op. cit., pp. 55, 79.

5. కమిజ బుడత (పు. 618),
అరట్టి (పు. 580),
6. కాచి ఇంగ్లీషు (పు. 605, 617)
బుడత (పు. 618),
7. గోదాము బుడత (పు. 618),
ఇంగ్లీషు (పులు. 612, 618),
8. తపేలా హిందీ (పు. 595),
బుడత (పు. 618),
9. తురుపు బుడత (పు. 619),
ఇంగ్లీషు (పు. 617),
10. తువాల బుడత (పు. 618),
ఇంగ్లీషు (పు. 616),
11. పాదిరి బుడత (పు. 618),
ఇంగ్లీషు (పు. 617),
12. చిక్కెతు బుడత (పు. 618, పులు అడుగున
నుండి రెండవ వంక్రి),
ఇంగ్లీషు (పు. 618, పులు మీది
నుండి ఎనిమిదవ వంక్రి),
13. బోల్తాము బుడత (పు. 618),
ఇంగ్లీషు (పు. 616),
14. బోప్పాయి బుడత (పు. 618),
హిందీ (పు. 592, 594).
15. పగ్గు (చియ్యము) బుడత (పు. 618),
హిందీ (పు. 581).

'కాచి' వి అంగ్ల నమముగను 'కలూరి', 'తపేలా' లను హిందీ భవములుగను మాపులు యుక్తము. చదర వంక్రము తము వందలి 'చతురశ్ర' శబ్ద సంబంధియేని, 'చత్వర' శబ్ద సంబంధియేని కావగు. మచ్చ ముతకలు తుద్ర ద్రావిడ పిండములు. మనక, మనీ, మూపు, మాయు, మానిన పదవర్ణము వకు మూలమగు ప్రాచీన ద్రావిడ మవ్ రాతు విష్ణుస్థము, మచ్చ, ముతక, ముతపు, ముతగు, ముతపు—మొదలగు పదముల కోవకు చెందినది ముతక. తక్కినవి బుడతకీమ పదములు. బుడతకీమ భావలోని గుణితపు సంప్రదాయములు మనకు క్రొత్త లగుటచే లిప్యంతరీకరణమున శ్రీ వారాయణరావుగారి వ్రావలలో కొన్ని చోట్ల తర్జిబ్బు కలిగినది. ఇది అచ్చు తప్పులో, అనలు తప్పులో చెప్పలేము. కోచె, గ్రాచె, చాచె, పాచె, బాల్చె—ఇట్టి ఎదంతోచ్చారణముగాని, కనా, చిక్కెతు—ఇవి క్రమముగా ఇరుదంతములుగా ఉచ్చరించుట బుడతకీమ భావే సంప్రదాయము. 'కమిజ'కు 'చమీన' అనియు 'చదర' కు 'చదెయర' అనియు ముతక (=మచ్చ)కు 'మూపు' యనియు మూలరూపములు ప్రదర్శితములు. బుడతకీమలో వీనిని (Camisa, cadeira, marca) అని ఇట్లు రోమక లిపిలో వ్రాయుట వాడుక. బుడతకీమలోని ఉచ్చారణ మార్పు

దల ప్రకారము 'C' అను లిపివిష్ణుము అంగ్లములోవలె 'క,' 'స' అనురెండు ప్రత్యేకవర్ణములకు పరస్పరపరిపూరక (Complementary) సంకేతము. అనగా ఈ రెండు వర్ణములను పరస్పర వ్యాప్తుల్నిగా 'C' అను లిపి విష్ణుముచే ఉచ్చరితములు. తాల వ్యేతస్వరములు పరముగానున్నచో 'క' వర్ణముగను తాలవ్య స్వరూపములు పరముగానున్నచో 'స' వర్ణముగను ఈ 'C' ఉచ్చరితము. కావున పూర్వోక్త పదములును కమిజ, కదేరా, మర్కా అని ఉచ్చరించుట కౌప్రవర్తతి. స్త్రీల పడక ఉడుపు, లోకొంగు, మొలగుడ్డ అను వర్ణములుకల షమీజ్ (Chemise) అను అంగ్లపదవాసన వలన 'చమీన' యని పారపదీయందురని యూహించుట నిరవకాశము. Caderia ను 'చదెయరా'గా వదుపుట శబ్దమార్గతపరూప్య బ్రాంతి. తమిళములో కుర్చి యను వర్ణములో కల 'కదిరై' యనుమాట బుడతకీమనుండి వచ్చినది. 117 ఇంగ్లీషు భాషలో అచార్యపీఠము అనువర్ణము కల 'కెఫీద్ర' శబ్దమునకు మూలమగు గ్రీకు 'కైఫీద్ర', బుడతకీమ Cadeira కును అనలు మూలము. బుడతకీమలోని diccanario (dictionary), direccao (direction) పదములోని 'C' అను లిపివిష్ణుమునకు 'కు' కారోచ్చారణము మాండలిక భేదముల ననుసరించి వికల్పవిధి. తెలుగులోని 'చెవి' (= తాళపుచెవి)కి బుడతకీమలోని (chave) మూలరూపము. దీనిని 'చాచె' అని పఠించుటతప్పు; బుడతకీమలోని 'చ' వర్ణమేలేదు. 'షిచి' అని పఠించుటయు. తపేలా, తువాల, వెనల—లకు పరువగా తాల్చి, తోలతా, వనల అని బుడతకీమ రూపములు చూపిరి. బుడతకీమలోని 'lh' అను లేఖనవిష్ణుము 'l', 'h' అను రెండు లేఖన విష్ణుముల కలయికకు గుఱుతుకాదు. 'l', 'h' లకంటెను, వీని సంయోజనమున కంటెను భిన్నమయిన వర్ణమున కిది సంకేతము. అంగ్లభాషలోని 'million' పదమువందలి 'lli' భాగపు సప్తకోచ్చారణ మిట ఏవక్రితము. ఒలాండులు (దచ్చి వారు) అను పదమునకు బుడతకీమ మూలముగా 'పొల్లె న్నెకో' ప్రదర్శితము. కాని, బుడతకీమలో 'h' పలుకల బడదు. అచార్య శ్రీ గంటి చోగిసామయ్యాజీగారు తమ ఆంధ్రభాషా వికాసము 'తెనుగునందలి పదజాలము' అను వ్యాఖ్యమున 'పిశ్చాత్వ భాషాపదములు' అను ఉపశీర్షిక క్రింద 'పిశ్చుగ్రీమవారే మొదలు భారతదేశమునందలి పదమిట్టి తీరమును గాలావిన వారయ్యను వారి వాగవికలా ప్రభావము గాని, భాషా విశేషముగాని నిలువలేదు. తెలుగు, అరవము, కన్నడము, అనుమూయ భాషలయందును అల్పసంఖ్యకములయిన పదము నిలిచినవి' అని ప్రతిపాదించి, అమారు, అలమారు, కక్కును, కమిజ, జన్నల్, పాదిరి, బాల్చి, బోల్తాము— ఈ ఎనిమిదింటిని బుడతకీమ మాటలుగా పేర్కొనిరి. ఏటిలో, ఒక్క 'కక్కును' (=మలుగుపెరడు, పొంబావా) తప్ప తక్కిన వన్నియు బుడతకీమ మాటలు. ఇది 'కఖన్' అను ఒకరా (దచ్చి) భాషపద నిష్పన్నము. కక్కును (అనంత; చిత్తూరు), కక్కును (బల్లారి), కక్కును

(గుంటూరు), అవిదీనిమాండలిక రూపములు. 'తెలుగువలగల ఒకేఒక దచ్చి పదముని, అంధ్రలోని దక్షిణమండలములో దీనికి విశేష వ్యాప్తిగలదని' గాజెటి వ్యాఖ్యానము 118. తమిళ మలయాళ కన్నడ విమలముపులయందును నిది దచ్చి పదముగా ఉట్టంకితము. 119 ఈ మాట దక్షిణ భారతమునకే పరిమితము, ఉత్తరహిందూస్థానభాషలో మృగ్యము. దచ్చిభాషలో కక్ (kak = మలము) + హాయిన్ (huis = ఇల్లు, స్థానము) అను పదములచే నేర్పడిన సమస్త పదమిది. ఇట్లే పక్ (pak = బంగి, మూట) + హాయిన్ = పఖున్ = పాల్వల్ అన్ను, బఖున్ (bakhuis = bake house) మొదలగు సమస్త పదములు ఒకటా (దచ్చి) భాషలో ఏర్పడినవి 120. డాక్టర్ కొత్తపల్లి పీఠభద్రదాస్ గారు తమ తెలుగు సాహిత్యము పై ఇంగ్లీషు ప్రభావము అను పరిశోధక వ్యాసమున పితృశ్రవణము నాధారముగా గొవి, గమేళా, 1 చెవి, బాతు, మరియాపు (అట), మేస్త్రీ పదములను బుడత కీను మాటలుగా ఉదాహరించి శ్రావణ అధిపాయములను అమే దించిరి. బుడతకీనులకును భారతీయులకును గల చారిత్రక సంబంధములను శ్రీ పీఠభద్రదాస్ గారు విస్తరించి వ్రాసిరి. ఇంద్—బుడతకీను భాషను గుఱించి మొదట ప్రస్తావించిన తెనుగులో శ్రీదాస్ గారే ప్రథములు 121. ఇంతే పీఠిక్య.

ప్రస్తుతపరిశీలనమువందలి మొత్తము పదములు : 150
వీటి రూపాంతరములు : 152.

అనాన, అలమారు, ఇస్త్రీ, వీలము, కాజా, కుంపిణి, క్రీస్తు, వరంజ, పాదిరి. పరంగి, పీసా, పేనా, మే (కోడు), మేస్త్రీ, మోవ్వడు, మొదలగునవి సర్వాంధ్ర వ్యవహారములు. అల్లీ, కమీజ, కానా, గుదావీ, బాల్మీ, బొత్తాయి, పోర్టాదు మొదలగునవి విశేష శ్రీకాకుళములకు వ్యాపారకములు. అన, ఒళందా, కమాను, కోస్తా, గమేళా 2, గోదాము, తురుపు, బంకు, బాల్మీ, బొత్తాయి, బొప్పాయి, మొదలగునవి సాగరాంధ్రమున ప్రచుర వ్యవహారము కలవి. అనారన, గదంగు, గొయ్య, చప్పరి (కల్ల), బొప్పలు, బిన్నుత్తు, సోడిదేవు మొదలగునవి రాయల సీమకు విశిష్టములు.

పద్యభావ విభజనము

పైనిక సంబంధములు : అర్మరా, ఓకు, కపిలాను, కమాను, కుమందను, పటాంము, బత్తేరి, బారకాను, బొంబాను, మయూరు(లు), సార్వంతు, పోర్టాదు, మొ.

నావికపదములు : అమారు, అర్యా, (వేయు), కామరా, కుంపాను, కూర్చి, గమాతు, గమేళా 1, గానాయి, బుదుదు, బొంబా, బోడిద, బోయా, ముగ్ర, రంధ్రాలు, మొ.

క్రైస్తవ మతపరములు : అసాస్తలు, ఏనోబు, కావోలు, కిరూబు, కుండాద్రి, కోసా, క్రీస్తు, క్రీస్తువు, నావేనా,

పాదిరి, పాపు, మరియ, మారా (గుడి), వజ్రాతు, ప్రిరితు సొంతు, మొ.

గృహవిర్యాణ సంబంధములు : కానా, గమేళా, 2. చెవి, ఇచ్చలు, వయాల, వరంజ, బొరిగ, మారిరి, మేస్త్రీ, రీసా (లు), మొ.

ఉదాపులు : ఇస్త్రీ, కదాయి, కమీజ, కాజా, తువ్వాలు, పాపురి, బుర్లతకారి, బొత్తాయి, మే (కోడు), మొ.

వర్తకము : వీలము, కుంపిణి, కోస్తా, గిడ్డంగి, గోదాము, తారము, బంకు, రతులు, మొ.

ప్రాంతకోణాలు : అలనారి, అల్లీ, కాతరను, పురోయి, పేనా, మొ.

మొక్కలు, చెట్లు : అనాన, గొయ్య, గోడి, దిరిదిరి, మెలామ, సాంత్రా (నారింజ), మొ.

గృహావకరములు : పీసా, బిసి, బాల్మీ, బొంబాయి, మేజా, వెనల, పచ్చి, మొ.

చరిత్రప్రసిద్ధములు : జామోరిన్, జెంతు, వరంగి, పురత కాలు, శాంతము, మొ.

అటలు : కుదేలు, జేను, మరియాపు (అట), మొ.

ప ద ప ట్టి క

1. అగతము : రూ. విగాతా, యాగాత (గాజెటి, 137) చెప్పబట్టుటయు పరివరముల క్రిందితెగల కులదైవ మగు ఒక గ్రామదేవత; St. Agatha.

2. అగస్త : రోమక సంవాంశములో వివిధపు మానమగు 'అగస్త్యు'—బు. అగస్త్యు—స్త్రి. అగోష్టు—ఇం. అగస్త్యు (అస్టు, టావ్, టిన్, టేవ్, టోల్, స్టన్, స్టేషన్, షేరు, టంట్, కోట్, లేట్, పడ్స్ (తారీఖు), పాష్టు—ఇల్లు, ఇంగ్లీషు పదములను రాదాపు మూర్ఖస్య వర్ణ పుటితములుగా ఉచ్చరింతుము; బుడతకీనులోని 't' వర్ణోచ్చారణము మనదంత్య వర్ణోచ్చారణమునకు దగ్గర; అందుకే 'అగస్త్య'ను బుడతకీను సంబంధిగా పేర్కొనుట ఉచితము.

118- Galletti, op.cit., pp. 51, 79.

119. తమిళ. కక్కుతు (ు); దచ్చి—కఖున్. (Tamil Lexicon Vol. II, p. 614) మం. దచ్చి. కఖున్; కన్నడ. కక్కుమ; కక్కోను; దచ్చి లేక దేవిన్.

120. తెలుగులోని దచ్చి మదులను గూర్చి మరియొక వ్యాసమున.

121- Dr. K. Veerabhadrarao, Influence of English on Telugu Literature, pp. 5-20.

'వదువెదిమిది వందల తొంబది యెనిమిది క్రిస్తు
శకము మానముగిచ్చుదిమూడు లేది.....
అమమమరాయం చాటువుతోని 'అగ్ను'ను 'అగ్ని'గా
చదివి క్రి వెంకటరావుగా రిద్దావిని అశ్చయుజ
మానమును వర్తముతో సంస్కృతవదముగా
ప్రదర్శించిరి. (చూ. శ. ర. అను., పు. 2).

3. అంకారము : క్రి. ఓడవానయొత్తిస్తావు.—ఐ. అంకోరా;
స్థా. అంకోరా; ప్రె. అగ్గక్; దచ్చి. అంకర్ (హం. శ. ర.).

అవ (మూర్తి) : చూ. అంవనాతి (క్రి. ఇం. తె., 904).
గుండుమూర్తి (ఇల—'ల'—'న' గా మారినది;
ఈ రెండు వర్తములును దంతమూలీయములు; 'న'
పుర్యానువాసకము, 'ల' పిర్వీకాంతము).

అనానాను : చూ. అనాన (మిశ్ర. తో.).

అనారన : చూ. అనాన (అనంత). బెంగళి. అనారన. విద. అనాన
రూపుగా నుండు; అనరన అనియు కొందఱు.

4. అనాన : రూ. అనానాను, అనారన, అనానవన, అనాన
వనాన, అనాను, (కృ., గుం., గో.) మొగలివనన;
Ananas sativus (Flora of Madras,
III, P. 1046). (యయాతి. 1—36; హం. శ.
4—134)—ఐ. అనవాన్; స్థా. అనవా, అనవాన్,
ప్రె. అనవా; దచ్చి. అనవన్; పెరూనియన్—నవన్;
బ్రెజిలియన్—నవన్; అరబ్బీభాషాముఖమున తెలుగున
జేరిన బ్రెజిలియన్ వదమని MAMP, Vol. II
p. 28;—పారసీ (అంభాచ., 592);—చే. వి (శ. ర.; తో.
రి.);—హం. (తో.); పెర్షికో, నవామా, బ్రెజిల్ మొద
లగు ఉన్న మందల ప్రాంతములలో ఎక్కువ వంట;
అక్కరు కాలమున బుడతకీడులు దీనిని మంక్కా దీవుల
నుండి తెచ్చి మొదల బంగాళమున ప్రవేశపెట్టెరట.
(MAMP, Vol. III, p. 28); 1594 లో
బుడతకీమలు బంగాళరాష్ట్రమునకు తెచ్చిరని జార్జి వాట్
(George Watt, The Economic
products of India Vol. I, P. 236);
దక్షిణ భారతమునను, బంగాళమునను విరివిగా
పైరు చేయుటచుండినట్లు మెషియనువర్త
కుడు నికోలాస్ మమావి (1653—1708)
వ్రాఁటలు (Storia De Mogor, Vol. III.
p. 183); అనాన అకులమండి తీసిన తెల్ల వివార చేసల
వలకు, గలము త్రాళ్లకు ఉపయోగించును. పీట్ పై
తేలును; తడి అంటుడు; త్వరగా తగ్గుడు; పిండు
(అం. వాచ., కొంతె., మిశ్ర. తో.).

అనానవన : చూ. అనాన (అం. వాచ., గో.) అక్కావచ్చుచి
చిలుకవచ్చె, కొందఱుమా? తిందఱుమా? అంగట్లో
పెట్టుకుని అమ్ముదామా' — అనానవనవండు'.

గోరావరి మండలములో వాడుకలోగల ఈ 'పిడుపు
కథ' అర్పాచినమని స్పష్టము.

అనానవనాన : చూ. అనాన (కోరాపుట్టి).

అనాను : చూ. అనాన (మిశ్ర. తో.).

5. అపానలు (లు) : రూ. అపానలుండు. (క్రిస్తుముఖ్య
తెచ్చుండు; దేవదూత.—ఐ. అపాస్తలు; స్థా. అపో
స్తలు; అపానలుండు అనగా 'సంపాదనవాడు'
(యోహాను, అధ్య. 13); 'అ వన్నెందుమంది అపాన
లుల పేళ్లు వివరణ..'. (మత్తయి, అధ్య. 10) 'ఏమి
క్రిస్తు అపానలులైన పేరులు...' (పేతురు, అధ్య. 1)
అపానలత్వము' (అపానలుల కార్యములు, అధ్య. 1)

అపానలుండు : చూ. అపానలు (కర్మా..). 'అపానలు
లోకమునకు వెలుతురు ఎరి మన్నారు', 'అపానలుల
చర్యలు'—అని తెల్లదిలు వెంగ్లారిప్రతిలో 'అపో
స్తలు' అనుమాట, 'లు' వర్ణాంతమగుటచే అది
బహువచన ప్రత్యయముగా భ్రాంతివడుట జరిగినది.

6. అమారు : ఓడలంగరుమోకు, 'వావలంగరులోనున్నప్పుడు
కడలకుండమంచు పెద్ద బలమైన త్రాడు' (అంభాచ
624)—ఐ. అమట్టి మోకు; స్థా. అమట్టి;
చే. వి. (శ. ర., అం. వాచ.) —
హం. (అంభాచ., 593); తాడు (మిశ్ర. తో.); చూ
అమారు త్రాడు (అంభాచ, 618). చూ. అమారు.

అరమర : చూ. అంమారు (క్రి. తా.).

అరమార : చూ. అంమారు (గుం.)—ఐ. అర్మారి.

అరమారు : చూ. అంమారు 'దుర్భా' అను అర్థము క్రింద
మిశ్ర. తో. పు. 54, చూ.).

7. అరుగోలా (లు) : ఇనుపకడియము (లు) నావకు రెండు
వక్కులను పై కీవచ్చునట్లు అమర్చబడినవృత్తులు;
వీనిలో బెళ్లుములు పొడిచి 'నేజా' పటాలు ఉంటురు.
(అంభాచ., 624)—ఐ. అర్గోలా—పెద్ద ఇనుప
కడియము; స్థా. అర్గోలా.

8. అర్వా (నేయు) : క్రి. ఓడతెరవాపలుదించు (అంభాచ,
624)—ఐ. అల్టియార్—తెరవాపలుదించు స్థా.
అల్టియార్; (ఐ. లో—అర్, ఈర్,—వీర్ లు
క్రియాధారు మాత్ర ప్రత్యయములు. ఐ. మూవా
—వర్తము, చోవేర్—వర్తించు); చూ. ఇస్తిరి.

9. అంవనాతి : రూ. అవన (మూర్తి), అల్ఫి. గుండుమూర్తి
(క్రి. ఇం. తె. 904)—ఐ. అల్ఫినేతి—గుండుమూర్తి;
స్థా. అల్ఫిలేర్.

అంమర : చూ. అంమారు (గుం.).

అంమారు : చూ. అంమారు; 'తీరువలు—ఇం. అల్మైరాబీలో
—అంమరలుండే తీరువాలు (శ. ర. అను.).

10.అంమారు : రూ. అరమర, అరమార, అరమారు, అం మర, అంమార, అర్మార, అర్మార, అర్మారు (అనంత., చెంగల్పట్టు). పామ్రులమంచులకై గోడలో ఏర్పడిన బిరువా, గోడబిరువ—బు. అర్మారి, అర్మారి; స్పా. అర్మారియా; (ప్రె. అర్మార్—ఇం. క.ర.అమ.పు, III); తారతీయ భాషలనుండి 1878 లో ఇంగ్లీషునకేరిన పదమనిశ్రీతి. వి. మద్యారావుగారు (Indian words in English, p. 123).

అర్మి : చూ. అంపూరి (కోరాపుట్టి, విశా., (శిశా.) గుండు మూది; పిమ్మి చూ. అర్మి. రూపనిర్మాణములో ఈ 'అర్మి పిమ్మి' అనునది అగ్నివిప్పు, గేటువాకిలి, ప్లేట్ వంక మొ. వానితో పద్యము. ?—హిం. అర్మిన్, అర్మిన్

11.అర్మాని : (మిశ్ర. తొ.) ఒకానొక జర్మను దేశీయునిచే పోలిపోయి బడినదని ఉపాసనబడిన రూపాయి వాణిము, మునుపటిరూపాయి.—బు. అలేమానా, అలేమాన్—జర్మను దేశీయము; ఇర్మాను (King Duarte's Leal Conselheiro) జర్మనుదేశ సంబంధి; స్పా. అలేమానా—జర్మనుదేశసంబంధి., అలేమానియా—జర్మనీదేశము; (ప్రె. అర్మిమో; కన్నడ. అలేమాని; ఉర్దూ. అర్మా నియ—జర్మనీదేశము; బెంగాలి. ఏలేమాన్.

అర్మార : చూ. అంమారు (మిశ్ర. తొ.) ఈడ్చులుగల పెద్ద పెట్టె; 'కోనేరు' నాలుగుపక్కల మెట్టుగల దిగుడు బావి, తిరుకోళము.

అర్మార : చూ. అంమారు (క్య., గో., క. ర., మిశ్ర. తొ., MAMP, III, 20) పామ్రులుగల యెత్తయిన క్రొత్తపెట్టె; హిం. (క.ర. 'అంబార.' దిగవల్లి వేంకట శివరావుగారి వ్యవహారకోశము. పు. 240)

అర్మారు : చూ. అంమారు; హిం. (క. ర., గాలెటి, ది. వేం. శివరావుగారి వ్యవహారకోశము).

12.అన : (క్య., గుం., గాలెటి, మిశ్ర. తొ.) క్రీస్తు శక మాచమగు పదము.—బు. అను (క్రీస్తు) ప్రభువు స్మృతి సూచకమగు శకపరిగణనము, సంవత్సరము; బుడతకిచుం శకపరిగణనములో ఈమూల విరివిగా వాడుక (చూ. గోవా శాసనములు, History of Goa); అశో; (ప్రె. అనే-విడు; లాటిన్ anno కు వికృతీయని ప్రాచీన (ప్రె. రి., 115); అష్టదే. అని (అం. వాచ., 256; క. ర. అమ., 98).

13.అరిమాని : ఉ. అర్మాటి (అనంత). పియ్యనిపెట్టె, హోమ్మనియము—బు. అర్మోనీ, స్పా. అర్మోనీయా, (ప్రె. అర్మోనీ.

14.అర్మార : (బొట్, ద్రిటిషు చరిత్రము, ఆంగ్లరాసువాదము) యుద్ధవాచ.—బు. అర్మార; స్పా. అర్మారా—సేన,

నౌకాదళము; అర్మార—అయుధము; దచ్చి. అర్మార-నౌకా దళము; బెంగాలి. హోరామద్—బుడతకిచుం దోసిడి పీడ; —బు. అర్మారా—అరబ్బీ 'అల్—మదీ—య' అని Hobson-Jobson, p. 15.

15.ఇన్దిరి : రూ. ఇన్దిరి, ఇన్ది (అనంత., క్య., గుం., గో) బట్టలను నిప్పులపెట్టెలో నునుపుచేయుట.—బు. ఎన్దిరార్, (క్రి. విన్దిరించు, వ్యాపించు; రాను; స్పా. ఎన్దిరార్., న. క్రి. లాగు; విన్దిరించు; బట్టలను నునుపుచేయు; ఎన్దిరో, వి. లాగులు; (ప్రె. ఎలిలే, న. క్రి. లాగు, గుంజు;—హిం. (క. ర., ప్రె. రి., గాలెటి, ది. వేం. శివరావుగారి వ్యవహారకోశము); మం. ఇన్ది—హిం. (గుండర్బ, 115); కన్నడ. ఇన్దిరి, ఇన్ది—హిం., మరా. (కీట్టర్, 202) తమిళ. ఇన్దిరి—ఉర్దూ (TL, 373)? సం. స్పా. దాతునంబంది.

ఇన్దిరి : చూ. ఇన్దిరి (దేశ్యమని., క. ర. అమ.,).

ఇన్ది : చూ. ఇన్దిరి (అం. వాచ.)

ఎనం : చూ. వేనం (దేశ్యమని కాంతెర్, ప్రె., అం. వాచ.)

ఏగత్తా : చూ. అగతమ్మ. 'వెన్నపట్టుణములో ఏగత్తా అనే దేవత.....' (ప్రె. ఇం. తె., 444).

16.ఏలము : రూ. యాలం, వేలము, వేలాం. అమ్ములలో నౌక విధము; పేకాలలోని ఒకబల (Auction bridge) (నలనాడు).—బు. లేయలాం,—హిం. క.ర., అం. భాచ; అం. వాచ., నూ. వి., ది. వేం. శివరావుగారి వ్యవహార కోశము; దేశ్యమని ప్రె. రి., 201; తమిళ., మం. ఏలం—బు.; కావి, దీనిని బుడతకిచుమూల అనుటకు ఉపసర్తులుదాంపు. తక్కిన రోమాన్సు భాషలలోగాని, బుడతకిచునకు పేమిన మాతృకయుగు 'లాటిన్' రోగాని, ఈమూలగాని, ఏతత్సంబంధి పదనముదాయ ముగాని కావరాదు; అరబ్బీ. లీలాం—ఏలము, ఇల్—ఇ—లా—ప్రకటన—దీనికి మూలము కానగునని ప్రాచీన (మిశ్ర. తొ., 101).

17.ఏసోబు : రూ. హిస్సోపు. (బై) యూడియుల సోమంత; —బు. ఇస్సోబి; స్పా. ఈస్సోపు; 1841లో కంకల్తాలో అచ్చయిన పరిశుద్ధ గ్రంథము—సంస్కృతాను వాదమునందును 'ఏసోబు' అనియే కందు.

18.ఒలంద : రూ. ఒలాండా, ఒలాండా, వలందు (బాజ), వలందేజ, వళంద—దచ్చి (బాతి,—దేశము, —భాష) (రంగరాట్. పీఠిక 58);—బు. ఒలందా, ఒలందే; స్పా. ఒలందా; (ప్రె. హులందె; దిబ్బ (గాలెటి 130); పోలిము మనిరీపట్టుణములో రజకులెక్కు వగా వివేంచుపేలు.

ఒలాండా : చూ. ఒలాండా (మిశ్రణం);—ఇం. హోండ్ (శ. ర. అను 112); కమలము దచ్చి పద్ధతిలో వెక్కబడిన వజ్రము; వజ్రములపానకు 'ఒలాండా' దేశము (పసిద్ది; ముల్లే ఒకదినునుపువ్వు; హిందూ. బి. వి. దచ్చివారు (మిశ్రణం)).

ఒలాండా : చూ. ఒలాండా.

19. ఓకు: దుర్బిణియద్దము (శ. ర., అం. వాచ., మిశ్రణం). —బు. ఓకులున్-కంటియద్దములతోడు; ఓకు-వివరము; పుటాకారమైన స్త్రీ. ఓకూలార్-కంటి యద్దము (పా. అకూలెర్; 'ఓకులు' లోని 'లు'ను బహువచన ప్రత్యయముగా భావించుటచే 'ఓకు' పిద్ధించి యుండవగు. చూ. రకులు.

20. కంఠ్రాలు : పనిచేయుటకు ఒడంబడిక (అనంత)—బు. కంఠ్రాలు; స్త్రీ. కంఠ్రాతా-ఒడంబడిక, ఒప్పందము; (పా. కల్లాతా; ఇం. కంఠ్రాక్ట్—ఇం. వి. (శ. ర. 190).

21. కాళీలికు : పాపు అమయాయుంగు (కైన్తపులకొల (కా. ఇం. తె.).—బు. కళీలికు; దల్లాడు (పు. 88) 'కళీలికు' అను తెలుగు నుడిసి ఉదాహరించి వారు; ఆ వక్తమున నది అంగ్లదనము.

22. కందీలు : రూ. కానదీయలు. దీపము, ప్రమిద (విజామాబాదు)—బు. కందీల్—దీపము; స్త్రీ. కందేలా; కందీల్—చురుదీపము; ప్రమిద; (పా. కందెల్—పాదిరి గుడి దీపము; దచ్చి. కందెలాల్—క్రొవ్వుపత్తి.

23. కపాకు : రూ. కబాకు. విత్తులు తీసినకోడె; కచ్చిరిసినకోడె (మిశ్రణం).—బు. కపాకు—కచ్చి(విత్తు) తీయుట; కపార్—కచ్చితీయు; స్త్రీ. కాపాదోర్; కాపాదురా—కచ్చితీయుట (బుడతకీచురోని 'p' ఇంగ్లీషులో కంటే న్యూనస్థితునముకంది).

కపాయి : చూ. కబాయి (మిశ్రణం).

24. కపితాను : రూ. కపాను. సేవాని; అధికారి; వ్యవహార (రంగరాట్. వీతిక. 59: రంగ. 2—75). —బు. కపితాను — దళవాయి, పదవాయి; స్త్రీ. కాపీతాన్-దళవాయి; కాపీతానియా—దళవాయి తనము; (పా. కపీతన్—ముఖ్యుడు; విరిక, యజమాని; దచ్చి. కప్పీన్; మరి. కప్పీతాన్—బు (గుం దర్మ 204); పరాసుభాషి పదమని కొందఱి తలంపు. పదవాలిపు తొత్తము వాటికే తూర్పుండియా దీవులలో ఈ పదమునకు వ్యాప్తి యున్నట్లు అరారము బుద్ధివి. పదునేదపు తలకమునగని పరాసువారు రాతేదు. కాపున, నిది పరాసు భాషనుండి వచ్చినదనుటకు బలముచాచు.

చారిత్రకముగను, ద్వనిపరిణామమూలము ప్రకారముగను ఈ పదముబుడతకీను భాషావిశ్వ మనుట నయుక్తికము.

కప్ప : చూ. కమీజ (కదిరితాలూకా, అనంత).

కపాను : చూ. కపితాను. కిడకపాను (కా. ఇం. తె. 147): (అం. భావ. 618).

25. కప్ప : ఒకదినును పాదిరి ఉడుపు (కైన్తపజన వ్యవహారము)—బు. కాపా—పాదిరి అంగి: స్త్రీ. కాపా—దుప్పటి, పచ్చదము.

కబచ : చూ. కమీజ (హిమామారు తాలూకా, సేంము).

కబాకు : చూ. కపాకు (మిశ్రణం) 'కడి—విత్తులుతీసినకోడి. —హం. (కా. రి., 245).

26. : కబాయి: రూ. కపాయి, కబాయి, కబ్బా, కబ్బాయి, ఇబ్బాయి—తురకలు లోడిగే ఒకచొక్కా; శృంగారార్థము అన్నిటిపైన 'మేకొనుచొక్కా' (మిశ్రణం); దే. వి. అంగి (శ. ర., కబా. 5—179; దశా. వీతిక 42) బు. కబైయ — ప్రాచ్యసీమలలోవారు నిలుపుటంగి(హం. క్రా. రి., 245; అంభాచ., 592).

కబాయి : చూ. కబాయి (హం. 5—360).

కబ్బా : చూ. కబాయి. 'చేతులులేని పాట్టికోటు?'—అరబ్బీ (అంభా. చ., 591).

కబ్బాయి : చూ. కబాయి. (ద్వి. పరమ., పు. 482).

27. కమాను : అన్యదే. వి. ప్రయోగము (శ. ర., 211; అం. వాచ). 'కపా—ప్రయోగముచేయు (కా. రి. 247)—బు. కమీన్యార్—పయంపెను; స్త్రీ. కమీన్—ప్రయోగము; మార్గము; (పా. కామా—దండ యాత్ర;—(పా. (మిశ్రణం, క్రా. రి., అం. భా. వి.)

28. కమిప్పరి : పైనికోడ్యగి. 'కమిప్పరీ దొరలు' (వెన్న పురీ., పు. 75 'కమిప్పరిజనరలు' (పై. రి. 7)—బు. కమిప్పరి; స్త్రీ. కమిసాకీ—పాతీను అధికారి; వ్యాయా దినరి.

29. కమీజ : రూ. కప్ప, కబచ, కపిసె, రోనధరించుచొక్కా; చొక్కా(విశా., క్రి కా.)—బు. కమీజా (Portu. camisa, బుడతకీచులో అచ్చుద్యము (inter vocalic) గా 'క' అనులిని చిహ్నము 'present' లోని 'క' వంటి ఉచ్చారణము కంది); స్త్రీ. కమీసా—చొక్కా; కామీసేయా—చొక్కాఅమ్ముడుకాణము; (పా. కమీజాల్—రైక; దచ్చి. కమీజోల్—స్త్రీం కూర్చానము;—ఇం. (శ. ర.,—అం. వాచ.)—బు. (గరిటి); అరబ్బీ ద్వారమున వచ్చిన బుడతకీచు

వదము (MAMP, Vol. III, p. 121);
టర్బర్ వేపిరి నిఘంటువున 'కమిజ్' శబ్దమునొద్ద
బుదతకించు మూలముగా (వదర్బితము (చూ. పు.
75); మరా. కమిజ్—బు

కమిల : చూ. గమిలా (మిశ్ర. త్).).

30.కర్మాయి : కుంకుమ వర్ణము (మిశ్ర. త్);—బు. కర్మి;
స్మి. కర్మి, కర్మిన్;—రక్తవర్ణము; (సె. కార్మె
(‘మై’ లోని ‘ఎ’ మామూలు ‘ఎ’ కంటే విస్తృత
స్వరము; open or low vowel); దద్ది.
కార్మిజి యన్.

31.కలపతి : లచ్చము, ‘జనవారసు, వీరును కీలులో తడిసి
పీడనందులలో పాడుగులు’; (కొ. ఇం. తె., 156)
—బు. కలాపతి; స్మి. కలాపతి; అరబ్బీలోని ‘కలాఫత్,
బుదతకించుద్యారమున భారతీయభాషలలో (వెనే
శింపినదని Hobson-Jobson, pp.
148, 149.

కపిల : చూ. కమిజ (కదిరి తాలూకా, అనంత).

32.కాకాతూవ్య : పనుపువచ్చని జత్తుగం పెద్ద తెల్లనిలుక
(అంధాచ. 619)—బు. కాకాతూ; స్మి. కాకాతూ; (సె.
కకతావ్; దద్ది. కకెత్; ‘కాకాతూవా’ యను
మరియూ భాషావదము అన్నిటికి అనలు మూలముని
వేతలమతము.

33.కాకా (ల) : కార్తాము (ఘడి)లు తగిలించుటకు
చొక్కా మొ. వాని ఏదవట్టి మొ. వోట్లనుండు
కన్నము (ల)(అన్నిమందలములు)—బు. కాకా; స్మి.
కాకా—కన్నము; పెట్టె; మరా. కాకే—బు. కాకా.

34.కాకరును : ముదుకకాగితము (మిశ్ర. త్).—బు. కర్మాను-
ముదుకకాగితము; కర్మాన్—అనుమతి వ్రతము;
కాకితము; స్మి. కర్మాన్; (సె. కర్మాన్; అరబ్బీ.
కర్మాన్—కాకితము; ఒడంబడిక వ్రతము.

కా : చూ. కాను (‘కానా గట్టువీరద.....’ ‘మూడు
వ్వలాల్లో’ అను శ్రీ రావకోండ విశ్వనాథకాస్త్రి
గారి కథ; విశాఖ. లో (ప్రచురవ్యవహారము.) వంతెన
క్రింద వీరు పోవుట కేర్చుడిన గొట్టము తేక తూము;
వంతెన.

35.కాను : చూ. కానా. ‘పీడతట్టుమీద చేరినవీరు మరల
బయటకుపోవుట కేర్చబడినదారి’ (అంధాచ.
627)—బు. కాను—గొట్టము; తూము; జందారి; స్మి.
కాకా—పొడుగైన గొట్టము; చిమ్మవగొట్టము; గొరటి.

కామదీయులు : చూ. కందీలు (అనంత) ‘కందీలు’, ‘దీయలు’
(= దీవియలు) అను సమానార్థక శబ్దముల కలయిక
వలన ‘కామదీయులు’ అను రూపమేర్పడి యుండ
వగు.

36.కామరా : చూ. కామిరీ. మాలీము, వరంగులు వరుండు
గది; ఇది అమరము (పీడవెనుక భాగము) దగ్గర
నుండును (అంధాచ, 627)—బు. కామరా—గది; అర;
స్మి. కామరా—పీడలోని గది; గది; (సె. పిగ్గల్—గది,
భాగము; దద్ది. కమిర్; ఇలా. కామెర్; ఇం. ఛేంబర్.

కామిరీ : చూ. కామరా (అంధాచ)

కిరస్తి నము : చూ. కిరస్తిను (అనంత). క్రైస్తవ ప్రజా
సమూహము; ఇట్లే తురకల సమూహము ‘తుర
కాణ్యము’.

కిరస్తిని : చూ. కిరస్తిను—ఇం. (అంధాచ., 617)° వదువుల
—పాశ్చాత్యవద్యలు; పిల్లి—క్రైస్తవలాలిక; పాశ్చాత్య
—నవాతనావార వరాయణులకు పరిపదని పోకడలు;
°వేషాలు— పాశ్చాత్యవేషములు, పాశ్చాత్యరీతులు.

37.కిరస్తిను : చూ. కిరస్తి నము, కిరస్తిని, కిరస్తు. ఏం.
క్రైస్తవమత సంబంధి; కిరస్తినులు; క్రైస్తవులు.
బు. కిస్తిను; (సె. కేవ్య; దర్బాదు గ్రంథమున
‘కిస్తిన్ను’, ‘కిస్తిన్ను’ అనునవి తెలుగు రూప
ములుగా ఉదాహరితములు (చూ. పు. 128).

కిరస్తు : చూ. కిరస్తిను (మిశ్ర. త్).

38.కిరూబు : దేవదూత (కొ. ఇం. తె. 169).—బు
కెరూబిన్— దేవదూత; స్మి. కెరూబిన్; ఇం.
చెరబ్; హీబ్రూ. కెరూబ్; అరబ్బీ. కిరూబ్; పారసీ.
కరూబి; క్రైస్తవమునకే పరిమితముగావున అరబ్బీ,
పారసీ మాటలను మూలముగా చూపుటసాసగదు.

39.కుదీలు : చూ. కుదేలు. ‘కాకితముల అల (పేకల)లో
అంబుడుపట్టుపట్టులాననిచేసేప్రజ్ఞ’ (మిశ్ర. త్).
—బు. కొదీల్లు, కొదీలి—పేకలలోని ఒక పరిభాషా
పదము; ‘పింబ్రి’ అను అలలో అలగానికి ప్రతి
మూలముగా గెలుపు కలుగుట.

కుదేలు : చూ. కుదీలు (కొ. రి. 294) ‘అదెట్లుతో వాయు
కుండేలయే పోయూడు’

40.కుమందమున్ : దళవాయి; పైనికోద్యోగ—బు. కొమందంతి;
(సె. కొమందా; —(సె. (మిశ్ర. త్); కుముం
దము (సెంచి పదముని పిరభద్రదరావుగారు;

41.కుంపాసు : దిక్పాది (కొ. ఇం. తె. 205)—బు. కుంపన్ను;
ఇం. కంపన్.

కుంపిణి : చూ. కుంపిని—ఇం. (అంధాచ., 615).

42.కుంపిని : చూ. కుంపిణి, కుంపిణి, కుంపిణి, కుంపిణి;
పాశ్చాత్య వర్తక సంఘము; అంగ్లేయు ప్రభుత్వము
వారు; ‘పుదుచ్చేరి కుంపిని’ (రంగారావు. పీఠిక
107).—బు. కుంపన్య; స్మి. కొంపనీయా; (సె.
కోపనీ; మర. కుప్పిణ్, కుంబిణ్—ఇం. కంపెని
(గుండర్బు, పుటలు, 265, 266).

కుంభిడి : చూ. కుంపిని (మిశ్ర. తొ.)

కుంభిడి : చూ. కుంపిని (Annals of Hande Anantapuram, p. 99.)

43. కుంబాద్రి : జ్ఞానవీత; శిశువు పెరిగి పెద్దయ్యి కై నైవమత ధర్మాను పారముగా ప్రవర్తించుటకు గాను వామకరణ సందర్భమున పూటవడువాడు; 'జ్ఞానతండ్రి' యని కర్నూలు మండలము వాడుక. —బు. కుంపాద్రి; ప్రి. కుంపాద్రి—జ్ఞానవీత; మిత్రుడు; ఇరుగుపొరుగువాడు.

కుంభిడి : చూ. కుంపిని (మిశ్ర. తొ.)

కుంబి : చూ. కుంపిని (గారెటి, MAMP, III, 223) 'వాడు-వంటవాడు (మిశ్ర. తొ.)

44. కుంపి : చూ. కుంపి. వంటయిల్లు; 'వాడు. అన్యదే. వి. హీనజాతులకు వంటచేయువాడు (అం. వాచ.). —బు. కుజివ్యా; కోజిడు-వండలదీన; ప్రి. కోసేనా—వంటయిల్లు; కోసేవిల్లా—విన్నవంటగది; ప్రె. క్షీణిన్-వంటయిల్లు; క్షీణిన్-వంటవాడు; ఇటా. కునీనా - వంటయిల్లు; ప్రె. (మిశ్ర. తొ. MAMP, III, 223; అం. భా. వి; అం. భాచ). అన్యదే. (అం. వాచ.); తమిళ. కునీని—వంట వాడు.—బు.

45. కూర్మ : వాడ (పీడ) కూర్మకు వేసే వంకర కొయ్య; వంకరకొయ్య (మిశ్ర. తొ.)—బు. కూర్మ-పీడవంపు కొయ్య; ప్రి. కూర్మ-వంకర; వంకరగణ; కోర్మ-మోకాటివంపు; వంకరై న; పీడవక్రం దిగించు వంపుబద్ద; ప్రె. కూర్మ—వంకర; వంకరయిన; ఇం. కర్మ.

46. కొన్నేలు : మంత్రాంశధ; సభాస్థలము; 'జాతికొన్నేలు' (రంగరాజ్. పీఠిక 58).—బు. కొన్నేలు-మంత్రాం గము; ప్రి. కొన్నేలియో—పొదిరిగుడికి సంబంధించిన సంఘము; ప్రె. కొన్నేయ్య; బుడతకీమల వంస యగు 'కైమర్' దీనిలో 'కొన్నేలు' శబ్దము ప్రచురముగా నున్నది. (Port. Voc. p. 116),

కొన : చూ. కొన. 'కొన' ఇది ఇంగ్లీషుమాట (తొ. ఇం. తె. 262).

47. కొపి : చూ. కొప. పొదిరిగుడులో వాడుగిన్నె (మిశ్ర. తొ.); —బు. కొపు-వంచపాత్ర, గణాను; ప్రి. కొపాసారా యపు గిన్నె; ద్రవద్రవ్యమును కొలుచు ఒక పరి మాణము; ప్రె. కూప్; మల. కొప్ప;—బు. (గండర్వు)

48. కొబి : చూ. కొబి. క్యాబేజీ (అంభాచ.).—బు. కొవి.

49. కొమాను : అబ్బ, ఉత్తరువు—బు. కొమందు; ప్రె. కొమాడ;

50. కోర్క : ఇరువది గుడ్డముక్కలు; జవళి అంగడులలోని పరిభాష (మిశ్ర. తొ.)—బు. కొర్కా—'ఇరువది' యనుటకు వర్తకుం పరిభాష.

కోసు (గడ్డ) : చూ. కోబి. (అనంత., చిత్తూరు, నెల్లూరు) —ఇం. Cabbage (తొ. రి.) తమిళ, కన్నడ. కోసు.

51. కోస్తా : సముద్రతీరప్రాంతదేశము; 'సత్యాశంపు కోస్తాం' (తెన్నపురి. పు. 25) 'జిల్లాలు, సర్పకము —బు. కొస్తా—సముద్రతీరము; ప్రి. కోస్తా—తీరము, ఒడ్డు;—ఇం. (త. రి., అంభాచ.)

52. క్రిమ్మ : జ్ఞానస్తునము—బాప్తిస్మము—న వాడు పవిత్ర లైలము. 'ఒక తరహా లైలము; దీనిని రోమన్ కథోలికు వాండు అవసరకాంతుండు అయ్యా అవయుములలో చరుముదురు' (తొ. ఇం. తె. 173.)—బు. క్రిమ్మ; ఇం. క్రికో వే; చర్చికి సంబంధించిన పదజాలములో చాలావారు బుడతకీమ భాష మండి సంక్రమించినదని సిద్ధాంతీకరించుట కారణముగా దీనిని బు. గా పేర్కొన నయినది. ధ్వని పరిణామసూత్రముల ప్రకారము అంగ్ల భవ మనియు అనవగు.

53. క్రిస్తుడు : కిరస్తువాడు, క్రిస్తుమతస్తుడు (మిశ్ర. తొ.) చూ. కిరస్తాను.

54. క్రిస్తు : కిరస్తానీ మత ప్రవక్త; 'క్రిస్తు శబ్దమునకే అభిషిక్తుడని యర్థము.' 'క్రిస్తు అవలదిన యేసు పుట్టెను' (మత్తయి. అధ్య. 1); 'మమ్మును రక్షించెకత' అయిన యేసుక్రిస్తు యొక్క తుల సమాచారము' (దేవునియొక్క సమస్తమైన వాక్యము, 1812 లో క్రిరామపురములో కై నైవమత ప్రచారకులు ప్రచురించిన బైబిలు); 'లూకాచేత్రవాయుదీన యేసుక్రిస్తు తులసమాచారం' పి. పి. త్రోసు 1838;... 'యూగంధము... యేసుక్రిస్తుయొక్క మాతన వివరయమై యున్నది మొ.....' (British and Foreign Bible Society/Madras, 1818); 'భిస్తు సంబంధమైన' (మిశ్ర. తొ.); 'జయంతి — ఏసుక్రిస్తు పుట్టిన వండుగు; 'శిశుము — పూజాశిశుము;—బు. క్రిస్తు; ప్రె. క్రిన్; ఇం. (అంభాచ.);—గ్రిక్ (తొ. రి. 334).

క్రిస్తువు : క్రిస్తుమతానుయాయు; రోమన్ కథలిక్ కాథి యులు క్రిస్తువులు, ప్రొటెస్టంట్ కాథియులు కై నైస్తులు—అను విభాగము వ్యవహారములో కందు (కర్నూ, నెల్లూరు); 'అరంభక్రిస్తువులు' క్రిస్తుమతానుయాయులలో మొదటివారు 'సత్య క్రిస్తువులు' విజమయిన కై నైస్తువులు.

క్రైస్తవులు : క్రీస్తుమతానుయాయులు (నానా. 232)
(క్రొ. రి., క. ర. అను)—ఇం. (అంధాచ).

ఖద్దాయి : చూ. కదాయి 'ఖద్దాయి దట్టిలు.....' పెమ్మసాని
తిమ్మానాయనిపై చాటువు.

గదంగు : చూ. గడ్డంగి. (అనంత). సరకులు విలువయుంచెడి
పెద్దకొట్టు; పారావిలువయుంచెడి కొట్టు; కప్పడ.
గదంగ (గు)—మిరిరాగ్నిహము (కిక్చిల్ 519).

గజేత : చూ. గమేత (గుం).

గమాతు : చూ. గామతు (మిశ్రక్రొ.).

55.గమేత 1 : 'ఓడ స్తంభములో మనిషి నిలిచేట్లుగా
కట్టియుండే అంతస్తు' (మిశ్రక్రొ.)—బు. కమేత—
ఓడగడి, అర; స్తా. కామార.

56.గమేత 2 : ఉ. గజేత; చూ. గజేత. జేల్దారి పనివారు
వాడు ఇనుపగంప; ఇనుప వళ్ళిరము. (గో., విశా.,
క్రికా.)—బు. గమేత—కొయ్యతోట్టి, కొయ్యసానిక;
స్తా. గామేత—పెద్దగొయ్యగణు; క్రొ. గమేత్—
భోజన పాత్రము.

57.గామతు : చూ. గమాతు. ఓడు, చిల్లి ఊలు (మిశ్రక్రొ.)—బు. గామోతి—చిల్లిపడులు, కాలులు; స్తా.
గోలియో; క్రొ. ఫీత్; మల. కమ్మత్—చిల్లి, ఊలు
—బు. (గుండర్పు 206).

58.గావాయి : ఓడకొనస్తంభము; పైతాంగావాయి—వికాండ
ముగా చేయబడిన ఓడస్తంభము (మిశ్రక్రొ.)
—బు. గావియా; స్తా. గావియా; గుజ. హం. గావీ;
అరబ్బీ. గలియ; మల. కప్పప్పాయి;—కప్పర్ పాయి
(గుండర్పు, పు. 204).

59.గడ్డంగి : చూ. గదంగు, గుదాం, గోదాం, వెలసాం. 'గడ్డం
గన వెయించి' (రంగరాట్. వీశిక. 58; మిశ్రక్రొ.;
క. ర., కాంబెల్) కొట్టు, గడి, పరకులుంచి అమ్మడి
యిల్లు—బు. గుదాం—అన్యదే. (క. ర.); దేశ్యమని
కాంబెల్ (చూ. పు. 203); జానామండి దచ్చి వారిచే
కొని తేలుడిన మలయా భాషాపదమని గాలెట్టి, పు.
130; మల. కిడజ్జా—వెలసాం; సరకులు విలువ యుం
చెడికొట్టు, కొటారు—బు. (గుండర్పు, పు. 247)
కప్పడ. గడ్డంగి, గడ్డంగడి, గడ్డంగి.

గుదాం : చూ. గోదాం (క్రికా.)

60.గుళాపు (బు) : అలంకారార్థము కట్టు రంగురంగు గజా
గోలిలు(అనంత)—బు. గ్లొబు; స్తా. గ్లొబ్; ఇం. గ్లొబ్
గొయ్య (పండు) : చూ. గొయ్య (పండు) (గాలెట్టి.)

61.గొయ్య (పండు) : చూ. గొయ్య (పండు), గోవ, గోవా
(పండు). (చిత్తూ, చెంగల్పట్టు); జామపండు;
గొయ్యెట్టు జామ(MAMP III, 333)—బు.
గొయబ; స్తా. గూయావా (మెక్సికో దేశపుపండు);

క్రొ. గొయావ్; ఇది అమెరికా ఇండమునకు వినగ్గ
మయిన పండ్లమొక్క; 'గుయావ' అని బ్రజీలు
దేశీయులవాడుక. జామ ఫలములు 'పాంచమింతి'
వాటికేకంపు (పాంచ 4—134); బుడతకీమంత
ఇండియాకు కొని తేలుడి విస్తారముగా పెంచు
చున్న పండ్లమొక్క (MAMP. III 333);
'మెక్సికో' దేశముందలి 'గొయ్య' పండు
స్పానిషుద్వారా తెనుగునకే జరినది (అంధాచ. 618)
అమలవాతకు క్రొమలదారము (క్రొ. రి. 388);
కప్పడ. కొయ్య, గోవ —స్పాన్ —మెక్సికో
(కిక్చిల్, 488); మల. కొయ్య; తమిళ. కొయ్య
పుళివో—జామపండు—క్రికల్(TL, 1156);
చిత్తూ. చెంగల్పట్టులో ఈమాల ఉనికికి
హేతువు తమిళభాష ప్రధానము.

గోదా : చూ. గోదాం. కార్యరంగము; వివాదము; పోల్లాల
(క్రొ. గో.).

62.గోదాం : చూ. గుదాం, గోదా చూ. గడ్డంగి. పరకులు
విలువయుంచెడి కొటారు (క్రొ. గో.)—మలయా
(క్రొ. ఇం. తె. 534).

గోలి : చూ. కోలి (మహారాష్ట్ర వనగము)

గోవ (పెట్టు) : చూ. గొయ్య (పండు) (MAMP, III.
333); కప్పడ. గోవ, గోవగడ.

గోవా (పండు) : చూ. గొయ్య (పండు) (మిశ్రక్రొ.).

63.గ్రాది : కిటికీ కమ్ములు; ఇనుపకటకటాలు, కటాంజము
(మిశ్రక్రొ.); ఇనుపగ్రాది. ఇనుపకటాంజము
(క్రొ. ఇం. తె. 451)—బు. గ్రాది—ఇనుప చువ్వల
పరుస; స్తా. గ్రాదా, గ్రాదో—మొట్టు; బంగాలీ
నుండియుని మిశ్రక్రొ. 31; (అంధాచ. 620)

చపాతు : చూ. చప్పతి (కల్లి) (క్రొ. రి. 405).

64.చప్పతి (కల్లి) : చూ. చపాతు, వాగజముడు, Opuntia
dillenii (అనంత); చపాతివలె ఉండే కల్లియని
కొందరి ప్యుక్చర్లీ. కాలిఫోర్నియా ద్వీపకల్పము
(ఉత్తర అమెరికా) నుండి 1786 ప్రాంతముల
తెచ్చిన ముండ్లకంబెమొక్క(Flora of Madras
I. 387)—బు. సపాతు—పాడుక; చెప్పు; క్రొ.
సబో—కొయ్య పాడుక.

—చెయ్ : చూ. చెవి; తాళంచెయ్ (క్రొ., గుం., గో.) అను
సమస్తపదములతో ప్రయుక్తము.

—చెయి : చూ. చెవి. తాళపుచెయి; బీగము; (క్రొ. 354).

—చెయ్య : చూ. చెవి. బీగము; 'తాళపుచెయ్య' (క్రొ. రి. 429)

65.చెవి : చూ.—చెయ్, —చెయి, చెయ్య, —చెయి, కాచి. బీగము
పైకృతమని క. ర., 'పరలోక రాజ్యము యొక్క

తాళపువెలుగు పీకెచ్చెదను' (మక్రయి. అధ్య. 16); 'జ్ఞానము తాళపువెని విత్తికొని పోతిరి' (బాక. అధ్య. 11); తాళపువె (ప్రొ. 410); తాళమువె; A key is more usually called పీకెచ్చె (ప్రొ. 616); పీకము వె (ప్రొ. 344); పీకము వెలుగుత్తి (పైది; 132); వెలమార్కు మానె; తాళం వెలుగు;—బు. పిది; ప్రొ. క్కే.

—చేయి : చూ. వె 'పీకంబు చేయిచే పీకముల్ దెలిచి' (ద్వి. పరమ. పు. 319); తాళంచేతులు—బహువ. (కృ., గుం., గో.)

జనలు : చూ. జన్మలు (వెంగళిట్టు) 'జనాళి—జన్మిల్ కిటికలు' (మిశ్ర. ప్రొ.).

జనార్ణ : చూ. జన్మలు. జనార్ణగూడు (అనంత.).

జనాలు : చూ. జన్మలు (అచ్చం).

66. జన్మలు : చూ. జనలు, జనార్ణ, జనాలు; 'జన్మిల్' (అం. తా. వి., 608)—బు. జన్మల—విన్నతలుపు; జనెల—కిటికీ; తక్కిన రోమాన్సు భాషలలో నిది మృత్యుము. గదాక్ష గృహక్ష జాతక వాతాయనములు సంస్కృత పదములు. సోరణములు, సోరణ (గండ్లు) సం. సోరాయన (= సూర్యపథము).—ప్రొ. సోరాయణ, సోరణ, తె. సోరణ (ము) కావచ్చు; (సం. భోజన—ప్రొ. భోయణ, భోణ—తె. భోనము—వలె); కిటికీ (కి) హిందీ 'ఖిడ్కీ' పదజన్మము; 'విండో' ఇంగ్లీషుమాట; 'జన్మలు' బుడతకిమంది. మఱి ప్రాచీనలుగులకు కిటికీలు (కిటుకులు?) తెలియ నట్లే కదా:

67. జామెరిన్ : కోరిఖకోడు పాలకుని పట్టపుపేరు. 'సాము దిన్' శబ్దము 'జామెరిన్' అయినదని గుండర్బు; (గుండర్బు; also, MAMP. Vol. III, P. 1042); 'స్వామిశ్రీ'—సామిరిరి, సామూతిరి; 'సంబూ దిరి', 'అక్కతిరి', 'సోర్నతిరి' మొదలగు ఉన్నతకుల ముల పేరులలోని చివరిభాగము 'శ్రీ' శబ్దభవముగు 'తిరు'కు సంబంధించినది. (J. A. Thorne, Royal Titles in Malabar, Appendix II (c) to 'Book of Duarte Barbosa'. 'స్వామిశ్రీ' యనగా రాజాధిరాజ అని యర్థము. 'సామూరి', 'సామూతిరి' కి వికృతి. 'సామూరి' యే బుడతకిమల నోలుబడి 'జామెరిన్' అయినది; అదే 'జామెరిన్'గా మనకు పరిచితము.

68. జాంపు (గుండ):—చిరేవనకారియగు మందు (అంధార.) —బు. జలాప. మెక్సికోలోని 'Xalapa' అనుపట్టణమునుండి ఈపేరు సిద్ధించినదని ఊహ. దచ్చి. జల్ఫ—పైపూతమందు.

69. జెంతు:—తెలుగువాడు. తెలుగుభాష—బు. జెంతియ; —(కైస్తవ వేతరుడు; అవిశ్వాసి; స్త్రీ. జెంతిల్—కైస్తవ వేతరుడు. బుడతకిమల ప్రాంతంలో 'జెంతు' పదము హిందువులు అను పదమున ప్రయోక్తము. తెలుగును పరిమితార్థమున ప్రయోక్తమగుట ఇంగ్లీషు రికార్డులయందే. వెలియం ప్రొసు తన విమలంబువునకు వ్రాసిన ఉపద్రావములో తెలుగుభాష అను పదములో 'జెంతు' మాటను పలుకడవలె వాడినాడు.

70. తంబాకు:—రాగి, తుత్తివాగము కలిసిన ఒక మిశ్ర రోహము. పాగుపా(మిశ్ర. ప్రొ.).—బు. తంబాకా—ఇండోనేషియాలో తయారగు రాగి తుత్తి వాగము కలిసిన మిశ్రరోహము; మలయా. తంబగం; సిం. తామ్రక శబ్దభవము. 'అథ తామ్రకం కుల్బం మేచ్చముఖం...' అని అమరము. వెం—, వెన్న, వెంట (= రాగిపాత్ర) లకు సంబంధించినదా?

71. తారము:—'కట్టులు తూచడములో గోనె, దారము మొదలైన వాటికి గాను తోసియిచ్చేటిది. (మిశ్ర. ప్రొ.).—బు. తార—తూచిక తోపుడు; స్త్రీ. తారా; ప్రొ. తర; ఇం. టేర; దచ్చి. తర; అరబ్బి. తర్హ.

తురుపు:—గుర్రపుదండు —బు. త్రూప్—పై నిక దళము.

తువాల (—తా—లు): : ఉ. తువాల. చూ. తువాల (—తా—లు). తుండుగుడ్డ (మిశ్ర. ప్రొ.); '...యేను... ఒక తువాల తీసికొని నడుమునకు కట్టు కొనెను..... (యోహాను, అధ్య. 13); '.... తువాలలో తుడుచుటకును.....' (పైది); తుండున ప్రమని వెల్లార్చివెలి. —బు. తోవల్లు; స్త్రీ. తోవల్లి; ప్రొ. తువాయ్; ఇటా. తోవా లియోలో; కన్నడ. తువార్—ప్రొ. (కిర్కర్—735); మల. తువాల—బు. (గుండర్బు 473); తమిళ. తువాలై—బు. (TL, 1996); సింహాళీలోని 'తువాయ' (ప్రాచీన 'తువాయ్' శబ్దభవము; Port. Voc. లో తువాల గుట్టు (పు. 346), తువాలగుత్త (పు. 505) యని తప్పుగా అచ్చువడినది.

తువాల (—తా; బు.): చూ. తువాల (కృ.) టువాల (—ఇం.) అనంతపురము.

74. దివమార్గ : దేవుణ్ణి; వారి మాతృభూమి. 'సాంసు హింగ్లీ' దివమార్గ యొందా..... (రంగరాల్.... పీఠిక, 58); దిక్ మ్యూరు (దివగుల పీఠస్వామయ్య (క్రీ. శ. 1780—1836) కాకియాత్రా చరిత్ర. పు. 268)—బు. దివమార్గా—

దెవ్వారు; దివమార్క్వి—దేవులు; ప్రి—
దీవముల్లా—దెవ్వారు; (ప్ర. దేవమార్క్;
దింగలి. దివమార్క్.

75. నోవేనా:—లోమ్మిది రోజుంపులు (శ్రైస్తవ పరిభాష)
—బు. నోవేనా; నోవి—లోమ్మిది. నోవెంతా—
రోజుది. నోను—లోమ్మిదగు; ప్రి. నోవేనా.

76. పటాళము:—రూ. పటాళము, పటాను. పై విక రణము,
దండు (మిశ్ర. తొ.). ('.....ఇటలీ పటా
లము.....' (అపిస్తల. అధ్య. 10)—బు.
బతాల్లియం; ప్రి. బాతల్స్; (ప్ర. బత
య్యూ; వైక్రతమని శ. ర., మూల రూప
మేదో శ. ర. కారులు చూపలేదు. వైక్రత
దీపిక యందీ పదమేలేదు;—ఇం. (మిశ్ర
తొ., అంధాచ); —హిం. దిగవల్లి వేంకట
జీవరావుగారి వ్యవహార కోశము. పు. 254.

పటాళము: —చూ. పటాళము '.....పటాళముల్... (తెన్నపురి.
పు. 26.)

77. పంటాము:—ఉ. పంటాం. దిగుతయున ఇజారు (క్య. గో.
విశా)—బు. పంతరోనా; ప్రి. పంతరోన్;.
(ప్ర. పాంతరో; ఇం. పాంటరాన్—ఇం.
(అంధాచ).

పతాను:—చూ. పటాళము (బందరు).

పవయ:—చూ. బొప్పాయి (మిశ్ర. తొ.)

పవ్వులము:—చూ. పిప్పరి (మిశ్ర. తొ.)

పవ్వులి:—చూ. పిప్పరి. పన్నమునందలి చితవర్ణవిశేషము;
చితవర్ణపన్నవిశేషము. (ఈక. 1—148. అంధా.
2—154); పవ్వుడము (పాంచానీ—3—77); దేశ్య
మని శ. ర., అం. వాచ.

పప్పయ (పండు)—చూ. బొప్పాయి (మిశ్ర. తొ., గాలెటి).

పప్పరి:—చూ. పిప్పరి; పిరె (మిశ్ర. తొ.); పిట్ట
(తొ. ఇం. తొ.).

78. పయాలు : అరుగు, తిన్నె; వేదిక (మిశ్ర. తొ.)—బు.
పియాల్—పంచులరగు; తిన్నె; ప్రి. పియా-
లలి అరగు; ఇం. ప్యాల్ (1873)—పంచ
లరగు (దక్షిణ భారతదేశభాషలు — బు,
G. V. Subbarao. Indian
Words in English p. 130);
అంగ్ల ఇండియానులోని 'పయాల్'—బు.,
పియాల్. (Hobson-Jobson, p.
703); పయాల్ (pial; Anglo-Indian,
గాలెటి, పు. 20.)

79. ? పరంగి:—పిక్కత్తు జాతి (పాంచ. 1—231); ముఖ్య
ముగా బుడతకీచుజాతి; కత్తులు (పాంచ.
5—360); కాయ—బొప్పాయికాయ
(అనంత), పయ్య. బొప్పాయి; కాయ—
కాయముకాయ (తెన్నపురి. పు. 11.);
పీట (కవల 5—91); పీట, పీట వరహా,
మనిషి, ముదాను (పాంచ. 4—427);
పరహా—ఒక నాణెము; పరాంగులు—పరంగి
ప్రీతి (తెన్నపురి. పు. 59); పాయ—పంకర
జాతీయుడు; (Asiatic Journal,
p. 445. 1823) పడవ—ఒక
తీట్టు; సోమరి (విశా... తొ.); పరంగిలాగి;
పరంగురీ (తెన్నపురి పు. 59); 'పరంగుం
లోడి నెయ్యమున' (ఈక. 1—196);
పరంగులు (తెన్నపురి. పు. 53); 'పరంగి'
శబ్దము లోలుత 'బుడతకీచులు' అను
పరిమితార్థముననే (నయ్యకము.

'And when he heard this he said that
such man could be no other than the
Frances, for by this name they call us in
these parts' (Roteiro da Viagem de, p. 99,
1838;)

'Pointing out that since the Portu-
guese-Frangues, as they call them—were so
powerful it would be no wonder if they
enter this port...' (Duarte Barbosa, Livro,
p. 248.)

మల. పరంగిమాపు, పిక్కత్తు మాపు—జీడి మామిడి; ఈట.
పరంగిపెలకాయ—బొప్పాయికాయ; కన్నడ. పరంగి
పొట్టు—బొప్పాయికాయ;—మొదలగునవి 'పరంగి' శబ్దము
నకు బుడతకీచులతోగల అవినాధాన సంబంధమును
చెల్పియున్నవి;—హిం. (అంధాచ); వై. వి. (శ. ర., అం. వాచ);
వైక్రతదీపికలో లేదు.

80. పరంజ:—రూ. పరంజా, పరంజ. ఇంట్ల కట్టునప్పుడు పని
వారం కొలుకు కొయ్యలతో గట్టిన కట్టు
డము, పిరువ—బు. ప్రియ—పిరువ;
కొంకడి, గుజ. పరాంజ్; మరా. పరాంజి; ఈట.
పరెంజి; వై. వి. (శ. ర., అం. వాచ); కాచి
వైక్రత దీపికలో ఈ పదము కావరాదు;
—హిం. (అంధాచ.)

పరంజా:—మ. పరంజి (క్య. గో.) గూడు, పిక్క (అం. వాచ)
పిరువ; కొయ్యలుండెడి గోడ కప్పము.

పరంజా:—చూ. పరంజ (గుం.)

చ ర మ గీ త ము

శ్రీ బొడ్డు బాపరాజు

తొలగించండి పువ్వులు

కలిగిస్తున్నాయి బాధ నాకు

పువ్వుదండలు—పెరిగిపెరిగి మేరువయ్యె

పూవులు కానివి—కటికిరాళ్లు ప్రోవులు

కదిలించండి కటికిరాళ్లు

అదిమేస్తున్నాయి నన్ను.

నే నిప్పుకు కా నా తొలినాటి వయళ్ళానిని;

లే దనిలం, లేదు జలం, లేదు రశ్మి,

యీ శరీర మే కొంచెము సహియింపగ లేదు లేదు!

మరువ వలదు—నే నిప్పుడే

అమ్మనొడిని అనురాగపు పసికందును

సురిగి సురిగి కరిగిపోదు కడు సులువుగ

కదలండి యోదించక—

పెలువడితిని తొలిప్రాద్దుకు మునుముందే

ఎత్తుటలో ఎగిరిపోయె సంజకాంత!

ఎందుకు నన్నాపుతారు యిట్లాగున త్రోవలోన?

చాలనేపు నిలిచి నిలిచి

సాగిం దాగుతూనే పూలరథము—

మలుపులోన—పువ్వులంగడివద్దను జేరం రదీ

లేస్తూ ఎవరిముఖం చూశాడో ఆ అబ్బి!

సరిగ్గా నే ననుకున్నట్లే

అన్నీ జరిగాయ్ అవే అవే

అగరొత్తులు—పన్నీరూ—పూలదండ—లూరేగుట—

తెల్ల వారగానే యిక సాగుతుంది నభా గిభా—
 విరిదండల మెడను వ్రేలు చీట్లవైన పేర్లు తప్ప
 అన్నీ జరిగాయ్ అనుకున్నట్లే.
 అందరి హృదయా లార్ద్రము లీ తరుణంలో.
 ఔను యిదే నమయం మరి
 కొంచెం చెయిచాస్తే మట్టిఖర్చు వెలిపోతుందీ.

చినిగి చీకు దుస్తులలో
 పొడివోయిన కన్నులతో
 పండ్లు కరచి పొట్టంలా
 కూర్చున్నా డొక మూల నొదిగి నా తనయుడు
 మూఢుల్లా వున్నా డెక్కడో!
 ఛిచ్చీ! ఏడ అయేది ఏరుడు?
 ఇపుడిప్పుడే చలికాలం మొదలైనదో లేదో మరి
 యిప్పట్నుంచే వాణికిపోతే యిక గడిచే డెల్లాగో?

* * * *

పూలచేత తేలికగా అనర్థం పలికిస్తాడు మనిషి
 అందుకనే పువ్వులంటే అనలిప్తం లేదు నాకు—
 నాటికంటే ప్రియం చాల వహ్ని శిఖావిస్ఫులింగమాల.
 అవి ఎవ్వరి మేల్కొలుపుకులు కావెప్పుడు!

ఇట్లాగే అవుతుందని నాకు తెలుసు,
 ప్రేమాత్మేకం పొంగి పొర్లు కొస్తుందని నాకు తెలుసు,
 ఏ హృదయంలో ఏ విధాన నెలకొన్నా
 అది నా ప్రేమే-నాదే-నాదే-అనవరతం!
 ఎన్ని విశేషుల కన్నార్పక చూశానో
 ఎప్పుడెలా ప్రభాత మవుతుందో అని—
 తిమిర రహస్యేంద్రంలో తిరిపోయే దినము లన్ని.
 ఒక్కదినం ఒక్కతరణం సేవయినా,
 విశ్రమించకుండ-జీవితసారము పిండి

నింపినాను హృద్యాండమ్ము భాండమ్మును;
ఉవ్వెత్తున పొంగిపోవుచున్నది నేడది.

మాటలతో కేవలమ్ము మనస్తృప్తి చెందలేను-
ఎచటినుంచి వస్తున్నవా? ఎచ్చటికి వెళుతున్నవా?
ఈ మాటలన్ని--

ఆ మాటల తొలిపాదులలో-ఆ పేరుల తుదిమజలీలో
పృథ్వీ జల వాయు పథాల్లో
కలిసిపోవుటకు కాంక్షిస్తున్నా.

భుజం మార్పుకోండి
కదలేని కట్టను నన్నెత్తుకపోండి యిక-
సుందరాగ్ని శిఖాస్ఫులింగ మొకటే
మరపించును నా పువ్వుల బాగనమస్తం.

—సుభాష్ మఖోపాధ్యాయ రెంగాల్: అమర్కూరి.

శ్రీనాథుని పాకనాటి కల్పటణము

శ్రీ దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి

‘శ్రీనాథుని జన్మస్థానమేది? అను విషయమున ఈ కాక రీతిగా సిద్ధాంతములు బయలుదేరుచున్నవి. కాని, అతడు స్వయముగా తెలిసిన వాక్యములను బట్టి ఎక్కడవాడగు ననుట భావ్యమో నాకు తోచిన కొద్దిమాటలు తెలిపెదను. కీ. శీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బహువర్ణోదయము గావించి, శ్రీనాథుని జన్మస్థలము మచిలీపట్టణముదగ్గర నుండిన ‘కాళీ పట్టణము’ అని విష్కర్తడేసి తెలిపి యున్నారు.

అచట ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కల్పటణ మనునది వెల్లడగు దగ్గరనుండిన కృష్ణాపురము (? కృష్ణా పట్టణము) గాని బంధరు సమీపమున నున్న కలువలము అనునదియు గాని కాక, ‘వారిధితటి కల్పటణాశీశ్వరున్—గొల్ల మా యనుగుం దాత బ్రదాత శ్రీ కమలనాథామాత్య చూడామణిన్—’ అను శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాని వాక్యమును బట్టి నముద్ర తీరము నంటియున్న కాళీపట్టణము అను గ్రామమే, కావల యునని ‘శృంగార శ్రీనాథము’ అను గ్రంథమున 7—10 పుటలలో చర్చించి తెలిపియున్నారు.

* * *

‘.... తాత కమలనాథు డగుటచేతనే పితామహుని పేర మనునందు శ్రీనాథుడై యుండునని యూహించ నచ్చును.

‘అవాడు నముద్రతీరమందున్న పట్టణములు అనునవి అన్నియు హిడరేవులే మచిలీపట్టణము, కాళీపట్టణము, కళింగపట్టణము, మొదలైన వన్నియు తొర్రు నముద్ర తీరము నంటియున్న హిడల రేవుపట్టణములు. అట్టి వానిలో ఒకటి యీ కాళీపట్టణము. ఇది వేటి వశ్రీమ గోదావరితీర్థాకు జెందిన తణుకు, భీమవరము మొదలైన గ్రామముల మీదుగా ప్రవహించిన ‘గోస్తనీ నది’ నముద్ర ములో గలిసినచోట నున్నది కృష్ణానది నముద్రమున జరిగిన చోటికి కాళీపట్టణము దగ్గరనే యున్నది. కనుకనే శ్రీనాథుడు కృష్ణా కావలి యొడ్డు నందున్న కొండవీటి అష్టాన ములో స్థావము సంపాదించుటకై యత్నించి యున్నాడు.

‘శ్రీనాథుని బావమరిదియైన దగ్గుబల్లి దుగ్గన్న యింటిపే రయిన ‘దగ్గుబల్లి’ కూడా కాళీపట్టణము దగ్గరనే

యున్నది. అందుచే, శ్రీనాథుని జన్మస్థలము గోస్తనీనది నముద్రమున గలసినచోట గోదావరి, కృష్ణా మండల సరిదిగో నుండిన కాళీపట్టణ మనుట సంశయించ నక్కరలేదని వా మనవి.’

—అంధ్రవత, పుట 6,
(7—1—62, ఆదివారము).

శ్రీ చిలకూరు పినయ్యశాస్త్రిగారు ‘శ్రీనాథుని జన్మ స్థలం కర్ణాటకం కానేకారు’ అను వ్యాసము ప్రకటించు నప్పు డీ సిద్ధాంతము ప్రతిపాదించారు. కాని, ఇది పరిశీ లించతగినవిషయము.

శ్రీ శాస్త్రిగారి సిద్ధాంతము ప్రతిపాదించు నప్పుడు భీమఖండ కృతిపతి శ్రీనాథుని ‘పాకనాటింటివాడవు, బాంధ వుండవు, కమలనాథుని మనుమండవు’ అనుటలో గల వ్యంగ్య తబ్బికి చరిత్రను తిరస్కరించినట్లు నాకు తోచుచున్నది.

‘పాకనాటి కాళీయుడవు, పాకనాటిలో ఇల్లు గలవా డవు, నాకు చుట్టమవు’ అనుట శ్రీనాథుని జన్మస్థానమైన ‘వారిధితటి కల్పటణ(ము)’న కన్యయించుచే గోదావరితీర్థా, కృష్ణాతీర్థా, కాళీపట్టణముల చరిత్ర పార్థకము కాదు. చుట్టా రందరు ఒక మండలములోనివారై యుండవలయు ననుట లోకవార విరుద్ధము. కావున, పాకనాటిలో చేరిన కృష్ణ తీర్థా, కాళీపట్టణము కాని, గోదావరితీర్థా గోస్తనీ కాళీ పట్టణము కాని శ్రీనాథుని కల్పటణము కాదనుట విశ్చ యము.

కడవతీర్థా ప్రాద్దులూరు కోట తొకానవములో ‘సింహపురి పి(? స్థ)ం కల్పకనా’ అను ప్రాచీన పాకనాటి— కల్పటణము పేరు రేసేర్వొనరిడి యున్నట్లు 7—6—59 తేది ప్రజామత పత్రికలో శ్రీ మల్లేశ వారాయణగారు ప్రాచీనకావలసరివి వదిలి మూలము ప్రకటించి యున్నారు. కాని, ప్రభుత్వచరిత్ర కొవారు తిరిగి కావనమూలము సంగ్రహించినట్లు కనబడుటలేదు. ఆ కావన మూల మిప్పుడు చారాధాగము అరిగిపోయినట్లు, కావన ప్రతిబింబము తీయుట దుస్సాధ్యముగా ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది.

కడవతీర్థా రేవాటి చరిత్రకునకు నెల్లూరుతీర్థా పాక నాటి విక్రమసింహపురి స్థలమగు కల్పటణము పేరు

ప్రాద్దుబూరి ప్రాచీనకావములో లేకపోయినను, కూల కరణముచే నృప్తినివట్లు తలంచుట కవకాశము లేదు.

ప్రభుత్వ పురాతత్వపరిశోధకాణ వారికి కలికాం చోడ కావనమెయము తెలిసి, కావనమూంము వంపా దించవలసినదిగా కోరియుంటిని. అవసర మున్నట్లు తోచిన యీ చరికాంములో ప్రతిబింబప్రయత్నము చేసెదమని ఊటి చరిత్ర కాథాధికారి వ్రాసియున్నారు.

ప్రాద్దుబూరు గ్రామములో నడిబొడ్డున ఉన్న పాత కోట కావనమును పరిశోధకకాళావారు గుర్తించకపోయినను, ఆ గ్రామ కావనమూలము రిప్పిటిని సంపాదించినట్లును, అందీ పింపాపురి స్థలం కాల్పాటము లేదనుట వింతగా ఉన్నది. ఆ ఎర్రరాతి కావన మిప్పటికిని అచ్చట కనబడుచున్నదట. ఇందలి పింపాపురి-కాల్పాట చరిత్రను వెల్లార్చుజిల్లా పాక వాటి కావనమూలములో గుర్తించ విలువుదేమో పరిశీ లింతము.

క్రీ. శ. 1256—57 లేదీ కృష్ణా పట్టణము సిద్ధేశ్వ రాయ కావనములో 'కొల్లత్తురై యాన గణ్డిగపాం పట్టణం' (Kollatturai alias Gandagopalapa-ttanam) అను రేవుపట్టణము పేరు అరవ లిపిలో చెక్కబడి యున్నది. ఇంతేకాక, క్రీ. శ. 1279—80 లేదీ కృష్ణాపట్టణము సిద్ధేశ్వరాయ కావనములో 'ఇరు మడి తిరుక్కాంతి దేవర విజయరాజ్యం—కొల్లిత్తురై యాన గణ్డిగపాం పట్టణం' (Kollitturai gandagopa-lapattanam) అను రేవుపట్టణము పేరు 'కొల్లి' రూపాంత రముగా అరవలిపిలో చెక్కబడి యున్నది.

వెల్లార్చుజిల్లా కావన సంపుటములో గూడూరు తాలూకాలో 39—45 సంఖ్యలుగా కృష్ణాపట్టణ కావన ములు పేర్కొనబడినవి. కాని, ఇప్పు డీ కృష్ణా పట్టణము మేజరాగండగపాంపట్టణము వెల్లార్చు తాలూకాలోనికి మార్చబడి యున్నది.

క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దములో అరవ శిల్పాలు చెక్కిన 'కొల్ల—కొల్లి' రేవుపట్టణము ప్రాచీననామము 'కల్—కాల్' పట్టణనామ మనుటకు 'కవకాశ్వాధర ధీరు వారిధితటి—కాల్పాటాధీశ్వరున్' అను వృత్తయతి మైత్రీ తోడ్పడు చున్నది. దీనిని అరవ శిల్పాలవర్ణించినట్లు కొల్పాటముని మార్కట యతిథంగ దోషము. కావున, ప్రాద్దుబూరి కావనముందును, శ్రీనాథుని పద్యయతియందును పేర్కొన్న 'కాల్పాట (కాల్పాట)' నామమే ప్రాచీననామ మనుట నిక్కము.

కాల్పాట మను రేవుపట్టణమునకు క్రీ. శ. 13 శతాబ్దములో గణ్డిగపాం పట్టణము అను ('యాన'—వరన్) మారుపేరు పెట్టబడినట్లు నృప్తిమగుచున్నది. కాని, ఇప్పు డీ ప్రాచీన పట్టణము పురమని వ్యవహరింపబడు చున్నది. చిన్న పల్లెగా ఉన్నది. పాల్వ కొకారు కార్య లయము, పిల్వంది గృహములు, కొన్ని గుడివెలు మాత్రము నిలిచియున్నవి. ప్రాచీన కట్టడములేమిన్ని లేవు. దీనికి తూర్పున మైలుదూరములో కల్లత్తురై (రేవు) కందా. 2) షద్వాషిమంజరి—వ్యాపారపట్టికలో '(3.) రేవు—(౧) తురై, (2.) రేవుపట్టణ' మను సమావార్యక నామముల కలవు. కా 'గ, గండగపాం పట్టణము కల్ + పట్టణము—కల్లత్తురై—కాల్పాటము క్రీ. శ. 13 శతాబ్ది కంటే ప్రాచీనమైన రేవుపట్టణ మనుట నిశ్చయము.

అరవశిల్పాలు కల్లైరు రేవుపట్టణమును కల్లైరుగా మార్చినట్లే శ్రీనాథులు కల్లైరు పట్టణమును—కాల్పా టముగా సంస్కృతీకరించినట్లు తలంచినను దోషము లేదు.

ఇప్పటికిని కల్లైరు—కాలేరు సముద్రములో కలియు జలమార్గము ద్వారా ఓడ వ్యాపారము—ముడియివరాయి ఎగుమతి—అడపా దడపా పాగుచున్నది. ఏటిలో 40—50 అడుగుల లోతున్నను, సముద్రము మొగదం పూడి లోతు తక్కువగా ఉన్నది. అయినను, ఓడ వ్యాపారమున కడ్డు లేదు. స్త్రీమరు వ్యాపారము పాగుడు.

శ్రీనాథుని 'బాం నఖదపు తైవ ప్రబంధ మొకటి యవధరింపుము నా పేర నంకితముగ' అనిన అవధిదేవయ త్రిపురారి (అవధి తిప్పయ) 'పింపాచిక్రమ పట్టణ శ్రీష్టి దైవ పెట్టి' మనుమ దుగులచేత ప్రాద్దుబూరుకోట కావన ములో చెప్పినట్లు, 'పింపా (చిక్రమ) పురి స్థలం కాల్పాట' బాలకవిలో పఖ్యతకు, కప్పలి బోగుం (—చినా ఓడం) ఎగు మతి—దిగుమతి వ్యాపారమునకు దగ్గర సంబంధ మేర్పడు చున్నది.

కవి వెల్లార్చు వర్ణనను, పెట్టి కాల్పాటము రేవు కొచ్చినను బాలపఖ్యత—పాకవాటి నివాస సంబంధము చెడదు కద !

1. 'కృష్ణాపట్టణము (కొల్లత్తురై) కావనములు తమరు ఒకమారు చూడ కోరిక' అని మొదట సూచించిన వారు శ్రీ బదరివాళ్ గారు.
2. ఇప్పు డిది కృష్ణా పట్టణము పోర్టు (Port) గా చెల్లుచున్నది.

శ్రీనాథుని పాకనాటి కల్పవృక్షము

కాగా, కాశీఖండములో శ్రీనాథుని పేర్కొన్న వేదాద్రి నరసింహ—కారణ— పాహిత్య సామ్యము కూడ నెల్లూరు పాకనాటి వేదగిరి నృసింహక్షేత్రమునే బలపరచు చున్నది.

‘ఎగువ వేదగిరి—దిగువ జోన్నవాడ
నడుమ పెన్న దేవి—చడకివ్వవమ్మా.
.....’

ఈ పాటయందలి పైన్న పాకనాటిలోని వేదగిరి—వేదాద్రి యను నరసింహాంకండ నెల్లూరునాటికి 8 మైళ్ళ దూరములో వడమట కలదు.

కృష్ణాపట్టణములో గండగోపాలాయము, మఱలా గండ గోపాల పట్టణములో కల్లిత్తురై అను కల్పవృక్షము (రేవు) నెల్లూరు నాడవగా నెల్లూరు పాకనాటికి 15 మైళ్ళ దూరములో తూర్పు సముద్ర తీరమున కలవు.

ఇప్పుడా కల్లిత్తురై (కొల్లి—కొల్లి?) అనుకాశ్రేపుపట్టణము—కల్పవృక్షము—కృష్ణా పట్టణము రేవుగా పేర్కొనబడుచున్నట్లే, కాల్వేరు కండ్లేరుగా కూడా పేర్కొనబడుచున్నది. ‘కాల్లి—కాల్’ పేరే అరవ శిల్పం నోటిలో, చెక్కుడులో ‘కొల్లి—కొల్లి’ పేరుగా మారినట్లు ఏకమ’సింహపురి స్థల కాలావన’ ప్రాచీన లిపి శాసన చరిత్రను బట్టి చెప్పక తప్పదు.

నెల్లూరునాడను పాకనాటిలో కృష్ణా పట్టణమును కల్పవృక్షము తూర్పు సముద్రతీరమున ఒకటిన్నర మైలు దూర

ములో కలదముట ‘వారిధికటి కల్పవృక్ష’ చరిత్ర కాకపోదు కద! దీనిని కాలీపట్టణ మనుట సరికాదు.

సరికోధన (జూన్—జూలై, 1954 సంవత్సరం) లో ‘శ్రీనాథుని కల్పవృక్షం’ అను వ్యాసము ప్రకటించినప్పు డి కరి కాలనోడుని శాసనము, కృష్ణాపట్టణం శాసనములు పరిశీలించ నందుచేత సముద్రతీరమందలి వరగిరి—ఒరగల్లు నుండి ‘కల్ + పట్టణము—కల్పవృక్షము’ సాధ్య మగునని మోచించుట నా పొరపాటు. అయినను, దీనికి ఉత్తరంగా 5—6 మైళ్ళలోఉన్న కృష్ణాపట్టణమును కల్పవృక్షము (రేవు) గండగోపాల పట్టణ ప్రదేశములో సమీపమున కలదు.

కాలనాటి కల్పవృక్షము గండ గోపాల పట్టణ మైనను కృష్ణాపట్టణమైనను అప్పు డిది మఱలా గ్రామముబగుట శ్రీనాథుని పాకనాటి నివాసస్థానము—పాకనాటింటి వాడమట సార్వక మగుచున్నది.

ఈ వ్యాసము వ్రాయుటకు కారకులైన ప్రొద్దుటూరు శ్రీ మల్లేం నారాయణగారికిని, నెల్లూరు శ్రీ బదరీనాథ్ గారికిని శాసనాధారములు చూపినందుకు ధన్య వాదము లర్పించుచున్నాను..

3. ఈ కల్లిత్తురై పేరిప్పుటికిని నెల్లూరుజిల్లా మనుబోలు గ్రామములో ‘కల్వేరు’గా వ్యవహరింపబడుచున్నది. సముద్రతీరములో ఇది గోపాలపుర మను గండగోపాలపట్టణము దగ్గరి కండ్లేరు—కల్వేరు—కాల్వేరు—కల్పవృక్షము (—కృష్ణా పట్టణము) అమట నెల్లూరి పాకనాటి చరిత్ర.

సమోహవిద్య : మరికొన్ని వివరములు

శ్రీ ఆర్. రాజగోపాల్

ఏప్రిల్ 1962 'భారతి'లో ప్రకటించబడిన "సమోహవిద్య"ను చదివితిన. విషయము సంగ్రహముగను, సులభ గ్రాహ్యముగను వివరింపబడియున్నది. ఆ వ్యాసమునకు అనుబంధముగ నీ విషయములు గూడ చేర్చుకొనినచో సమగ్రమగుచు భావించును.

'హిప్నటిస్మస్' అను పదము గ్రీకుపదము 'హిప్నోస్' అనగా నిద్ర — (GK. hupnos-sleep) నుండివచ్చినది. 'హిప్నటిస్మో' 'మెస్మరిజం' రెండును చాంపరకు ఒకే అర్థమును సూచించుపదములు. 'మెస్మరిస్మో' నకు మూలపురుషుడగు మెస్మర్ (Friedrich Anton Mesmer, 1734-1815) యొక్క జీవిత చరిత్ర చిత్రమైన సంఘటనలలో కూడినది. ఇతడు ఆస్ట్రియా దేశమున జనించి, వియన్నా నగరమున వైద్యవిద్యలో పట్టభద్రుడై ఆ నగరములోనే వైద్యవృత్తిని ప్రారంభించి, తన 'మెస్మరిస్మో' వలన 'హిప్నటియా' వ్యాధిలో (స్త్రీలకువచ్చు అవస్థాగత వ్యాధి వంటిది) బాధపడుచారినివర్తింపజేయుచు, ఆస్ట్రియాలోని వైద్యులు మెస్మర్ యొక్కవృత్తి మంత్ర, తంత్ర భూయిష్టమని అతనిని దేశభ్రష్టునిగాచేసిరి. మెస్మర్ 1778 లో పారిస్ నగరమునకు వెళ్లి, అచ్చట తన వృత్తిని మరల ప్రారంభించెను. అతనికి పారిస్ నగరములో విస్తారముగ ధవార్యమున కవకాశము లేరైతేను. కాని, ప్రాంచి ప్రభుత్వమువారు కూడ అతని చికిత్స మంత్ర, తంత్ర యుక్తమయినదని సంతోషించి, ఒక విచారణ సంఘమును (కమిటీ) ఏర్పాటు చేసిరి. ఆ 'కమిటీ'లో విఖ్యాత రసాయన శాస్త్రజ్ఞుడైన లావోయిర్ (Lavoiser) ప్రాస్పర్తోని అమెరికా రాయబారియగు బెంజమిన్ ఫ్రాంక్లిన్ (Benjamin Franklin) మున్నగువారుండిరి. వీరి నివేదిక మెస్మర్ విధానమును నిరూపింపరచెను. వీరందఱును 'మెస్మరిస్మో'పై తమ సందేహములను వెల్లడించి యుండిరి. సమోహవిద్య మంత్రవిద్యగాదు. సమోహవిద్యను సాధించువానికెట్టి మానవాలిత శక్తులు ఉండవు. ఒక వ్యక్తి మనయెదుట కూర్చుండి ఆపురించినచో మనకును, ఆపురింతలు వచ్చునుకదా! అట్టి ప్రక్రియయే సమోహవిద్యయందును నున్నది. ప్రజలు గుంపులు గూడి యున్నప్పుడు వారు వ్యక్తిగతముగ చేయని పనుల వెన్నెయి వేయుదురు. అప్పుడు గూడ గుంపులోని యీ ప్రజల నొక విధమైన 'హిప్నటిస్మో' అవరించి యుండును.

ప్రాస్పర్తో తన కారణం లేకుండున మెస్మర్ కొద్దికొద్ది ప్రియల్లాండ్లోనుండి పిమ్మట తన వైద్యవృత్తిని విరమించుకొని స్వదేశమునకు మరలి 1815 లో పశువుల బాసెను.

'హిప్నటిస్మో'లో రోగినినుప్తావస్థకు మరలించి శస్త్రచికిత్స (Surgery) చేయుటయు కలదు. అట్టి ప్రయత్నమును ప్రథమముగా ఇండియాలో చేసిన వ్యక్తి డా. జేమ్సు ఎస్దేల్ (Dr. James Esdaile) కు 1845 లో దక్కినది. 'హిప్నటిస్మో' వేరగానివారు చేయుట వలన కొంతయు ప్రదవము కలుగుటకు వీలున్నది. సమోహమునకులోనై, సుప్తావస్థయందున్న వ్యక్తిని మరల జాగ్రత్త వస్థకు తీసికొని వచ్చుచున్నప్పుడు కొంత ప్రావీణ్యము, అనుభవము వలనవచ్చును. లేనిచో సుప్తావస్థనుండి జాగ్రత్తవస్థకు మరలు వ్యక్తి యొక్క నరములకు బీగువు పొచ్చి పడలును. అదే విధముగ ఒకే వ్యక్తిని పలుమారులు సమోహమునకు లోసుగించుటయు చావకరమే.

కావ్యాలంకార చూడామణి

శ్రీ బండి నాగరాజు

'కావ్యాలంకార చూడామణి'లో ఏడు—ఎనిమిది యుల్లాసములు శృంగార్యాస్త్రవిషయ ప్రాతిపదికములు. వాటిలో వాద్యస్థితి రోషిలుగా భావించిన వాటినిగురించి యుక్తాద క్లుప్తముగా వ్రాస్తున్నాను. తదేజ్జలు, పసివాడిని—నమ్మ—ప్రార్థించుతారని అతిస్తున్నాను.

క. ప్రసాద సమము మనప్ర
త్యపి నిర్మలరతి స్వపాశ్వు—దాహ్యత్యవ న
ర్యపవర్గ విశతికి వళు
లు పరస్పర పర్యయక్తి—సుభయముః తెల్లన్.
(7-47)

ఇందులో చివరి పాదములో యతిభంగము జరిగినది. ఇది సమర్థవీయమే? దోషమే? ఎవే సవరణ యేమిటి? పాఠాంతరము ఏదైనా కద్దా? పెద్దలు పెంచియున్నారు.

గి. వెంయ సమసేనములు పంచ—విధము లయ్యె
నరులు నవళి నీసాహ—యంబుః బ్రాస

వీన మక్కిలి ప్రాస నీ—పాత్య వీన
ము వడివీన మక్కిలివడివీన—మును నవంగ.

(8-25)

దీనితో మూడో పాదముతో వడి కుదరలేదు. వానిగో పాద
ముతోను గణభంగము జరిగినది. 1. అవకలిసిన (అప్రాయ)ంబు,
2. ప్రాస వీనము, 3. అక్కిలిప్రాసవీన (అశ్శ, అనే బుటు
వంటి పేరుగల—వీన) ము, 4. వడివీనము, 5. అక్కిలివడివీన
ము—అని “నమసీనము” యందు విధాలు. ఈభావము సరిపోయే
బట్టుగానే క్రింది విధముగా—“.....వీన, మక్కిలి ప్రాస
మన్—వీనము, వడి వీన, మక్కిలి వడియను—వీనము నవ.”
అని సవరించుకొనవచ్చునా ప్రస్తుతానికి ? (పై పద్యము
తేలుగిలి.)

ఈ పద్యము సరిగా అర్థమగుటలేదు.

గీ. ప్రవలివాఁ బ్రవన్నచది వాఁగ గీతులు
వీనములను రెండు చెందుఁ దుదల
వాటవెండి యవంగఁ డేలుగిలి యవంగ
వాని పేళ్లు వేర వలయుఁ చెలియ. (8-37)

నమసీనముల చివర, అటవెండి గాని, తేలుగిలి గాని అనుబంధ
ముగా నుండడము సహజము. ఆ అనుబంధ గీతులను “ఎత్తు
గీతులు” అని అంటాము. వీటికే “ప్రవలి” (అటవెండి)
“ప్రవన్నచది” (ప్రవన్నచది’ అనినీ పాఠాంతరము=తేలు
గిలి) అని క్రమంగా పేళ్లున్నాయని, విచ్చకోట పెద్దన
చెప్పుట్లు వేను అనుకొంటున్నాను. ఈ అనుకొన్నది సరి
అయితే తంటా లేదు.

చినా, విషమసీనముకు అనుబంధముగా అటవెండి ఉండ
వలె గదా ? దాని వేమనవలెనా ? ‘ప్రవలి’ అని అన
వచ్చునా ? “ఎత్తు గిలి” అని అనవలెనా ? వీరి వంప్ర
దాయము ? అనలు ‘ఎత్తుగిలి’ అనే పద్యము ఒకటి ప్రత్యేక
ముగా ఉన్నదిగదా ! మరి, వీటిని ఎత్తు గీతులని ఎట్లా
అంటాము ?

గలము రెండు వగణములును—గలసి ప్రాస మెఱయుఁ
చెలుపు దోన వెత్తుగిలి—వెయు గుతులయందు.

(8-40)

‘గలము’ అంటే ‘వగణము’ అన్నమాట; ఇది మార్క
గణము. దీనిని చెప్పడమువల్ల వగణము కూడా గ్రహ్యము.
కనుక, “ఎత్తుగిలి” పాదములో మొదట ఒక మార్కగణము
ఉండవలెను. తరువాత మరిరెండు వగణములు ఉండవలె
నంటున్నాడు. అంటే మొత్తము మూడు మార్కగణము
లతో ఒక ఎత్తు గిలి పాదము అవునా ? కాళాదు—

“క్రిడయుఁకాధిపా ! న
యోదయ నలిన వ్రత

యోదితమైన వెత్తు

గిలియ యొప్పుఁ గుతుల.” (కవిర. కాత్య.)

అంటే, ఒక యింద్రగణము, రెండు మార్క గణములు కలిసి
ఒక ఎత్తు గిలి పాదము అవుతుంది—అని లక్షణము. కనుక
పై పద్యములో ‘గలము’ అని ఉండేచోట ‘వలము’ అని
ఉండదగును. ‘వలము’ అనడముతో ఇంద్రము లాడున్నా
గ్రహ్యము అవుతుంది.

పై రెండు పాదముల పద్యము, ఎత్తు గిలికి లక్ష్యము
కాళాదు. అది ‘మేళన గిలి’ లక్షణమును బట్టి వడివినది.
మొదటి పాదములో “గలము” అని వశించినప్పుడే యిది
వియమును సరిపోతున్నది. రెండో పాదములో యిది లేనే
లేదు. వీటికి ప్రాసయిది వియమును లేదు. కాబట్టి దీన్ని
మేలనగిలి అనడము కూడా సరిపడదు.

ఇందుకోక పాఠాంతర మున్నది. అది యిట్లున్నది—

“వలము రెండు వగణములు గలసి ప్రాసంబు

చెలుపు పై యెత్తుగిలి

వెయు నత్కెత్తుల యందు.”

ఇది సరిఅయిన లక్షణమును చెప్పుచున్నది. ఈ లక్షణము
తోనే పై పద్య పాదములను పరిశీలించితే లక్ష్యముగా
పూర్తిగా సరిపోవడము లేదు. మరిన్ని, ఇది మేలన గిలి కూడా
కాదు. చాలామట్టుకు ఎత్తు గిలికే సరిపోతున్నది—

“వలము రెండు వగణములు

గలసి ప్రాసంబు

చెలుపుపై యెత్తు గిలి

వెయు నత్కెత్తుల యందు.”

“గ (న) యు రెండు వగణములును—గలసి ప్రాస మెఱయు”
అని ఉన్న దానితోని “మెఱయు” ను తీసుకొని, మీద రెండో
పాదము చివర “మెఱయ (న)” అని అతికించితే (మొదటి
పాదములో కూడా ‘మెఱయ’ వని ఉండడమే బాగు.) సరిపో
గలదు. “చెలుపు పైన్ + ఎత్తు గిలి=చెలుపు పై వెత్తు
గిలి” అని ఉండవలె. “చెలువము—చ —చెలువపై
యెత్తు” అని చినా ఉండవలె. చితే, ఇది వ్యాకరణ
విషయము.

అంటే, పరిష్కృత పాదము ఈ విధముగా ఉండ
వచ్చు :

“వలము, రెండు వగణముల

గలసి, ప్రాసంబు మెరయఁ—

చెలుపు పై, ‘వెత్తుగిలి’

వెయు—నత్కెత్తుల—యందు.”

దీనికి యిది వియిలి లేదు. అప్పుడు మెళములోనే ఉన్నది. కవి
అవ్యాకరణకారుడున్ను చెప్పలేదు. ప్రాసవియమును ఉన్నదే.

త్రివిది. త్రివిదికి నొకయుగము విండులు నలుపురు
ద్యువతు లిద్దఱు సూర్యు లిర్వురొం
ద్యువతి ద్యయార్కులు నొం. (8-52)

మూడు పాదములతో 'త్రివిది' పద్యము సమాప్తము అగును. అందులో మొదటి పాదములో నాలుగు ఇంద్రగణములు ఉండవలెను. తక్కిన రెండుపాదములు వేళి విధముగా ఉండును. వాటికి క్రమముగా రెండు ఇంద్రగణములు, ఒక సూర్య గణము ఉండవలె. ప్రాస మున్నుద్ది యతి నియతి లేదు. ఇది త్రివిది లక్షణము.

సై పద్యములో రెండవ పాదమున ఛందోభంగము ఏర్పడినది: "ద్యువతు లి | ద్దఱు సూర్యు | లిర్వు | రొం" అనడములో, చివర ఒకే సూర్యగణము ఉండవలసి ఉంటే రెండు సూర్యగణములు ఉండవలెనని చెప్పడము, అట్లా ఉండదు—ఇతర లాక్షణికం మతానకు విరుద్ధముగా ఉన్నది. కనుక, సై పాదమును "ద్యువతు లి ద్దఱు సూర్యుడొం" అని మార్చితే సరిపడును.

ఛందశ్శాస్త్రముమీద నాకు ఉన్న జిజ్ఞాసను బట్టి, సై నాలుగు పాటలు మనవి చేసినాను. పెద్దలు నా అభ్యుతను సాటింపక, విద్యార్థిలైన నా సందేహాలను విప్పి త్రివిదిని అజ్ఞులైనాను.

సాహిత్యంలో వేశ్యలు

శ్రీ టి. రాఘవేంద్రరావు

రైచి కుల వక్రవర్తి కాలిదాసు "శృంగార యేకయేవ రసః" అన్నాడు. సంస్కృత సాహిత్యంలో దేవవేశ్యలు వాయికలకు శృంగార రసప్రదానం జరిగింది. కాలిదాసుకేకాక, రవీంద్ర కవికి కూడ ఊర్వశి కావ్య వస్తువై నది. పూర్వ రచయితల కావ్యాలలో, నాటకాలలో దేవవేశ్యలు వాయికలయితే నేటి అధునాతన రచయితల రచనలలో సైతము వేశ్య పాత్రచిత్రణ విమాతన భోరణులలో సాగినది.

విక్రమోర్వశియంలో ఊర్వశి అద్భుత వృష్టి. పురూర వుడి పూదయంలో అనంతమైన కామనను రేకెత్తిస్తోంది. ఊర్వశి గత విరవా బాధ పీడితుడైన పురూరవుడి చరిత్ర లోక విదితమైనది. ఎందరో మునులు ఊర్వశి సౌందర్యదర్శన మౌన వివరిత మున్నుకొనారు. ఈ ఊర్వశి ఎందరో అభు నాతన కవులకు కూడ కావ్య వస్తువై నది. కాలిదాసు పూదయాన్ని వలసిన ఊర్వశి రవీంద్రుడి బావవా ప్రపంచంలో మెరపులా మెరిసింది. ప్రకృతి గతమయిన సౌందర్యానికి సంకేతంగా, ఆ సౌందర్యపు మాక్ష్మికైగా రవీంద్రుడి పూదయంలో సాక్షాత్కరించింది. కృష్ణ శాస్త్రిగారి కవిత్వంలో "అగమ్య తమస్వీని గర్భ కుపారాలంబిక" వెళ్ళిన ప్రేయసిగా విరవోన్ని ప్రజ్వలించ

చేస్తోంది. చలంగారి ఊర్వశి అద్భుత సౌందర్య కాంతిపుంజమై కప్పిటి పూటలు ప్రభవించ చేస్తోంది పురూరవుడిలో. అతన్ని అడవులు, నదులు, కొండలు, తిప్పుతోంది. అతిలోక సౌందర్యంతో, అపురూప చమత్కార సంభాషణతో అందరి హృదయాలను దోచుకుంటోంది ఊర్వశి.

రంభ ఊర్వశికంటే తక్కువకాదు. కదలి కొందాల్లాంటి ఊరుపుల్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చి, రసికుల కిట్టే అవేశాన్ని కలుగ చేస్తోంది. రంభ సౌందర్యం అపొమావ్యమయినది. వృత్తకలా విశేషంతో రసికజన హృదయరంజకంగా సాక్షాత్కరిస్తోంది రంభ. వీరవృద్ధాప్తులంకరించిన పీరులు, యజ్ఞయాగాదులు చేసిన సోమయాజులూ, రంభ యుటిదగ్గర అవసోపాలు వదు తుంటారని చెప్పబడుతోంది. అందుకే పెద్దన్నగారిని వరూధిని "యజ్ఞకోటులం బావను లాటకు న్నలము మా కవులిళ్ళ నులిం చుటే కద" అంటుంది. అంత సౌందర్యవతియైన రంభను రావణుడు బలాత్కరించే ఘట్టం, సావరాజుగారి ఉత్తర రామా యుగంలోకానీ, తిక్కన్నగారి నిర్వచనోత్తర రామాయణంలోకానీ చదివితే రంభవల్ల జాలి కలుగుతోంది. ముత్తగజం దిగి కర్రలం వరచిన కొంఠలా పుందిల రంభ. ఏ రసికుడి హృదయం జాలి పడదు. కళాపూర్ణదయలో రంభ పాత్రను ఏంగలి సూరన్న గారు అమోఘంగా చిత్రించారు. అమె రూపులేకల్లి బహు మందరంగా తీర్చి దిద్దారు. సై కావ్యాలలోని అనేక ఘట్టాలలో సురతానంతరం చెదరిన కురులతో, నలిగిన వస్త్రాలతో, తడబడుతున్న పడకలతో నడిచిన రంభను మరచడం కష్టం. కొనరించుకొని వలపులు వచరించిన నలకూబరుడు ధన్యుడు!

మేనకను తలచుకుంటే కాకుండానే జ్ఞాపకానికి వస్తోంది. తనవన్న చేసిన ఋమలకు దేవేంద్ర వదలిని తప్పించి, ఇంద్ర లోగాం నమభవించే చేతను అప్పరనలు. ఇనువ కచ్చదాని కట్టు కున్న మునులు మ్రుచ్చులై కామని యీతి బాధలకు తాళలేక అప్పురం జరగు చొప్పున. మేనక, హిమవంతునిలాంటి కొండ గుండెను కలిగించ చేసింది. విశ్వనాథవారి మేనక ఒక విచిత్ర వృష్టి. విశ్వమిత్రుడి పూదయాన్నేకాక, చదువరులందరి హృద యాన్ని ఆకర్షించిన పాత్ర మేనక. ఒక మధుర మనోహర మూర్తి. సన్నయ్యగారి మేనక బాహుమూల రుచులు కవచదేలా విశ్వమిత్రుడి కళ్ళముందు మెనలింది. "రాదే, కావన" అంటూ మేనక వెంటనడలాడు ముని.

ఎవరిని విస్మరించినా, తెలుగు చదివిన వారెవ్వరూ పెద్దన్న గారి వరూధినిని మరచి పోలేరు. "రూపంరూపకల్పక మౌచిత మేగ వదారందయ్యై లేచి కుచంబులు తురుము లేనదు మల్లం నాడ నయ్యడం" బూచినసోక నునుబోదయ చెంత చేరిన వరూ ధిని విలోకన ప్రభా వీచికలను తప్పించుకున్న చదువరి అరుదు. ఇలా దేవవేశ్యలు సంస్కృత కావ్యాలలో, ప్రబంధాలలో వివిధ కవుల చేత చిత్రించబడ్డారు.

మానవ వేశ్యల పాత్ర చిత్రణ అధునాతన రచయితల రచనలోనేకాక, ప్రబంధ కవుల కావ్యాలలో, ప్రబంధాలలో కూడ

గమనించవచ్చు. పారంగు తమ్ముయ్యగారి దేవదేవి విగత కంఠు కయ్యై, ఏకైక నారాయణుడి దైత్య కవచాన్ని తునియలు చేస్తోంది. భట్టి ఏకమూర్తుని కథలు, శుక వంశీ కథలు, మదన కామ రాజకథలు, కాశీ మణిలి కథలు మొదలయిన గ్రంథాల్లోని వేళ్ళులు వెరజాణలు, చమత్కార సంభాషణలకన్నలుగ చిత్రించబడి యున్నారు. సంస్కృత కావ్యాల్లో, ప్రపంచములలో చిత్రించ బడ్డ వేళ్ళులకు, పారిశ్రామిక యుగంలోని వేళ్ళులకు, అంటే ఆర్థిక దుస్థితివల్ల వేళ్ళ జీవనాన్ని గడుపుతున్న పడుపుకత్తె లకు, యెంతో భేదం వున్నది. వాటి వేళ్ళ జీవనం రసికతకుదా హరణం అయితే, వేడు పోరకమ్మైన యాతనకు, దుర్భర జీవనా నికీ నిలయం.

వనంతుసేన తరువాత అలాంటి అద్భుతమైన పాత్రను గురజాడ అప్పారావుగారు సృష్టించారు. తూద్రకుడి వనంతుసేన మధుర మనోహరమూర్తి. తళారుడు వెంటబడి నీడించాడు. చారుడత్తుడు నమస్తైశ్చర్యాన్ని పోగొట్టుకున్నాడు. దుర్భర దారిద్ర్యజీవితాన్ని గడుపుతున్న చారుడత్తుని వనంతుసేన గాఢంగా ప్రేమిస్తోంది. మహోన్నత ప్రేమజీవి ఆమె.

ఆ పాత్ర కలాంటి గౌరవం మరీ మధురవాణిలో లభించింది. రామపుంజుల్ని, బుద్ధావదాన్లుని చెప్పు పిల్లలకు మళ్ళీ ఆడిస్తోంది. గిరిశాన్ని ముప్పుతిప్పులు పెడుతోంది. బొజ్జా రావునకు లంతటివాణ్ణి కదిలిస్తోంది. మధురవాణి, మధుర భాషికాడు. సుందర మరుచిర రూప కల్పన.

"వేళ్ళ కులం యెందుకు పుట్టింది?" అని తర్కిస్తూ, శ్రీ శ్రీపాద మలచాక్ష్యాశాస్త్రిగారు లలిత కళలయిన సంగీత సాహిత్యాల పృథ్వి పొందడానికిని వారిస్తారు. లలిత కళలకు కాణాదిగ వరిణమంచిన యీ కులం సమాజ జీవనంలో యెంతో గౌరవాన్ని పొందిందన్నారు.

పెద్దన్నగారు అరుణాస్పదపురంలోని ఏకపురి విద్యా ప్రాధిని, రాజం సరాక్షమాన్ని ఉగ్గడించారు. ఆ సందర్భంలో వారితోబాటు వెంయ్యాండ్ర వైపుణ్యాన్ని గురించి, "అవటి వెంయ్యాండ్రు రంభాదులైన నోరయ గానెకొంగున వారింది గడవగలరు నాట్యరేఖా కళా ధురంధర విరూడి" అని అంటారు. ప్రబంధకవులు వేళ్ళలో రసికతను, కళా నైపుణ్యాన్ని చూడ గలిగారు. పారిశ్రామిక విప్లవంవల్ల, ఆర్థిక కారణాలవల్ల నమా జపు రూపురేఖలే మారిపోయాడు. అందుచేత వేళ్ళ జీవనాన్ని చిత్రించే నవలల్లో బీదత్వక, అవభృత వుంటే దానికి తగినన్ని కారణాలు కూడ వున్నవన్న విషయం విస్మరించలేము. వారి జీవ నంలో కళాత్మకత నశించి, ఆర్థిక దుస్థితి వారిని కామ రాసీ లుగ తయారు చేసింది. అచ్చంగా కడుపుకోసం పడుపుకత్తెగా తయారయిన వీడిత దలిత స్త్రీ మనకు కనపడుతోంది. అంతేత వేటి సాహిత్యంలో రచయితలు వేళ్ళను కళాదృష్టితోగాక, ఆర్థిక, నైతిక దృష్టిలతో చూడగలిగారు. అద్భుతయ కవి శ్రీశ్రీ అందుకే "పడుపు కత్తె రాక్షస రతిలో భయంకర బాధం పాలం పల్లవి"ని విన్నారు.

అనుకూల పరిస్థితులు లభిస్తే యే స్త్రీ అయినా బాగా జీవించగలుగుతుందనే, లేని పక్షంలో బాధిద్రవ్యవీడితయ్యై కడుపు కోసం బేహాన్ని ఏకయింపుకుంటుందని వేటి రచయితల విశ్వాసం.

వేళ్ళ మువ్వే. వేళ్ళకూ, ప్రేమించగల పూదయం వుంది అన్న అభిప్రాయాలతో రచనలు వచ్చాయి.

ఈ దృష్టిలో రచించబడ్డ శ్రీ రాజమన్నులు, శ్రీ చలం గారి వాటికలు, నాటకాలు మేధావుల దృష్టిని ఆకర్షించాయి. 'ఏమి మగవాళ్ళు' వాటికతో కనకాంగిపాత్ర వారి విశిష్టమైన సృష్టి. ఒక్క కనకాంగి పాత్ర ద్వారా యితర పాత్రల మనస్తత్వా లను చిత్రించారు రాజమన్నులుగారు. కనకాంగి చూడగానే జావరీలు విరానిపిస్తోంది వుద్దులకు. కృష్ణమూర్తిలాంటి యువకుడు మైమరచిపోతాడు. తాళికట్టినవాడు కనకాంగి అనుమానిస్తాడు సరిగ్గా అర్థం చేసుకోలేక. మరినంకాని కన కాంగి పూదయం చివరి స్పృహకోణంలో వడే బాధను శ్రీ రాజ మన్నులుగారు సుందరంగా చిత్రించారు. ఈ విధమైన పాత్ర లను విరివిగా సృష్టించినవారు శ్రీ చలంగారు. వేళ్ళ జీవనానికి కారణం ఆర్థిక దుస్థితి కానీ, వేరేకారణం ఏమీ లేదని కొందరు రచయితల దృష్టి.

శ్రీ చలంగారు రచించిన "త్యాగం"లో వనకుమారి యే చదువరి పూదయావుయినా యిట్టే ఆకర్షించగలదు. శ్రీని వాసుల్ని పూదయమంతటితోనూ ప్రేమిస్తోంది. కేశవరావును దబ్బుకోసం వదలేడు. శ్రీనివాసులు దుశ్శిస్తే వనకుమారి పూదయం చెప్పలేనంత బాధ పడుతోంది. అతను ఎక్కడికో చెప్పకుండా వెళ్ళిపోతే వెర్రిదానిలా విలపిస్తోంది. వనకుమారి పాత్ర పట్ల అందరికీ సానుకూలి కలిగేలా చిత్రించారు శ్రీ చలం గారు.

నాటకాల్లోనే కాకుండా నవలల్లో సైతం యిలాంటి పాత్రల సృష్టి జరిగింది. తెలుగువారికి శరత్ రచనలు వచ్చినంత దగ్గరగా యే యితర రచయిత రచనలు రాలేదేమో నని పిలిస్తోంది. దేవదాసులోని చంద్రముఖి చిరస్మరణీయ స్త్రీ. దేవదాసుకోసం ఆమె పరితాపమూ, వేదనా ఎవరినయినా కది లిస్తోంది.

విశ్రవాళవారి వేయి పగడల్లో గిరిక ఆపూర్వ సృష్టి. పాద పంకంలో పద్మంలా, మేఘాపుతమయిన ఆకాశంలో మేర పులా, జీగీయమానంగా ప్రకాశించే గిరికము మరవడం కష్టం. వేళ్ళజీవనానికి సంబంధించిన నవల రెవ్వు వెలువడి నయ్యి. శారదగారి మంచి — చెడూ, పోతుకూచిగారి "అవ్వేషణ" యీ కోవకు చెందిన నవలు. కొందరు రచయితలు వాతావరణ సృష్టి చేసి, పాత్రల మనస్తత్వాల నామ్మొ రించారు. మరికొందరు పాత్రల మనస్తత్వాల వారానం చేసు కుని వాతావరణాన్ని సృష్టించారు.

బహుశ ప్రచారాన్ని పొందిన శ్రీ బుచ్చిరాజుగారి "వివ రికి మిగిలేది" నవలలో కోమలి వివూతన సృష్టి.

ప్రపంచ సాహిత్యాన్ని పరిశీలిస్తే, ఇదే విధమయిన యితరుల కలిగిన రచనలను కనిపిస్తాయి. రష్యాదేశపు నవలాకారులైన గోర్కీ, కుప్రీన్, బాల్జావ్. దూస్థాయెవిస్కీ వలెనూ, సామాజిక జీవనంలో వేళ్ళాజీవనపు ప్రభావాన్ని గురించి పుష్కలంగా చర్చించబడింది. "ముగ్గురు మిత్రులు" "యమ కూపం", "రిపరక్షన్" వలెల నవలారంగా తీసుకోవచ్చు. ఫ్రెంచి రచయితలు మొసాసా, బోలాం రచనలు—ముఖ్యంగా "చాచా"ను పరిశీలిస్తే ఈ విషయం పుష్టమవుతోంది. వేళ్ళాజీవనంలోని తమి, దాహం, గాఢకామన అశ్రుర్యకరమయిన రీతిలో చిత్రించబడింది. ఇటలీ తరయిత మొరెవియా రచించిన "ఉమన్ ఆఫ్ రోమ్" ఒక గొప్ప ఉదాహరణ. దాదాపు ఈ రచయితల ప్రభావం చాలవరకు మన నవలా రచయితల రచనలో కనపడుతోంది.

మహాత్ముని దృష్టి పీరిస్సె బడివది. "I weep for the fallen sisters of Lucknow" అంటూ దుఃఖదారిక వ్యాధయు లోలాలు మహాత్ములు.

వేళ్ళంను సంస్కరించాలనే ఉద్దేశం బదులుదేరింది. దీని ఫలితంగా వేళ్ళా సంస్కరణోద్యమం ఆధారం చేసుకుని, నాటికలు, నవలలు రచించబడ్డాయి. మొదట్లో పాఠ్యమయిన వేళ్ళాజీవనం గడిపిన చింతామణి చివరిదశలో విరాగజాలయ భక్తిజీవనాన్ని గడిపింది. పురాతన సుకృతంవల్ల చింతామణిలో ఆ మార్పు వచ్చినట్లు కనపడితే నేడు రచయితలు, సంస్కర్తలను, వేళ్ళంను వివాహ మాడడానికి ముందుకు వచ్చిన యువకుల పాత్రలను సృష్టించి రచనలు సాగించారు.

భారతీయ వివిధ సాహిత్యంలో ఈ విధమైన దృక్పథం కనిపిస్తోంది. హిందీ, బెంగాలీ మొదలయిన సాహిత్యంలో యిన్న నవలలు, కథలు వేళ్ళా జీవనాన్ని గురించి వ్రాయబడ్డాయి. తెలుగు, కన్నడ సాహిత్యంలో ప్రసిద్ధమయిన నవలెన్నో వున్నాయి.

వసంతసేన మొదలుకొని మధురవాణిదాకా అరిగిన పాత్రల సృష్టిని పరిశీలిస్తే సాహిత్యసృష్టికి, సాంఘిక జీవనానికి పున్న సంబంధం అవగాతమవుతోంది.

నగరత్తారులు-నగరంవారు

శ్రీ ఏ. ఎస్. గుప్త

తమిళ విఘంటువులో "నగరత్తార్" అనగా "నగరవాసు" అని చెప్పబడినది. మద్రాసు బ్యాంకింగ్ ఎన్క్వైరీ కమిషన్ వారు తమ రిపోర్టులో "నాటుకోలు చెట్టి యార్జు" సాంఘిక ప్రయోజనాల విమర్శం, లోమ్మిది నగరముల వారుగా పేర్కొనబడి యుండుటవలన, "నగరత్తారు" (Nagarathars) అని పేరు బొంది వారిని తెలిపి యున్నారు.1 ఈ నగరములలో, నొక్కొక్క నగర

మందు అధిపత్యము వహించే దేవాలయము గలదు.2 ఈ రీతిగానే ఆంధ్రదేశములో అర్చనైక్య లవలదే 'కోమటి క్షేత్రులు' నగరం వారని అని పేర్కొనబడుచున్నారు. వీరు వైశ్య పురాణమును అనుసరించి 'అష్టదశ' అనగా పదు వెనిమిది నగరములవారు.

నగరత్తారులు 25 గోత్రములవారుగాను, నగరం వారు 102 గోత్రములవారుగా నున్నారు. నగరత్తారులకు వలె, నగరం వారికి, ఒక్కొక్క నగరానికి ఒక దేవాలయాధిపత్యము గలదు. నగరత్తారులు, నగరంవార లిరువురును శివ భక్తులే. ఇరువురును సామాన్యముగా లోలాలోలులుగాను, వ్యాపార వాణిజ్యములను ముఖ్య కులపుత్రులు గలవారుగాను ఉన్నారు. ఇరువురును మితవ్యయులు, విరాడంబరులునై, పాంప్రదాయ సిద్ధమైన దానధర్మముల చేయుటయుండును, ప్రజాసేవ యోగకరములగు కార్యములందు ధనము పెచ్చించుట యందును ప్రసిద్ధులు. కాని, నవనాగరికత ప్రభావము వలన, నూతన పద్ధతు లవలంబించబడి అనేక విద్యా సంస్థలకు దానధర్మములు చేయబడి యున్నవి. నగరత్తారులు 'చెట్టివాడు' బ్యాంకి, నగరంవారు 'వైశ్య బ్యాంకి' మొదలగు 'బాయింట్ స్టాక్' పద్ధతిలో స్థాపించిన వాణిజ్య సంస్థలు అనేకములున్నవి.

వీరి ఒక్కొక్క దేవాలయమందు కుల పెద్దల సంఘ మొక్కటి వారిలోని అన్ని విధములైన 'కుల తగాయిదాలు' తీర్పులకు ఏర్పడి యుండును. ఇట్టి 'నగరత్తార్' సంఘము లోని పెద్దకు 'కార్యకర్త' అనియు, నగరం వారి కుల పెద్దకు 'పెద్ద పెట్టి' అనియు పేర్లున్నవి. నగరత్తారులు 'మహిమై' అనే పేరుతోను, నగరంవారు 'రుసుం' అనే పేరుతోను, వారివారి వ్యాపారలాభములనుండి, దాన ధర్మాం విమిత్తము, కొంత డబ్బు వసూలు చేయుట వాడుకగా మున్నది. నగరత్తారులకు 'తమిళము', నగరంవారికి తెలుగు మాతృభాషలు. తమిళము, తెలుగు రెండును ద్రావిడభాష కులుండుమలోని భాషలే.

వీరి రిరువురును ఆదికాలములో తమ తమ ఇష్టస్థాన ములనుండి, ఆయా స్థానికప్రభువుల దురాగతమునుండి తప్పించుకొనుటకు, తదితర ప్రాంతములకు వలస పోయి నట్లు చరిత్రవంశ తెలియుచున్నది. నగరత్తారులు మొదట లొండమండలములోని కాంచీపురమునకును, తరువాత నోళ దేశములోని వెల్గార్ నది యొక్క దక్షిణతీర ప్రాంతమునకును వలస పోయిరి. నగరంవారు కూడ మొదట కాంచీ

1. Vide. The Madras Banking enquiry Commission.
2. Vide-The Madras Banking Enquiry Commission—Report-Vol. III. p. 1170.)

పురమునకు, తదనంతరం, ఆంధ్రదేశములోని పెనుగొండ మొదలగు వివిధ ప్రాంతములకు వలస పోయిరి.

నగరంవారియందు గల మేనరిక మనే పద్ధతి, నగర త్తారుల యందు కూడా కలదు. వివాహారాలు పాంప దాయాలు కూడ చాలవరకు ఒకే రీతిగా ఉన్నవి. ఈ రెండు తెగల శ్రేష్ఠుల యందును, వారివారి వ్యాపారమునకు సంబంధించిన వారికి మాత్రమే అర్హ మగునట్టి సాంకేతిక భాషలు గలవు. నగరత్తారులు, నగరంవార లిరువురును, వారి వారి వ్యాపారపాండిత్యవహారాది విషయములలో వారి కుటుంబము లందలి యువకుల మాటకు విలువ యిచ్చట ఆచారమై యున్నది.

క్రివాళకవిపార్వశ్రీముని 'హరవిలాస' ప్రబంధమును అంతేత మందిన అవని తిప్పయ శ్రేష్ఠి నగరంవారి తెగకు చెందినవాడు. ఇతడును, ఇతని తండ్రియు, తమ్ముండల్లు కూడ, క్రీ. శ. 14, 15 వ శతాబ్దములందు, ఆంధ్ర దేశములోని, కొండపిటి రెడ్డిరాజుల కాలమందు, ఆ వాటి రాజులతో సమానమైన, అర్హిక, రాజకీయ ప్రతిపత్తి గల వారు. ఈ అవని తిప్పయశ్రేష్ఠి పంకొనటి మూలపురుషులుగా, తిరుక్కచ్చినంది, పిరులొండనంది అను నైశ్య శ్రేష్ఠులు హరవిలాసమందు పేర్కొనబడినారు. తిరుక్కచ్చినంది, 'సుధామణి పులహా' చే రచించబడిన నైశ్య పురాణములో, విశిష్టాద్వైతము స్థాపించిన రామానుజాచార్యులవారికి సమకాలికుడని చెప్పబడినది. పిరులొండనంది, హింకురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమందును, తిరుళ్ళాన సంబంధ రచితములగు 'తేవారము' లందును, అరువది మూడు శైవ వాయునారులలో ఒకడుగా పేర్కొనబడి వాడు. వీ రిరువురును నగరత్తారుల అది వివాసస్థాన మగు, కాంచీపురములోని ప్రముఖ వర్తక శివాలయముని హరవిలాస మందు చెప్పబడినది.

మొదట యీ శ్రేష్ఠులు, నాడు శ్రేష్ఠులు, నగర శ్రేష్ఠులు, నానారేశ శ్రేష్ఠులని మూడు తెగలుగా మండిరి. నాడు శ్రేష్ఠులు, 'వ్యగ్రోధ జాతక' మందు చెప్పబడిన జాన పద శ్రేష్ఠులై యుందురు. వీరు గ్రామీణ వ్యాపారమునకు పెచ్చిదాసములై యుండిరి. నగర వ్యాపారమునకు సంబంధించిన అవనిదేవయ్య, తిప్పయ్య శ్రేష్ఠి పంటివారు, నగరత్తారులు లేక నగరంవారిని చెప్పబడే నగర శ్రేష్ఠులై యుందురు. నానారేశ శ్రేష్ఠి లనబడేవారు, అనేక విదేశములలో ఎగుమతి దిగుమతి వ్యాపారవాణిజ్యములను సాగించుచుండిన శ్రేష్ఠులు. క్రీ. శ. 1417 వ సంవత్సరపు సేలము జిల్లా కొనములో 'మహా పీఠ వ్యాపారి' యను బిరుదము గల అన్నామలై శ్రేష్ఠిని గురించి చెప్పబడినది. 4

ఇట్టి వివిధ కొనముల నుండి నగరమువారు ఆంధ్ర దేశమందును, నగరత్తారులు తమిళనాడు నందును, ఆ నాటి నగరములలో, వర్తక సంఘములుగా (Merchant guilds) ఏర్పడి, ఆయా నగర పరిపాలనా సంస్థలయందు ప్రముఖులుగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. వేటి సోల్ ఛాంబర్ ఆఫ్ కామర్స్ (The South Indian Chamber of Commerce) ను, 'ఆంధ్ర ఛేంబర్ ఆఫ్ కామర్స్ (Andhra Chamber of Commerce) ను, ఇండియన్ బ్యాంకు (Indian Bank), ఆంధ్రాబ్యాంకు (Andhra Bank) లును అనాటి నగరత్తారుల, నగరము వారల వర్తక సంఘములను దలపుకు దెచ్చుచున్నది.

3. Vide-Turrston's Castes and Tribes of South India and Vyayapurana.

4. Vide. Inscription 116 of Salem Dist, in V. R. I. of Madras Presidency.

గ్రంథవిమర్శనము

తెలుగులో ఛందోరీతులు

(రచన: డాక్టరు గిడుగు వేంకటసీతావతి, ప్రాచీనాస్థానము: ఆంగ్లాంట్ బుక్ హౌస్, సుల్తాన్ బజార్, హైదరాబాదు 1. పుటలు 37+256, మూల్యము రు. 6, ఆంగ్లప్రచురణ సహిత్య అకాడమీవారి బహుమతి నందిన గ్రంథము.)

శ్రీ గిడుగు వేంకట సీతావతిగారు 1919—20 నడుమతమ తండ్రిగారును, వ్యావహారిక భాషాధ్యయనవిద్యాలయము, లక్ష్మీపరిశ్రామమున నిరుపమానులు వగు శ్రీ వేంకట రామమూర్తి పంతులుగారు నిర్వహించిన "తెలుగు" పత్రికలో "ఛందో రూపములు", 'నవ్యయ సీమలందుగల పదీ ప్రాస నియమములు', 'అఖండపదీ' మొదలయిన విషయములను గూర్చి వ్యాసములు ప్రకటించినారు. వావిళ్ళవారు ప్రకటించిన అనంతపురి ఛందో దర్శనమునకును, కాకుమారి అప్పకవి అప్పకవీయమునకును క్రమముగా 1921, 1922 సంవత్సరములలో ముద్రాణములను రచించినారు. ఇట్టి వివిధ సాహిత్యప్రతికలలో నలునది సంవత్సరములకు పూర్వము తెలుగులోని ఛందోరీతులను పరిశీలించుచు వ్రాసిన వ్యాసము లిటీవల ఆంగ్లప్రచురణ సహిత్య అకాడమీవారు నిర్వహించిన స్మృత్యరేఖలుగా సమీక్షితములై ప్రకృత గ్రంథరూపమును తాల్చినవి.

ఈ గ్రంథమునం దాని ప్రకరణములున్నవి. మొదటి ప్రకరణమున ఛందశాస్త్ర స్వరూపము, పుత్త లక్షణ ప్రస్తావన విధానములు వివృతములు. రెండవ ప్రకరణమున పద్య రచనా విధానము చర్చింపబడినది. గేయరచనము పద్యరచనకుఁబోలెడిదని ప్రవర్తిల్లియుండునను సర్వాంగీకృతసిద్ధాంతము స్పష్టమై, భాషపదగేయములలోని వివిధగతులదాహరణ పూర్వకముగా పరామర్శములైనవి. మూడవ ప్రకరణమున మాత్రాగణ వివిధములయిన ఛందోరీతుల పరిశీలనము జరిగినది. ఈ ప్రకరణమున కంబుట్టు లక్షణ నిరూపణము, నక్షర సంఖ్యా నియమము లేకపోవుటచే, వివిధగతుల నడుచు కందముల ముఖిత పరిశీలనము ప్రధానవిషయములు. వాలుగన ప్రకరణమునం దుప జాతుల లక్షణము నిరూపితము. ఈ ప్రకరణమున ద్రావిడ భాషలలోని మూర్ఖేంద్రచంద్రగణముల తులనాత్మక పరిక్షణము, ద్విపద, తరువోజ, సీసము, తేటగీతి, ఆటవెంది పద్యములకుఁగల సంబంధమును గూర్చిన పరిశీలనము కావవలయున్నది. నవ్యయ్య గారు రచించిన సీసములు (251) నమగ్రముగా పరిశీలితములై తద్రచయమునందా మహాకవి పాటించిన నియమము లొక Table సాయమున పాఠకులకు సుగమము లొనర్పఁబడినవి. అనంతపురి, అప్పకవి మున్నగు లాక్షణికులు నిరూపించిన సీస శేదములలో

నవ్యయ్యగారు పాటించిన నియమములు గతార్థములుగాకపోవుటచే నీ నిరూపణము సీతావతిగారి ఛందశాస్త్రమందలి గాఢ పరిశ్రమమునకు తారకాణముగనున్నది. ఈ నిరూపణము సాధ్యసాధ పాత నిర్ణయమునకువకరించుననుటకుఁ బ్రదర్శించ బడిన యుదాహరణలు ప్రమోదమును గొల్పుచున్నవి. అరణ్య పర్వము 2—231 పద్యమును (చూ. వావిళ్ళ ప్రతి) నవ్యయ్యగారు పూర్తిగా పడిసీసముగా ముద్దేశించిరి. కాని, ఎత్తు గీతిలో 'మత చరిత్రుడైన ఋతుపర్వః గీర్తింప' ననుచో ప్రాసయతి కన్పట్టుచున్నది. ఈ పాదమునకు 'ఋత చరిత్రుడైన' ఋషి చరిత్రుడైన' అను పాఠాంతరములు కావచ్చుచున్నవి. ఈ పాఠాంతరములే స్వీకార్యములు. అప్పకవి ప్రభృతులు నిరూపించిన మధ్యా క్కర లక్షణము ననుసరించినచో నవ్యయ్యగారి మధ్యాక్కర లందు గణ విభజనము పొసగదు. ఏకాంతి కుదురదు. ఇది నమస్వీకరములగుటకు శ్రీ సీతావతిగారు మధ్యాక్కరలో మూడవ గణముగానుండు సూర్యగణము 2 వ గణముగానో, 4 వ గణముగానో ఉండవచ్చునన్న అనుమతి పూర్వముండియుండునను ఊహను చేసినారు. (చన నింద్ర యుగళంబుమీద జలజాత్మ వొక్కని తేర్చి—అప్పకవీయము 4—277). ఈ మాచన మంగీకారము గానే తోచుచున్నది. ఇదవ ప్రకరణమున లాక్షణికులు నిరూపించిన యతిప్రాస శేదముల స్వరూపము సంగ్రహముగా వివరింపఁ బడినది. అంత ప్రకరణమున దేశికవిత్తు ఛందస్సును, మాల్వముగా నిర్మింప వలసిన యావత్కృత యునదేశింపబడినది. ఈ గ్రంథమం దాయా ప్రకరణములలో వివరింపబడిన కొన్ని యంశములను పెనుగ్రముగా బోధపరచుకొనుటకు పంగీత పరిశ్లావ మావత్సకమగుచున్నది. ఈ విధముగా గ్రంథము బహు విషయ వివరణాత్మకమై, సీతావతిగారి గాఢ పరిశ్రమమునకు సాధారణముగా నున్నది.

కాని క్రింది విషయములు మాత్రము విచారణీయములుగా నున్నవి.

1. 'అ ఆ ఇ ఔ లకు మఱీ, ఇ ఈ లు ఋకార సహిత మె వలకు నా, ఉ ఊ ల్లిమలో నొడబడి, ఓ ఓ లకు వల్లగున యొప్పుత పరితా' అను పద్యమందలి 'అ, ఇ, ఉ, ఏ, ఓ' అను ప్రాప్య క్షరములు గురువులుగా మన్వరింపఁబడినచో ఛందోభంగ మని వాద్యము. ఈ ఉచ్చారణము (ప్రాప్యమునకు దీర్ఘచ్చారణము) పెక్కు శబ్దములలో వివణదుమందుననియు దీనికి Glottal Stop అని పేరనియు సీతావతిగారు వివరించి, ఈ ఉచ్చారణ మెట్లు కలుగుచున్నదో లాక్షణికులు నిర్ణయింపలేదని వ్రాసినారు. (చూ. పు. 24, 25)

సర్వ లక్షణసారసంగ్రహమందలి విశ్రమ ప్రకరణమున గానము క్రింది పద్యమును గాంచుడు.

'ఓలిన ఆలు వైకౌలు నొక్కటగును
లిం నీ ఈట బుకారమే నీలునొకటి
తలవఁ నూ ఊలు నో ఓలు గురు నొకటి
స్వర విరామంబులివి కలిపదవజనక'—పు. 123.

దీర్ఘ స్పృహస్వర విశ్లేష (ఒకచో హస్వంబు దీర్ఘంబగు—నిశ్లేశ విరామంబులంగా రేప ప్రత్యయములు రానియెడల హస్వము నకు దీర్ఘము వచ్చునని యర్థము. ఉ. ఆకు ఊ వచ్చును, కాకు గా వచ్చును, లాకు రా వచ్చును—ప్రాథమ్యకరణము, సంజ్ఞా నూ 3) అను అధర్వణుని విధితే నిశ్లేశమున హస్విక్షరములకు దీర్ఘము ప్రాప్తించినదని నమస్కరించవచ్చును. కావున పూర్వ లక్షణక మార్గానుసరణముననే ప్రకృత లక్ష్యము నిర్వృప్తమగుచున్నదని నీతాపతిగారికి నుపాధానము.

2. యతి సర్వయ పదములలో పడియునునది తెలుగు. రాని పురుషుల్లి యూహ్యము—అని కీ. కీ. జయంతి రామయ్య పంతులుగారు కవిజనాశ్రయ పీఠికతో వ్రాసినారు. వారు వ్రాసి నట్లు పడియేకాదు వలి కూడా (ఆ యర్థమందే) తెలుగు పదమే—పుట—214.

ఈ యాశ్లేప మువాచక్యము. పడియను పదమునకు వలి రూపాంతరమేగాని, నిష్పవదము గాదు.

3. వల్ల భేదము అన్నియు సమాకలనము చేసికొని గుర్తులుంచి తెలియజేయుదురు:

అ = ఇ = ఓ = హ = య (=మైత్రికి గుర్తు. హస్వ స్వరమునుబట్టి దీర్ఘస్వరము కూడ ఉచ్ఛిన్న తెలిసికొనవలెను)—పుట 225. హ, య లకు మైత్రి చెల్లుటగాని, హయలత్య మునకు చెల్లుటగాని స్వరయతులలో జేరినవిగావు.

"మొదలి యంతస్థవర్ణంబు తుదిని బొదలు
మోష్యమును బుజనంబుచే నొకటి కొకటి
యతులగు నపారకూర సంహారయనగ
పారముఖార్థ పాద తోయజయనగ'
అచ్చుకి 3—79

అట్లే హయలత్యమునకుఁ జెల్లుట సరస విశ్రామము (3—105). ఇది రెండును వ్యంజనాక్షర విరతి భేదములు.

4. ౯ంత్ = ౯ంయ = ౯ం (౯య అనగా, య, ర, ల, వ, శ, ష, న వాలు 8 ప్తి—౯ అను నాసికములుకాక, తక్కిన వర్ణాక్షరములు వాలుగు అని తెలియజేయుగుర్తు. ఈ వాలుగును అన్యస్థ మైత్రి గంపి అర్థము)—పుట—225.

పూర్వ బిందుపూర్వకములై వ వర్ణాక్షరములువాలుగు మ కారమునకు చెల్లును. ఇది బిందుయతి. అట్లే ఆది బిందుయతి

ములై అంతస్థములు, ఉచ్ఛిన్నరములు మ కారమునకుఁ జెల్లును. ఇది మ వర్ణ విరామము. ఆది బిందు యతిములై న వ వర్ణాక్షరములు, పూర్వానుస్వర పూర్వకములై న య, ర, ల, వ, శ, ష, న, హలతో మైత్రిని పొందవేరవు. నీతాపతిగా రవలంబించిన సంకేతములచే నా భ్రాంతి అనివార్యమగుచున్నది.

5. ౯ంత్ = ౯; ౯ంట్ = ౯ అని బిందు యతుల క్రిందను ౯—౯ అని సరస యతులక్రిందను అందఱును చెప్పినారు. ఇదికాక ౯ంత్ = ౯, ౯ంట్ = ౯, ౯ంత్ = ౯ంట్—ఇది వేరే భేదముగా అచ్చుకి చెప్పెనుగాని, అనవసరము. బిందు పదన వల్లలో చేరియున్నది—పుట 227.

నకార గ కారములకు మైత్రి సరసయతి అనుపేర అచ్చుకివేసి నిశ్లేశించెదలుటచే ౯ంత్ = ౯, ౯ంట్ = ౯ అని అనునాసి కాక్షరయతి వాతడు నిరూపించు బదవసరమనఁ జెల్లును. కాని ౯ంత్ = ౯ంట్ (అనుస్వరసంబంధ యతి) అవాచక్యక మెట్లు గునో ఊహించ రాకయున్నది. బిందుమాత్రప్రయోగమున వ్యంజనములు సాజాత్యములు కావుగా?

6. అనంతంబు ననుప్రాసవిధులు చూపించి మరి 11 విధములైన ప్రాసములను గూర్చి చెప్పెను. అనంతంబు చెప్పిన 12 విధములేకాక, మరి యేడువిషయములను అచ్చుకి వివరించెను.

- (1) వేడు, వండ్లకు
- (2) లోక, (లో) పిళ్ళవ్రకు
- (4) తమ్ములు, (థ) క్తిమ్మురు (థక్తిన్ + మురు)లకు—పుట 235.

1—ఈ ప్రకారముగా ప్రాసము చెల్లునని అచ్చుకి చెప్పలేదు. రంలు తమ క్రింద జడ్డలై గ్రాలు వ్రాలు ప్రాసవర్ణంబులై వానిచాపియ్యేనఁ గూడియే నను జెఱయదుగులను నిలుచు సంయుతానంయుతప్రాసనంజ్ఞ దనరి 3—314
పొంది ద్రవ్యగ విమ్ము వా తండ్రి కృష్ణ
వేండుకొనియొద నందాకఁ బండ్లు దినుము
దుండగు వేల్పులును వోటిగాండ్రతము
మెందుగఁ జొచ్చె నీకు నైదేండ్ల కునగ—3—315

తుది పద్యమున శ్రిరామమూర్తి పంతులుగారిచే పరిష్కృత మైన అచ్చుకియమున 'పొడి, వేడు' అర్థ బిందుకము లైన రూపములు కానవచ్చుచున్నవి. ఇంకాకాండప్రాస మచ్చు కవికి నమ్మతము. పూర్వా పూర్వప్రాస మే లక్షణికునిచేతను నమ్మ తింపగదలేదు. ఇంతయేల రెండు వర్ణములను పరిశీలించినచో 'దీర్ఘవేల్పు' ఇంద ఏమ న జ్ఞేయ' అను శబ్దానుశాసనవి విధివతిక్ర మించి, 'పొడి, వేడు' అను రూపములనే పద్యమున నిలువ వలయునని స్పష్టము గాకపోదు.

- 2—ఇది ముద్రా దోషముగావచ్చును.
- 4—తమ్ములు, భక్తిమ్మురు

ఈవిధముగా నప్పకవి చెప్పలేదు. చూడుడు.

తమకుఁ దాము ద్విత్వంబులై తనకు నవియుఁ
బూర్ణ బిందులు దావరఁ బోరయు నవియు
గలసి యనునాసికప్రాసములనుపేర
న మ లమకుఁ గావ్యముల యందుఁ దమకుఁ దాము
3—340.

థక్తిన్ + ముర అనుచో 'ప్రాసంబున మకారంబు వరం
బగుచో ద్రుతంబునకు మకారా దేశంబగు' (కమ్మని లతాంతము
లకు మొప్పి, భార. అది 5—137, వృష్టితే, సెమ్మహనది
దీర్ఘికా సరసీ నదంబులు విందగన్—అర—3—113) అను
వర్ణాదిన లక్షణము విరూపణము మనుసరించి అప్పకవి చెప్పిన
దానికి విరుద్ధముగా లక్ష్య పద్యములలో ద్రుతమునకు మాటుగా
పీరి పీఠికతో వెలసిన అప్పకవీయమున మకారము విలువగూడినది.
సరళ స్థిరపరకత్వమున ద్రుతమునకుఁ గన్పెట్టముగా బిందువు
వచ్చునని నప్పయ్యగారి అంధ్ర శబ్దచింతామణి. (బిందుం ప్రవ
ర్తత తం క్షుచి త్కేచిత్—కాంచేదావ, మెచ్చెం మోధాపుడు—
అవి దాంపరస్యతి యుదాహరణులు). ఈ ప్రాచీన వియముమునే
అప్పకవీయు అనుసరించెను. (చూ. ద్రుత ప్రకృతి కాంత దింద్య
దేశము, పు. 324, 325). కావున ప్రాసగత మకారమునకు
ముందున్న ద్రుతప్రాసమున పూర్ణబిందువు వచ్చును. అప్పుడు
అప్పకవి లక్ష్యము క్రింది ప్రకారముగా ముందును.

తమ్ములను మల్లికాకుమ
మమ్ముల మరువాదిపత్రమాలికలను భ
క్తింమురనంపారు పూజలు
సంమదమున నలువఁ గలుగు నకలార్థంబుల్ 3—342

కావున ప్రాస చెల్లెనది 'తమ్ములు, భక్తిమ్ముర'కుగాదు.
తమ్ములు, భక్తింముర అనునాని కని స్పష్టము.

ఇట్లే సర్వ సమ్మతములుగాని కొన్ని విషయముల ప్రపంచ
గమును ప్రకృత గ్రంథమునలేకపోలేదు. ఈ గ్రంథము ఛంద
శాస్త్రాధిమానులెల్ల రచకమునకేవలగనది. రెండవ ముద్ర
ణమున విరళగోయములు కాకపోవుటనే విచారమును గల్పి
చున్న ముద్రాదేశములు సవరింపఁబడునని యాశించును.
ప్రకృతగ్రంథమున కుద్భుతపద్ధ ప్రతిక కావరాకపోవుటకుఁ
గారణము పీఠాపఠిగారు దీని నిరుపదిమూడు దినములలో పిదపము
చేయుట కావచ్చును.

వి. జి. కె.

“ఋతుభూపీ సుల్తానులు - ఆంధ్ర సంస్కృతి”

[సంపాదకుడు—డా. బి. రామరాజు, యం. ఏ. పి. హెచ్. డి.
ప్రచురణ:—ఇదార-అద్వియాతె-ఉర్దూ. పంజ
గుట్టకోడ్డు. హైదరాబాదు; వెల, రెండు
రూపాయలు].

భారతీయ సంస్కృతి యనగా హైందవసంస్కృతి
యని యుద్ఘాటించువారు తప్ప మిగిలిన నమచిత్తు లందఱు
మహమ్మదీయ సంస్కృతి ఏ విధముగా మనసంస్కృతిని సరి
పోషించినదో అవగాహన చేసికొందురు. మహమ్మదీయ
సంస్కృతితోడి అదావప్రతిదానములవలన భారతీయ
సంస్కృతి అల్పమయినదని వైవిధ్యమును సంతరించి కొన్ని
దని పూర్వసక్తము లేకుండ చెప్పవచ్చును—దోషైక దృక్ప
లము కావనాడు మాత్రము. సమకాలీన రాగద్వేషములకు స్వస్తి
చెప్పి చరిత్రను చదువ మొదలిడినచో అనాటి పాస్తనాపుర
మహమ్మదీయ ప్రభువుల నుండి, మొన్న మొన్న కూరి
పోయిన హైదరాబాదు అవధిబాహి వెంకియాల దాక ఒకా
నొక రాగరంజితగాథ కన్న గులాబుల తావులతో, అత్తరు
వెట్టిల బల్లలతో, ద్రాక్షానన దారలతో, లలితకాలక్ష్మి
లాస్యములతో, నగరా వాలత్తుల 'షెహనాదు' పిఠారుల
లయల మతారాలతో మనకు పాక్షాత్పరించును. ఢిల్లీ సుల్తా
నులచరిత్ర, మొగలు పాదుషాం మోహనగాథలు, దక్షిణావధ
మహమ్మదీయ దర్శ విలాస కథలు పఠించి పరవశించి
వా రెవ్వరుండరు ?

బహమనీషామ్రాజ్యమువలన దక్షిణావధచరిత్ర రక్తస్పృశిత
మగుట తప్ప అన్యప్రయోజనము సిద్ధించ లేదని
విస్మయి స్మిత్తుగారి తీర్పు. ఈ బహమనీ షామ్రా
జ్యము వంశంబుగాళము కాగా గోలకొండ, బీజపూర్, బిదర్
మున్నగు పంచరాజ్యము లేర్పడినవి. అలియ రామరాజు కాల
ములో విజయనగర బహమనీ రాజ్య వంశక బాంధవ్యము ఒక
కుదురు వారిదిగా కొనలు సాగి చివుళ్లు తోడిగనది. కాని
యేమిలాభము ? రాజ్యతంత్రము నమ్మోహనముగా,
విదేండ్లు విజయనగరములో కుడిచి కొలుపు సంగరమై
కూర్చున్న ఇబ్రహీంకుతుబ్షీని తదితరమహమ్మదీయ ప్రభు
వులు గత గాథను విస్మరించి తల్లికోట యుద్ధములో రామ
రాయల కుత్తుకను ఉత్తరించిరి. విజయనగరమును నిర్మూల
దాము చేసిరి. బహమనీరాజ్య వంశములో గోలకొండ చరిత్ర
యురాతమైనది. ఆ రాజ్యము పాలించిన ఖుతుబ్షాహి
సుల్తానుల మన్నెరికము జాతి మత భేదాలితమై కొనసాగి
నది. ఆ సుల్తానులు దృఢచిత్తులై—రాజ్యసంక్షేమార్థ
మయిమృటికి—అంధ్ర సంస్కృతిని అభివృద్ధి చేసిరి. సరో
జినీ వాయుడు ఆ సుల్తానుల సమాధులను గూర్చి యిట్లు
గాము చేసినది.

“Though Centuries falter and decline
Your proven strongholds shall remain
Embodied memories of your line
Incarnate legends of your reign.”

అంగ్లరాజ్యము ముప్రతిష్ఠితమగు వలకు అంగ్రభూమండల
మును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా పాలించి అంగ్రసంస్కృతి
విచ్ఛిన్నముగాకుండ పాలుపడినవారు గోలకొండ—ఋతుభూపీ
సుల్తానులు. విజయనగర షామ్రాజ్యమునకు, అంగ్ల రాజ్య

మును మధ్య కొలికి పూసవలె నుండునది గోకొండ రాజ్యము. ఖుతుద్దహీ సుల్తానులు వివిధముగా ఆంధ్రసంస్కృతి వ్యవసాయము చేసి అంతరమును సేకరించిరి "ఇదార—అద్వి యాలె—ఉర్దూ" సంస్థవారు ప్రవరించిన "ఖుతుద్దహీ సుల్తానులు—ఆంధ్ర సంస్కృతి" యను మాటయెనుబది పుటల గ్రంథము చాటుచున్నది. ఈ గ్రంథమునకు సంపాదకులు డాక్టరు బి. రామరాజుగారు. రామరాజుగారు తెలుగు వారికి క్రొత్తవారు కాదు. ఇదివరకే వారు సంపాదకులుగా నుండి తమ విద్యార్థులచే ఆంధ్ర సంస్కృతి చరిత్రలను నమగ్రమందరముగా వ్రాయించిరి. ఈ విధముగా వర్తమాన రచయితలగు టిమ్మలకు ప్రాప్తాన మిచ్చునా రెండో యుండదు.

"ఖుతుద్దహీ సుల్తానులు—ఆంధ్ర సంస్కృతి" యను గ్రంథములో పది ఆంధ్రవ్యాసములు, మూడొంగ్ల వ్యాసములు గలవు. దివాకర్ల వేంకటాచార్యుగారు "వైజయంతి విలాసము", "ప్రథమాంధ్రయక్షగానము" అను వ్యాసములు రచించిరి. వైజయంతివిలాస సుగ్రీవ విజయ ముల విమర్శ నమగ్రముగా నున్నది. వేంకటాచార్యుగారి వ్యాసములలో కావ్యాత్మ విమర్శకంటె, అంగి విమర్శ కంటె—కావ్యాంగ విమర్శ యెక్కువ. వారి వ్యాసములు రెండును ఈశ్వరణిలో నడచినవి. ఇ. వసుమతిగారు "అద్వంకి గంగాధరకవి—తపతి సంవరణిపాఠ్యము" అను ఆంధ్రవ్యాసమును, "ఇబ్రహీం ఖుతుద్దహీ అండ్ టెలుగు పాయింట్స్" అను ఆంగ్లవ్యాసమును రచించిరి. వసుమతిగారు తపతి సంవరణిపాఠ్యమును గూర్చి రచించిన వ్యాసము సాంకేతిక పద్ధతిలో సాగిన పరిపూర్ణ విమర్శ. ఈ విమర్శలో అభినివేశము అధికము. రచయిత్రి గంగాధరకవి వ్యాయ తర్కశాస్త్రపాండిత్యములను గూర్చి యుత్సాహము వ్రాసిరి. "ఆ పల్లవారధికవా, కేవల్యున నెంచి చూడ నేకగ్రీవం దీ నసికి వంశయువకు" అను 2 ఆ. 70 పద్యము విజయ విలాస మందలి "మా కలకంఠియు పీపును, నేకగ్రీవముగ నుండు రిచ్చార్ణవయో" యను పద్యమును బోలియున్నది" అని వసుమతిగారు వ్రాసిరి. ఇబ్రహీం ఖుతుద్దహీ (క్రీ. శ. 1550 మొదలు క్రీ. శ. 1580 వరకు రాజ్యమేలినవాడు. చేమకూర వేంకటకవి రఘునాథ నాయకుల ఆస్థానకవి. రఘునాథ నాయకుడు క్రీ. శ. 1614 మొదలు 1633 వరకు తంజావూరిలోనున్నవాడు. అట్టిచో గంగాధర కవి చేమకూర వేంకటకవి అనునరించుట యెట్లు సాగును ? ఒకవేళ వసుమతిగారు చేమకూర వేంకటకవియే గంగాధర కవి అనునరిందివాని చెప్పుచున్నారని యనుకొనుటకు "ఇతని భావములకు మూలమయిన యితర పూర్వకవుల భావములు కొన్నిట సూచించెదమచున్నది" యన్న వాక్యము (పుట 60) ప్రతిబంధకముగా నున్నది. వసుమతిగారి రెండవవ్యాసము మల్లిఖార్జునమును గూర్చి భట్టులు, తదితరులు చెప్పిన చాటువులు ఆధారముగా రచించబడినది. విశేషము లేమియు లేవు.

"వింధ్యదేశాధీశు వెల్లి వల్లం మీద, గోశీకు వ్రతాం గద్దె మీద, పాంచాభూమిట వట్టువల్లిముమీదగ బాంధ్య భూపతి వెండిబరణి మీద" యని ప్రభాకర భాగవతిగారి "చాటు పద్య మణిమంజరి" లో (పుట. 44) మున్నది. కాని వసుమతిగారి వ్యాసములో (ఆంగ్ల భాగము. పుట. 39) "వింధ్య దేశాధీశు వెల్లివల్లం మీదగ, బాంధ్య భూపతి వెండిబరణి మీద" యని మాత్రమే యున్నది. ఇది ముద్రణ పొలిత్య మనుకొందును.

బి. రామరాజుగారు "భాగీరథీ వల్లభము—భాగ్య నగరము" "నాతి కృష్ణయామాత్యుడు" అను వ్యాసములు నమకూర్చిరి. రెండవవ్యాసము చక్కగా నున్నది. దీనిలో రామరాజుగారి రెన్నో మాతనవషయములు వెలుగునకు తెచ్చిరి. ప్రథమవ్యాసము గోకొండ, హైదరాబాదులకు భాగీరథీ భాగ్యనగర వాసుధేయములు కల్గుటకు పాటువులు వరికోరించబడినవి. అదిరాజు వీరభద్రరావుగారు రచించిన "ఖుతుద్దహీ సుల్తానుల కాలములో ఉర్దూ పాపాత్యము" అను వ్యాసము, కీ. శ. మరవరము ప్రతాపరెడ్డిగారి "ఖుతుబ్ షహీం ఆంధ్రభాషాపాఠ్యము" మను వ్యాసమును ఖుతుద్దహీ సుల్తానుల ఉర్దూతెలుగుభాషాపాఠ్యమును మూలముగా వివరించుచున్నది. నిడుదనలు టిమ్మలరేశ్వరరావుగారివి రెండువ్యాసములు. అవి "గోలకొండ ఖుతుద్దహీలు—ఆంధ్ర దేశపు సంస్థాపాధీశ్వరులు" "అన్నతెనుగు పాడుషా—అమీను ఖాను" అనునవి. వేంటూరి వేంకటరమణయ్యగారు "ది ఖుతుద్దహీన్" అను వాంగ్మవ్యాసమును తీర్చిదిద్దిరి. ఈ మూడు వ్యాసములు కేవలము రాజకీయ చరిత్రకు సంబంధించినవి. డా. డి. వి. సుబ్బారెడ్డిగారు "మొహమ్మద్ కులీక్ ఇంబరెన్ట్ షా పీపుర్స్ హెల్త్ అండ్ మెడికల్ ఎంటర్" అను వాంగ్మవ్యాసము మొహమ్మద్ కులీ కట్టించిన వైద్యవిశ్వాసయమును, దాని ప్రణాళికను ఎక్కువగా వర్ణించినది.

రామరాజుగారు "ఇదార—అద్వియాలె—ఉర్దూ" సంస్థ జవాబుదాయములను పదుమొదటిపుటలలో వివరించిరి. ఆ సంస్థకున్న ప్రకాసనపా మయినదే ! కాని ఆ కృషి "ఖుతుద్దహీ సుల్తానులు—ఆంధ్ర సంస్కృతి" ప్రచురణమువలన సార్థకము కాలేదనియే చెప్పవలయును. జాతీయ నమ్మకము కొంతవడిన యీవాడిట్టి గ్రంథముల ప్రయోజన మెంతయో యున్నది. కాని యీ గ్రంథము అనమగ్రము. విషయవిభాగములో క్రమవిషయములు లేవు. ఈ గ్రంథ ప్రచురణమం దొక విధమయిన తొందరపాటు కన్పించుచున్నది. ఖుతుద్దహీలలో ఇబ్రహీం పాడుషా కీర్తన ప్రాముఖ్యము మిగిలిన పాడుషాలకు లేదు. అబుల్ హసన్ లానాషా వ్యక్తిత్వవర్ణన మనంపూర్ణము. అక్కన్న మారస్థాన పాదవిషయమును గూర్చి, కంచర్ల గోపన్న జీవితచరిత్రములను గూర్చి యిందేమి వ్రాయబడలేదు. సందర్శించితముగా వీరి పేరు లుదాహరించిన చాలానా ? ఈనాడు తాపిషా గోపన్నల గాథను తదవులు యుచితము గాదని నెంపాదకులు

భావించిరో యేమో! నైజయంతినిరానము మీద వ్రాయించి నట్లు ప్రథమాధ్యాంధ్రకావ్యమును “యయాతి చరిత్ర” ఎయిగూడ సంపాదకులు విచిత్ర వ్రాయించిన భాగంగా మండే డిది. భాగామలీ మహామృదుషిం ప్రణయగణకు సంబంధించిన పూర్వ చరిత్రకారులకావ్యములను యథాతథముగా అనువదించినచో మేల్దరముగా మండేడిది. ఈ గ్రంథములో సాహిత్యమునకు రాజకీయచరిత్రకు వెక్కువ చోటు చూపిరి సంపాదకులు. సంస్కృతి యనగా సాహిత్యసాధనమే కాదు గదా! గ్రంథనామము అతిగంభీష్ణము. కాని ఖలుకుట్టాహీ సుల్తానుల పరిపాలనము, కవిత్వేతర లలితకావ్యాధిగము, ఆ నాటి సాంఘిక మత పరిస్థితులు దీనిలో మచ్చన కయినా వివరింపబడలేదు. కొన్నివ్యాసము లాంధ్రభాషలో, కొన్ని యాంగ్లభాషలో నుండుటవలన ఒకరినొకరు దేమియు లేదు. అన్నివ్యాసములు అంధ్రభాషలో నున్నచో ప్రచురణసంస్థ లక్ష్యము పరిపూర్ణముగా సిద్ధించును. సంపాదకీయము చదివినతరువాత “ఇదార—అర్చియాతె—ఉర్దూ” సంస్కృతా రిట్టిగ్రంథములను ఇంతకంటే పరిపూర్ణముగా ప్రకటించ గలరమలక బలియ మగుచున్నది.

కవికోకిల దుష్పూరి రామిరెడ్డిగారి

డై రీ — ఉ త్ర రాలు

కేసరికంక కర్త :- [కె. వి. రమణారెడ్డి. ప్రచురణ :- కవికోకిల గ్రంథమాల. పెమ్మారెడ్డిపా శిం, ఎల్లాంపాలెం (పొన్న), నెల్లూరు జిల్లా, మూల్యము రెండురూపాయలు.]

కవికోకిల దుష్పూరిరామిరెడ్డిగారు సాహితీ ప్రపంచములో చిరకీర్తి నాదికావువారు. సార్వత్రిక చిరుదాకితు లైనవారు. రామిరెడ్డిగారి మాతన కవితా కుపూకారము వలన నవీన సాహితీచైత్రవనము పులకించినది. వారి కవిత్వములో ప్రాచీన నవీనాంధ్రకవితా సంప్రదాయములతోటాలు సాశ్వత్య కవితా జీవము, ఫిరసీ భాషా మార్పులను మేళ వించినవి. రామిరెడ్డిగారి కవనము ఒక “పానశాం”. వారు కవియే కారు. విమర్శకులు నైరి. రామిరెడ్డిగారు ఇంద కావ్యములు, కావ్యములు, నాటకములు రచించిరి. ఫిరసీ భాషా కావ్యములను అనువదించిరి. కావ్యరచనాస్పర్శలలో పాల్గొని “వనకుమారి” రచించి విజయనగరాధిపుం యొడ్డొం గములో ఉడుగర లండుకొనిరి. నమకాలిమం ప్రశంసలను పొందిరి. రామిరెడ్డిగారివలె ప్రకృతి వర్ణనములు చేయుట వారు, అవ్యయాపిత్తి లేకుండ వద్యములు వ్రాయగలవారు, సాగములు విసాళించు వలకుబడులను ఒలుకతోయువారు నవీన కవులలో ఎందరో లేరు. నవ్యతపేర నిరసకవితాస్ఫుర్తి గావించి నా లేనాడు లోకమున వెలయింపలేదు. వ్రాసిన నాలుగు ముక్కలు రసభావపారవశ్యముతో వ్రాసె యుత్తమ కవితా కళ నుపాసించినవారు రామిరెడ్డిగారు.

ఇట్టి రామిరెడ్డిగారి అంతర ప్రవృత్తి యెట్టిది? వారి కవిత కుచ్ఛేదము లేదు? యను ప్రశ్నలు వారి కావ్య

ములను పఠించిన పాఠకుల మనసులలో జనించుట సహజము. ఆ ప్రశ్నలకు రామిరెడ్డిగారి రయిన సమాధానము చెప్పవలె. లేక వారికావ్యము లయిన సహాయము చేయవలె. రామిరెడ్డిగారి రీనాడు లేరు. కావ్యములు కొంతవఱకు మాత్రమే రామిరెడ్డిగారి పూర్వయాంతరాలమును పరిశీలించుటకు పాఠకులకు లోభ్యము. ఇక గతి యేమి? ఈనాడు మన కాలము గూడ తీజీపది. దుష్పూరి వేణుగోపాలరెడ్డిగారు రామిరెడ్డిగారి “డై రీ—ఉత్తరాలు” ప్రకటించి సాహితీ జిజ్ఞాసువుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. ఈ “డై రీ—ఉత్తరాలు” ప్రకటించుటయందు కే. వి. రమణారెడ్డిగారు సంకలన కర్తగా నున్నారు. గురజాడ అప్పారావుగారి డై రీలు, ఉత్తరాలు యిదివరకే ప్రకటించబడినవి. రామిరెడ్డిగారి “డై రీ—ఉత్తరాలు” తజ్జాతి గ్రంథములలో రెండవది.

బ్రహ్మసందేహపాదరమయిన రసనందమును వాంఛించిన భారతీయులకు జీవితచరిత్రలు, డై రీలు, లేఖలు వ్రాయుటలో గాని, వానిని తరువాతి తరముల వారికి సంస్కృతి సంపదగా అందిచ్చుటలో గాని శ్రద్ధాపక్కులు లేవు. జీవిత చరిత్రాదులు మోక్షసాధనములు కాదుగదా! డై రీలు వ్రాయుట సాశ్వత్యసంప్రదాయము. ఒకానొక వ్యక్తి డై నందిన చర్యలు, తస్మిమాంసలు డై రీలో నిక్షిప్తములై యుండును. ఇతరులు దినచర్య వ్రాయువానికి చెప్పిన పుల్తాంతములు గూడ ఇందు చేరవచ్చును. సాశ్వత్యదేశములలో ముఖ్యముగా అంగ్లదేశములో ఈ డై రీలు సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనయగాంత మందుగాని కావ్య గౌరవ మందలేదు. సామ్యూల్ పెప్స్ (1633—1703) దినచర్య గ్రంథమ సామాన్య మయినది. అంగ్లయులు దానిని కావ్యముగా సంభావించురు. జోనాథన్ స్విఫ్ట్ డై రీ ఆరేజినిర మయినట్టిది. బాస్టర్ రచించిన “బర్సల్ ఆఫ్ ఎ బూర్ టు రాబిన్స్” (1785) సుదీర్ఘమయిన దినచర్యగ్రంథము. ఈ డై రీ లన్నియు తత్కర్తల మరణానంతరమే ప్రకటించబడినవి. ప్రాప్తు దేశములోకూడ ఈ సంప్రదాయము ప్రబలినది. జార్స్, ఎడ్మండ్ అను సోదరులిరువురు పదువార్లవ లూయీ పరిపాలనమునాటి ప్రాప్తు పరిస్థితులు ప్రతీదిం దిండు డై రీలు వ్రాసిరి. ఇరువదవశతాబ్దములో వెలువడిన డై రీలలో “బర్సల్ ఆఫ్ కేథరిన్ మేన్ ఫీల్డ్” కుష్టుత కీర్తి దెలిపి లేదు.

రామిరెడ్డిగారి అంతరంగిక భావావేశములు వారి డై రీలో వున్నముగా కన్పియును. వారు తీవ్రభావావేశములు అనుభవించిన వేళలలో గాని కావ్యరచనలు వ్రాయురు. “వానకాలమున అందు ముఖ్యముగా కలపుదీయు కాలమున” రామిరెడ్డిగారు కృతికి శ్రీకారము చుట్టుదురు. తీవ్ర భావావేశములో నిద్రాచారము తెలుగుక వారు కావ్యరచనము గావించిరి. “మార్గన విజయము” రచించు రామిరెడ్డిగారు రససారవశ్యములో శోకించిరట! సాయంకాలము పయోధికి వెళ్లి నప్పుడు ఆ నాటకగత నన్నివేశములు కనులముందు

ప్రదర్శించబడు చున్నట్లు వా రనుభూతి పొందిరట ! వాటక గత సంభాషణములు వాడుక భాషతో మండల యుత్తమ మనియు, గ్రామ్యగ్రాంథికభాషలను సందర్భోచితముగా నమూనరింప వలయు ననియు రామిరెడ్డిగారు తలచిరి. వారు “ఎంకిపాల” అను గూర్చి పత్యము చాటిరి. “వెంకి పాలకు తెలుగు వాఙ్మయమున నొక స్థాన మొనంగ వలయును. లేకున్న కల్పించవలయును. పంతోషమును గల్గించు ఏ ముక్క వైష్ణవ త్యజించరా” దమటతో రామిరెడ్డిగారి పత్తదృష్టి అప గతమగుచున్నది. ప్రియోపయోగమయమున రామిరెడ్డిగారి రెంత వేదనపొందిరో వారు వ్రాసిన పద్యములు మూక పాట్లులై చాలుచున్నవి. వారు భృగ్వ్రణయజ్ఞీవిగా కన్పడు చున్నారు. లేమియు పాఠ, జి. కజిమ్మ గారు రామిరెడ్డి గారిపై ఎంత ప్రభావము చూపిరి. కజిమ్మ లండన్ లో నవిన భారత కవితోద్యమములనుగూర్చి యుపన్యసించుచు రామిరెడ్డిగారి యాంగ్లకావ్యమగు “వాయిస్ ఆఫ్ రిడ్” నుండి కొన్ని పద్యము లుదాహరించిరి. ఆ యుపన్యాసమును పత్రికా ముఖ మున పఠించిన యొక అమెరికా దేశీయుడు, ఈజిప్టులో విజ్ఞానయాత్ర చేయువాడు, “వాయిస్ ఆఫ్ రిడ్” చదు వనిచో బ్రతుకకాలననియు, ఆ గ్రంథమును వంపుడనియు కజిమ్మ గారికి లేఖ వ్రాసెనట ! తన దగ్గరనున్న యొక ప్రతిని కజిమ్మ గారి యమెరికాదేశీయునకు పంపిరట ! “బ్రిటిష్ ఎంపైర్ ఎడిషన్ ఆఫ్ ఇంగ్లీష్ సామెట్స్” లో రామిరెడ్డిగారి పద్యములు మూడుదాహరింపబడినవి. రామి రెడ్డిగారికి చిత్రకళ యున్న, వాఙ్మకళయున్న వెంట యభి మానము. నమకాలిమలగు కవులను గూర్చి పండితులనుగూర్చి, నటులను గూర్చి వారు విశిఖరిప్రాయములు డైరీలో వ్రాసి కొన్నారు. ఆ కవు లింకను జీవించియున్నారు. రామిరెడ్డిగారు తన వాటిపర్యసాంస్కృతికోద్యమములలో పాల్గొనికొన్నారు. ఇంతయే ? 1924 వ సంవత్సరమునుండి 1935 వ సంవ త్సరమునఱకు రామిరెడ్డిగారి అంతర ప్రస్థితిని, సుఖ దుఃఖాత్మక మయిన దానిని, ఆంధ్రదేశ సాంస్కృతికజీవన ములో పెనవైచికొని పోయిన దానిని, 153 పుటల యీ “డైరీ—ఉత్తరాలు” దాహరము చేయుచున్నది.

రామిరెడ్డిగారు కవి యయిన రైతు. వారికి కళలయందే గాక శాస్త్రవిజ్ఞానమందు పరమాభిమానము కందు. ఫోటో గ్రఫీ, రేడియో ఇంజనీరింగ్, జ్యోతిష్యాస్త్రము, శిల్పాస్త్ర శాస్త్రము ముప్పుగు వానిలో రామిరెడ్డిగారికి గొప్ప చోటన యున్నది. వారు రేడియో సెట్స్ విక్రియిచిరి. రామిరెడ్డిగారు బహుభాషి కోవిదులు. వారికావ్యములు వెల్లూరి నౌక జాణలు. అట్టి కావ్యాలు రచించిన శ్రీ రామిరెడ్డి మన ప్రస్తుతికి ఈ “డైరీ—ఉత్తరాలు” దర్పణము పంటిరి.

తెలుగు రచయిత్రులు

[కర్త: మోచర్ల రామకృష్ణకవి. (ప్రీతిస్థానము: మోచర్ల రామకృష్ణయ్య, అడ్వకేట్. కవిరాజవీరవము. అత్తితోట అగ్ర ఘరము, వెల్లూరు. వెం: మూడు రూపాయలు.)]

రాగ్యైష్ణములకు అనదకుండ యథార్థ కథనమునందే యుద్ధివివేకముకలిగి విమర్శచేయువారు తెలుగునాట ఏ కొంది మందియో యున్నారు. ఆ కొందిమందిలో మోచర్ల రామకృష్ణ కవిగా ఱోకరు. మోచర్ల రామకృష్ణకవిగారు “తెలుగు రచ యిత్రులు” అను సాహితీవిమర్శవాహ్యసగ్రంథము రచించిరి. కవిజీవితములను వివరించు గ్రంథములలో మాత్రమే కవ యిత్రుల ప్రస్తావన యున్నది. ప్రత్యేకముగా కవయిత్రుల జీవితములను, వారి గ్రంథవిశేషములను తెలియజేసిన రచయిత్రి యుట్టుకూరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు. మఱి కేవలము కవయిత్రుల కృతి విమర్శచేసినవారు మోచర్ల రామకృష్ణకవిగారు. “తెలుగు రచయిత్రులు” గ్రంథములో మొల్ల, ముద్దుపళని, రంగాజమ్మ, తరిగొండ వెంగమాంబ, కాంచనవల్లి కవకాంబ, చేత్రోలు పరస్వరీ దేవి, కమవర్తి వరలక్ష్మమ్మ, స్థానావతి రుక్మిణమ్మ, పోకా కమమ్మ, ద్రోణరాజా లక్ష్మీదాయమ్మ, చిలకపాటి సీతాంబ రచించిన కావ్య నాటకముల విమర్శ చేయబడినది. కాంచనవల్లి కవకాంబగారి కృతి విమర్శనమే యొక్కన. నూటయేబది పుటలు గల ఈ గ్రంథములో కవకాంబగారి కావ్య నాటకముల విమర్శ అరువది యేడు పుటలకు పరివ్యాప్తమయినది. రామకృష్ణ కవిగారు తాళ్లపాక తిమ్మక్క రచించిన “మధ్యరా కర్మాణము”ను త్యజించిరి. అఘవాన్యమని యనుకొన్నారో యేమో! రంగాజమ్మ రచించిన “సున్నారదాన విలాసము” మాత్రమే విమర్శించబడినది. ఆమె రచించిన “ఉషి పరిణయము” ఏనాడో అచ్చయినప్పటికి రామకృష్ణకవిగా రెండులకో దాని నుజ్జగించిరి.

రామకృష్ణకవిగారు ప్రాచీనగ్రంథములను (ప్రాచీన దృష్టితో, నవీన గ్రంథములను నవీనదృష్టితో విమర్శించిరి. వారు కవితా శక్తి యిటు యెంతవరకున్నది యని వివేచించిరి. ఈ వివేచనము శబ్దసార్వభౌమ విచారముతో కూడ కూడియున్నది. ఒక్కొక చోట ఇదియే యొక్కవలయునది. రామకృష్ణకవిగారు మొల్ల రామాయణ నుందలి దృశ్యలంకార విశేషములను అపార్శికములను వివరించిరి. “సామగ్రహతాతక తెల్లను” అనుచోట మచర్లము గురువని భావించి, గణభంగము జరిగినదవ్వారు గ్రంథకర్తగారు. “సంస్కృత పెదములయందు సంయుక్తాక్షరమునకుఁ బూర్వాక్షరము లఘువని భావించదగ్గ”దన్న రామకృష్ణకవిగారి వాక్యము (పుట—17.) సిద్ధాంతముగా నున్నది. మరొకమారు వారి వాక్యమునందలి సామంజస్యమును పరిశీలించురుగాక! ఇట్టి పట్టు లతో ప్రాచీన కవిప్రయోగములనుజూచిగాని, యిట్టి వాక్య ములు వ్రాయరాదు. పంయుక్తాక్షరమునకు పూర్వమందున్న యక్షరము లఘువుగానున్న ప్రయోగములు నవ్వుయభారతము నందే యున్నవని విమర్శకులు పేర్కొనుచున్నారు. నవ్వుయో నంతర ప్రామాణిక కవికృత కావ్యములలో గూడ విట్టి ప్రయో గములు కలవు. అఖండయతులును భారతమందు కలవని విమ ర్శకుల తిరుగు. (వేరు చూసిన వేయి మింగు నవీనులు లక్ష్యము బుచ్చుచిగదా యను రైల్వములో తమ కావ్యములలో రోయింపు కలగవచ్చు. పై ద్వివిధ ప్రయోగములు చేయుచున్నారు. ముద్దుపళని కవితాదైరుష్యము రచనా కళ వివరింపబడినది.

“అలాగే గోపాలము తెలుగువారు విశ్వంకమంగా బదువుట కనుకూలముగా ఈ రచనకావ్యము నిర్మింపఁజేయుచున్నది, ముద్రితముగనున్నది” ప్రభుత్వము సాయపడవలయునని రామకృష్ణకవిగారు కోరినారు. ఇట్లయినచో ఎన్నోప్రాచీనకావ్యములు పరిష్కరింపబడవలసియున్నవి. ఎప్పుడయినను ప్రాచీనకావ్యములను—భృంగరకావ్యములయినను—కొందఁజేపఁజేయుదురు. ఆ కొందఱు కావ్యమునందలి యుక్తినివద్యములవలన అంతగా ప్రభావితములకాని అనుకొనుచున్నాడ. “మహానాదాన విమర్శతో విశేషములేదు. వేంకటాచల మహాత్మ్య విమర్శ కూడ అట్టిదే. వెంకటాచల “రచనముతో భాషావ్యక్తికము” లున్నవన్నారు కవిగారు (పుట—రి.6.). అట్టి భాషావ్యక్తికములు, వైరినమానములు ప్రసిద్ధ ప్రాచీనకావ్యము లన్నిట మున్నవి.

కనకాంబగారి “పాంచవిజయము”లో లక్ష్యశుద్ధి లేదని రామకృష్ణకవిగారు సోపవర్తికముగా విమర్శించిరి. ఆమె చేసిన కాకుంఠలానువాదమునందలి మంచి పెద్దరలకు కవిగారు చక్కగా పరిశీలించిరి. మూల శ్లోకానువాదములో పరిపూర్ణ భావవలరము, రమ్యత యున్నవా? లేదా? యని కవిగారు శ్రద్ధగా సమీక్షించిరి. 123 వ పుటనుండి విమర్శ “కవనము మంచి రారాత్మి కలదై, పరళమై, రుచులేమియుండు” నన్ను వద్దలితో సాగినది. ఇది యంత యుత్తమ విమర్శగాదు. కొందఱు కావ్యములవిమర్శలో కథను వివరించుటయందే యెక్కువ శ్రద్ధ చూపిరి కవిగారు. పరంక్ష మ్మగారి కథలోని పాత్రల మనస్తత్త్వము విశితముగా పరిశీలించబడినది. స్థానాపతి రుక్మిణమ్మగారి “గీత” వ్యాఖ్యానము మనోహరము. ఇట్టివ్యాఖ్యానము తోడివిమర్శ గ్రంథ మందెక్కువగాలేదు. అట్టి విమర్శయే యుండవలయు. పాఠకా కవకమ్మ, ద్రోణరాజు లక్ష్మీదాసుమ్మల కావ్యముల విమర్శలో శ్లోకుద్ధి పరామర్శ యెక్కువ. స్థానాపతి రుక్మిణమ్మ రచించిన “నముద్ర మథన” నాటక విమర్శలో కొత్తదనము కానరాదు. “పరిశిష్టము” కేవలము కవయిత్రుల జాబితా.

రామకృష్ణ కవిగారి విమర్శ అలంకారశాస్త్ర సంప్రదాయ బద్ధమయిన విమర్శ. అది వక్రపాత రహితమై, సత్యప్రతి కలిగి వట్టిది. విమర్శలో ఆదియందు కప్పించు బలము అంతమునందు తూన్యమయినప్పటికీ, “తెలుగు రచయిత్రులు” విమర్శ సాహిత్య ప్రక్రియా లోకములో ఉచిత స్థానము పొందగలదు.

“ప్రణయసౌధం”: “మిన్నేటిపాంగులు”

రచన : మోరియా హిరాలాల్ రావు; తెలుగు: దాశరథి. (ప్రసిద్ధి స్థానము:—జిల్లా రచయితల సంఘం, మోహన్ రోడ్, ఐమ్మం. ప్రతిపుస్తకము మూల్యము రూపాయ.)

“ప్రణయ సౌధం”, “మిన్నేటి పాంగులు” అను ఈ రెండు

లఘుకావ్యములను రచించినవారు శ్రీ మోరియా హిరాలాల్ రావు. శ్రీ మోరియా హిరాలాల్ రావు ముప్రసిద్ధుడయిన కవి. కథకుడును. వారిరచనలు ఉత్కృష్ట, హిందీ సాహిత్యముల కలంకారములు. శ్రీ రావు సాంఘిక రాజకీయ రంగములలో రేవల ప్రయించు కవి. వారి తీవ్రము, తెలంగాణ రాజకీయోద్యమము

అభివృద్ధియును. అందువలన హిరాలాల్ రావుగారు రచించు ప్రతి గీతములో వారి యనుభూతి కొట్టవచ్చునట్లు కన్పడును. లోకము నకు దూరముగా చంద్రకాంతలో అనుభవపరమైన వివరించుచు, కవితలన్ని నవారుగారు శ్రీ మోరియా. ఈ రెండు కావ్యములను తెలుగు చేసినవారు శ్రీ దాశరథి. దాశరథి మోరియాను విశగర్భ జనితులుగా భరికినవారు. ఇమర్శిలో దౌష్ట్యమును సహించి తత్త్వదర్శము, ఆదర్శమునకు అక్షరరూపమొనగు కవితావేశము కావలసినంత యున్నది. మోరియా రచనలకు దాశరథి యనువాదములవలన బంగారమునకు తాచి యుట్టినట్లయినది.

“ప్రణయసౌధం” భిన్నోపాధులను ఆశ్రయించిన ప్రణయమును వర్ణించు చిరుకల్పము.

“కనకశ్రవర ప్రపంచంలో పున్నాయి కొన్ని అవి నశించి కూడా కోర్పు తమలోని లేకాన్ని తమ బాహ్యత్వాన్ని వ్యక్తిత్వాన్ని కోర్పు—
బ్రతుకునుండి విడిచి కూడా బ్రతికివుంటాయి విందుగా” (పుట—6.)

అని అన్నారు శ్రీ మోరియా. అట్టివాని ప్రణయతత్త్వమే “ప్రణయసౌధం” నకు వస్తువయినది. ఏ పురాణ ప్రదేశమున పీడించిన, ఏ పురాతన నిర్మాణమును చూచిన మోరియాగారికి

“ప్రౌఢదు వీణలు మ్రోగు వచ్చు
మానవుని బాహ్యత్య మపుట
మరుగుపడక ప్రదర్శితంబగు
మానవుని కృషికానిపించును’

అని తెలిసినది. అందుచే ప్రాచీ నిర్మాణావశేషములను చూచి నవ్వుడు మోరియాగారు పొందిన అనుభూతి వైయక్తికముగాక, విశ్వజనీనమయినది. “ప్రణయసౌధం” లో వివిధప్రణయ చంద్రకాంతలు కలవు. ఇందు “ప్రణయసౌధం” తాజమహలు. ఈ కవితాఖండము, “దాస్ విహార్” భార్యగత ప్రణయము వర్ణించినది. “ఐటిఘరుక్ సి” ప్రజాభ్యుదయ ప్రణయము చూపును. “అజంతా శిల్పి”, “నాగార్జున నాగరికత” పర్య మానవ ప్రణయమును చాటును. “వేదాంగ!” యనునది తత్త్వబోధ చేయును. “వృత్తి” వియోగగీతిక. మోరియాగారు దర్శించిన ప్రణయము లోకోత్తరమైనది.

“ప్రేమ యనగ మహా పరీక్ష
ప్రేమ యనగ మహా త్యాగం
ప్రేమ యనగ సంఘర్షణ
ప్రేమ జగదాకర్షణ” (పుట—19.)

అని ప్రేమను నిర్వచించి
“అందముకొఱకై అగ్రులుసాచుట
యోవమునకై ఆకలిపొందుట
విజమగు ప్రణయము కాదెప్పటికీ
మనోవికాసమే ప్రణయ విలాసము (పుట—32.)

అని చాటివారు శ్రీ హీరాలో రాయ్. ఇట్టి ప్రణయమువలన “మానవతా వాసుమున మానవత” నశించిన లోకము, “ఏముడే ఘనుడై వెలుంగు” “దయ్యములు గూడను” “ధర్మబోధను సేయబాను” లోకము సునంస్కృతమగునని గ్రంథకర్త యాశ.

“మిన్నేటిపొంగులు” కేవలము దీవార్తుల పృథయును, ప్రతిబింబించిన, అచ్చముగా శ్రీ. శ్రీ “మహాప్రస్థానము” ను పోలిన కావ్యము. “పరమాత్ముని ఈ లోకంలో నరుడే దానపుడై లేచెను” అని శ్రీ హీరాలో రాయ్ అక్రమించిరి. ఈ దానవర్ణము సంఘ దేశ ప్రపంచములలో ఎన్ని రూపములతో వికటాట్ట పోసము చేయుచున్నదో ఆ రూపముల నన్నిటిని చూచి, శీతవావేదనమును పొంది, ఆ యావేదనమునకు అక్షరరూప మొనగిరి. హోహార ములతో విండిన లోకమును చూచి ద్వేషించి కుంగి కూలిపోక, గుండె దిలుపుతో నిలబడి ప్రగతి పథముతో పయనించుట మానవా భ్యుదయవిప్లవము. ఆ విప్లవము “మిన్నేటి పొంగు” లో సర్వత్ర యున్నది. సర్వసంహార సందేశముకాక, స్వర్గస్థితి సందేశమందిచ్చువాడే చిత్తశుద్ధి కల కవి. అట్టి కవి శ్రీ హీరాలో రాయ్. శ్రీ దాశరథి యనువాదము సులభగుణము గలది. వారు ఎట్టి క్లిష్టత లేకుండ, భావానుకూలముగా పదగతిమార్చి, రుజువీతి స్ఫూర్తిగల శిష్ట వ్యావహారిక భాషతో అనువాదములను సాగించిరి. “ముందుకే నడవారి, నందులే గడవారి” (మిన్నేటి పొంగులు పుట—28) అనుచోట అనువాదము శబ్దాంతకారము నాశ్రయించి, నిర్దీప్తమయినది. ఇట్టి పట్టులు పెక్కులు.

—శ్రీ నాగభృగురుప్రసాదరావు.

మూడు నాటికలు

1. భువన విజయము:—రచన: తిమ్మావఱ్ఱుల కోదండ రామయ్య. ప్రచురణ: సరస్వతి కుటీరము, మద్రాసు—21. 40 పేజీలు. వెం: రూపాయి.
2. గడ్డిపూలు: రచన: కొండముది శ్రీరామచంద్ర మూర్తి. ప్రచురణ: సాహితీప్రచురణలు, అశోక నగర్, ఏలూరు. 51 పేజీలు. వెం: యాభై నయాపైసలు.
3. ధనుర్దాసు:—రచన: కొండముది శ్రీరామచంద్ర మూర్తి. ప్రచురణ: శ్రీ గోదా గ్రంథమాల, శ్రీమన్నారాయణపురము, ఉల్లిపాలెముపోస్టు, దివి తాలూకా, కృష్ణా జిల్లా. 32 పేజీలు. వెం: యాభై నయాపైసలు.

ఏటిలో ‘గడ్డిపూలు’, ‘ధనుర్దాసు’ నాటికలను కొండ ముది శ్రీరామచంద్రమూర్తి రచించారు. ‘గడ్డిపూలు’ నాటిక సాంఘిక నాటిక. రజని అనే అభాగ్యురాలి కథ. ఈ అభాగ్యురాలు రజని గిరిధరరావునల్ల మోసగించబడి, విశ్వనాథం ప్రాపున జేరు తుంది. విశ్వనాథం, కుమారుడు రఘునతి ఆమెను చీదరించు

కుంటాడు. విశ్వనాథం, రఘునతి ఆమెను విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోగా, గిరిధరరావు మళ్ళావచ్చి, ఆమెను తనతో రమ్మంటాడు. అదేగా, ముత్యాలు (నమ్మకంగల వాళ్ళరు) వెళ్ళి వాళ్ళిద్దర్నీ తీసుకొస్తాడు. వాళ్ళ వచ్చేసరికి గిరిధరరావు ఇక్కడ వుండటంవల్ల, రజనిని, ‘ఛీ’ అని తిరిగి వెళ్ళిపోతారు. ముత్యాలు మాత్రం ఇంకా ఆమె కోసం తావత్రయమడుతూవుంటే, రజని “ఈ జీవిత చర మాంకంలో రేకులు రాలిన నాచోటి పూలమీద ఎవ్వరూ సాను భూతి చూపనక్కరలేదు. వెళ్ళండి, అందరూ వెళ్ళండి, వెళ్ళండి, వెళ్ళండి.....” అని తెర మేుకుంటుంది. చాలాచోట్ల విజయ వంతంగా ప్రదర్శించబడ్డ ఈ నాటిక ప్రదర్శనానుకూలమైనది. ఐతే, ఆద్యంతం ఈ నాటికలో విషాదం మరి విషాదంలో సాగుం వల్ల, దుఃఖిధనాన్ని అప్పగించగల ప్రేక్షకులకు మాత్రమే ఈ నాటిక రసవత్తరంగా కనిపించవచ్చును. రచయిత, సంభాషణలను క్లుప్తంగా వాడటంవల్ల—నటించే వారికి, నటించేందుకు ఎక్కువ అవకాశం కనిపిస్తుంది. సంభాషణల్లోనూ, దృశ్యంలోనూ ‘సింబా రిజిస్’ చూపించారు రచయిత.

ఈయన రాసిన ‘ధనుర్దాసు’ నాటిక కేవలం వైష్ణవ మతానికి సంబంధించినది. ధనుర్దాసుకు, భార్య హేమపై మోహం ప్రబలంగా వుంటుంది. ‘ఇది ఐహికమైన ఆనందం, క్షణికం’ అంటుంది హేమ. వీ రిద్దరూ రామానుజుల కుటీ రానికి వస్తారు. అక్కడ కూడా ధనుర్దాసు భగవదరాధనకు బదులు భార్యసౌందర్యారాధనే ముఖ్యమని అంటూ వుంటాడు. కాని, రామానుజుల తత్వబోధనల్లో భగవంతుని తెలుసుకుంటూ వుంటాడు. ఒకనాడు, హేమ నిద్రిస్తూ వుండగా, ఆమె నగ లను తీసుకురమ్మని రామానుజారాధ్యంవారు తన శిష్యులకు ఉత్తరు విస్తారు. శిష్యులు తప్పురిస్తూవుండగా, ఆమెకు మెరుకువ వస్తుంది. ఆ సంగతి తెలుసుకుని, ధనుర్దాసు “వైష్ణవ భక్తులు చేస్తున్న పనికి, అటుకం కలిగిందా” పని భార్యను దూషిస్తాడు. ఆ తర్వాత తప్పు తెలుసుకుని, రామానుజుల దగ్గరకుపోయి, తన భార్య చేసిన అపరాధాన్ని, యెప్పుచిత్తయుగు తన భార్యను దూషించినందువల్ల తన అపరాధాన్ని క్షమించమంటాడు ధను ర్దాసు. పశ్చాత్తాపానికిమించిన శిక్షలేదని, యెప్పు కీర్తనలు సాదు కొమ్మని ఆదేశిస్తాడు రామానుజులు.

నాటిక ఆద్యంతం తత్వ తర్కాలతో, గంభీరమైన కైతిలో సాగింది.

సరిక్రాంత సాంకేతికకావ్య గ్రంథములు

వ్యక్త సాయము - ఫిషర్ - ఇంజనీరింగు - వైద్యము, మరియు వివిధ విషయములపై గ్రంథములు గలవు. శేటలాను ఉచితము. ఇంగ్లీషులో వ్రాయండి. N.K. Paul & Sons, P.B. 12203, Calcutta-5

భువనవిజయం

ఇహ, తిమ్మానమ్మం కోదండరామయ్యగారు రచించిన 'భువన విజయం' నాటిక. ఈ చిన్ని నాటకంలో 'రంగులు' అరు పుండలంచాత, ప్రదర్శించేవారు కొన్ని సాధక బాధకాలకు లోనవుతారు.

'కవితకు పెండ్లి పందిళ్ళు వెలసిన' కృష్ణరాయలి కాలంనాటి వైభవంలోని ఒక్కటైన కవితా సామ్రాజ్యం ఈ నాటికలోని ముఖ్యాంశం. రాయలవారి సాహిత్యగోష్ఠంపై 'భువన విజయ'సభాభవనంలో జరిగేవని నర్వలకూ విదితమే. ఈవైభావాన్ని కోదండరామయ్యగారు కళ్ళకు కట్టినట్లు చూపించారు. అనలు, రాయలవారి కాలంలో జరిగిన ముఖ్య కవితాఘట్టాలను దాదాపు అన్నింటినీ, ఈ 'భువన విజయం'లో వారు చెప్పారు. పెద్దన గారి 'విరుచపాతి వృంబు.....' నద్యం మల్లికార్జునుడు అనే కన్నడ కవి రాసిన కన్నడ వద్యానికి అనువాదం అనీ, రాయలవారు గండ పెండేరాన్ని బహుకరిస్తానంటే, పెద్దనగారులేచి, 'పెద్దన బోలు పండితులు' అని చెప్పటం, కృష్ణరాయలవారు 'అముక్త మాల్యద' రచించటానికి కారణమూ, ఏ సందర్భంలో రాయల వారు 'దేశ భాషలందు తెలుగులెపు' అని అన్నారో— పెద్దన గారి పల్లకిని రాయలవారు స్వయంగా మోయటం—నంటి మట్టాలూ, ముఖ్యమైన సాహిత్య గోష్ఠాలూ సరళంగా, క్లుప్తంగా ఈ నాటికలో చెప్పారు. సందర్భానుకుద్దిగా వద్యాలను వాడటం కూడా బాగున్నది. సంభాషణలు ఎంత చిక్కగా పున్నయ్యో ముద్రణకూడా అంతచక్కగా పున్నది!

—సుకుమార్.

నివేదన

(వేంకటేశ్వర శతకము)

(రచయిత : శ్రీ కోటగిరి విశ్వనాథరావు, గంపగూడెము, కృష్ణాజిల్లా. వేం : 50 నయాపైసలు.)

ఈకాలంలో ఏ గ్రంథం చూచినా వీరిక లేకుండా వచ్చింది కానించడంలేదు. కొన్ని కొన్ని పుస్తకాలలో అనలు గ్రంథం కంటే, వీరిక బరువు ఎక్కువగా ఉండటం, గ్రంథాన్ని చదివే పాఠకుడికి ఆగ్రంథాన్ని ఎట్లా అర్థం చేసుకోవారో, అందులో ఏమి ఏమి అర్థాలు ఉన్నాయో

చెప్పడం సరిపాటి అయిపోయింది. అట్టి నగిషీలు లేకుండా వెలువడిన పుస్తకం 'నివేదన' అనే "వేంకటేశ్వర శతకం."

శతకం సంస్కృతంనుంచి తెలుగులోకి వచ్చిన కావ్య ప్రక్రియలలో ఒకటి. అందులో అనాది నుంచీ కవుల తమ ఎద సాదను వెలయుచుకోవడం ఉంది. కొందరు శతకం, కవి కావ్య రచనా ప్రారంభదశనాటి "తయారు తినడం" గా భావించడం ఉంది గాని, అది అటు సంస్కృత శతకాలను పరిశీలించినా, ఇటు తెలుగు శతకాలను పరిశీలించిన విజం అని తోచదు. అనుభవం బాగా నండిన తర్వాతనే కవులు శతక రచనకు పూనుకొంటూ ఉండినట్లు కనిపిస్తుంది. ప్రారంభ దశలో వ్రాసిన శతకాలు అంటూపుంటే అవి కాలంలో నిల్వలేదు.

కాని శ్రీ విశ్వనాథరావుగారి ఈశతకం ఆ కోవకు చెందిందికాదు. ఇందులో ఎద సాదను సాదలించుకొనడం ఉన్నా, అనుభవపరపాకం లేదు. అందువల్ల శతకానికి రావలసిన తీగుపు రాలేదు. ఇంకో విచిత్రం ఏమంటే, ఈ శతకానికి వేంకటేశ్వరశతకం అన్న పేరును పురస్కార తగిలించి, "నివేదన" అన్న పేరును ప్రధాననామధేయం చేయడంలో గూడా కొంత అనుకరణ ఉంది. విశ్వనాథవారు తమ విశ్వేశ్వర శతకానికి 'మా స్వామి' అన్న పేరు పెట్టడం ఇట్టి అనుకరణకు ఆధారమైందని అనుకుంటాను.

ఇక శతకంలో కవిత్వవిషయం; అది సాఫీగా సాగింది. అక్కడక్కడ కొన్ని దీర్ఘసమాసాలు ఉన్నా, లలితంగా ఉన్నాయి. ప్రతిపద్యంలో కవియొక్క వినయం కొట్టవచ్చి వట్టు కనిపిస్తున్నది. తనకు కవిత్వం రాదంటూ "శ్రీ తిరు వలి స్వామికి" విన్నవించుకుంటూనే గదనుసోకడలు పోయిన తావు లున్నాయి. కవి తత్వదృష్టి గూడా గడుసుగా ఉంది. విశిష్టదైవతీయైన దేవుణ్ణి, అదైవత రీతిని సంప్రార్థనం చేయడం మరి ఏమవుతుంది.

ఇందులో కొన్నిభావాలు, అలంకారాలు అందంగా ఉన్నాయి. మార్కుడు ఉదయించాడని చెప్పడానికి "భావము లోన పెల్లులుకు భక్తిని తెల్పును భక్తకోటి నీ సేవం కోసమై యిడిన స్మేరకుమంభకరండ మట్లునై, వనజాత మిత్రుడుద యాద్రిని తోచెను" అనటం ప్రాళంగా ఉంది. అట్లాగే తుమ్మెదలను "నీరజకన్యకామణి నిసీం కనీకం" తో పోల్చడం సాగముగా ఉంది. ఆంధ్ర సాహిత్యంలో శతక వాణ్ణి యావికి శ్రీ విశ్వనాథరావుగారి యీ చిరుకబ్బం ఒక నూతన అంకారం కాగలదు.

హా. సి.

వార్తలు

ఏప్రిల్ 1:—రవయితం గోష్టి బొంబాయిలో జరిగింది. ఉపరాష్ట్రపతి డా. రాధాకృష్ణన్ దానిని ప్రారంభించారు.

ఏప్రిల్ 2:—లఘు పరిశ్రమల సంయోజనాన్ని గురించి ప్రతి రాష్ట్రంలోను పరిహార సంఘాలను ఏర్పాటు చేయడానికి కేంద్రం నిశ్చయించింది.

ఏప్రిల్ 2:—పశ్చిమ ఇరియన్ లో ఇండోసిషియా తన గరిష్టా బలాలను దింపింది.

—చేశలో వాల్స రాష్ట్రాలకు క్రొత్త గవర్నర్లను రాష్ట్రపతి నియమించారు—ముహారాష్ట్రకు డా. సుబ్బారాయన్; బీహారుకు శ్రీ అనంతశయనం అయ్యంగర్; రాజస్థాన్ కు డా. సంపూర్ణానంద్; ఉత్తరప్రదేశ్ కు శ్రీ బిశ్వనాథ్ దాస్.

—డా. హెమర్ వెల్డ్ విమానానికి విమానసౌరభి తప్పిదం వల్ల ప్రమాదం సంభవించినట్లు సమితి అధికారులలో ఒకరు చెప్పారు.

—కెనడాకు పంచదార ఎగుమతి చెయ్యడానికి పరలా ఒప్పందం కుదుర్చుకోబడినట్లు భారత ప్రభుత్వం ప్రకటించింది.

ఏప్రిల్ 3:—కృష్ణా—గోదావరి జలాల వంటి విషయంలో మైసూరు వైఖరి క్రొత్త ముఖ్యమంత్రి శ్రీకాంతి శాసనుభలో వివరించారు.

ఏప్రిల్ 4:—నిరాయుధీకరణాన్ని గురించి అమెరికా నూతన పథకాన్ని జనీవాలో శ్రీ అర్థర్ డీన్ ప్రతిపాదించారు.

ఏప్రిల్ 6:—రాష్ట్రాలలో ప్లానింగ్ బోర్డుల స్థాపనను గూర్చి ప్రణాళికాసంఘం రాష్ట్రాలకు ప్రాసంది.

—కాశ్మీర్ లో తిరిగి బక్ష్ గులాం మొహమ్మద్ ప్రధానిగా మంత్రివర్గం ఏర్పడింది.

—వర్షినియూ పుగాకు అమ్మకంపై పన్ను విధింపును గూర్చి, ఆంధ్రప్రదేశ్ చట్టం రాజ్యాంగ విహితం అని సుప్రీం కోర్టు తీర్పు ఇచ్చింది.

—పశ్చిమ ఇరియన్ లో సమితి పరిపాలన కొంతకాలం పాగాని శ్రీ థాంట్ చేసిన సూచనను ఇండోసిషియా బలపరిచింది.

ఏప్రిల్ 7:—అమెరికా ప్రతిపాదనల ఆధారంగా పశ్చిమ ఇరియన్ పై మంతనాలకు ఇండోసిషియా ఆమోదించింది.

—నర్సాదికారాలు జనరల్ డిగాల్ కు ఇమ్మా, ఫ్రెంచి ప్రజలు రిపరెండంలో ఆయన అర్థిరియా విధానానికి అనుకూలంగా వోటు చేశారు.

ఏప్రిల్ 9:—17 మంది మంత్రులలో శ్రీ నెహ్రూ నూతన కేంద్ర ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేశారు. శ్రీ గోపాలరెడ్డిని క్యాబినెట్ మంత్రిని చేశారు.

—యుద్ధ ప్రవారనపాఠశాల జనీవాలో అమెరికా ఆప్త మాత్ర ప్రణాళికను ప్రవేశపెట్టింది.

ఏప్రిల్ 10:—నూతన భారత ప్రభుత్వం ప్రమాణ స్వీకారం చేసింది.

—కేంద్ర మంత్రివర్గంలో చేరడానికి శ్రీ మనూ భాట్ షి నిరాకరించారు.

ఏప్రిల్ 11:—జనాభా అనుభవ విషయంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం విధానం ఏమిటో ప్రకటించబడింది.

—శ్రీ మనూభాట్ షి మనస్సు మార్చుకొని, కేంద్ర మంత్రివర్గంలో చేరారు.

ఏప్రిల్ 12:—కృష్ణా—గోదావరి జలాల విషయంలో మద్రాసు కోరికలను గురించి ప్రభుత్వ ప్రతినిధులు గుల్లా తి సంతోషంతో చర్చించారు.

ఏప్రిల్ 13:—పరిపాద్యం విషయంలో భారతదేశం విధానం తొలియుత పరిష్కారానికి అనుకూలంగా లేదని చెప్పా ప్రకటించింది.

—పశ్చిమ ఇరియన్ సమస్య యుద్ధం లేకుండా పరిష్కారం అయ్యే ఎత్తు కచ్చించడం లేదని ఇండోసిషియా ప్రకటించింది.

ఏప్రిల్ 15:—డా. మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్య బహిష్కరణం చెందారు.

—రాష్ట్ర పరిపదవికి డా. రాధాకృష్ణన్, ఉప రాష్ట్రపతి పదవికి డా. జిక్ పూప్రేన్ తరఫున నామినేషన్లు దాఖలు చేయబడినాయి. ఉప రాష్ట్రపతి పదవికి శ్రీ ఎన్. సి. సామంత సిన్హా గూడా పోటీ చేస్తున్నారు. ప్రతిపక్షాలవారు శ్రీ జయపాల్ సింగ్ ను విల్గాంబి అలోచిస్తున్నారు. మే 7 న ఎన్నికలు జరుగుతాయి.

—జెనీవాలో సమాలోచనలు సాగుతున్నంతకాలం అణ్యస్త్ర పరీక్షలను ఆపాలన్న భారతదేశం సూచనకు రష్య సముఖ తను ప్రకటించింది.

ఏప్రిల్ 16:—జెర్లిన్ సమస్యపై తిరిగి వాషింగ్టన్ లో రష్య రాయబారి, అమెరికా విదేశాంగమంత్రిల మధ్య సమాలోచనలు ప్రారంభమైనాయి.

—విశాఖపట్టణం జిల్లాలో క్లామనరిస్టి తులు ఏర్పడు తున్నట్లు వార్తలు వస్తున్నాయి.

ఏప్రిల్ 16:—లోక సభ సమావేశం ప్రారంభమైంది.

—కేంద్ర ప్రభుత్వ ద్వ్యం అకు కరువుభత్యం హెచ్చించారు.

—అణ్యస్త్ర పాటపరిక్షల నిలుపుదల సందర్భంలో పర్యవేక్షణను గురించి తలపర్త రాజ్యాలు ఆరు సూత్రాలను జనీవాలో సభలో ప్రతిపాదించాయి.

—సముద్రానికి తొమ్మిదివేల అడుగుల ఎత్తున క్రొత్త రకం కోటిని రష్యలో పట్టుకున్నారు.

ఏప్రిల్ 17:—లోక సభ సభాపతిగా సర్దార్ పాకుం సింగ్ ఎన్నిక అయ్యారు.

—అమెరికాకు పంచదార ఎగుమతి కలకత్తా రేవునుంచి ప్రారంభమైంది.

—పొర్చుగీసు శైలిని తీసుకుపోవడానికి పాంజాల్ ప్రభుత్వం ఆమోదించింది.

—వేపాల్ విప్లవంలో భారతదేశానికి సంబంధం వున్నదంటూ, ఆ దేశం ప్రభుత్వం ఒక ప్రకటనచేసింది. తూర్పు వేపాల్ లో విప్లవకారులు పోటీ ప్రభుత్వాన్ని పెట్టినట్లు తిరుగుబాటుదార్ల రేడియో ప్రకటించింది.

ఏప్రిల్ 18:—చైనా “బిగ్ లిప్” విధానం తల్లి క్రిందులై నట్లు ప్రధమపర్యాయం అధికారికంగా పెకింగ్ అధిపతులు వెల్లడి చేశారు.

—వేపాల్ రాజా ధీర్లకి వచ్చారు.

—రాష్ట్రపతి పార్లమెంటును ప్రారంభిస్తూ ప్రసంగించారు.

—విధానసభలోని విషయంలో మూడు దశల పథకాన్ని ఆమెరికా ప్రతిపాదించింది.

ఏప్రిల్ 19:—అంధక ప్రాంతంలో చైనా క్రాంతి దూరాక్రమణకు దిగింది.

—రైల్వే బడ్జెట్టును లోక్ సభలో సర్దార్ వ్యరవ్ సింగ్ ప్రతిపాదించారు. రైలు కేపులు, ప్రయాణపు వార్టీలు అధికం చేయబడినాయి.

—సెప్టెంబరు 10 ని కామన్ వెల్లు ప్రధానం సమావేశం జరుగుతుందని ట్రిలిష్ ప్రధాని ప్రకటించారు.

—గ్రీకుల వై లెడ్ ఆర్మీ రాజ్యసభ దివ్యుటి వైర్లన్ గా ఎన్నికఅయినారు.

ఏప్రిల్ 20:—మాజీ జనరల్ సలాన్ ను అరెస్టు చేశారు.

—రష్య:—చైనా తగాదా పరిష్కారం అవుతున్నదా లాలు కనిపిస్తున్నాయి.

—అన్యన్త పరీక్షం విషయంలో తటస్థ రాజ్యాం పథకంపట్ల రష్య, ట్రిలిష్ లు సుముఖతను ప్రకటించాయి. ఆమెరికా పరీక్షలు ప్రారంభిస్తే, సమావేశంమంచి పోతామని రష్య ప్రకటించింది.

ఏప్రిల్ 23:—కేంద్ర బడ్జెట్టును ఆర్థికమంత్రి శ్రీ మొరార్జీ లోక్ సభలో ప్రతిపాదించారు. ఇందులో మొత్తం 7170 లక్షల రూపాయల అదనపు ఆదాయం వచ్చే వస్తులు విధించారు. ఆదాయాన్ని 132087 లక్షలుగాను, ఖర్చును 138165 లక్షలుగాను అంచనా చేశారు. 1961-62 లో ఆదాయం 107911 లక్షలు. ఖర్చు 104515 లక్షలు.

ఏప్రిల్ 24:—అన్యన్త పరీక్షలను ఆపింది అగ్రరాజ్యం లకు శ్రీ నెప్రాలా విజ్ఞప్తి చేశారు.

—చైనా దూరాక్రమణను అరికట్టేందుకు సరిహద్దు పోలీసు బలాలకు అధిక అధికారాలు ప్రసాదించబడినాయి.

—రష్య ప్రధానిగా తిరిగి శ్రీ కృష్ణన్ ఎన్నికఅయినారు.

ఏప్రిల్ 25:—ఆమెరికా తిరిగి అన్యన్త పరీక్షలను ప్రారంభం చేసింది.

—కాశ్మీర్ విషయంలో భారత ప్రభుత్వ విధానాన్ని వివరిస్తూ, విదేశాంగశాఖ ఒక కరవత్రాన్ని ప్రకటించింది.

—చైనా సరిహద్దులను భారతదేశం అతిక్రమిస్తున్నదని పెకింగ్ ప్రభుత్వం అరోపించింది.

ఏప్రిల్ 26:—కాశ్మీర్ వివాదంలో మధ్యపరిశ్రమ వహించి, పనిచేయవలసిందిగా సమితి కార్యదర్శిని ఆమెరికా, ట్రిలిష్ లు కోరుతున్నట్లు వార్త వచ్చాయి.

—రైలు ప్రయాణాలను సుఖవంతం చేయడం ఇప్పుడే పాధ్యంకాదని రైల్వేమంత్రి ప్రకటించారు.

—ఎన్నికలలో తమ పార్టీ జయపజయాలనుగూర్చి కమ్యూనిస్టు పార్టీ వర్త ప్రారంభం చేసింది.

—జపీనా సమాలోచనంనుండి రష్య వెళ్లిపోలేదు.

—ఒప్పందం కుదిరేదాకా ఆమెరికా అన్యన్త పరీక్షలు చేస్తూనే వుంటుందని ఆమెరికా విదేశాంగమంత్రి ప్రకటించారు.

ఏప్రిల్ 27:—ఫజ్లల్ హక్కు చనిపోయారు.

—ఫ్రెంచి ప్రధానిగా శ్రీ పాసిద్ ఎన్నికఅయినారు.

ఏప్రిల్ 28:—భద్రతా మండలిలో కాశ్మీర్ వర్త ప్రారంభమైంది. శ్రీ జప్రెల్లా మాట్లాడినతర్వాత సభ వాయిదా పడింది.

—అంధ్ర, తెలంగాణ భూమిగిస్తుల సమస్యయంపై అనంతరామ్ కమిటీ సీపార్లమెంట్ అమలు జరపాలని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆలోచిస్తున్నది.

ఏప్రిల్ 29:—ఊటీ వర్తలలో కృష్ణా—గోదావరిల జలాం సంఘీ విషయంలో అంధ్రకు అన్యాయం జరుగుతున్నట్లు వార్తలు వస్తున్నాయి. నాగార్జునసాగర్ రెండో దశకు, తుంగభద్ర ఎగువకార్య రెండోదశకు దాదాపుగా ఎగవారం పెట్టినట్లే విధితం అవుతున్నది. ఇవి ఇదివరకే మంజూరైతే, వీటిని రెండు, మూడు ప్రణాళికలలోలేని పథకం జాబితాలో చేర్చాలని గుర్తాతీ సంఘం నిర్ణయించినట్లు తెలుస్తున్నది.

—గుర్తాతీ సంఘం పరిశీలనాంశాలు పునర్వీక్షించుకొని, కృష్ణా గోదావరి జలాం సంఘంకు కేంద్రం వేరే ఇంకో సంఘాన్ని చేయగలదని వార్తలు వస్తున్నాయి.

—భారత పశ్చిమ సరిహద్దులలో చైనా సేనలు సమీకరించబడుతున్నట్లు వార్తలు అందుతున్నాయి.

—ఫలితంవుంటే అధిపాయకసభలో పోల్స్ నటనానికి ఆమెరికా, ట్రిలిష్ లు ఒప్పుదలను కుదుర్చుకున్నాయి.

ఏప్రిల్ 30:—కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆధ్వర్య క్షుడుగా శ్రీ దాంగే, కార్యదర్శిగా శ్రీ నంబూద్రిపాద్ ఎన్నిక అయినారు.